

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

SMYRNA PİSKOPOSU AZİZ POLYKARPOS'UN
HAYATI VE SANATTAKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Settar TARMAN

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

İZMİR

2021

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

SMYRNA PİSKOPOSU AZİZ POLYKARPOS'UN
HAYATI VE SANATTAKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Settar TARMAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emine TOK

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Sanat Tarihi Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
sunduğum “*Smyrna Piskoposu Aziz Polykarpos'un Hayatı ve Sanattaki Yeri*” adlı yüksek
lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını,
tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla
doğrularım.

Settar TARMAN

İmza

ÖNSÖZ

“Smyrna Piskoposu Aziz Polykarpos’un Hayatı ve Sanattaki Yeri” başlıklı tezim, danışman hocam Emine TOK ile yaptığımız çeşitli tartışmalar sonucu kıymetli bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Aziz Polykarpos’a dair literatürümüzde kapsamlı bir çalışma bulunmaması, bu konuya karar verme noktasında destekleyici olmuştur. Doğduğum, büyüdüğüm ve eğitim hayatımı sürdürdüğüm şehir olan İzmir’in tarihinde önemli bir yer edinmiş Polykarpos’a yönelik çalışmak, tez sürecinin başından sonuna kadar heyecan verici olmuştur. Uzun ve zorlu bir süreç sonucu hazırlanan bu tezin literatürümüze naçizane bir katkı sağlamasını temenni ediyorum.

İzmir, Temmuz 2021

Settar TARMAN

ÖZET

Aziz Ioannes'in takipçisi Aziz Polykarpos, Havariler Çağı'na ve Nikaia (Ekümenik Konsili) Öncesi Dönem'e tanıklık edip çeşitli olayların içinde yer alarak Erken Hristiyanlık Tarihi'nin önde gelen dini figürlerinden biri haline gelmiştir. Azizin inancı nedeniyle yakalanarak piskoposluk yaptığı Smyrna'da martyr edilmesi ise Hristiyanlık geleneği içinde, etkisinin pek çok alanda görüldüğü, kutsal bir konuma yükselmesini sağlamıştır.

Bu anlamda Aziz Polykarpos'un hayatına yönelik bilgiler barındıran birincil ve ikincil kaynaklar taranarak öncelikle azizin Hristiyanlık tarihindeki yerini detaylı şekilde anlatmak amaçlanmıştır.

Piskoposluk yaptığı Smyrna'da anısının yaşatıldığı ancak günümüze gelemeyen yapı ya da yapılar hakkında çok çeşitli bilgiler içeren seyahatnameler aracılığıyla da bu konu farklı yönlerden ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle seyyahların notlarında sundukları çeşitli gravürler ve haritalar, yapı ya da yapıların lokasyonlarını belirlemede önemli rol oynamıştır.

Gayrimüslim nüfus için önem taşıyan azizin kült alanında, İzmir'in Türkleşmesi ile birlikte Yusuf Dede'nin adıyla anılan bir türbe ya da tekkenin inşa edilmesi de dikkat çekicidir. Bölgenin Müslümanlaştırılması politikasını destekleyen bu faaliyet, özellikle Osmanlı Dönemi'nde ciddi faaliyet gösteren tarikatların etkisini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Smyrna ya da modern adıyla İzmir tarihi için önemli olduğu kadar gerek anıtsal resim sanatı gerekse küçül el sanatlarında tasvirlerine rastlanan Polykarpos, Hristiyan sanatında da kendine has bir yer edinmiştir. Aziz Polykarpos'a ait birçok iz taşıyan ve VI. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar oldukça geniş bir coğrafyada karşımıza çıkan çeşitli sanat eserlerinin değerlendirilmesi de bu çalışmanın amaçlarından biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aziz Polykarpos, Smyrna, 7 Kilise

ABSTRACT

Saint Ioannes' disciple Saint Polykarpos, who was the witness to Apostolic Ages and Ante-Nicene Period and involved in various events, became one of the prominent religious figures of the Early Christian Age. The fact that the Saint was captured and became a martyr during his episcopacy in Smyrna due to his belief also granted him a holy position in Christianity community and its effects can be seen in many areas.

In this context, it was aimed to explain Saint Polykarpos' importance in Christian History thanks to the knowledge gained by scanning primary and secondary sources containing information about Saint's life.

The subject was tried to be dealt from different perspectives through travelogues which include information about the buildings both existing and could not survive to date and located in Smyrna, in which he served as an episcopate. In particular, the various engravings and maps which was presented in the notes of the travelers had a prominent place in determining the location of the artefacts.

It is also remarkable that a sacred place for the non-Muslim population, Yusuf Dede Lodge was built in the cult area of the saint, which was named after Turkification of İzmir. Islamization policy of the region supporting activity, once again reveals the influence of the sects which take serious action especially in the Ottoman Period.

Polykarpos, which is important for the history of Smyrna, has a unique place in Christian art, as well as its depictions in monumental painting and small handicrafts. Moreover, one of the goals this study pursues is to evaluate the art works bearing traits of the memory of Saint Polykarpos and found in a wide geography between the centuries VI. and XVI.

Key Words: Saint Polykarpos, Smyrna, Seven Churches of Asia

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ESKİÇAĞ'DA SMYRNA

İKİNCİ BÖLÜM DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NDA İLK 7 KİLİSE VE SMYRNA

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM AZİZ POLYKARPOS'UN HAYATI

3.1. Köle Çocuk Polykarpos.....	18
3.2. Polykarpos'un Hristiyan Cemaatinde Yer Edinmesi.....	20
3.3. Polykarpos'un Smyrna Piskoposu Oluşu ve İlk Önemli Mucizesi	21
3.3.1 Boş Fıçıların ve Ambarların Yiyecek ve İçeceklerle Dolması	23
3.3.2 Polykarpos ve Diakonosu Kamerios'un Melek Tarafından Uyarılması.....	23
3.3.3 Polykarpos'un Smyrna Yangınına Söndürmesi	24
3.3.4 Polykarpos'un Smyrna'daki Kıtlık ve Kuraklığa Son Vermesi	24
3.4 Aziz Polykarpos'un Philippililere Yazdığı Mektup	25
3.5 Aziz Polykarpos'un Aziz Ioannes ile İlişkisi	26
3.6 Aziz Polykarpos'un Diğer Dini Liderler ile Teması	27
3.7 Aziz Polykarpos'un Arenada Martyr Edilmesi (İS. 155-156).....	30
3.8 Aziz Polykarpos'un Özel Hayatı	38

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SEYAHATNAMELERDE AZİZ POLYKARPOS

BEŞİNCİ BÖLÜM
SMYRNA'DA AZİZ POLYKARPOS İLE İLİŞKİLENDİRİLEN KALINTILAR

ALTINCI BÖLÜM
AZİZ POLYKARPOS KÜLTÜ VE YUSUF DEDE TÜRBEŞİ

YEDİNCİ BÖLÜM
GEÇ ANTİK ÇAĞ VE BİZANS DÖNEMİ'NDE AZİZ POLYKARPOS
TASVİRLERİ

7.1. Anıtsal Resimlerde Aziz Polykarpos Tasvirleri	97
7.1.1. Aziz Andreas Başpiskoposluk Şapeli, Ravenna	97
7.1.2. Aziz Apollinarios Bazilikası (Yeni), Ravenna	99
7.1.3. Sopocani Manastırı, Kutsal Üçleme Kilisesi, Sopocani	101
7.1.4. Studenica Manastırı, Aziz Ioakeim ve Azize Anna Kilisesi, Studenica	103
7.1.5. Ravanica Manastır Kilisesi, Ravanica	105
7.1.6. Azize Sofya (Ayasofya) Kilisesi, Ohrid	107
7.1.7. Aziz Demetrios Katsouris Kilisesi, Arta	109
7.1.8. Pec Manastırı, Aziz Demetrios Kilisesi, Pec	110
7.1.9. Gracanica Manastırı, Theotokos Kilisesi, Gracanica	112
7.1.10. Visoki Decani Manastır Kilisesi, Pec	114
7.1.11. Visoki Decani Manastır Kilisesi, Pec	116
7.1.12. Aziz Loukas Manastır Katholikonu, Distomo	118
7.1.13. Aziz Loukas Manastırı, Panagia Kilisesi, Distomo	119
7.1.14. Aziz Mikhael (Başmelek) Şapeli, Lakonia	121
7.1.15. Aziz Nikolaos Orphanos Kilisesi, Selanik	123
7.1.16. Panagia Krena Kilisesi, Sakız Adası	125
7.1.17. Aziz Nikolaos Kilisesi, Demre	127

7.1.18. Kılıçlar Kilisesi, Göreme	129
7.1.19. Karanlık Kilise, Göreme	131
7.1.20. Dionysiou Manastır Katholikonu, Athos Dağı	133
7.1.21. Dionysiou Manastır Katholikonu, Athos Dağı	135
7.1.22. Stravroniketa Manastır Katholikonu, Athos Dağı	137
7.1.23. Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi, İzmir	138
7.1.24. Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi, İzmir	140
7.2 Minyatürlü El Yazmalarında Aziz Polykarpos Tasvirleri	142
7.2.1 Basileios II. Menologion’u, Vatikan.....	142
7.2.2 Minyatürlü Bizans Menologion’u, Oxford	144
7.3 İkonalarda Aziz Polykarpos Tasvirleri	146
7.3.1 Hexptych, Güney Sina	146
7.3.2 Kutsal Seçilmişler Takvimi, St. Petersburg	148
7.4 Mühürlerde Aziz Polykarpos Tasvirleri	150
7.4.1 Smyrna “Başpiskoposu” ya da “Metropoliti” (Proedros) Sophronios	150
7.4.2 Smyrna Metropoliti Antonios	152
7.4.3 Smyrna Metropoliti (Poimenas) Niketas	153
7.4.4 Anonim (Aziz Nikolaos-Aziz Polykarpos).....	154

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

SONUÇ	167
KAYNAKLAR DİZİNİ	171
EKLER	195
TEŞEKKÜR	207
ÖZGEÇMİŞ	208

KISALTMALAR LİSTESİ

Alm.	Almanca
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Com.	Compiled by (Taraından derlenen)
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed./Eds.	Editör/Editörler
Edt.	Edisyon
Ill.	Illustration (İllüstasyon)
İng.	İngilizce
İS.	İsa'dan Sonra
İÖ.	İsa'dan Önce
Mm.	Milimetre
No.	Numara
Pl.	Plate (levha)
R	Recto (sağ)
S.	Sayfa
Trans.	Translated by (Taraından çevrilen)
Vd.	Ve diğerleri
Vol.	Volume (Cilt)
Grek.	Grekçe
Yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Aziz Polykarpos, Hristiyanlığın yayılmaya başladığı yasaklı dönemde Smyrna’da yaşamış, bir süre Smyrna Piskoposluğu yapmış ve hayatının son zamanlarında inancı uğruna burada martır edilmiş, Hristiyanlık tarihinin en önemli kilise babalarından biridir. Bu nedenle olsa gerek, Azize ilişkin çalışmalarda konuya daha çok dinler tarihi açısından odaklanılmıştır. XVII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar İzmir’e uğramış birçok gezginin notlarında Azizin mezarı ve onunla ilişkilendirilen yapılardan bahsedilse de bazılarının farklı yerleri işaret etmesi, konuyu daha da tartışmalı hale getirmiştir. Elbette kentte azize atfedilmiş maddi kalıntılara yönelik çeşitli bilimsel araştırmalar da bulunmaktadır. Özellikle Pagos Dağı’nda Polykarpos’a adanmış olabileceği düşünülen yapı ya da yapı kalıntıları ile bunların Osmanlı Dönemi Türk yapılarıyla ilişkileri üzerine F. W. Hasluck’ın yayınları önemlidir; ancak yaklaşık 100 yıl önce yapılmış bu çalışmalar sonrasında, ilgili alanda başka detaylı bir araştırma yoktur. Osmanlı arşivlerinden günümüze ulaşan belgeler ise mevcut bilgileri desteklenmekten ziyade daha çok bulanıklaştırmıştır. Öte yandan, yaşayan kentle birlikte Azize ait izlerin zamanla tamamen ortadan kaybolması büyük bir sorundur.

Diğer bir sorun da Aziz Polykarpos’un Sanat Tarihi açısından değerlendirilmesine yönelik kapsamlı bir çalışmanın bulunmamasıdır. Bu durum konuyu seçmemizde etken olmuş, boşluğu doldurmak amacıyla tezimizde Aziz Polykarpos’un hayatı, dini kimliği, kayıp kült alanı ve azizin sanat tarihindeki yeri ve öneminin tüm yönleriyle ele alınması hedeflenmiştir. Araştırmalarımız, azizin gerçekten de geç antik çağdan başlayarak Bizans Dönemi boyunca anıtsal resim, küçül el sanatları ve mühürler gibi geniş yelpazede yer aldığını göstermiştir. Tezimizde, önceki araştırmalarda adı geçen seyyahların dışında, Polykarpos’a ait maddi kalıntılardan bahseden diğer belgelere de ulaşılmış; alan araştırmalarımız eşliğinde toplanan veriler, birlikte değerlendirilerek Azizin mezar yeri de aranmıştır.

Tezimiz toplam 8 bölüm, 76 resim, 6 harita, 3 tablo ve 6 ekten meydana gelmektedir.

Tezimizin birinci bölümünde “*Eskiçağ’da Smyrna*” başlığı altında, Smyrna’nın kuruluşundan Aziz Polykarpos’un martyr edilişine kadar geçen süredeki kent tarihi hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, “*Doğu Roma İmparatorluğu’nda İlk 7 Kilise ve Smyrna*” başlığı altında Yeni Ahit’in Vahiy kısmında adları geçen ve aralarında Smyrna’nın da yer aldığı ilk 7 Hristiyan cemaatinin oluşumu ve önemi ele alınmıştır. Bilgiler derlenirken, İS. II. ve III. yüzyıllara tanıklık eden Hristiyan teolog Aleksandreialı Klemes ve Aziz Polykarpos’un öğrencisi Eirenaios’un metinlerine başvurulmuştur.

Üçüncü bölüm, “*Aziz Polykarpos’un Hayatı*”nın incelendiği bölümdür. Polykarpos’un çocukluğundan martyr edilişine kadar geçen sürede evlat edinilmesi, Hristiyan cemaatine katılması, piskoposluğa yükselmesi ve mucizeleri gibi önemli olaylar ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Bunlara ek olarak azizin mektupları, özel hayatı ve diğer dini liderler ile ilişkilerine de bu bölümde yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm, “*Seyahatnamelerde Aziz Polykarpos*” başlığıyla, XVII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar İzmir’e gelmiş ve notlarında Polykarpos’a yer vermiş gezginlerin bilgilerinin kronolojik sırayla derlendiği bölümdür. Araştırmamızda, çoğu Batılı olmak üzere çeşitli meslek gruplarından 300’ü aşkın seyahatname taranmıştır. Bunların arasından yalnızca 44’ünün Smyrna’ya gelip Pagos Dağı’na çıktığı ve azizden ya da doğrudan ona ait maddi kalıntılardan söz ettiği tespit edilmiştir.

Beşinci bölüm, “*Smyrna’da Aziz Polykarpos ile İlişkilendirilen Kalıntılar*” başlığı altında, dördüncü bölümdeki verilerin değerlendirildiği kısımdır. Çalışmamızda, seyyahların verdiği bilgiler eşliğinde, alanda yaptığımız araştırmalardan sağlanan veriler birlikte ele alınmış ve karşılaştırılmıştır. Nitekim seyahatnamelerde Polykarpos’un mezarı ve onunla ilişkilendirilen yapılar, çok çeşitli ifadelerle birbirinden farklı yerlerde lokalize edilmiştir. Şapel, kilise veya katedral kilisesi gibi kalıntılar, hatta Homeros ya da Janus tapınağı şeklindeki ifadelerle verilmiş farklı lokasyonlar tek tek incelenerek kapsamlı bir tablo hazırlanmıştır. Bu tablo “*Ekler*” bölümünde sunulmuştur.

“*Aziz Polykarpos Kültü ve Yusuf Dede Türbesi*” başlıklı altıncı bölümde, Hristiyanlık ve Müslümanlık arasındaki kültürel etkileşim üzerinde durulmuş; mezarın zamanla Yusuf Dede/Baba Türbesi’ne evrilerek, alanın kutsal kimliğinin sürmüş olabileceği önerisi üzerinde tartışılmıştır. Araştırmalarımız, kadim Hristiyan kültürünün

maddi kalıntıları kaybolursa da kent Müslümanların eline geçtikten sonra anısının Bektaşî tarikatı dervîşi bünyesine aktararak yaşatıldığını göstermektedir. Nitekim söz konusu lokasyon, yüzyıllar boyunca gerek Müslüman cemaat gerekse Gayrimüslim cemaatin ortak ziyaretgâhı olarak çekim merkezi kimliğini devam ettirmiştir.

Yedinci bölümde, “*Geç Antik Çağ ve Bizans Döneminde Aziz Polykarpos Tasvirleri*” başlığı altında Azizin betimlendiği eserler, 4 alt başlıkta kataloglanmıştır.

İlk olarak, Aziz Polykarpos’un betimlendiği şapel, kilise ve manastırlardaki mozaik ve fresk gibi anıtsal resim örnekleri dönemlere ve bölgelere göre incelenmiştir. 21’i fresk, 3’ü mozaik olmak üzere toplam 24 anıtsal resim örneğine ulaşılmıştır. Yapıların bulundukları yerler, hem günümüz coğrafi sınırları hem de Hierokles’in Synekdemnos’undaki piskoposluk listelerinde tanımlanan bölge terminolojileriyle birlikte verilmiştir. Post-Bizans Dönemi üslup karşılaştırmasının da yapılabilmesi için Athos Dağı’ndan 2 Ortodoks kilisesi, İzmir’den 1 Katolik Kilisesi’nde tespit edilen aziz tasvirleri tez dahiline alınmıştır.

İkinci alt başlık azizin minyatürlü el yazmalarındaki tasvirlerinin yer aldığı bölümdür. Bu konuda çevrimiçi veri tabanları taranmış; I. Hutter’ın “Corpus der Byzantinischen Miniaturenhandscriften” eserinden faydalanılmış ve Aziz Polykarpos’un martır edilirken tasvir edildiği toplam 2 minyatürlü el yazması esere ulaşılmıştır.

Üçüncü alt başlık, azizin betimlendiği küçük el sanatlarına ait ürünlerde tespit edilen tasvirleri içerir. Araştırmalarımızda biri, Polykarpos’un martır edilmesi olmak üzere azizin temsil edildiği toplam 2 adet ikonaya ulaşılmıştır.

Dördüncü alt başlıkta ise Aziz Polykarpos’un tasvir edildiği mühürler listelenmiştir. Çeşitli kataloglardan elde edilen toplam 4 mühür tespit edilmiştir.

Tezimizin sekizinci ve son bölümünde çalışmanın genel hattıyla birlikte katalogta tanıtılan anıtsal resim, minyatürlü el yazması, ikona ve mühürlerde saptanan aziz tasvirleri, dönemlere göre karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamız; “Sonuç”, “Kaynaklar Dizini”, “Ekler”, “Teşekkür” ve “Özgeçmiş” ile tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİÇAĞ'DA SMYRNA

Smyrna¹'daki ilk iskan, günümüzde Bayraklı-Tepekule Höyüğü (Eski Smyrna) adıyla bilinen yerleşim yerinde İÖ. 3000² civarında gerçekleşmiştir. İÖ. 1200 civarında ise bölgedeki yerleşimin, Deniz Kavimleri yüzünden terk edildiği düşünülmektedir³.

Smyrna'nın ikinci kez kurulduğu bölge ise, Hellen ve Roma dönemleri iskan alanı olan Pagos Dağı/Tepesi olmuştur⁴. Smyrna kentiyle doğrudan bağlantılı ve kentin gerek jeopolitik gerek ticari-ekonomik önemini artıran körfezin yanı sıra, siyasi ve askeri açıdan kritik bir konumdaki Pagos, yeni bir kent kurulması için gerekli kriterleri sağlamaktadır. Bu sebeple İÖ. 2000 civarında, çoktan Yeni Smyrna'nın bu alanda kurulması gerektiği üzerine de düşünülmüştür. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalar Pagos'un İÖ. 2000'de ya da öncesinde herhangi bir yerleşim gördüğüne dair bulgular ortaya koymamıştır⁵.

“Smyrna” kentinden yazılı kaynaklarda ilk kez İÖ. VII. yüzyılda Kolophonlu Mimnermos⁶ tarafından bahsedildiği bilinmektedir⁷. Smyrna'nın, İon kenti mi yoksa Aiol kenti mi olduğu yönünde tarihlendirme için düzenlenen Olimpiyat⁸ kayıtları da dahil pek çok tarihi ve coğrafi kaynak vardır. Romalı tarihçi Velleius Paterculus (İÖ. I. yy.-İS. I. yy.), Roma Tarihi'ni anlattığı eserinde, Smyrna'nın Kyme, Larissa, Myrina ve Mytilene gibi kentler gibi Aioller tarafından kurulduğunu söylemektedir⁹. Coğrafyacı Pomponius

¹ Steph. Byz. 257: Stephani Byzantii, “Σμύρνα”, Ἑθνικόν, (Ed. A. Westermann), Lipsiae, 1839: 257; L. Rubinstein, “IONIA”, IACP, (Eds. M. H. Hansen, T. H. Nielsen), Oxford 2004: 1099; Suda 1.500: Suidas, Suidae Lexicon, Graeca&Latine, Vol. I, John Adam's Library, (Ed. Aemilii Porti), Berlin 1705a: 500; RE: W. Kroll ve K. Mittelhaus, “Smyrna”, Paulys Real-Encyclopadie, Zweite Reihe (R-Z), Band III A-1, Halbband (Hb.) 5 (Silacenis-Sparsus), (Eds. W. Kroll ve K. Mittelhaus), Stuttgart 1927.

² E. Doğer, İzmir'in Smyrna'sı: Paleolitik Çağdan Türk Fethine Kadar, İzmir 2011: 30-31, 28, 58.

³ Doğer 2011: 67.

⁴ Doğer 2011: 37.

⁵ Doğer 2011: 37.

⁶ Mimnermos'un çoğunlukla Kolophonlu olduğu söylense de Suda'da buna ek olarak Smyrnalı ya da Astypalaealı olabileceği de geçmektedir. Bkz. Suda 2.563: Suidas, Suidae Lexicon, Graeca&Latine, Vol. II, John Adam's Library, (Ed. Aemilii Porti), Berlin 1705b: 562-563; J. Boardman, J. Griffin ve O. Murray, The Oxford Dictionary of the Classical World, Oxford 1986: 101-102, 833.

⁷ Mimnermos 2.10: T. E. Page, E. Capps ve W. H. D. Rouse, Elegy and Iambus with the Anacreontea, Vol. I, LCL, (Trans. J. M. Edmonds), (Eds. T. E. Page, E. Capps ve W. H. D. Rouse), London 1931: 96-97.

⁸ H. F. Clinton, Fasti Hellenici, Vol. I, New York 1834: 180.

⁹ Vell. Pat. 1.4.3: Velleius Paterculus, Compendium of Roman History, LCL, (Trans. F. W. Shipley), (Eds. T. E. Page, E. Capps, L. A. Post, E. H. Warmington), London 1961.

Mela (İS. I. yy.) Smyrna'nın bir Ion kenti olduğunu belirtmektedir¹⁰. Pausanias (İS. II. yy.) ile Eusebios (İS. III-IV. yy) da geç tarihli yazarlar olmasına karşın tarihlemeye önem arz eden Olimpiyat hakkında bilgi vermektedirler. Bu yazarlar, İÖ. 688¹¹ yılında, 23.sü düzenlenen Olimpiyat Oyunlarında, Onomastos isimli Smyrnalı bir boksörün galibiyetinden söz ederler¹². Bu bağlamda Smyrna'nın bir Ion kenti olarak kabulü de İÖ. 688'dir. Ionlara geçmeden önce, 12. Aioli kenti olduğu belirtilen Smyrna'nın, Olimpiyatlar esnasında zaten bir Ion nüfuzu haline geldiği ifade edilir¹³. Bu sebeple Smyrna hakimiyetinin değişimi, Aioli kolonizasyonunun kurulduğu yaklaşık olarak İÖ. 1000'den sonra, kayıtlarda çoktan Ion kenti haline geldiği öğrenilen İÖ. 688'den ise önce gerçekleşmiş olmalıdır¹⁴.

Mimnermos (İÖ. VII. yy.), Herodotos (İÖ. V. yy.), Strabon (İÖ. I. yy.) ve Pausanias (İS. II. yy.) Smyrna'nın Aioli ve İonia arasında sınır olduğu dönem hakkında bilgiler aktarmaktadır. Smyrna esasen Aioli sınırları içindeki kentlerden biridir¹⁵. Kent, Ionlar tarafından alınana kadar da Aiollerin toplam kent sayısı 12'dir¹⁶. Antik Dönem yazarları, Smyrna'nın Aiollerden Ionlara geçişi hakkında da detay verirler. Öncelikle Mimnermos'un Nanno adlı eserinde değindiği, Smyrna'nın Aioli ve İonia arasında çekişmeye neden olduğu ifadeleri, coğrafyacı Strabon tarafından da aktarılır¹⁷.

Ion kenti olan Kolophon'dan sürgün edilen bir grup, bir başka Ion kenti yerine Smyrna'ya yerleşirler. Büyük Dionysos Festivali için Smyrnalılar şehirden ayrılınca, sürgün sonrası şehre kabul edilen Kolophonlular şehir kapılarını kapatarak Smyrnalıların

¹⁰ *Pompon.* 1.89: Pomponius Mela, **Pomponius Mela's Description of the World**, (Ed. F. E. Romer), Michigan 1998.

¹¹ Rubinstein 2004: 1099; Clinton 1834: 180.

¹² *Euseb. Chron.* 285: Eusebii Pamphili, **Chronicon Bipartitum**, Vol. I, (Trans. Ed. J. B. Aucher), Venice.

¹³ *Paus.* 5.8.5-9: Pausanias, **Description Of Greece (Books III-V)**, Vol. II, LCL, (Trans. W. H. S. Jones ve H. A. Ormerod), London 1926; Clinton 1834: 180.

¹⁴ Rubinstein 2004: 1099; Doğer 2011: 71-72.

¹⁵ *Mimnermos* 2.10; *Arr. Anab.* 5.6: Arrian, **The Anabasis Of Alexander**, (Trans. E. J. Chinnock), London; Rubinstein 2004: 1099.

¹⁶ *Hdt.* 1.149: Herodotus, **BOOKS I-II**, Vol. I, LCL, (Trans. A. D. Godley), (Ed. G. P. Goold) London 1960; *Paus.* 7.5.

¹⁷ *Mimnermos* 2.10; *Strab.* 14.1.4: Strabo, **The Geography of Strabo**, Vol. VI, LCL, (Trans. H. L. Jones), (Eds. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse vd.), London 1960.

şehre geri dönmesine izin vermezler. Böylelikle Smyrna, Kolophon gibi bir Ion kenti haline gelir¹⁸.

İÖ. VII. yüzyıl şairi Mimnermos, Smyrna'nın Ionia topraklarına katılmasıyla ilgili, “*Aiollerin Smyrna'sını ele geçirdik*¹⁹.” şeklinde bir ifade kullanmış ve Strabon da bu ifadeyi eserinde nakletmiştir²⁰. Herodotos hem kentsel hem de siyasal açıdan bir Hellen polisi olan Smyrna için, kentin Kolophonlular tarafından kolonize edildiğini de söylemektedir²¹.

İki Hellen kolonisi Aioller ve Ionların mücadelesi sonrası, Smyrna'yı kendi sınırlarına katan Ionlar başta olmak üzere, İÖ. VII-VI. yüzyıllar Batı kentlerinin Lydia Krallığı ile mücadele ettiği bir dönem olmuştur. Batı Anadolu kıyılarının denetimini eline alarak, Smyrna Körfezi ile Smyrna Limanı'nı kendi ticari politikaları doğrultusunda kullanmak isteyen Lydialılar, uzun süre Hellen kentlerine karşı sömürgeci bir tutum izlemiştir²². Yaklaşık İÖ. 600²³'de Lydia Krallığı'na bağlanan Smyrna, İÖ. 547/545²⁴ civarında Perslerin Lydia Krallığı'nı yıkışına kadar bir denge politikası izlemiştir. Lydialıların ortadan kalkışı sonrası Persler; Phokaia, Teos, Priene gibi Hellen kentlerini ele geçirmişlerdir. Doğer, Smyrna'nın bu dönemki siyasetine dair detaylı bilgilerin olmadığını, İÖ. 499²⁵ civarında başlayan Ionia İsyanı ve daha sonrasındaki Pers-Hellen Savaşı sırasında, Smyrna'ya antik kaynaklarda oldukça az değinildiğini belirtmektedir²⁶.

İÖ. IV. yüzyılda, Makedon kabilelerini “Korinthos Birliği” adı altında bir araya getiren II. Philippos ve oğlu III. Aleksandros, Pers egemenliğine son vermeye karar verir. İÖ. 336'da babasının öldürülmesiyle başa geçen Aleksandros, Korinthos Birliği tarafından önder seçilir²⁷. Batı Anadolu'ya doğru ilerleyen birliğin Smyrna'ya uğrayıp uğramadığı, Pausanias'ın, III. Aleksandros'un Pagos Dağı'nda dinlendiği yönünde

¹⁸ *Hdt.* 1.150; *Strab.* 14.1.4; *Vitr. De Arch.* 4.1.4; Vitruvius, **ON ARCHITECTURE**, Vol I, LCL, (Trans. F. Granger), (Eds. T. E Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington), London 1955; Clinton 1834: 105-106.

¹⁹ *Mimnermos* 2.10.

²⁰ *Strab.* 14.1.4.

²¹ *Steph. Byz.* 257; *Hdt.* 1.16.2; Rubinstein 2004: 1099.

²² C. J. Cadoux, **Ancient Smyrna: A History of the City from the Earliest Times to 324 A.D.**, Oxford 1938: 78-82; Doğer 2011: 75-77.

²³ J. M. Cook, “On the Date of Alyates’ Sack of Smyrna”, **BSA**, Vol. 80, Athens 1985: 25; Doğer 2011: 80.

²⁴ Doğer 2011: 78, 83.

²⁵ Doğer 2011: 83.

²⁶ Doğer 2011: 83-84.

²⁷ Cadoux 1938: 93.

paylaştıkları ile netlik kazanmaktadır²⁸. O'na göre Aleksandros, Pagos Dağı'ndaki koruda avlanmış, bir pınarın karşısındaki Nemesisler Tapınağı'nda dinlenmiştir. Dinlendiği sırada Aleksandros uykuya dalmış; Nemesisler III. Aleksandros'un rüyasına girmiş, ona orada bir kent kurmasını ve Eski Smyrna'daki halkı bu yeni yerleşime taşımasını söylemişlerdir²⁹. Yeni Smyrna'yı kuran kişinin III. Aleksandros olduğu genel kabul edilen bilgidir³⁰.

Batı Anadolu, özellikle Makedonlardan sonra, Seleukos, Ptolemaios ve Pergamon gibi İÖ. IV-I. yüzyılların önemli krallıklarının mücadele ettikleri bir bölge haline gelmiştir. Smyrna da İÖ. II. yüzyılda Roma egemenliğine girene kadar bu krallıklar ile ya ılımlı politikalar izlemek zorunda kalmış ya da doğrudan yönetimleri altına girmiştir³¹.

Smyrna ve Lampsakos gibi, iyiden iyiye baskıları yoğunlaşan Seleukoslara karşı daha fazla kayıtsız kalamayan bazı kentler, Roma'dan yardım istemiştir³². Bu yardım çağrısı beraberinde, Roma İmparatorluğu'nun Batı Anadolu'ya, bir daha geri dönmek üzere gelişlerinin de zeminini hazırlamıştır. Pergamon Krallığı'nın son bulmasıyla bu toprakları Roma devralmış ve zaman içinde Batı Anadolu'da Asia Eyaleti'ni oluşturmuştur. Smyrna³³ da bu eyaletteki kentlerden biri olmuş; eyaletin yönetim merkezi olarak ise Ephesos seçilmiştir³⁴.

En başta, süregelen politikalar devam ettirilse de zamanla değişen idari ve mali düzen, beraberinde Roma'ya karşı bir güven problemi oluşmasına zemin hazırlamıştır.

²⁸ Paus. 7.5.2.

²⁹ Paus. 7.5.2.

³⁰ Doğer 2011: 92.

³¹ Doğer 2011: 99-103.

³² S. Dmitriev, **City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor**, Oxford 2005: 248.

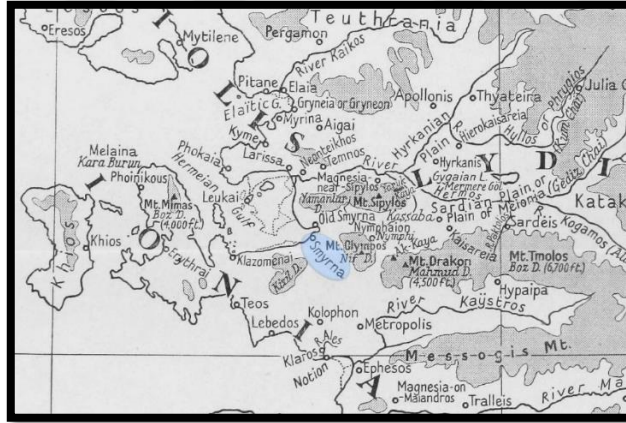
³³ Ptol. 5.2: Ptolemaios, **The Geography**, (Trans. E. L. Stevenson), (Ed. E. L. Stevenson), New York; Suet. Gram. 6; Suetonius, **Suetonius II**, Vol. II, LCL, (Trans. J. C. Rolfe), (Ed. G. P. Goold), London 1979; Malalas 50.10-19: Ioannis Malalae, **Chronographia**, CFHB, (Ed. L. Dindorfii), Bonn 1831: 246. HierSyn. 660:12: Hierokles, **Le Synekdemus D'Hierokles**, (Ed. E. Honigman), Bruxelles 1939; G. Parthey, **Hieroclis Synekdemus et Notitiae Graecae Episcopatum**, (Ed. G. Parthey), Berlin 1866: 1.46, 3.622, 6.50, 7.46, 8.50; J. Darrouzes, **Notit.**, Geographie Ecclesiastique de L'Empire Byzantin, Vol. I, (Trans. J. Darrouzes), Paris 1981: 1.43, 2.46, 3.60, 4.44, 5.48, 7.648, 9.522, 10.624, 13.667, 16.141; Euseb. Hist. Eccl. 4.14.3, Eusebios, **Hist. Eccl.**, Vol. I, LCL, (Trans. K. Lake), (Eds. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse), London 1926; W. M. Ramsay, **The Historical Geography of Asia Minor**, Amsterdam 1962: 107-108.

³⁴ Cadoux 1938: 147.

Bu durum, özellikle Roma ile Pontos Krallığı³⁵ arasındaki savaş döneminde bazı kentlerin Roma'ya karşı saf tutmasına neden olmuştur. Smyrna'nın ise cephede yer aldığı konusunda bazı belirsizlikler olsa da özgür kent statüsünü kaybettiği bilinmektedir. Magnesia gibi sonuna kadar Roma'ya sadık kalarak ödüllendirilen kentlerden biri olmaması, Mithradates'e yakınlık duymalarının sonucu olarak düşünülebilir³⁶.

Asia'daki kaos son bulduktan sonra, eyalet 10 idari merkeze ayrılır. Merkezlerden biri de Smyrna olarak belirlenir. Böylece, özellikle deniz ticaretine elverişli kapalı limana³⁷, verimli bir coğrafyaya, uygun iklime ve önemli jeopolitik konuma sahip Smyrna, eyalet kurulduğunda yönetim merkezi olarak seçilen Ephesos ile rekabet edebilecek bir duruma gelmiştir³⁸.

Eski Smyrna ile arasında 20 stadia³⁹ mesafe bulunan Yeni Smyrna, üzerinde günümüzdeki adıyla Kadifekale'nin bulunduğu Pagos Dağı üzerinde ve batı eteklerinde kurulmuştur⁴⁰. Smyrna kenti; Phokaia, Kyme, Larissa'nın güneydoğusunda; Aigai ve Magnesia'nın güneyinde; Sardeis'in batısında; Kolophon'un kuzeyinde; Ephesos ve Metropolis'in kuzeybatısında; Klazomenai'nin kuzeydoğusunda konumlanmıştır⁴¹.

Resim 1: Asia Haritası⁴² (Cadoux 1938: 439)

³⁵ Pontos Kralı VI. Mithradates, Asia eyaletindeki hoşnutsuzluklardan yararlanarak eyalete İÖ. 89 yılında fetih düzenlemiştir. Bkz. A. R. Birley, "Hadrian to the Antonines", *CAH*, Vol. XI, Edt. II, (Eds. A. K. Bowman, P. Garnsey ve D. Rathbone), Cambridge 2008: 144-149; Cadoux 1938: 155-160.

³⁶ Doğer 2011: 105-107.

³⁷ *Strab.* 14.1.37.

³⁸ Doğer 2011: 94, 107.

³⁹ *Strab.* 14.1.4.

⁴⁰ Cadoux 1938: 14-15.

⁴¹ Cadoux 1938: 439.

⁴² Cadoux'dan düzenlenerek kullanılmıştır. Bkz. Cadoux 1938: 439.

Smyrna'nın, eyalet merkezi Ephesos ile arasındaki mesafe Strabon tarafından 320 *stadia*, yani yaklaşık 37 mil (60 km) olarak verilmiştir⁴³. Ramsay ise Smyrna-Ephesos arasındaki mesafenin 44 milden (71 km) daha fazla olamayacağını belirtmektedir⁴⁴. Antikçağ yazarlarından Solinus, *Meles*'in (Meles Çayı⁴⁵) Smyrna civarından aktığını, *Hermus*'un (Gedis Irmağı⁴⁶) ise Smyrna topraklarını ovalara böldüğünü aktarır⁴⁷. Benzer şekilde Strabon da *Meles* için, Pagos'taki kale duvarlarının yakınından aktığını söylemektedir⁴⁸.

Smyrna				XLIV. miles from Ephesus. ¹
Larissa about XXIV. miles from Smyrna				LXVIII. „ „ „
Cyme XXXIII.	„	„	„	LXXVII. „ „ „
Myrina XLII.	„	„	„	LXXXVI. „ „ „
Gryneion XLVII.?	„	„	„	XCI. „ „ „
Elaea LIV.	„	„	„	XCVIII. „ „ „
Pergamus LXX.	„	„	„	CXIV. „ „ „

Resim 2: Smyrna ile Asia'daki Diğer Kentler Arası Mesafeler (Ramsay 1881: 50)

Smyrna'yı kuranların kim olduğuna dair bazı efsaneler de mevcuttur. İÖ. I. yüzyılda yaşamış coğrafyacı Strabon bu konuyla ilgili, Smyrna'nın Aioller ve Ionlar tarafından tekrar kurulmadan önce, şehri Amazonların kurduğunu aktarır⁴⁹. Buna ek olarak adlarını Amazonlardan aldığı bilinen şehirlere Smyrna'nın yanında Ephesos, Kyme ve Myrina'yı da eklemiştir⁵⁰. Benzer şekilde İS. I. yüzyıl yazarı Plinius da Smyrna'yı Amazonların kurduğunu söylemektedir⁵¹. İS. I-II. yüzyıllarda yaşadığı bilinen Tacitus ise Smyrna'yı kuranlar'ın; Zeus'un oğlu Tantalos, Theseus ya da Amazonlardan biri olduğunu belirtir⁵². Son olarak VI. yüzyıl Bizans Devri yazarlarından Stephanos

⁴³ Strab. 14.1.12.

⁴⁴ W. M. Ramsay, "Contributions to the History of Southern Aeolis", *JHS*, Vol. 2, Cambridge 1881: 51

⁴⁵ C. J. Cadoux, *İlkçağ'da İzmir: Kentin En Eski Çağlardan İ. S. 324'e Kadar Tarihi*, (Çev. B. Umar), İzmir 2003: 32.

⁴⁶ Cadoux 2003: 22.

⁴⁷ Solin. 41.17: Solinus, *Polyhistor*, Seconde Serie de la Bibliotheque Latine-Française, (Trans. M. A. Agnant), (Ed. C. L. F. Panckoucke), Paris 1847: 41.17.

⁴⁸ Strab. 14.1.37.

⁴⁹ Strab. 12.3.21: Strabo, *The Geography of Strabo*, Vol. V, LCL, (Trans. H. L. Jones), (Eds. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse vd.), London 1961.

⁵⁰ Strab. 12.3.21.

⁵¹ Plin. Nat. 5.31.4: Plinius, *Natural History*, Vol. I, BCL, (Trans. J. Bostock, H. T. Riley), London 1860.

⁵² Tac. Ann. 4.56: Tacitus, *The Works of Tacitus-The Annals*, Vol. I, (Trans. Oxford), New York 1869.

Byzantios, Smyrna'nın ilk kez Tantalos'un kurduğu kent olduğuna değinse de Amazonları da atlamamıştır⁵³.

Kenti toponimik açıdan değerlendirdiğimizde, kaynaklarda bu adın farklı şekillerdeki kullanımlarıyla karşılaşmak mümkündür. Smyrne (Σμύρνη⁵⁴), Smyrna (Σμύρνα⁵⁵), Zmyrna (Ζμύρνα), Zmyrne (Ζμύρνη) adlarıyla anılan kentin sakinleri, etnik olarak Σμύρναίος⁵⁶ ya da Ζμύρναίος şeklinde tanınmıştır⁵⁷. Ayrıca Akurgal ve Doğer, kent adının Aiol (Σμύρνα) ve Ion (Σμύρνη) lehçelerinde ayrı şekillerde anıldığını belirtmektedir⁵⁸.

⁵³ *Steph. Byz.* 257.

⁵⁴ *Hdt.* 1.15-16; Rubinstein 2004: 1099; Doğer 2011: 64.

⁵⁵ *Strab.* 14.1.4; Rubinstein 2004: 1099; Doğer 2011: 64.

⁵⁶ *Steph. Byz.* 257.

⁵⁷ Rubinstein 2004: 1099; Doğer 2011: 64.

⁵⁸ E. Akurgal, **Eskiçağda Ege ve İzmir**, İzmir 1993:44; Doğer 2011: 64.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NDA İLK 7 KİLİSE VE SMYRNA

Roma'nın Ioudia (Yahudiye) Eyaleti'nde, Yahudi olan İsa ve havarileri çevresinde gelişen yeni bir dini hareket ortaya çıkmıştır. Yeni Ahit'te de İsa'nın lideri olduğu belirtilen bu hareket, başta Nasranilik adıyla bilinmekteydi⁵⁹. Gelenekleri açısından Eski Ahit'e dayanan yeni din, ortaya çıktığı Yahudi toplumu içinde hoş karşılanmamıştır. Başlarda Yahudilik ile benzer bir çizgide gitmesine karşın zamanla Yahudilikten koparak yepyeni bir kimlik kazanmış; İsa'nın ölümünden sonraki yıllarda ise Hristiyanlık adını almıştır⁶⁰.

İsa bu yeni inancı tüm dünyaya yaymaya yönelik herhangi bir amaçla hareket etmemiş; ancak onun ölümünden sonra havarisi Petros yaşadığı bazı olaylardan, Hristiyanlığın diğer uluslara da götürülmesi gerektiğini anlamıştır. Bir gün Cornelius adındaki Romalı bir askere, Tanrı'nın meleği görünür ve Simon adıyla da bilinen Petros'un yerini söyleyip yanına çağırmasını emreder. Bunun üzerine Cornelius da yardımcılarını Petros'u bulmaları için görevlendirir⁶¹. Ertesi gün ise Tanrı, Petros'a seslenir; çeşitli sürüngen, kuş ve diğer canlıları yemesini söyler⁶². Petros pis olduğunu düşündüğü bu canlıları yemeği reddetse de Tanrı ona kendisinin temiz dediklerine pis dememesi gerektiğini emreder. Bu sırada Cornelius'un yolladığı insanlar Petros'un yanına varırlar. Tanrı, Petros'a, onu 3 kişinin aradığını ve onlarla gitmesi gerektiğini söyler⁶³. Birkaç gün içinde Cornelius'un yardımcıları, Petros ve Petros'un birkaç arkadaşıyla birlikte Cornelius'un yanına dönerler. Herkes Romalı askerin evinde toplandığı sırada, Kutsal Ruh, Yahudi ve *Gentiles*⁶⁴ herkesin üzerine iner⁶⁵. Petros, yaşanan bu olaylardan sonra Tanrı'nın Yahudi olsun ya da olmasın herkesin günahlarını

⁵⁹ “Anladık ki, bu adam dünyadaki tüm Yahudiler arasında kargaşa yaratan bir bölücü ve Nasrani tarikatının elebaşısıdır.” Acts 24.5; G. Campbell, **The Holy Bible: King James Version, Quatercentenary Edition**, Edt. CD, (Ed. G. Campbell), Oxford 2010.

⁶⁰ Acts. 11.25-26; Z. Duygu, **Hristiyanlık ve İmparatorluk**, İstanbul 2017: 80.

⁶¹ Acts. 10.1-8.

⁶² Daha sonra Petros'un Yahudi ya da Gentiles olarak insanları ayırmaması gerektiğini fark etmesiyle ilişkilendirilecek olaydır.

⁶³ Acts. 10.9-22.

⁶⁴ Yahudi olmayanlar. Bkz. F. L. Cross, **The Oxford Dictionary of the Christian Church**, Edt. III, (Eds. F. L. Cross ve E. A. Livingstone), Oxford 1997: 664.

⁶⁵ Acts. 10.23-44.

bağışlayacağını ve inanan herkesin de vaftiz olabileceğini anlar⁶⁶. Bundan sonra Hristiyanlık havariler aracılığıyla daha geniş bir coğrafyada yayılmaya başlar⁶⁷.

Petros'un bu haberi müjdelemesinden çok kısa bir süre sonra, Pavlos ve Barnabas da *Gentiles* topluluklarda Hristiyanlığı yaymak için birçok kenti ziyaret eder; havralarına gider ve oradaki Yahudiler'le görüşüp konuşurlar. Hristiyanlık birkaç yıl içinde Asia Eyaleti'nin merkezi ve daha sonra ilk 7 kiliseden biri olarak anılacak Ephesos dahil, eyaletin tüm kentlerine ulaşır. Pavlos ilk kez Ephesos'a gittiğinde Kutsal Ruh'un varlığından habersiz, bilinçsizce vaftiz olmuş insanlarla karşılaşır⁶⁸. Ephesos'taki havraları ziyaret eden Pavlos, aylarca halkı ikna etmeye çalışır⁶⁹. Pavlos çabalarının işe yaramadığını ve insanların İsa'ya saygısızlık ettiğini görünce oradan ayrılır; ancak kısa süre sonra onun söylevlerinden etkilenen Yahudiler ve Paganlar, kentte kargaşa çıkarırlar. Pavlos bu sırada birkaç kenti daha ziyaret eder ve Miletos'a varır. Oradayken Ephesoslu ihtiyarları yanına çağırır; durumun önemini anlatıp onları uyarır. O günden sonra Pavlos sırayla Rhodos, Patara, Phoinike, Kaisareia ve Ierusalem'e gider; ancak havraları kirlettiğini ileri süren Yahudiler Pavlos'u Ierusalem'de yakalarlar. Pavlos yıllarca tutuklu şekilde yargılanır; en sonunda davasının Caesar'a iletilmesini talep eder ve bu isteği kabul edilince Roma'ya gönderilir⁷⁰. Roma'da hapisteyken, Tukhikos'un Ephesoslulara götürmesi için bir mektup yazar⁷¹. İS. I. yüzyılın sonuna doğru, artık belli bir kitleye hitap eden Ephesos cemaati, Ioannes'in kente gelip başlatacağı büyük Hristiyan çalışmasına kadar da bu konumunu korur.

⁶⁶ Acts. 10.46-48.

⁶⁷ Mt. 10.5-6, 15.24; Mk. 1.38; Acts. 11.1-18; A. Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi 5: Plotinos, Yeni Platonculuk ve Erken Dönem Hristiyan Felsefesi**, İstanbul 2020: 263.

⁶⁸ Acts. 19.1-7.

⁶⁹ Acts. 19.8-9.

⁷⁰ Acts. 25.10-12.

⁷¹ Eph. 6.10-24.

İlk kez Yeni Ahit'te bahsedilen 7 Kilise⁷² (Ephesos⁷³, Smyrna⁷⁴, Pergamon⁷⁵, Thyateira⁷⁶, Sardeis⁷⁷, Philadelphiea⁷⁸ ve Laodikeia⁷⁹), Aziz Ioannes⁸⁰'in yazdığına inanılan Vahiy bölümünde adı geçen 7 Hristiyan cemaatidir⁸¹. Ioannes'in aktardıklarına göre İsa Mesih, yakında yaşanacak olaylar hakkında insanlara rehberlik etmesi için bir vahiy alır. Aziz bunları Patmos Adası'nda kaldığı sırada birer imge olarak görür; Kutsal Ruh ve meleklerin yönlendirmesiyle de gördüklerini yazması ve 7 cemaate göndermesi istenir⁸². Vahiy 1:9'da geçen “İsa'ya ait biri olarak sıkıntıda, Tanrısal egemenlikte ve sabırda...”⁸³ şeklindeki ifadesinden dolayı, Hristiyanların bazı zorluklar yaşadığı Nero⁸⁴ (İS. 54-68) ya da Domitianus⁸⁵ (İS. 81-96) zamanında kaleme alındığı düşünülmektedir⁸⁶. Pagan dünyada yavaş yavaş yayılmaya başlayan Hristiyanlık, bu yüzyılda Roma yönetimi tarafından Yahudilikten ayırt edilememekteydi⁸⁷. Özellikle Nero (İS. 54-68), Domitianus (İS. 81-96) ve Traianus (İS. 98-117) gibi imparatorların küçük çaplı bile olsa, Yahudilere ve bazen doğrudan Hristiyanlara karşı bazı yaptırımlar uyguladığı yazılı kaynaklardan günümüze ulaşmış; her iki taraf açısından da ciddi bir dini ayrım gözetmedikleri dikkat çekmiştir⁸⁸.

⁷² Yeni Ahit'te de geçen kilise sözcüğünün kökeni Grekçe “ἐκκλησία”ya (ekklesia) dayanmaktadır. *Ekklesia*, başta Yunan polisleri (πόλις) olmak üzere birçok kentte idari ya da askeri çeşitli meclislerin bir araya gelerek yaptıkları toplantıları ifade eder. Aslen eylem amaçlı kullanılan kelime, bazen toplantı yerini (ör. Halk Meclisi), yani bir mekanı da karşılamaktadır. Metindeki kilise kavramı ise mimari öğeden çok cemaate işaret etmektedir. *Ekklesia* kavramının geçmişinin, Hristiyanlık'tan daha eski olduğunu da söyleyebiliriz. Bkz. G. Çelgin, *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2011: 214.

⁷³ Rev. 2:1-7.

⁷⁴ Rev. 2:8-11.

⁷⁵ Rev. 2:12-17.

⁷⁶ Rev. 2:18-29.

⁷⁷ Rev. 3: 1-6.

⁷⁸ Rev. 3:7-13.

⁷⁹ Rev. 3:14-22.

⁸⁰ İncil yazarı.

⁸¹ “Λεγούσης, Ὁ βλέπεις γράφον εἰς βιβλίον, καὶ πέμψον ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις, εἰς Ἐφεσον, καὶ εἰς Σμύρναν, καὶ εἰς Πέργαμον, καὶ εἰς Θυάτειρα, καὶ εἰς Σάρδεῖς, καὶ εἰς Φιλαδέλφειαν, καὶ εἰς Λαοδύκειαν.” Bkz. Rev. 1:11; M. A. Robinson ve W. G. Pierpont, *The New Testament in the Original Greek: Byzantine Textform*, (Com. M. A. Robinson ve W. G. Pierpont), Massachusetts 2005.

⁸² Rev. 1:1-2, 1:11; Rev. 1:9; *Hist. Eccl.* 3.18.

⁸³ Rev. 1:9.

⁸⁴ *Euseb. Eccl. Hist.* 3.18; *Tac. Ann.* 15.44.

⁸⁵ *Hist. Eccl.* 3.18-20.

⁸⁶ T. Milner, *History of the Seven Churches of Asia*, London 1832: 43-44.

⁸⁷ Duygu 2017: 113, 125-126, 131-132; T. Kaçar, *Geç Antikçağ'da Hristiyanlık*, İstanbul 2009: 24.

⁸⁸ *Euseb. Eccl. Hist.* 3.18-20; *Tac. Ann.* 15.44; *Mart. Ign.* P. Schaff, “Mart. Ign.”, *ANF*, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885c: 355-363.

Hristiyanlığın ilk yüzyılında öne çıkan bu 7 kent arasından Ephesos, Ioannes'in Patmos Adası'ndan sonra yerleşip var olan cemaati genişletmesiyle, önemli bir dini merkez haline gelir⁸⁹. Azizin komşu şehirleri ziyaret etmesi de yörenin Hristiyanlaşmasına ciddi bir katkı sağlar⁹⁰. Böylece Ioannes, hem bölgenin dini liderliğini üstlenmiş hem de bu çalışmanın merkezini Ephesos'a taşımış olur.

Ioannes'in bu faaliyetlerine birçok kent hızlı bir şekilde uyum sağlamıştır. Ephesos'a yakın bir konumda bulunan Smyrna da bu yerlerden biridir. Tamamı kanonik⁹¹ olarak değerlendirilmese de Kilise düzeni ve yasaları hakkında önemli bilgiler sunan "*Constitutiones Apostolorum*"⁹², bu anlamda Smyrna cemaatinin ilk yüzyılın erken dönemlerinden itibaren hiyerarşik bir yapı kurduğunu göstermektedir⁹³. Bu ortamda Smyrna'daki cemaat, Hristiyan öğretilerine bağlılığı ve tinsel açıdan gösterdiği iradesiyle Ioannes'in dikkatini çekmiştir⁹⁴.

Özellikle dini çekişmelerin oldukça fazla olduğu bu dönemde, Ioannes'in bölgedeki çalışmalarında en çok destek aldığı kişi şüphesiz Smyrnalı Polykarpos'tur⁹⁵. İsa Mesih'in yolunda Ioannes'in takipçilerinden olan Polykarpos, Eirenaios'un aktardıklarına göre; Ioannes'in tavsiyesi üzerine Aziz Boukolos'un ölümünden sonra Smyrna piskoposluğuna atanmıştır⁹⁶. İnandığı değerlere bağlı ve kitlelere yön verebilen biri olan Polykarpos'un piskoposluk makamına seçilmesi, Smyrna'daki Hristiyan çalışmasına son derece katkı sağlamış ve bölgedeki diğer Hristiyan cemaatlerini de olumlu yönde etkilemiştir.

⁸⁹ J. B. Lightfoot, **The Apostolic Fathers**, Vol. I, Part II, Edt. II, London 1889: 440; AH 3.3.4: Eserin tamamı için bkz. Irenaeus, "Against Heresies", ANF, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885: 834-1391.

⁹⁰ Clem. Al. *Quis Div. Salv.* 42: Clement of Alexandria, "Who is the Rich Man that shall be saved?", ANF, Vol. II, CCEL, (Ed. P. Schaff), Vol. I, Edinburgh 1885: 1260.

⁹¹ Kanun niteliğinde. Bkz. Kanonikós (Grek.): Kurallara uygun. Bkz. Çelgin 2011: 346; Kanón (Grek.): Kural. Bkz. Çelgin 2011: 346.

⁹² Apos. Con.: I. Chase, **The Work of Claiming to Be the Constitutions of the Holy Apostles**, (Trans. I. Chase), New York 1848.

⁹³ Metnin bu bölümünde, bazı kent piskoposlarının adları ve hangi havariler tarafından görevlendirildikleri belirtilmiştir. Smyrna'nın ilk 3 piskoposu sırasıyla şu şekilde verilmiştir: Aristo (I), Lois'in oğlu Strateas ve Aristo (II). Bkz. Apos. Con. 5.4.46; W. Barclay, **The New Daily Study Bible: The Letters of James and Peter**, Kentucky 2003: 188-189.

⁹⁴ Milner 1832: 202.

⁹⁵ Lightfoot 1189: 440.

⁹⁶ AH 3.3.4; Lightfoot 1889: 434, 441.

Dioikesis	Eparkhia	Metropolis	Polis
A S I A N E ⁹⁷	ASIA ⁹⁸	Ephesos ⁹⁹	-
A S I A N E	ASIA	Ephesos	Smyrna ¹⁰⁰
A S I A N E	ASIA	Ephesos	Pergamos ¹⁰¹
A S I A N E	LYDIA ¹⁰²	Sardeis	Thytera ¹⁰³
A S I A N E	LYDIA	Sardeis ¹⁰⁴	-
A S I A N E	LYDIA	Sardeis	Philadelphia ¹⁰⁵
A S I A N E	PHRYGIA PAKATIANE ¹⁰⁶	Laodikeia ¹⁰⁷	-

Tablo 1: 7 kentin Bizans Dönemi'nde bağlı olduğu bölgeler.

⁹⁷ HierSyn. 658:1a.

⁹⁸ HierSyn. 658:1b.

⁹⁹ HierSyn. 659:1.

¹⁰⁰ HierSyn. 660:12.

¹⁰¹ HierSyn. 661:5.

¹⁰² HierSyn. 669:1.

¹⁰³ HierSyn. 669:5.

¹⁰⁴ HierSyn. 669:2.

¹⁰⁵ HierSyn. 669:3.

¹⁰⁶ HierSyn. 664:6.

¹⁰⁷ HierSyn. 665:1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZİZ POLYKARPOS'UN HAYATI

Hristiyan azizlerinin tam olarak nerede ve ne zaman doğdukları, nasıl bir ailede büyüdükları, çocukluktan yetişkinliğe geçişlerinde neler yaşadıkları, kimlerle karşılaştıkları ve özel hayatlarının nasıl olduğu gibi sorular, kilise büyüklerine dair cevap aranan en önemli sorulardır. Ortodoks Hristiyan aleminin önemli liderlerinden ve Smyrna'nın koruyucu azizi olan Aziz Polykarpos'un hayatı da benzer tartışma konularının odak noktasındadır.

Polykarpos'a ilişkin günümüze kalan bilgiler son derece sınırlıdır. Hayatına dair verilerin önemli bir kısmını, azizin henüz hayattayken yaptığı yazışmalardan günümüze kalanlar oluşturmaktadır. Bu mektuplar Smyrna dışındaki diğer kiliselerden ve kilise babalarından gelmiştir. Verilerin öteki kısmına ise, Polykarpos'un ölümünden sonra diğer Hristiyan büyüklerince hayatına dair kaleme alınmış belgelerden ulaşmaktayız.

Yazılı kaynaklardaki bu çeşitlilikten dolayı, Aziz Polykarpos¹⁰⁸'un hayatı, ölüm ve doğum gününe ilişkin tartışmalar halen sürmektedir. Bu tartışmaları temelde iki Hristiyan azizi başlatmıştır. Biri Polykarpos'un halefi olarak görülen Eirenaios; diğeri ise Polykarpos'un geleneklerini asıl kendisinin yaşattığını savunan Pionios¹⁰⁹'tur. Polykarpos'un ölüm tarihi ile ilgili de antik ve modern kaynaklarda birbiri ile uyuşmayan

¹⁰⁸ BHG 1556-1560: F. Halkin, **Bibliotheca Hagiographica Graeca**, Vol. II, Edt. III, Subsidia Hagiographica 8a, Bruxelles 1957b; BHG Nov. Auct. 1556-1560: F. Halkin, **Novum Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae**, Subsidia Hagiographica 65, Bruxelles 1984; SynaxCP 485: H. Delehay, **Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris/Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae**, (Eds. C. de Smedt, I. de Backer, F. van Ortroy vd.), Bruxelles 1902; O. Bardenhewer, **Patrology: The Lives and Works of the Fathers of the Church**, (Trans. T. J. Shanahan), Freiburg im Breisgau 1908: 35-38.

¹⁰⁹ Bkz. BHG 1546; BHG Nov. Auct. 1545z-1546; SynaxCP 529-530; J. Hover, "False 'Lives', False Martyrs: 'Pseudo-Pionius', and the Redating of the 'Martyrdom of Polycarp'", VC, Vol. 67, No. 5, Holland 2013: 471-498; Lightfoot 1889: 433-436, 715-722; L. W. Barnard, "In Defence of Pseudo-Pionius Account of St. Polycarp's Martyrdom", **Festschrift Johannes Quasten**, Münster 1970: 192-204; J. M. Kozłowski, "Pionius Polycarpi Imitator: References to Martyrium Polycarpi in Martyrium Pionii", **Science et Esprit**, Vol. 67/3, Montreal 2015: 417-434; J. D. Boeft ve J. Bremmer, "Notiunculae Martyrologicae III. Some Observations on the Martyria of Polycarp and Pionius", VC, Vol. 39, No. 2, Holland 1985: 110-130; D. H. Farmer, "Pionius", ODS, Oxford 1988a: 355-356; R. Knopf, **Ausgewählte Martyrerakten**, Tübingen 1929: 45-57.

ifadeler yer almaktadır. Bu konuda Antik Çağ yazarlarından Eirenaïos¹¹⁰ ve Eusebios¹¹¹ dışında Turner, Gregoire ve Telfer gibi bazı modern araştırmacılar farklı tarihleri savunmaktadır. Bunların yanı sıra özellikle azizin hayatına ilişkin Pionios'un aktardıkları, Polykarpos'un çocukluğundan başlamak üzere birçok ilginç detayı da içinde barındırmaktadır¹¹².

“*MARTYRION TOY AGIOY POLYKARPOY*”¹¹³ adıyla bilinen, mektuplar ve notlardan oluşan metin, Aziz Polykarpos'un hayatına ve şehitliğine dair detaylı bilgiler içeren en önemli kaynaktır. Aziz Polyarkpos'un hayatına dair aktarılan bilgilerdeki çeşitliliğin temeli, muhtemelen bu yazmanın Erken Hristiyanlık Dönemi'nde birçok kopyasının yapılması ve ileri dönemlerde farklı şekillerde çevrilmesine dayanmaktadır. Pionios, günümüze ulaşan ve yaygınlıkla kullanılan metni en son kopya eden kişidir. Metnin sonunda daha önce kopya edenlerin isimlerini de belirtmiştir¹¹⁴.

Polykarpos'un *vita* yazarı da olan Pionios'un azizle ilgili aktardıklarının bir kısmının, azizi yakından tanıyan kişilerce doğru olmadığı düşünülse de Pionios'un söyledikleri, azizin hayatına ve özellikle de küçüklüğüne dair en detaylı bilgileri içermektedir.

¹¹⁰ Aziz Polykarpos'un öğrencisi ve Lougdonoum piskoposudur. Bkz. *BHG* 948-951b; *BHG Nov. Auct.* 948-951; *SynaxCP* 917; P. Schaff, “Irenaeus”, *ANF*, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885b: 833-1450.

¹¹¹ Eusebios, “*Historia Ecclesiastica*”nın yazarı Kaisareia piskoposudur. Bkz. *SynaxCP* 480.26; *Euseb. Hist. Eccl.* 4.15.

¹¹² L. Duchesne, *Vita Sancti Polycarpi Smyrnaeorum Episcopi Auctore Pionio*, Paris 1881: 13-37; F. X. Funk ve F. Diekamp, *Patres Apostolici*, Vol. II, Tübingen 1913: 402-450.

¹¹³ Bkz. *Mart. Pol.* 1.1-22.3; *BHG* 1557; T. E. Page ve W. H. D. Rouse, *The Apostolic Fathers*, Vol. I, LCL, (Trans. K. Lake), (Eds. T. E. Page ve W. H. D. Rouse), London 1917: 308-345; G. Bosio, *I Padri Apostolici*, Torino 1991: 161-172; O. de Gebhardt A. Harnack ve T. Zahn, *Patrum Apostolicorum Opera*, Lipsiae 1876: 133-167; A. R. M. Dressel, *Patrum Apostolicorum Opera*, Lipsiae 1863: 391-407; F. X. Funk, *Die Apostolischen Vater*, Tübingen-Leipzig 1901: 116-125; O. von Gebhardt, *Acta Martyrum Selecta*, Berlin 1902: 1-12; C. I. Hefele, *Patrum Apostolicorum Opera*, Edt. III, Tübingen 1847: 275-299; L. T. Ittigio, *Bibliotheca Patrum Apostolicorum Graeco-Latina*, Lipsiae 1699: 391-417; Knopf 1929: 1-7; E. Renan, *L'Eglise Chretienne*, Paris 1879: 452-466; R. Russel, *SS. Patrum Apostolicorum Opera*, Vol. II, London 1879: 317-369; T. Smith, *S. Ignatii Epistolae Genuinae*, Oxoni 1709: 62-75; J. Usserius, *Ignatii Antiocheni et Polycarpi Smyrnensis Episcopi Martyria*, London 1647: 13-30; P. Schaff, “*Mart. Pol.*”, *ANF*, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885d: 108-130; P. T. Camelot, “*Mart. Pol.*”, *Lettres, Ignace D'Antioche & Polcarpe De Smyrne*, SC, (Trans. P. T. Camelot), (Ed. P. T. Camelot), Paris 1958: 242-271; F. von Ommeslaeghe, “*The Acta Sanctorum and Bollandist Methodology*”, *The Byzantine Saints*, (Ed. S. Hackel), New York 2001: 158-159; *PG* 1029-1046; J.-P. Migne, *PG*, Vol. V, (Ed. J.-P. Migne), Paris 1857: 1029-1046.

¹¹⁴ *Mart. Pol.* 22.

3.1. Köle Çocuk Polykarpos

Yaşam öyküsünün erken zamanları hakkındaki bilgiler kısıtlı olan Polykarpos'un, doğumu ve aile fertlerinin kim olduğuna dair kapsamlı bir bilgi bulunmamaktadır; ancak köle bir çocuk olarak Smyrnalı Kallisto tarafından sahip çıkılarak yetiştirildiği hikayesi, Pionios tarafından anlatılmaktadır¹¹⁵. Bu nedenle Polykarpos (Πολύκαρπος¹¹⁶) isminin etimolojisi, azizin çocukluğuna ilişkin köle olarak geçirdiği düşünülen dönem açısından incelenmesi gereken önemli bir konudur.

Polykarpos kelimesinin bahsedildiği en erken kaynaklardan biri Homeros'un Odysseia¹¹⁷'sıdır. Roma Dönemi'nden önce herhangi bir anıtta ya da metinde kişi ismi olarak geçmemektedir. Polykarpos adı Asia dışında Pompeii'de bulunan bir graffitoda “POLVCARPVS FVGIT¹¹⁸” şeklinde yazılmıştır¹¹⁹.

Polykarpos ismiyle ilgili dikkat çeken diğer bir nokta ise Roma topraklarında yaygın bir köle adı olmasıdır. Carpus, Carpophorus, Chresimus, Chrestus, Eucarpus, Fructus, Fructuosus, Onesimus, Onesiphorus, Pancarpus ve Symphorus gibi isimler önceden köleyken sonradan özgürleşen insanların kullandığı isimlerdir¹²⁰. Ancak bu isimlerin tamamı coğrafi olarak her yerde aynı yaygınlığı göstermemektedir. Örnek olarak “Onesimus” ve “Chresimus” adları, Athena civarında diğerlerine göre daha çok benimsenmiştir. Lightfoot'un aktardıklarına göre Polykarpos adı, “*Daphnus*¹²¹” ve “*Agathopus*¹²²” adlarıyla birlikte iki ayrı yazıtta geçmektedir. Lightfoot'un bu iki yazıt aracılığıyla Polykarpos bağlantısını kurduğu metin, Aziz Ignatios'un Smyrnalılara yazdığı mektuptur. Ignatios'un yazdığı mektupta, Daphnus¹²³ ve Agathopus¹²⁴ adları

¹¹⁵ BHG 1561; Duchesne 1881: 13-37; Funk ve Diekamp 1913: 402-450; Lightfoot 1889: 433-436.

¹¹⁶ Πολύκαρπος (Grek.): Çok meyve veren, meyvesi bol, çok verimli, bereketli. Bkz. Çelgin 2011: 545.

¹¹⁷ Hom. Od. 7.122: Homer, **The Odyssey**, Vol. I, LCL, (Trans. A. T. Murray), (Eds. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse), London 1919; Hom. Od. 24.221: Homer, **The Odyssey**, Vol. II, LCL, (Trans. A. T. Murray), (Eds. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington), London 1945.

¹¹⁸ CIL IV.2351: C. Zangemeister ve R. Schoene, **CIL**, Vol. IV, Academiae Litterarum Regiae Borussicae, (Eds. C. Zangemeister ve R. Schoene), Berlin 1871.

¹¹⁹ Lightfoot 1889: 436.

¹²⁰ Lightfoot 1889: 436.

¹²¹ CIA III.1230: G. Dittenberger, **CIA**, Vol. III, Part I, Academiae Litterarum Regiae Borussicae, (Ed. G. Dittenberger), Berlin 1878.

¹²² CIL II.4463: A. Hübner, **CIL**, Vol. II, Academiae Litterarum Regiae Borussicae, (Ed. A. Hübner), Berlin 1869.

¹²³ Ign. Smyrn. 13.

¹²⁴ Ign. Smyrn. 10.

farklı bölümlerde zikredilmiş ve hatta Agathopos'un diakonos olduğu belirtilmiştir¹²⁵. Lightfoot'un, Polykarpos'un önceden Smyrna'da yaşayan köle biriyken sonradan özgürlüğünü kazandığı çıkarımını yapmasını sağlayan tezin dayanakları da bunlardır¹²⁶. Belki de yalnızca rastlantı olan bu durumun, Aziz Pionios'un aktardıklarının ötesine geçen bir yanı bulunmamaktadır.

Polykarpos, Smyrna piskoposu Aziz Boukolos¹²⁷'un (İS. I. yy) döneminde Smyrna'da köle bir çocuk olarak yaşamaktaydı. Polykarpos'un çocukluğunun bir kısmı, halk arasında zenginliği ve dindarlığı ile tanınan Kallisto adındaki dul bir kadının yanında geçer. Bir gece Kallisto'ya rüyasında Tanrı'nın meleği görünür. Melek ona, Ephesos Kapısı'na gidip orada yanlarında Polykarpos'u da tutan iki adamla buluşmasını; çocuğun satılık olması halinde çocuk için ne kadar istediklerini sormasını emretmiştir. Eğer adamlar Polykarpos'u satarlarsa, Kallisto meleğin emrettiği gibi çocuğu sahiplenip evine götürecektir. Kallisto rüyasından etkilenererek meleğin dediğini yerine getirir; Ephesos Kapısı'na gider. Tıpkı ona söylendiği gibi köle bir çocuğu yanlarında tutan iki adamla buluşur ve çocuğun satılık olup olmadığını sorar. Kallisto köle çocuğun satılık olduğunu öğrenince, adamlardan bedeli karşılığında çocuğu alır. Yaşadığı bu mucizevi olayın etkisiyle Kallisto, Polykarpos isimli bu çocuğu beraberinde evine götürür. Polykarpos böylelikle küçüklüğünün bir kısmını yanında geçireceği Kallisto'yu tanımaya başlar¹²⁸.

Yaşanan olaydan sonra Polykarpos, Kallisto'nun birçok hizmetlisinin de çalıştığı evinde yaşamaya başlar. Henüz küçük olan Polykarpos'un ilk mucizelerinden biri de Kallisto'nun evinde gerçekleşir. Kallisto işleri sebebiyle kısa süreliğine yolculuğa çıkar ve evin sorumluluğunu da gitmeden evvel Polykarpos'a bırakır. Kallisto'nun yokluğunda evde yalnızca Polykarpos ve hizmetliler kalır. Bu süre içinde Polykarpos, yoksul olan tüm dullara, yetimlere ve komşulara karşılıksız mısır, şarap, yağ dağıtır. Kısa bir süre içinde depodaki yiyecek ve içecekler tükenir. Aradan çok süre geçmeden Kallisto eve geri döner.

¹²⁵ Ign. Smyrn. 10.

¹²⁶ Lightfoot 1889: 436-437.

¹²⁷ Aziz Boukolos, Smyrna'nın IV. Piskoposu. Bkz. *SynaxCP* 445-446; B. A. Μυσταχίδου, "Επισκοπικοί Κατάλογοι", *Περιεχόμενα Τομου IB*, Αθήνα 1936: 218; F. V. J. Arundell, **Discoveries in Asia Minor: Including a Description of the Ruins of Several Ancient Cities, and Especially Antioch of Pisidia**, Vol II, London 1834: 415; *DHGE-T9* 1488-1489: A. Lambert, "BUCOLUS", *DHGE*, Tome IX, Paris 1937: 1488-1489.

¹²⁸ Lightfoot, 1889: 433.

Hizmetlilerinin ilk yaptığı, Polykarpos'un yiyecek ve içecekleri hoyratça yabancılara dağıttığını söylemek olur. Hizmetlilere göre Polykarpos, Kallisto'nun servetini çalmış ve başkalarına dağıtmıştır. Kallisto hizmetlilerinden öğrendiği olayın üzerine öfkeyle Polykarpos'tan deponun anahtarını ister. Polykarpos panik içinde deponun anahtarını Kallisto'ya verir ve yüksek sesle dua etmeye başlar. Tanrı'dan, Kallisto'nun boş vaziyetteki depoyu dolu bulmasını diler. Kallisto gördüğü rüyadan sonra ikinci mucizevi olay ile karşı karşıya kalır. Hizmetlilerin boşaldığını söylediği depo yiyecek ve içecek ile doludur. Kallisto bu olaydan da yine derinden etkilenir ve artık Polykarpos'u öz oğluymuş gibi görmeye başlar, onu tek mirasçısı kabul eder. Kallisto'nun ölümünden sonra, iman içinde büyümüş Polykarpos, yaşam öyküsünün diğer evresine geçerek daha dindar bir kişiliğe bürünür. Zamanla Polykarpos'un kutsal metinler ile arasındaki bağ, onu toplum içinde ön plana çıkararak lider gibi algılanmasını sağlar¹²⁹.

3.2. Polykarpos'un Hristiyan Cemaatinde Yer Edinmesi

Çekingen ve göz önünde bulunmaktan daima kaçınan Polykarpos ilerleyen yıllarda kendini Tanrı'ya adayarak tam bir din adamına dönüşür. Tüm kimsesiz ve düşkünlerin yardımına koşmayı görev bilir. Aziz, gördüğü yaşlı insanların eşyalarını taşımasına yardım eder; bir oduncu gördüğünde satacağı yükün tamamını satın alır; sıklıkla bu şekilde aldığı malzemeleri dul, yetim ya da düşkünlere karşılıksız verirdi. Azizin bunlara benzer, halka yaptığı yardımlarla ilgili birçok olaya da hakkında yazılan metinlerde yer verilmiştir¹³⁰.

Kallisto'nun ölümü sonrası Polykarpos'un dini çevresinin de genişlemesiyle dönemin Smyrna Piskoposu Boukolos ile yakın diyalog kurmuştur. Polykarpos'un içindeki cevheri gören Boukolos tıpkı Kallisto gibi onu öz evladı olarak kabul eder. Gerektiğinde Polykarpos'a fikir babalığı; gerektiğinde ise manevi babalık yapar. Polykarpos üstesinden gelebileceği yeterli olgunluğa ulaştığında, Piskopos Boukolos onu kilisenin de onayıyla diakonos¹³¹luğa atar. Diakonos Polykarpos'un, artan dini ve sosyal

¹²⁹ Lightfoot, 1889: 433.

¹³⁰ Lightfoot, 1889: 433-434.

¹³¹ Διάκονος (Grek.): Erken Hristiyanlık döneminden itibaren Bizans kiliseleri de dahil olmak üzere var olmuş bir ruhban sınıfı mertebesidir. Kelime kökeni olarak "yardımcı" ya da "hizmetli" anlamlarına gelmekte olup kendisinden sonraki papazlık ve piskoposluk derecelerinin ilkidir. Bkz. A. Kazhdan, "DEACON", **ODB**, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 592; P. A.

gücüyle beraber merhametli karakterinde en ufak değişiklik olmamış; mütevazılığından hiçbir şey kaybetmemiştir. Sıklıkla halka vaizlik yapan azizin, Boukolos tarafından her zaman desteklenmesinin esas sebebi de budur. Diakonosluk, azizin Piskoposluk yolundaki ilk resmi adımıdır ve başta Boukolos olmak üzere Smyrna'daki Hristiyan Cemaati'nden ciddi bir desteği arkasına alır¹³².

Sonraki yıllarda azizin çevresine ve olaylara karşı yaklaşımındaki manevi olgunluk ve doyumluk, Boukolos'un dikkatinden kaçmaz. Smyrna Piskoposu Boukolos, Polykarpos'un artık kent sakinlerine dini liderlik etmesi gerektiği kanısına varmıştır. Bu olayların yaşandığı dönemde Polykarpos, beyazlamış saçlarının ona verdiği bilgeliği doruklarında hissedilen bir ihtiyar haline gelmiştir. Smyrna'da herkesin hürmet ettiği aziz, diakonosluktan sonra Boukolos ve Hristiyan Cemaat tarafından daha üst bir mertebeye atanmış, her ne kadar istekli olmasa da tüm kilise adına presbyteros¹³³ görevini üstlenmiştir¹³⁴.

3.3. Polykarpos'un Smyrna Piskoposu Oluşu ve İlk Önemli Mucizesi

Piskopos Boukolos ve Polykarpos'un önderliğinde, Smyrna'nın dini organizasyonu çok güçlü bir hale gelmiştir. Bir hayli yaşlanan Boukolos'un yokluğunda lidersiz kalmayacağından emin Hristiyan cemaati, istikrarlı bir yol izlemektedir. Yaşlı Piskopos Boukolos, öldükten sonra gözü arkada kalmadan yerini emanet edebileceği halefinin Polykarpos olduğunu bilmektedir. Nitekim ona yerine geçmesini istediğini de çok kez bildirmiştir. Aziz Boukolos öldüğünde yerine piskopos olarak Polykarpos geçmiştir¹³⁵.

Aziz Boukolos'un ölmeden önceki son sözlerini Polykarpos'un elini tutarak sarf ettiği söylenmektedir. Tanrı'nın birer lütfu olduğuna inandığı tüm organlarının Polykarpos'a geçmesi için sınıksız kavradığı ellerini kendi göğsüne ve yüzüne bastırmıştır. Böylece Tanrı'ya hizmet ettiği sürece Boukolos'a hizmet eden kalbinin,

Leder, *Die Diakonen der Bischöfe und Presbyter und ihre Urchristlichen Vorläufer*, Stuttgart 1905: 163-165.

¹³² Lightfoot, 1889: 433-434.

¹³³ Πρεσβύτερος (Grek.): Saygı gören ihtiyar, aziz. Bkz. Çelgin 2011: 553.

¹³⁴ Lightfoot, 1889: 434.

¹³⁵ Lightfoot 1889: 434.

kulaklarının ve gözlerinin zarafeti Polykarpos'un hizmetine geçmiştir. Ardından “*Şükürler olsun sana Yüce Tanrım*” diyerek gözlerini sonsuza dek yummuştur¹³⁶.

Aziz Boukolos'un defnedilmesinin ardından Smyrna'ya komşu olan şehirlerin piskoposları Smyrna'da bir araya gelmiştir. Kilisede toplanan dini liderlere, civardaki köy ve kasabalardaki halkın kalabalığı da eklenince kilise dolup taşmıştır. Aziz Polykarpos'un mucizelerinden bir diğeri bu sırada gerçekleşmiştir. Tüm kalabalığın içinde göksel bir ışık insanların üzerinde belirmiş; bazı insanlar ışığın etkisiyle güzel düşlere dalmış; kimisi Polykarpos'u henüz piskoposluk koltuğuna oturmadan önce koltuğuna yerleşmiş halde; bir kısmı Polykarpos'u belinde sarılı ateşten bir kemerle asker olarak; bazılarıysa onu, yüzünde daha öncesi görülmemiş yoğun bir ışıkla görmüştür. Ruhani ışığın içinden beliren beyaz bir güvercin doğruca Polykarpos'un başının üstüne yönelip dairesel ışık huzmesi yaratarak asılı kalmıştır¹³⁷. Benzer olaylar İsa'nın da başından geçmiş ve bunlardan Yeni Ahit'te bahsedilmiştir. Bunlardan biri *İsa'nın başkalaşımı* hakkındaki bölümdür¹³⁸. Petros, İakobos ve İakobos'un kardeşi İoannes'i yanına alarak yüksek bir dağa çıkan İsa'nın, havarilerinin yanında görünümünü değiştir¹³⁹. Yüzü güneş gibi parlayan İsa'nın giysileri de göz kamaştıran bir beyazlığa bürünür¹⁴⁰. Bir diğeri benzerlik de *İsa'nın vaftiz edilişinin* anlatıldığı bölümde geçmektedir¹⁴¹. İsa vaftiz olmak için İoannes'in (Vaftizci) yanına gider¹⁴². Vaftiz olmasıyla beraber gök açılır ve Tanrı'nın Ruh'u ışıklar içindeki bir güvercin suretinde İsa'nın üzerine iner¹⁴³.

Aziz Polykarpos'un diğeri mucizelerinden, Aziz Pionios'un onun erken yıllarını da kapsayan yaşam öyküsü sayesinde haberdarız. Özellikle Polykarpos'un Smyrna Piskoposluğu'na atandıktan sonra birçok mucize gerçekleştirdiğini bildirir. Mucizelerin bir bölümünün İsa'nın mucizelerini çağrıştırmaları ilginçtir.

¹³⁶ Lightfoot 1889: 434.

¹³⁷ Lightfoot 1889: 434.

¹³⁸ Mt.17.1-13; Mk. 9.2-2-13; Lk. 9.28-36.

¹³⁹ Mt.17.1-2.

¹⁴⁰ Mt. 17.2.

¹⁴¹ Mt. 3.13-16; Mk. 1.9-11; Lk. 3.21-22.

¹⁴² Mt. 3.13.

¹⁴³ Mt. 3.16.

3.3.1 Boş Fıçıların ve Ambarların Yiyecek ve İçeceklerle Dolması

Aziz Polykarpos işi sebebiyle bir gün Teos'a gider. O zamanlar Teos piskoposluğunda bulunan Daphnos, şehrin kıtlığından yakınmaktadır. Bunun üzerine Polykarpos, İsa Mesih'in adını anarak boş fıçılar için dua eder. Bu dua ile kentteki bütün boş fıçılar dolar, bunun yanında kentin tüm erzak ihtiyacı da bir anda karşılanır. Aziz'in piskoposluğa atandıktan sonraki ilk mucizelerinden biri böyle gerçekleşir¹⁴⁴. Polykarpos'un bu mucizesi İsa'nın Kana'daki düğünde gerçekleştirdiği mucizeyle benzerlik göstermektedir. Havarileriyle birlikte davet edildiği düğüne giden İsa, ev sahiplerinin şaraplarının tükendiğini öğrenir¹⁴⁵. Bunun üzerine hizmetçilerden oradaki 6 küpü suyla doldurmalarını ve sonra küpteki sudan birazını şölen başkanına götürmelerini söyler¹⁴⁶. Hizmetçilerin başkana götürdükleri su artık şaraba dönüşmüştür¹⁴⁷. Bu şekilde İsa'nın mucizesi gerçekleşmiş olur.

Teos'taki mucizeden sonra ertesi gün yaşanan bir olay da dikkat çekicidir. Polykarpos boş bir şarap fıçısını ve küçük tasları tıpkı önceki gün yaptığı gibi tekrar doldurur. Hizmetçilerden biri azizin küçük bir tas için bile gerçekleştirdiği bu mucizeyi görünce ona güler. Piskopos Polykarpos, hizmetçinin nezaketten uzak davranışı yüzünden onu azarlayarak doldurduğu taslardaki şarapları yok eder. Bu, Tanrı'nın yardımı ile yaptığı mucizelerin layık olmayan insanlardan nasıl geri alınabileceğine yönelik önemli bir göstergedir¹⁴⁸.

3.3.2 Polykarpos ve Diakonosu Kamerios'un Melek Tarafından Uyarılması

Teos'ta yaşananlardan sonra başka gün, Polykarpos ve diakonosu Kamerios kırsalda bir evde konaklamaktadırlar. Gece yarısı meleklerden biri Polykarpos ile Kamerios'a görünerek kaldıkları yeri terk etmelerini söyler. Uykusu çok ağır olan Kamerios meleğin söylediklerine kulak asmaz ve uyumaya devam eder. Piskopos Polykarpos ise bu uyarının boş yere olmadığını bilincinde olsa da evden ayrılmaz. Melek ikinci uyarısında da dikkate alınmadığını görünce üçüncü ve son kez din adamlarını uyarır; ancak evi terk etmemekte kararlıdırlar. Melek ikisini de yerden yükselterek evin

¹⁴⁴ Lightfoot 1889: 435.

¹⁴⁵ Jn. 2.1-3.

¹⁴⁶ Jn. 2.6-8.

¹⁴⁷ Jn. 2.9-10.

¹⁴⁸ Lightfoot 1889: 435.

dışına taşımaya başlar. Evden henüz çok da uzakta değillerken Polykarpos ve Kamerios evin yüksekten yere çakıldığına tanık olur. Evde yaşayan diğer insanlar da ev ile toprağa gömülürler. Bu hadise Polykarpos için ona hem Tanrı'nın varlığına ilişkin bir işaret hem de bir uyarıdır¹⁴⁹.

3.3.3 Polykarpos'un Smyrna Yangınını Söndürmesi

Azizin diğer mucizesi Smyrna'da çıkan bir yangınla gerçekleşir. Bir gece yarısı Smyrna'daki bir ekmek fırınında çıkan yangın hızla büyür. Halkın alevleri söndürme çabası başarısız olmakla kalmaz, alevler iyice kontrolden çıkarak tüm şehre yayılır. İlginç olan, yangın gecesini Smyrna praitor¹⁵⁰'ünün rüyasında Polykarpos'u görmesi ve mucizesine şahitlik etmesidir. Rüyasında, Polykarpos'u yangını söndürmesi için görevlendirdiğini görmüştür. Polykarpos göğe yükselip cennete doğru bakıp dua etmiş; azizin duasıyla şehri esir alan alevler bir anda sönmüştür¹⁵¹.

3.3.4 Polykarpos'un Smyrna'daki Kıtık ve Kuraklığa Son Vermesi

Yaşanan bu talihsiz olay beraberinde kıtlık ve kuraklığı da getirir. Smyrna halkı tek çarelerinin yine piskoposları Polykarpos olduğunu bilmektedir. Aziz Polykarpos, ruhban sınıfından olan olmayan herkese, kiliseye gelmeleri için çağrı yapar. Kilisede toplanan insanlar büyük bir ciddiyetle, dini liderleri Polykarpos ile Tanrı'ya dua etmeye başlar. Üzerinden uzun zaman geçmeden halkın duaları kabul olur; Smyrna'nın ihtiyacı olan yağmur başlar, kıtlık ve kuraklık mucizevi şekilde son bulur¹⁵².

Eirenaïos'un ya da diğer azizlerin, Aziz Pionios'un aktardıklarına katılmamasına karşın Polykarpos'un mucizelerine bu kadar detaylı değinen başka bir kaynak daha bulunmamaktadır. Eşi olmaması sebebiyle Pionios'un Polykarpos'un yaşam öyküsünü anlattığı yazma, ciddi bir değer taşımaktadır. Azizin günümüze ulaşan duvar resmi, mozaik, minyatür ya da ikonalarında mucizelerine dair sahneler rastlanmaması da ilginçtir.

¹⁴⁹ Lightfoot 1889: 435.

¹⁵⁰ Πραιτωρ (Grek.): Geç Roma Dönemi'nde güvenlik ve adli işlerle sorumlu olan yetkili şahıs. Bkz. A. Kazhdan, "PRAETOR", **ODB**, Vol. III, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 1710.

¹⁵¹ Lightfoot 1889: 435.

¹⁵² Lightfoot 1889: 435.

3.4 Aziz Polykarpos'un Philippililere Yazdığı Mektup¹⁵³

Eirenaïos, Aziz Polykarpos'un hayatı boyunca çok sayıda mektup yazdığını aktarmaktadır; ancak bu Philippililere olan mektubu önemli kılan, Polykarpos'un elinden çıkıp günümüze ulaşabilen tek yazılı belge oluşudur. Buna rağmen 14 bölümlük mektubun bazı kısımlarının daha sonradan tamamlandığı zannedilmektedir. Mektubun ilk 9 ve 13. bölümleri orijinal dilinde Grekçe; 10, 11, 12 ve 14. bölümleri ise Latince yazılmıştır.

Mektup Polykarpos'un kılavuzluğuna ihtiyaç duyan, kendilerine yol göstermelerini isteyen Philippi Hristiyan cemaatinin talebine cevap niteliğindedir. Bu talep üzerine Polykarpos, Philippi halkını ve cemaatini dini kargaşalara ve sapkınlıklara karşı uyarmak amacıyla bir mektup yazmıştır. Ayrıca Philippililer, Aziz Polykarpos ile Smyrna'da tanışıp dost olan Antiokheialı Ignatios'un, daha önce çeşitli Hristiyan cemaatlere yazdığı mektupların kendilerine ulaştırılmasını da rica etmişlerdir.

Aziz Polykarpos, mektubunda Philippililer'e, özellikle o dönemde Hristiyanlığı bastırmaya yönelik düşüncelere karşı dini geleneklerine sadık kalınması gerektiğini öğütlemiştir. Mektubunda Eski ve Yeni Ahit'ten de çok sayıda alıntı nakletmiştir¹⁵⁴.

Percy Neale Harrison, Polykarpos'un yazdığı bu mektup hakkında bir tez ileri sürmüştür. Mektubu, içerdiği bölümler özelinde parçalayarak ikiye ayırır. Harrison'a göre mektubun 13 ve 14. bölümleri Ignatios'un Roma'da martyr edilmesinden önce kaleme alınmıştır. Ignatios'un ölümü genellikle Traianus (İS. 98-117) dönemine tarihlenmektedir. Mektubun diğer kısımlarının ise Ignatios'un ölümünden sonra yaklaşık İS. 135-137 yılları civarında yazıldığını düşünmektedir¹⁵⁵. Çeşitli akademik çevrelerde kabul gören bu düşünceye ek olarak Kenneth Berding, Harrison'ın İS. 135-137 şeklinde tarihlediği bölüme İS. 120 önerisini yapmaktadır¹⁵⁶.

¹⁵³ *Pol. Phil.* için bkz. Page ve Rouse 1917: 282-301; Polycarp, "Pol. Phil.", *ANF*, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885: 91-105; Polycarpe, "Pol. Phil.", *Lettres, Ignace D'Antioche & Polcarpe De Smyrne*, SC, (Trans. P. T. Camelot), (Ed. P. T. Camelot), Paris 1958: 202-223; *PG* 1005-1022.

¹⁵⁴ Bkz. *Pol. Phil.* 2.1-3; *Pol. Phil.* 10.1-3.

¹⁵⁵ C. C. Richardson, *Early Christian Fathers*, LCC, Vol. I, (Trans. C. C. Richardson), (Ed. C. C. Richardson), Philadelphia 1953: 122-125.

¹⁵⁶ Detaylı bilgi için bkz. K. Berding, *Polycarp and Paul*, Supplements to Vigiliae Christianae, Vol. LXII, Leiden 2002: 17-24, 187.

3.5 Aziz Polykarpos'un Aziz Ioannes ile İlişkisi

Bilindiği kadarıyla, küçüklüğünden itibaren Hristiyanlık aleminde önemli bir yer edinen Aziz Polykarpos, İS. II. yüzyılda Ortodoks dünyasının dini liderleri arasına katılmıştır. Pionios'un aktardıklarının dışında Aziz Polykarpos'un Smyrna Hristiyan Cemaati'nde yer edinerek hızlı bir yükseliş sergilemesinde, kendi karakterinin yanı sıra Aziz Ioannes'in kritik bir rol oynadığı belirtilir.

Aziz Ioannes, İS. 70 yılındaki Kudüs Kuşatması¹⁵⁷'ndan sonra bir süre daha dini öğretilerine devam etmiş; İsa'nın takipçilerini bir araya toplayıp Ephesos'taki cemaatin genişlemesini sağlamıştır¹⁵⁸. Piskopos ve presbyteroslar ile genişleyen yeni cemaat, Ephesos'un dini bir merkez haline gelmesini de sağlamıştır¹⁵⁹. Ioannes bu yapılanma sırasında Ephesos'a komşu olan şehirleri de ziyaret etmiştir. İsa'nın hayatta kalan son havarisi Ioannes'in bölgedeki çalışmalarına en büyük desteği de Aziz Polykarpos vermiştir¹⁶⁰.

Aziz Ioannes'in ölmeden önceki amaçlarından bir diğeri, İsa'nın takipçisi genç müritlere kendi tecrübelerini aktarmaktı. Polykarpos'un öğrencisi Eirenaïos, hocası için, *"öğrendiklerinin kaynağı yalnızca havariler¹⁶¹ değil, Asia'da Smyrna Kilisesi'ne olan piskoposluk atamasıydı¹⁶²"* şeklinde bir ifadeye bulunmuştur. O dönem İsa'nın yaşayan son havarisi Aziz Ioannes'tir.

Ignatios ya da Eirenaïos'un Aziz Polykarpos ile ilgili yazdığı metinler büyük çoğunlukla birbiriyle örtüşse de Pionios'un metinleri diğerleri ile çelişki içindedir. Bunun en temel örneklerinden biri de Polykarpos'un piskoposluğa kim tarafından getirildiği ya da yükseltildiği konusudur. Ignatios ve Eirenaïos'un aktardıklarına göre, Aziz Polykarpos'u piskoposluğa getiren havari Ioannes'tir¹⁶³. Aziz Ioannes, Ephesos'taki cemaat kurulduktan sonra komşu kentleri ziyaret etmiştir. Smyrna piskoposluğuna da

¹⁵⁷ Roma İmparatoru Vespasianus'un zamanında, imparatorun oğlu Titus'un komutasında yaklaşık olarak İS. 70 yılının mart ayında başlayıp eylül ayına kadar devam eden kuşatmadır. Bkz. M. Griffin, "The Flavians", **CAH**, Vol. XI, Edt. II, (Eds. A. K. Bowman, P. Garnsey ve D. Rathbone), Cambridge 2008: 4.

¹⁵⁸ Lightfoot 1889: 440; *AH* 3.3.4.

¹⁵⁹ Lightfoot 1889: 440.

¹⁶⁰ Lightfoot 1889: 440.

¹⁶¹ Aziz Ioannes ve Aziz Polykarpos'un iletişim halinde olduğu yıllarda Polykarpos'un yaşı 30 civarı olmalıdır. Dönemin İS. II. yüzyılın hemen başı olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, *"havariler"* ifadesinin yalnızca Aziz Ioannes'i kastederek kullanıldığı düşünülebilir.

¹⁶² *AH* 3.3.4.

¹⁶³ Lightfoot 1889: 441.

Aziz Boukolos'tan sonra Polykarpos'un getirilmesi Ioannes'in tavsiyesi sayesinde olmuştur¹⁶⁴. İS. IV-V. yüzyıllarda yaşamış Latin rahip Aziz Hieronymus da "De Viris Illustribus" adlı eserinde, Aziz Polykarpos'un Smyrna piskoposluğuna Aziz Ioannes tarafından atandığını aktarmaktadır¹⁶⁵.

Pionios'a göre ise, Smyrna'nın IV. piskoposu Aziz Boukolos gençlik yıllarından beri tanıdığı Polykarpos'u kendisinden sonraki piskopos olarak önermiştir¹⁶⁶.

Ignatios, Eirenaïos ve Pionios'un yanı sıra, İsa'nın bir başka takipçisi olan Aziz Papias¹⁶⁷ ise Polykarpos'un çok daha erken zamanlardan beri Aziz Ioannes ile iletişim halinde olduğunu ileri sürmektedir. Bu tezin doğrulanabilmesi için Polykarpos'un Filistin ya da Suriye'de doğup doğmadığının bilinmesi gerekmektedir. Eğer Polykarpos bu coğrafyada doğduysa, İsa'nın takipçileriyle temas edebilmek için çok daha fazla imkana sahip olduğu beklenebilir¹⁶⁸.

3.6 Aziz Polykarpos'un Diğer Dini Liderler ile Teması

İS. I-II. yüzyıllar tüm Hristiyan alemi için oldukça önemli bir dönemdir. Hristiyan cemaatlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkların yanı sıra, Paganlar ve Hristiyanlar arasında yaşanan sürtüşmeler ile zaman zaman gerçekleşen kıyımlar bunların en önemli göstergesidir. Aziz Polykarpos da böyle bir dönem içinde doğmuştur. Aziz Clemens¹⁶⁹, Aziz Ignatios¹⁷⁰ ve Aziz Papias¹⁷¹, dönemin önde gelen dini liderleri arasındadır. Aziz Polykarpos da özellikle ilk yüzyılın sonlarına doğru Hristiyan öğretisinde aktif bir çalışma içinde yer almış, önemli dini liderler ile iletişime geçmiştir.

Muhtemelen Polykarpos ile Clemens bizzat iletişim kurmamıştır; ancak Ignatios ve Papias ile temas halinde olduğunu düşündüren kanıtlar mevcuttur. Eirenaïos,

¹⁶⁴ Lightfoot 1889: 440-441.

¹⁶⁵ Jer. De Vir. Ill. 17: Jerome, "Lives of Illustrious Men", **Nicene and Post-Nicene Fathers**, Series II, Vol. III, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1892: 845.

¹⁶⁶ Lightfoot 1889: 434.

¹⁶⁷ Aziz Polykarpos ve Aziz Ioannes ile ilişkisi sayesinde tanınan Aziz Papias, Hierapolis piskoposu'dur. Bkz. Euseb. Eccl. Hist. 2.15.2; P. Schaff, "Papias", **ANF**, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885e: 405.

¹⁶⁸ Lightfoot 1889: 441-442.

¹⁶⁹ BHG 319-351e; F. Halkin, **Bibliotheca Hagiographica Graeca**, Vol. I, Edt. III, Subsidia Hagiographica 8a, Bruxelles 1957a; BHG Nov. Auct. 319-341, 344b, 346-347, 350-351g; SynaxCP 249.26, 255.6, 256.33; Page ve Rouse 1917: 3-7.

¹⁷⁰ BHG 813-816g; BHG Nov. Auct. 814-816h; SynaxCP 329.13; P. Schaff, "Ignatius", **ANF**, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885a: 131-363.

¹⁷¹ Schaff, 1885e: 404-417.

Papias'tan, "Ioannes'in takipçisi¹⁷² ve Polykarpos'un yoldaşı" şeklinde bahsetmektedir¹⁷³. Buradaki ifade Polykarpos ve Papias'ın yüz yüze geldiklerine dair çok net bir ifade olmasa da çağdaş iki dini liderin görüşmüş olmaları olasıdır.

Dönemin en önemli dini kişiliklerinden olan Aziz Ignatios¹⁷⁴ ile Aziz Polykarpos'un görüştükleri hakkında ise hiçbir şüphe yoktur. Ignatios, şehit edildiği şehir olan Roma'ya yaptığı yolculuğu sırasında Smyrna'da mola vermiştir. Günümüze ulaşan birçok mektubu da olan Ignatios'un, Aziz Polykarpos¹⁷⁵'a ve Smyrna Cemaati¹⁷⁶'ne yazdığı mektuplar önemli birer kanıt niteliğindedir.

Polykarpos'un bizzat tanıştığı bilinen bir diğer önemli dini lider Roma piskoposu (Papa) Anicetus'tur (İS. 155-166). Hristiyanlığın erken yıllarından itibaren yapılan önemli tartışmalardan¹⁷⁷ biri, Paskalya Yortusu'nun (Πάσχα¹⁷⁸) hangi gün kutlanacağı üzerine gerçekleşmekteydi. İsa'nın çarmıha gerildikten sonraki 3. günde dirilişinin kutlandığı Paskalya için, Doğu ve Batı Kiliseleri farklı tarihler belirlemişti. Bu tarih Smyrna gibi Asiatik kiliselerde, Yahudi takvimine göre Nisan ayının 14'ü; Roma Kilisesi

¹⁷² Eusebios, Eirenaïos'un Papias için söylediği "Ioannes'in müridi" ifadesine katılmamaktadır. Papias'ın iletişim halinde olduğu kişinin, havarilerin dışında aynı isimli bir presbyteros olduğunu ifade eder. Bkz. *Euseb. Hist. Eccl.* 3.39.

¹⁷³ *AH* 5.33.4.

¹⁷⁴ Aziz Ignatios; Ephesos, Smyrna, Tralles ve Magnesia gibi birçok kentin cemaatine mektup yazmıştır. Bunlardan Magnesialılar'a yazdığı mektupta Aziz Polykarpos'tan "*Smyrna'nın Piskoposu*" şeklinde bahsetmiştir. Bkz. *Ign. Mag.* 15: Page ve Rouse: 1917: 196-211; Ignatius, "Ign. Mag.", *ANF*, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885: 164-181; Ignace, "Ign. Mag.", *Lettres, Ignace D'Antioche & Polcarpe De Smyrne*, SC, (Trans. P. T. Camelot), (Ed. P. T. Camelot), Paris 1958: 94-109.

¹⁷⁵ *Ign. Pol.* için bkz. Ignatius, "Ign. Pol.", *ANF*, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885: 240-248; Page ve Rouse 1917: 266-277; Ignace, "Ign. Pol.", *Lettres, Ignace D'Antioche & Polcarpe De Smyrne*, SC, (Trans. P. T. Camelot), (Ed. P. T. Camelot), Paris 1958: 170-181.

¹⁷⁶ *Ign. Smyrn.* için bkz. Page ve Rouse 1917: 250-267; Ignatius, "Ign. Smyrn.", *ANF*, Vol. I, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885: 224-239; Ignace, "Ign. Smyrn.", *Lettres, Ignace D'Antioche & Polcarpe De Smyrne*, SC, (Trans. P. T. Camelot), (Ed. P. T. Camelot), Paris 1958: 154-169.

¹⁷⁷ Paskalya tartışması İS. II. yüzyılın sonlarında, Roma piskoposu I. Viktor (İS. 189-199) ile Ephesos piskoposu Polykrates (İS. II. yy) arasında da yaşanmıştır. Eusebios gibi bir diğer "*Historia Ecclesiastica*" yazarı Sozomenos, bu tartışmayı anlatmaya şu cümlelerle başlamıştır: "*Αἰδέμεν περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς [τοῦ πάσχα] αἱ διαφοραί. σοφώτατα δὲ πῶς οἶμαι καταλῦσαι τὴν συμβῆσαν πάλαι περὶ ταύτης φιλονεικίαν τοὺς ἀμφὶ Βίκτορα τὸν τότε τῆς Ρώμης ἐπίσκοπον καὶ Πολύκαρπον τὸν Σμυρναῖον.*". Sozomenos'un bu ifadesinden tartışma taraflarının "*Viktor, Roma piskoposu*" ve "*Polykarpos, Smyrna piskoposu*" olduğu anlaşılmaktadır. Sozomenos, muhtemelen aralarındaki isim benzerliğinden dolayı Polykarpos ve Polykrates'i karıştırmıştır. Bkz. *Sozom. Hist. Eccl.* 7.19: Sozomen, *The Ecclesiastical History of Sozomen (History of the Church by Sozomen and Philostorgius)*, BEL, (Trans. E. Walford), London 1855; Lightfoot 1889: 563; C. Trevett, "Asia Minor and Achaëa", *CHC*, Vol. I, (Eds. M. M. Mitchell ve F. M. Young), Cambridge 2006: 320; *PG* 1355-1362.

¹⁷⁸ R. F. Taft, "EASTER", *ODB*, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 670.

için ise Yahudilerin Pesah/Hamursuz Bayramı'ndan sonraki Pazar günüydü. Polykarpos da kendisinin ve cemaatinin bu konu hakkındaki fikirlerini papa ile paylaşmak üzere Roma'yı ziyaret etmiştir¹⁷⁹. Ayrıca azizin, o dönemin (İS. II. yüzyıl) Yahudi karşıtı düşünce yapısıyla bilinen ve kısa sürede yoğun kitlelere ulaşan Markioncu¹⁸⁰ hareketle ilk ciddi teması da Roma'da olmuştur¹⁸¹.

Polykarpos ile tanıştığına dair herhangi bir ifade bulunmamasına karşın, aynı dönemde Smyrna'da yaşadığı için bahsedilmesi gerekli bir diğer isim de sofist Polemon'dur. Philostratos'un adlandırmasıyla II. Sofistik Dönem'in önde gelen isimlerinden olan Polemon, aslen Laodikeia'da doğmuş; varlıklı bir aileden gelmektedir¹⁸². Güçlü aile bağlantılarının yanı sıra sahip olduğu zeka ve yeteneklerle imparatorluk içinde ayrıcalıklı bir hayat elde etmiştir¹⁸³. Laodikea'da doğduğu bilinmesine rağmen, Smyrna'ya kazandırdığı çeşitli sivil¹⁸⁴ ve kamu¹⁸⁵ yapılarının dışında kentin¹⁸⁶ ve halkın¹⁸⁷ gelişmesi için yaptıklarından dolayı Smyrna ile özdeşleşmiştir. Philostratos'un aktardıklarına göre Polemon, kendini Tanrılarla denk görece kadar kibirli biridir¹⁸⁸. Bu davranışı imparator ailesi ve meslektaşları dahil toplumun birçok kesimine çeşitli olaylarla yansımıştır¹⁸⁹. Hem ilahi bir yönünün

¹⁷⁹ Polykarpos'un, Roma Piskoposu Anicetus ile yaptığı görüşme sonucu, bir anlaşma sağlanamamıştır. Roma Kilisesi, Doğu Kiliselerini Paskalya'yı kutlayacakları tarih konusunda serbest bırakmıştır. Bilindiği kadarıyla, papa ve Polykarpos uzlaşamamalarına karşın dostane bir şekilde ayrılmışlardır. Bkz. *Euseb. Hist. Eccl.* 5.24.13-16; Richardson 1953: 123; M. Vinzent, "Rome", *CHC*, Vol. I, (Eds. M. M. Mitchell ve F. M. Young), Cambridge 2006: 404; Lightfoot 1889: 449-451.

¹⁸⁰ "Markionculuk" ya da "Markioncu hareket", adını Sinopeli Markion'dan almaktadır. II. yüzyıl entelektüellerinden Sinopeli Markion, bir bakireyi baştan çıkardığı gerekçesiyle babası tarafından Roma'ya sürgün edilmiştir. Burada daha sonra kendi dini hareketini örgütlemiştir. Bkz. *Epiph.* 42.1.1-8: Epiphanius, **The Panarion of Epiphanius of Salamis I**, (Eds. E. Thomassen ve J. van Oort), Leiden 2009; Lightfoot 1889: 451-452.

¹⁸¹ *AH* 3.2.1-3; *AH* 3.3.4; *Tert. De Praescr.* 32: Tertullianus, "The Prescription Against Heretics", *ANF*, Vol. III, CCEL, (Ed. P. Schaff), Edinburgh 1885: 497-560.

¹⁸² *Philostr.* V S 531: Philostratus ve Eunapius, **The Lives of the Sophists**, LCL, (Trans. W. C. Wright), (Eds. E. Capps, T. E. Page ve W. H. D. Rouse), London 1922.

¹⁸³ İmparator Traianus, Polemon'a, imparatorluk içinde ücretsiz seyahat edebilmesi için bir ayrıcalık tanımış; İmparator Hadrianus da aynı ayrıcalığı Polemon'un sonraki kuşak akrabaları için de devamlı kılmıştır. *Philostr.* V S 533.

¹⁸⁴ *Philostr.* V S 533.

¹⁸⁵ *Philostr.* V S 531.

¹⁸⁶ *Philostr.* V S 532.

¹⁸⁷ *Philostr.* V S 532.

¹⁸⁸ Bir başka sofist Thessialı Hippodromos, toplumun onu Polemon ile kıyasladığı durumlarda "Beni ölümsüzlere mi benzetiyorsunuz?" şeklinde bir ifade kullanmaktadır. *Philostr.* V S 616. Ayrıca bkz. *Philostr.* V S 534-535.

¹⁸⁹ *Philostr.* V S 534, 616.

vurgulanması hem de Smyrna gibi Asia'nın önemli bir kentinin gelişmesinde önemli rol oynayan Polemon, bazı araştırmacılar tarafından Polykarpos ile anılmaktadır¹⁹⁰.

3.7 Aziz Polykarpos'un Arenada Martyr¹⁹¹ Edilmesi (İS. 155-156)

Aziz'in uzun ömründeki en çarpıcı dönem, şehirden sürüldüğü ve ardından yakalanarak martyr edildiği dönemdir. Azizin tasvirlerinde yaşlılığının yanında, martyr anına ait sahnelere de yer verilmiştir.

Aziz Polykarpos'un şehitliğine dair güvenilir kaynak sayısı da oldukça azdır. Kendi dönemi için çağdaş¹⁹² olan ve diğer kaynaklara kıyasla doğruluğu daha muhtemel en eski kayıt, Smyrna Kilisesi'nin Philomelium Kilisesi'ne yazdığı mektuptur¹⁹³. Bu mektubun bir diğer özelliği de Hristiyan şehitliği üzerine yazılmış az sayıdaki erken dönem metinlerinden biri olmasıdır. Eirenaios'tan sonra her yüzyıl içinde bir başka kişinin bu kıymetli yazılı kaynakları kopyalamasıyla da metinler günümüze kadar gelebilmiştir. Elbette bu çoğaltma işlemi zaman içinde Pionios'ta görüldüğü üzere bazı farklılıkların oluşmasına da sebep olmuştur.

¹⁹⁰ M. den Dulk ve A. Langford, "Polycarp and Polemo: Christianity at the Center of the Second Sophistic", **The History of Religions School Today**, (Eds. T. R. Blanton IV, R. M. Calhoun ve C. K. Rothschild), Tübingen 2014: 211-240.

¹⁹¹ Hristiyan inancında, din uğruna şehit edilen azizler için "martyr" kavramı kullanılmaktadır. İngilizcede "martyr", Grekçe orijinalinde ise "μάρτυς" şeklinde yazılan sözcük, "tanıklık eden, şahit" anlamına gelmektedir. Hristiyan azizlerinin hayatları incelendiğindeyse Aziz Polykarpos ya da Aziz Pionios gibi yalnızca şehit edilmek suretiyle martyrlık mertebesine ulaşılmadığı, aynı zamanda ömrü boyunca önemli icraatlarda bulunan din adamlarının da Kilise tarafından martyr ilan edildiği görülmektedir. Bunlardan biri de Aziz Polykarpos'un öğrencisi kabul edilen Lougdonoum Piskoposu Aziz Eirenaios'tur. Din uğruna öldürüldüğü yönünde herhangi bir kayıt olmayan piskoposun, dönemi içinde oldukça iyi ilişkiler kurduğu ve toplum içindeki bağların kuvvetlendirilmesi yönünde de ciddi çalışmaları olduğuna değinilmektedir. Üzerinde durulması gereken bir diğer konu da Synaxarion'da geçen "ἱερομάρτυς" kavramıdır. "Hieromartyr" kavramı, tıpkı "Proto-martyr" olarak anılıp esasen din uğruna ilk şehit olan azizleri (zaman zaman Hristiyanlığın ilk din şehidi kabul edilen Aziz Stephanos kastedilmektedir) ifade etmek için kullanılan terimlerden biridir. Aziz Polykarpos gibi bir dizi işkence sonrası öldürülmemiş Aziz Eirenaios'un "hieromartyr" şeklinde anılmasına karşılık, başı kılıçla kesilerek öldürülen Aziz Myronos yalnızca martyr ifadesiyle anılır. Buradan yola çıkarak Kilise hiyerarşisi içerisinde daha yüksek rütbeli kişilerin Hristiyan Martyrology'si içerisinde "hieromartyr", Aziz Myronos gibi sadece bir rahip olan kişilerin ise "martyr" şeklinde anıldıkları sonucuna varmak mümkün olabilir. Bkz. D. H. Farmer, "Stephen", **ODS**, Oxford 1988b: 391-392; Farmer 1988a: 355-356; W. F. Hook, "Martyr", **A Church Dictionary**, Philadelphia 1854: 353; H. Preissler, "Martyr", **The Brill Dictionary of Religion**, (Ed. K. von Stuckrad), Leiden 2006: 1158-1161; A. Kazhdan ve N. P. Sevcenko, "MARTYR", **ODB**, Vol. II, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 1308; Aziz Pionios için bkz. *SynaxCP* 529.10; Aziz Eirenaios için bkz. *SynaxCP* 917.13; Aziz Myronos için bkz. *SynaxCP* 903.34.

¹⁹² Van Ommeslaeghe 2001: 158.

¹⁹³ Richardson 1953: 149-158.

Azizin, martyr edileceği süreç, şehirden uzaklaştırılmasıyla başlar. Yöneticiler başta olmak üzere halkın bir kesimi, Polykarpos'un direnmeden kırsala çekilmesini ister. Polykarpos her ne kadar şehirde kalmayı istese de zorluk çıkarmadan, merkezden çok uzak olmayan bir çiftliğe yerleşir. Azize gittiği yerde birkaç arkadaşı eşlik eder. Bir inziva yeri gibi düşünülebilecek bu çiftlikte, gece-gündüz durmaksızın dua ederler¹⁹⁴.

Polykarpos, yakalanmadan üç gün önce yine arkadaşlarıyla kaldığı evde dua etmeye başlar. Dua sırasında kendinden geçen aziz, yastığın üzerinde yanan başını görür. Kendine geldikten sonra arkadaşlarına karşı, "*Canlı olarak yanmalıyım.*" şeklinde bir ifadede bulunur¹⁹⁵.

Aziz Polykarpos her ne kadar şehirden uzaklaştırılsa da ona karşı öfkeyle dolan halk, din adamının yakalanarak cezalandırılmasını istemektedir. Bu sebeple aziz hakkında yakalama kararı çıkarılır. Görev, Herod adında bir eirenarkes¹⁹⁶e verilir. Polykarpos'un çiftlik evinde olmadığı bir gün, azizi tutuklamak için gelirler; ancak birkaç oğlandan başka kimseyi bulamazlar. Askerler, onlara işkence ederek konuştururlar. Herod, Polykarpos'u yakalama konusunda bir hayli acelecidir; çünkü Polykarpos'u yakalayamadıkları her an onun İsa'nın öncülüğünü yapmasından endişelenmektedir¹⁹⁷.

Şabat Günü¹⁹⁸ öncesi son hazırlıkların yapıldığı cuma akşamı, Polykarpos kaldığı yerde yakalanır. Aziz, kaçabilecek zamanı olmasına karşın kendi rızasıyla teslim olmuştur; çünkü Tanrı'nın ondan istediğinin farkındadır. Arenaya götürülmeden önce yalnızca yiyecek ve dua edebilmek için biraz zaman ister. Askerler Polykarpos'un öldürüleceğini bildikleri için isteğini bu geri çevirmezler. Aziz iki saat boyunca dua eder. Beraberindekiler onun yüksek sesle dua edişini şaşkınlıkla dinler¹⁹⁹.

¹⁹⁴ Mart. Pol. 5.1-2.

¹⁹⁵ Mart. Pol. 5.2; Hristiyan Martyrolojisinde, kendi şehitliğine dair bir kehaneti görmek, Hristiyan azizleri arasında sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bkz. R. Wisniewski, **Christian Divination in Late Antiquity**, (Trans. D. Jasinski), Amsterdam 2020: 218, 222.

¹⁹⁶ Εἰρηναρχης (Grek.): Kelimenin tanımı, çevirisini Kirsopp Lake'in yaptığı "*Mart. Pol. 6.2*"de, "*the police captain*" yani polis şefi anlamında verilmiştir. Bkz. Capps, Page ve Rouse 1917: 318-319.

¹⁹⁷ Mart. Pol. 6.1-2.

¹⁹⁸ Şabat Günü (İng. *Sabbath*), Yahudilerde haftanın yedinci günü olup dinlenmeye ve ibadete ayrılmıştır. Cuma gün batımından başlayarak cumartesi gecesine kadar devam eder. Esasen Kitab-ı Mukaddes'teki "Yaratılış" bölümüne dayanmaktadır. Bkz. Cross 1997: 1433; C. Auffarth, "Sunday/Sabbath", **The Brill Dictionary of Religion**, (Ed. K. von Stuckrad), Leiden 2006: 1826-1827.

¹⁹⁹ Mart. Pol. 7.

Duası bittikten sonra, Şabat Günü'nde Smyrna'ya götürülür. Herod ve babası Niketas, Polykarpos'u inancından vazgeçirmek için ikna etmeye çalışır; ancak Polykarpos onları dinlemez. Bu durum Herod ve Niketas'ın sözleriyle beraber eylemlerinin de sertleşmesine neden olur. Bir sonraki adım onu arenaya götürmek ve halkın önünde işkenceyle ikna etmeye çalışmak olacaktır. Polykarpos'un arenada martır edilişine kadar çektiği işkencelerin nakledildiği “*MAPTYPION TOY AFIOY ΠΟΛΥΚΑΡΡΙΟΥ*”daki bilgiler şu şekilde devam eder:

“Yaşlı bilge adam daha arenaya girerken tartaklanmaya başlandı. Askerler azizi iterek yere düşürdüler. Bu olay vücudunda yaralara neden olsa da o hiçbir şey olmamış gibi kalkıp arenaya doğru yürümeye devam etti²⁰⁰.

Aziz arenaya girdiği anda, ilahi bir ses ona, “*Güçlü ol Polykarpos ve yapman gerekeni yap.*” diye seslendi. Fakat bu sesi yalnızca Polykarpos ve arkadaşları duymuştu.

Polykarpos arenada önce, anthypatos²⁰¹un önüne getirilip halka karşı Hristiyanlığı reddetmesi ve Caesar'ın üzerine yemin etmesi için tekrar uyarıldı; ancak Polykarpos inancından dönmemeye yeminliydi. Anthypatos ısrarla: “*Ant iç ve gitmene izin vereyim, İsa'yı reddet.*” dediyse de Polykarpos'un cevabı netti: “*86 sene O'na hizmet ettim ve bana karşı her zaman iyi davrandı. Şimdi nasıl olur da beni kurtaran Lord'uma küfrederim?*”²⁰².

Öfkelenen anthypatos yaşlı adamı, tövbe etmediği takdirde onu vahşi hayvanlara yem etmekle tehdit eder. Polykarpos'un cevabı yine değişmez: “*Kötü ya da iyi için pişmanlık duymak, bizlere müsaade edilen bu değildir; ancak kötülükten iyiliğe dönmek iyidir*”²⁰³.

Daha da hiddetlenen anthypatos bu kez de onu canlı yakmakla göz dağı verir²⁰⁴. Aziz Polykarpos tüm bu korkunç tehditlere rağmen duruşunu değiştirmez. İnancındaki kararlı duruşu olaya şahitlik yapan topluluğu şaşırtsa da onların öfkelerini dindirmez.

²⁰⁰ Mart. Pol. 8.1-3

²⁰¹ Ἀνθύπατος (Grek.): Bazı özel yerleşim yerlerinin valiliğini yapan kişilere verilen unvan olup Latince karşılığı “*proconsul*”dür. Bkz. A. Kazhdan, “ANTHYPATOS”, **ODB**, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 111.

²⁰² Mart. Pol. 9.1-3.

²⁰³ Mart. Pol. 11.

²⁰⁴ Mart. Pol. 11.1-2.

Buyruğuna karşı gelinen anthypatos habercisini arenanın ortasına göndererek azizin inancından geri dönmediğini duyurtur. Bu duyuru Smyrnalı Yahudilerin öfkeyle çileden çıkmasına neden olur. Onlara göre Polykarpos, Hristiyanların babası ve kendi Tanrılarının yok edicisi rolündedir. Yahudiler azizin aslanlar tarafından parçalanmasını isteseler de bu talepleri kabul edilmez. İnfaz, yakılarak yapılacaktır. Aslında bu karar, Polykarpos'un rüyasında kendisine bildirilen kaçınılmaz sondur²⁰⁵.

Yakılarak infaz kararı verildikten sonra halkın da yardımıyla hamamlar ve atölyelerden bir sürü odun ve çalı çırpı arenanın ortasına yığılır. Yahudiler büyük bir gayretle her şeyi ayarlarlar²⁰⁶. Polykarpos'un gerçekleştirdiği mucizelerde olduğu gibi, yargılanması ve öldürülmesi kararı da yine İsa'nın yaşadıklarıyla benzerlikler gösterir. İsa, havarisi Ioudas tarafından 30 gümüş karşılığında uğradığı ihanetle²⁰⁷, Polykarpos ise işkence edilen gençlerin zorla konuşturulmasıyla yeri öğrenilerek yakalanmıştır²⁰⁸. Bu durum "*MARTYRION TOY AΓIOY ΠΟΛΥΚΑΡΡΙΟΥ*"²⁰⁹ da azizin uğradığı bir ihanet olarak belirtilmiştir. Polykarpos yakalandıktan sonra İsa gibi valinin önünde sorguya çekilmiştir. İsa'nın öldürülmesi ve özellikle de çarmıha gerilmesinde Romalı valiye ısrar eden Yahudiler²¹⁰, Polykarpos'un infaz edilmesinde de aşırı istekli bir tavır sergilemişlerdir²¹¹. Her iki olayda da Yahudi halkın Hristiyanlara karşı duydukları yoğun öfke ve onları ağır eziyetlerle öldürmeleri dikkat çekici benzerlik taşır.

Her şeyin hazır olduğunu gören Polykarpos, önce kemerini gevşetir. Ayakkabılarını ve kıyafetlerini çıkarmaya başlar. Görevli askerler azizi yakmadan önce çivilemek isteseler de Polykarpos buna izin vermez; yanan ateşin içinde kendi iradesiyle hareketsiz kalması gerektiğinin farkındadır. Ona yalnızca bu şekilde ateşe karşı dayanma kudreti bahşedilecektir²¹².

²⁰⁵ Mart. Pol. 11.2; Mart. Pol. 12.1-3.

²⁰⁶ Mart. Pol. 13.1.

²⁰⁷ Mt. 14-15; Mk. 14.10-11; Lk. 22.3-6.

²⁰⁸ Mart. Pol. 6.

²⁰⁹ Mart. Pol. 6.

²¹⁰ Mt. 27.11-26; Mk. 15.2-15; Lk. 23.3-5, 13-25; Jn. 18.33-19.16.

²¹¹ Mart. Pol. 13.

²¹² Mart. Pol. 13.3.

Bunun üzerine askerler Polykarpos'un ellerini arkadan bağlarlar²¹³. Son duasını etmesi için izin verirler ve “*Amin*” dediğini duydukları anda ateşi yakarlar²¹⁴. Bir anda yükselen büyük alevlerin içine bakan halk, bir mucizeye daha tanıklık eder. Kimsenin gözeriyle göremediği bir şey azizin bedenini korumaktadır. Güçlü ateşin içinde kalan yaşlı adamın vücudu, sönmekte olan bir ateşin içindeki altın ya da gümüş parçası gibi durmaktadır. Aynı zamanda çevreye tütsü ya da pahalı baharatlara benzer güzel bir koku yayılır²¹⁵.

Azizin yanmadığını gören anthypatos, infazcıya onu hançerleme emri verir. Asker hançerini Polykarpos'un vücuduna sapladığında aniden mucizevi şekilde tıpkı Kutsal Ruh gibi bir güvercin belirir. Bir yandan da azizin yarasından oluk oluk kan boşalmaya başlar. Yarasından o kadar çok kan akar ki, alevlerin tamamı söner. Arenadaki halkın tümü yaşanan mucizevi olaya tanıklık eder²¹⁶. Seçilmiş olan Martyr Aziz Polykarpos, Smyrna Piskoposu ve Apostolik Baba²¹⁷ olarak görevini tamamlar.

Lightfoot'un aktardıklarına göre, azizin stadyumda yakıldıktan sonra kemiklerinden geriye kalanlar Hristiyan takipçileri tarafından toplanarak muhafaza edilmiştir²¹⁸. Öte yandan azizin küllerinin, Pagos Dağı'nda toprağa verildiği kabul edilen Aziz Boukolos'un mezarının yanına gömüldüğü de araştırmacıların varsayımları arasında yer almaktadır²¹⁹.

Ruhun ölümden sonra kurtulacağı inancı nedeniyle cenaze törenleri Roma'daki köklü geleneklerden biriydi²²⁰. Hristiyanlıktaki ölüm olgusu, ilk bakışta pagan Yunan ya da Roma kültürlerindeki anlayışla benzer noktalara işaret etse de temelde onlardan ayrılmaktadır. Hristiyanlar, mahşer gününde İsa tarafından yeniden dirileceklerine

²¹³ *Mart. Pol.* 14.1.

²¹⁴ *Mart. Pol.* 15.1.

²¹⁵ *Mart. Pol.* 15.2.

²¹⁶ *Mart. Pol.* 16.1.

²¹⁷ Apostolik Babalar, aslen Barnabas, Clemens, Herma, Ignatios ve Polykarpos'u kapsayan, havariler ile çağdaş olan ya da onlardan kısa bir süre sonra yaşamış Hristiyan büyüklerini belirtmekte kullanılan ifadedir. Detaylı bilgi için bkz. F. C. Baur, **The Church History of the First Three Centuries**, Vol. I, Edt. III, (Ed. A. Menzies), (Trans. A. Menzies), London 1878: 137-138; H. J. de Jonge, “On the Origin of the Term ‘Apostolic Fathers’”, **JTS**, Vol. 3, No. 1, Oxford 1952: 503-505.

²¹⁸ Lightfoot 1889: 470.

²¹⁹ Lightfoot 1889: 470.

²²⁰ J. M. C. Toynbee, **Death and Burial in the Roman World**, Ithaca-New York 1971: 34.

inanmaktaydı²²¹. Ölünün uygun bir şekilde, yakılmadan gömülmesi de bu inanç ile ilintiliydi. Çünkü bedenın yakılma ya da benzer şekilde zarar görerek deforme olmasının, dirilişı engelleyeceği düşünölmekteydi. Romalıların, onlara sorun yarattığını düşünerek öldürme yoluna gittikleri Hristiyanların yeniden dirilmelerini istemedikleri için onları vahşi hayvanlara parçalatmaları²²² ya da yakmaları²²³ bu şekilde açıklanabilir. Buradan Romalıların bir şekilde Hristiyan inancından etkilendiğı sonucuna da varmak mümkün olabilir²²⁴.

Aziz Polykarpos'un ölüm tarihi hakkında yıllardır süregelen birçok tartışma vardır. Yazılı kaynaklar ve konuyu derinlemesine inceleyen araştırmacılar, olayın içinden çıkılması güç bir hal almasının nedeni olmalıdır.

Azizin martyr edildiğı gün, ay ve yılın belirlenmesine dair elimizdeki en güvenilir kaynak, "Mart. Pol.²²⁵" dır. Ephesian takvimde "*Xanthicus*²²⁶", Asiatik takvimde ise "*Hierosebastus*²²⁷" adıyla verilen ve başlangıcı 21 Şubat olan ay, yılın 6. ayıdır. "Mart. Pol."de azizin martyr edildiğı gün için, "Xanthicus ayının ilk yarısının ikinci gününde, mart ayının ilk gününden 7 gün önce²²⁸" ifadesi geçmektedir. Teolog Joseph B. Lightfoot, bu tarihlendirmede hatalar olduğunu ekleyerek gerekli düzeltmeleri yapmaktadır²²⁹. O dönem içinde yer yer birden çok takvimin kullanılması, takvimler arasında dönüştürme yapıldığında günlerin kaymasına sebep olmaktadır. Belirtilen takvimdeki gün kayması düzeltildiğinde Xanthicus'un 22 Şubat'ta başladığı, böylelikle bir günlük fazlalık çıkarıldığında da ayın 30 gün olduğu yine Lightfoot'un aktardıkları arasındadır. Mart ayının ilk gününden 7 gün öncesi ile Xanthicus ayının ikinci günü, azizin kabul edilen geleneksel tarihi 23 Şubat²³⁰'a denk gelmektedir²³¹.

²²¹ E. Akyürek, **Bizans'ta Sanat ve Ritüel**, İstanbul 1996: 174.

²²² Mart. Ign. 6.

²²³ Mart. Pol. 15.1.

²²⁴ Akyürek 1996: 174.

²²⁵ Mart. Pol. 21.

²²⁶ Lightfoot 1889: 679.

²²⁷ Lightfoot 1889: 679.

²²⁸ Mart. Pol. 21.

²²⁹ Lightfoot 1889: 680-681.

²³⁰ Lightfoot 1889: 709.

²³¹ Lightfoot'un takvimlere dair yaptığı çalışmanın detayları için; Bkz. Lightfoot 1889: 678-681; Azizin martyr edildiğı gün ile ilgili diğer tartışmalar için; Bkz. Lightfoot 1889: 689-715.

EPHESIAN	ASIATIC	BEGINNING	DAYS
Dius	Cæsarius	Sept. 23	31
Apellæus	Tiberius	Oct. 24	30
Audynæus	Apaturius	Nov. 23	31
Peritius	Poseidaon	Dec. 24	31
Dystrus	Lenæus	Jan. 24	28
Xanthicus	Hierosebastus	Feb. 21	31
Artemisius	Artemisius	March 24	30
Dæsius	Euangelius	April 23	31
Panemus	Stratonicus	May 24	30
Lous	Hecatombæus	June 23	31
Gorpiæus	Anteus	July 24	31
Hyperberetæus	Laodicius	Aug. 24	30

Resim 3: Ephesian ve Asiatik Takvimleri (Lightfoot 1889: 679)

Azizin öldüğü sene için, “*MAPTYPION TOY AFIOY ΠΟΛΥΚΑΡΡΙΟΥ*”da geçen sözlerin esas alınıp birkaç yıllık hata payı ihtimali de göz önünde bulundurulduğunda mantıklı bir sonuca ulaşabilmek mümkündür. Azizin “86 sene O’na hizmet ettim...”²³² şeklindeki cümlesi, doğum ve ölüm tarihlerini belirlemede başvurulabilecek en güvenilir ifadedir. Buna rağmen oluşabilecek şüphelerden tamamen kurtulmak da güçtür. Ayrıca Polykarpos’un ölümünden kısa bir süre önce Roma’ya gittiği de bilinmektedir. Aziz Polykarpos yaşındaki birisi için bu denli uzun ve yorucu bir seyahatin o dönem şartlarında ne kadar mümkün olabileceği düşündürücüdür; buna rağmen Smyrna-Roma seyahati imkansız değildir. Başta da belirtildiği üzere birkaç yıllık hata payı ile Aziz Polykarpos’un İS. 69-70 yıllarında doğup İS. 155-156 yıllarında öldüğü tezi mantıklı karşılanmaktadır²³³.

Bir diğer önemli kaynak, Eusebios’un yazdığı *Kilise Tarihi*²³⁴’nde ise azizin doğum ve ölüm tarihine ilişkin farklı bilgiler nakledilmektedir. Eusebios, Polykarpos’un yaşadığı dönemden “*Pius adıyla bilinen Antoninus, 22 yıl hüküm sürdü. Pius’tan sonra Antoninus adıyla bilinen oğlu Marcus Aurelius Verus, kardeşi Lucius ile hüküm sürmeye*

²³² “86 sene O’na hizmet ettim ve bana karşı her zaman iyi oldu. Şimdi nasıl olur da beni kurtaran Lord’uma küfredirim?”. Bkz. Mart. Pol. 9.

²³³ Mart. Pol. 21.1; Lightfoot 1889: 437-438.

²³⁴ Euseb. Hist. Eccl. 4.14.

*devam etti.*²³⁵” şeklinde bahsetmekte ve Antoninus Pius’un 7 Mart 161²³⁶ yılında öldüğünü de eklemektedir. Marcus Aurelius, kardeşi Lucius Verus ile tahtı 161-169 yıllarında yalnızca 8 sene paylaşmıştır. Verus 169 yılında ölünce, Marcus Aurelius 17 Mart 180²³⁷ yılında ölene kadar tek başına Augustus olmuştur. Bu bilgiler ışığında Antoninus ve Lucius’un aynı anda tahta olduğu 161-169 yılları arasında Aziz Polykarpos’un henüz hayatta olduğu fikri ortaya çıkmaktadır ki Eusebios’un Aziz Polykarpos için aktardığı ölüm tarihi de yaklaşık olarak 168 yılıdır²³⁸.

Tarihçi C. H. Turner²³⁹,ın 1890 tarihli makalesinde ortaya koydukları ise, Polykarpos’un ölüm tarihinin 22 Şubat 156 olması gerektiği yönündedir. Turner, “*Mart. Pol. 8.1*” de geçen, azizin “*Büyük Şabat günü*²⁴⁰” martyr edildiği ifadesinden yola çıkarak takvimde bir yanlışlık olduğunu ifade eder²⁴¹. 155 yılındaki Şabat Bayramı’nın 23 Şubata denk gelmediğini de belirten Turner, bunun Asiatik takvimin karmaşıklığından kaynaklandığını ileri sürmektedir²⁴².

M. Henri Gregoire²⁴³,nın, azizin ölüm tarihini tartıştığı makale, W. Telfer²⁴⁴ tarafından hem “*MARTYRION TOY AGIOY POLYKARPOY*” hem de “*Historia Ecclesiastica*” referanslarıyla değerlendirilmiştir. Kilise tarihçisi Eusebios’un eseri her ne kadar önemli bir yere sahip olsa da eserin İngilizce çevirisinin dipnotuna²⁴⁵, Aziz Polykarpos’un sözlerinin yer aldığı ve bu tartışmadaki en güvenilir kaynak olan “*Mart. Pol.*²⁴⁶”deki İS. 155-156 ifadesinin kesinliği eklenmiştir. Metnin orijinalliğine

²³⁵ Euseb. Hist. Eccl. 4.14.

²³⁶ A. K. Bowman, P. Garnsey ve D. Rathbone, **CAH**, Vol. XI, Edt. II, (Eds. A. K. Bowman, P. Garnsey ve D. Rathbone), Cambridge 2008: 1012.

²³⁷ Bowman, Garnsey ve Rothbone 2008: 1013.

²³⁸ Euseb. Hist. Ecc. 4.14; W. Telfer, “The date of the Martyrdom of Polycarp”, **JTS**, Vol. 3, No. 1, Oxford 1952: 81-82.

²³⁹ *StudBib II*: C. H. Turner, “The Day and Year of St. Polycarp’s Martyrdom”, **Studia Biblica et Ecclesiastica**, Vol. II, (by Members of the University of Oxford), Oxford 1890: 105-155.

²⁴⁰ *Mart. Pol.* 8.1.

²⁴¹ *StudBib II*: 115, 120, 125-126.

²⁴² *StudBib II*: 124.

²⁴³ M. H. Gregoire ve P. Orgels, “La Veritable Date du Martyre de S. Polycarpe (23 Fevrier 177) et le «Corpus Polycarpianum»”, **AnBoll**, Vol. 69, (Eds. M. Coens, B. De Gaiffier, P. Grosjean vd.) Bruxelles 1951: 1-38.

²⁴⁴ Telfer 1952: 79-83.

²⁴⁵ Euseb. Hist. Eccl. 4.14.

²⁴⁶ *Mart. Pol.* 9.

dokunulmaksızın yine dipnotta, Eusebios'un aktardığı İS. 168 civarı yılın, hatalı bir ifade olduğu belirtilmiştir²⁴⁷.

3.8 Aziz Polykarpos'un Özel Hayatı

Aziz Polykarpos'un özel hayatına ilişkin bilgiler, dönemin kilise babaları ile diğer dini liderlerin notlarından derlenen yazmalarda yer almamaktadır. Çocukluğu ve mucizeleriyle ilgili detayları barındırmasıyla öne çıkan Aziz Pionios'un yazmasında ise Polykarpos'un özel hayatına ilişkin detaylar kısıtlıdır. Bu konudaki en önemli tartışma da azizin yalnız mı yoksa evli mi olduğudur.

Aziz Pionios Polykarpos'un hayatı boyunca evlenmediğini, kesinlikle bekar kaldığını, kendini Tanrı'ya adadığını belirtmektedir. Polykarpos'un yakın arkadaşı olarak bilinen Aziz Ignatios da bir mektubunda, bu konuyla ilgili bazı ipuçları vermektedir. Ignatios mektubunda, hayatının tamamını bakir ya da bakire geçirmeyi seçen insanları kibir gibi topluma zarar verici şeylere karşı farkında olmaya davet eder. Eğer bu doğruysa Ignatios'un kendi hayatı için de aynı iddia da bulunamayacağı anlamı çıkmaktadır²⁴⁸. Aziz Polykarpos için de *“eğer böyle bir durum söz konusu olsaydı, en iyi o bunu bilirdi”* şeklinde bir ifade kullanır.

Ignatios'un, Polykarpos ve Smyrnalılar'a yazdığı mektuplarda da azizin hayatındaki bir kadından söz edilmemektedir. Yazmalar ve mektuplarda geçen ifadeler yoruma açık olduğu kadar yanlışlıklara sebebiyet verebilecek hassaslıktadır. Ignatios'un mektubundaki ifadeleri, Polykarpos'un özel hayatında yalnız olmadığı fikrini ortaya koysa da evli olduğuna dair kesin bir kanıt niteliğinde değildir²⁴⁹.

²⁴⁷ Euseb. Hist. Eccl. 4.15.

²⁴⁸ Lightfoot 1889: 439.

²⁴⁹ Lightfoot 1889: 439-440.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHATNAMELERDE AZİZ POLYKARPOS

Osmanlı İmparatorluğu döneminde de önemli bir liman kenti olan Smyrna, 17. yüzyılın başlarından itibaren yerli ve yabancı birçok kişinin seyahat ettiği ve anılarını kaleme aldığı merkezler içinde yer almıştır. Gezinler arasında misyonerler, tüccarlar, haritacı ve gravürcüler, diplomatlar, tarihçiler, botanikçiler, antikacılar gibi çok çeşitli meslek gruplarından insanlar yer almaktadır.

Günümüzde Kadifekale, antik çağlarda Pagos adıyla anılan dağ üzerindeki Smyrna akropolisi hakkında, bazen ayrıntılı bazen de kısıtlı bilgiler içeren toplam 47 yayına ulaşılmıştır. Akropolisteki iskan alanı, metinlerin bir kısmında sadece “harabeler” şeklinde ifade edilmiş; büyük bölümünde ise tepede net biçimde görülebilen kale, tiyatro ve stadyum gibi anıtsal yapılar ve bunların yanında Hristiyan geleneğinde önemli yer tutan Aziz Polykarpos Kilisesi/Şapeli, Mezarı ve Aziz Ioannes Katedral Kilisesi’ne yer verilmiştir. Ancak gerek çizimlerde gerekse metinlerde Aziz Polykarpos’un Kilisesi veya Mezarını net biçimde belirleyecek veriler kısıtlıdır. Çoğu seyyah Aziz Polykarpos’a ait maddi kalıntıları tepenin yamaçlarında yayılım gösteren Judicorium, Janus Tapınağı, Homerion/Homerium, Meclis Binası²⁵⁰ ve Sinod Odası’nın bitişiğine ya da etrafına yerleştirmiştir. Her ne kadar o dönemlerde ayakta olmasa da yapı kalıntılarına göre işaretlenen lokasyonda, Aziz Polykarpos’un anısı halen yaşatılmaktadır.

Cicero²⁵¹ ve Strabon²⁵²

Romalı yazar Cicero, şair Archias’ın savunmasını edebi bir dille yazdığı “*Pro Archia*” adlı eserinde ünlü yazar Homeros ve ona atfedilen yapı ile ilgili ilginç bir bilgi vermektedir²⁵³. Cicero öncelikle Kolophon, Khios, Salamis ve Smyrna’nın Homeros’un kendi vatandaşları olduğunu ileri sürdüklerini söylemektedir. Bunun üzerine

²⁵⁰ Palazzo del Consiglio. Bkz. F. W. Hasluck, “The ‘Tomb of S. Polycarp’ and the Topography of Ancient Smyrna”, *BSA*, Vol. 20, 1913/1914: 89.

²⁵¹ *Cic. Arch*: Cicero, **Pro Archia**, (Eds. A. H. Allcroft, F. G. Plaistowe), London 1892.

²⁵² *Strab*: Strabo, **The Geography of Strabo**, Vol. VI, (Trans. H. L. Jones), (Eds. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse vd.), London 1960.

²⁵³ Edebiyatçı Homeros’un doğum yeri kesin bir şekilde bilinmediği için Khios, Smyrna, Kolofon gibi Ionia’ya bağlı kentler, Homeros’u kendi topraklarında doğduğunu iddia etmektedirler. Bkz. *Cic. Arch*. 19.

Smyrnalılar'ın diğer kentlerden farklı olarak Homeros'a adanmış bir şapeli yaptırdıklarına değinir²⁵⁴.

Coğrafyacı Strabon ise Smyrna ile ilgili notlarında, Yeni Smyrna sokaklarının taş döşemelerle kaplandığını ve sokakların hem alt hem de üst katlara sahip dikdörtgen portikolarla çevrili olduğundan bahseder. Bunların yanı sıra bir kütüphane ve “*Homerium*”²⁵⁵ denilen dikdörtgen portikolu bir tapınak olduğunu aktarır.

Cicero'nun da Strabon'un da Homeros'a adandığından bahsettikleri “*Homerion (Homerium/Homerum/Homereium)*” adlı yapının, sonraki yüzyıllarda Aziz Polykarpos'un anısının yaşatılmak üzere bir şapel ya da mezar yapısına dönüştürülmüş olması ihtimaller arasındadır.

Père Pacifique, 1622²⁵⁶

Smyrna'yı ziyaret edip metinlerinde Aziz Polykarpos'u zikreden en erken tarihli seyahatname Pere Pacifique'e aittir. Aynı zamanda bir misyoner olan Pacifique, Polykarpos'un mezarını antik şehir kalıntılarının olduğu yerde, kulübe benzeri bir yapı şeklinde tanımlar. Bu yapıda Aziz Polykarpos'a ait bir tabut gördüğünü, ancak tabutun içinde naaş olmadığını belirtir. Öte yandan tabut hakkında verdiği detaylı bilgiler ilginçtir. Pacifique tabutun üzerinin kahverengi kıyafetlerle ya da bir örtüyle örtülü olduğunu, mezarın baş kısmında sade görünümlü bir piskoposluk tacı bulunduğunu, ancak tacın önyüzünde Arap harfleri ile işlenmiş “Alla(h!)” sözcüğünü okuduğunu kaydetmiştir. Pacifique, Türklerin Aziz Polykarpos'a hürmet ettiğini, Türklerin azizi, “*Tanrı'nın bir habercisi ve Peygamberleri Hz. Muhammed'in arkadaşı*” gibi gördüklerini ifade etmiştir²⁵⁷. Bu ifadelerden 17. yüzyılın başlarında Aziz Polykarpos'un mezarının muhtemelen bir evliya türbesi gibi ziyaretgah haline geldiği, azizin anısının evrilerek yaşatıldığı anlaşılmaktadır.

²⁵⁴ Bkz. *Cic. Arch.* 19.

²⁵⁵ Homereium: Homereion (Grek. Ὁμήρειον). Bkz. *Strab.* 14.1.37.

²⁵⁶ P. Pacifique, **Relation du Voyage de Perse**, Paris 1631.

²⁵⁷ Pacifique 1631: 11-12.

Jean-Baptiste Tavernier, 1631²⁵⁸

Aslında bir haritacı ve tüccar olan Tavernier, notlarında antik tiyatro ve Aziz Polykarpos Kilisesi üzerinde durur. Dağ üzerindeki kalenin duvarlarının ve alt kesiminde yer alan amfitiyatronun kalıntılarını gören gezgin, tiyatronun genellikle karşılaşılan dairesel formda değil, yarı dairesel formda olduğunu söyler. Yapıların büyük kısmının Türkler tarafından tahrip edildiğini ve taşların da başka yapılar için kullanıldığını vurgular²⁵⁹.

Deniz yönünde konumlanmış kilise kalıntılarından da bahseden Tavernier, kalıntıların her iki tarafında bir şapele ait duvarların görüldüğünü belirtir. Ancak yapının işlevini belirleyememiş; gördüğü kalıntının Aziz Polykarpos'a adanmış kilise mi, yoksa Janus'a adanmış bir tapınak mı olduğunu sorgulamıştır²⁶⁰.

Gilles Fermanel ve Vincent Stochove, 1632²⁶¹

Fermanel, Stochove, Fauvel ve Baudouin'ın ortak kaleme aldığı kitapta önce, Smyrna akropolisinde muhtemelen Homeros öldükten sonra yapılmış portikolu bir tapınak ile Janus'a adanmış başka bir tapınağın varlığından bahsedilir²⁶². Frederick William Hasluck'ın ilgili çalışmalarında yaptığı üzere Stochove'un aktardıkları ondan 22 yıl sonra alanı ziyaret eden D'Arvieux'den bağımsız bir şekilde incelenmemelidir²⁶³. Stochove, Aziz Ioannes ve Aziz Polykarpos'u tek bir kişi gibi kabul ederek yapı kalıntılarının tamamını Aziz Ioannes-Polykarpos Kilisesi şeklinde tanımlanmıştır²⁶⁴. D'Arvieux'nün gözlemlerinde ise Aziz Polykarpos Şapeli, Aziz Ioannes Kilisesi'nin bir parçası olarak kabul edilmiştir²⁶⁵. Aslında her iki seyyah, Aziz Ioannes ve Polykarpos'a adanan yapı ya da yapılar (?) arasındaki belirsizliği açıklamada önemlidir. Yazarların kale kapısı ve tiyatro yakınında olduğunu söylediği bir grup harabenin, uzun süre Aziz Ioannes'e adanmış katedral kilisenin kalıntıları olduğu varsayılmaktaydı. Stochove'un iki

²⁵⁸ J. B. Tavernier, **The Six Voyages of John Baptista Tavernier**, London 1678; Tavernier bu eserini 1670 yılında tamamlamıştır. 1678 yılında J. Phillips tarafından İngilizce'ye tercüme edilerek tekrar basılmıştır.

²⁵⁹ Tavernier 1678: 32.

²⁶⁰ Tavernier 1678: 32.

²⁶¹ G. Fermanel, V. Stochove, R. Fauvel vd., **Observations Curieuses sur le Voyage du Levant**, Rouen 1668.

²⁶² Fermanel, Stochove, Fauvel vd. 1668: 307.

²⁶³ Hasluck 1913/1914: 88; F. W. Hasluck, **Christianity and Islam Under The Sultans**, Vol. II, (Ed. M. M. Hasluck), Oxford 1929: 408, 410.

²⁶⁴ Hasluck 1913/1914: 88.

²⁶⁵ D'Arvieux 1735: 50.

isim altında tek bir yapıya referans gösterdiği alan ancak D'Arvieux'nün anılarında aktardıkları ile açıklığa kavuşmaktadır. Gerçekten de mezarın ve “Aziz Polykarpos” ya da “Aziz Ioannes-Polykarpos” Şapeli'nin bu kalıntılar içinde yer aldığı kabul edilse de her iki yayında da tam lokasyonuna yönelik bilgiler belirsizdir²⁶⁶.

Öte yandan P. Pacifique'in ifadelerinden sonra, Stochove'un da Polykarpos'un mezarındaki taştan söz etmesi dikkat çekicidir. Mezarı bizzat gördüğü anlaşılan Stochove, Osmanlı Dönemi'nde bir evliya türbesine dönüşen mezardaki bu detayın, derviş ya da şeyh başlığından fazlası olmadığını belirtir²⁶⁷.

Balthasar de Monconys, 1648²⁶⁸

Aynı zamanda bir diplomat, fizikçi ve hakim olan Monconys'in anılarından aktardıkları, kendinden önceki gezginlerden çok farklı değildir. Monconys notlarında Aziz Polykarpos'un martır edildiği dağın (Pagos) üstünde bulunan tahrip olmuş bir şapelden bahseder. Konumuna ilişkin net bir bilgi vermez. Şapelden geriye kalanlar için, “*Türk şeyhinkine benzeyen bir mezardan başka görülebilecek bir şey yoktur.*” ifadesini kullanır²⁶⁹.

Clauser du Loir, 1654²⁷⁰

Fransız elçi Clauser du Loir, 17. yüzyılda Smyrna'yı ziyaret eden gezginlerden biridir. Du Loir, herhangi bir isim vermeksizin akropolisin yer aldığı dağın eğimli yamaçlarında, Rum cemaatinin bağlılık gösterdiği küçük bir şapelin varlığından bahsetmektedir. Ayrıca notlarında kendisinden önce Pacifique'in ve Stochove'un da belirttiği, “*mytre*” adıyla anılan piskoposluk tacı şeklindeki nesnelerden de söz eder. Pacifique'in mezar taşı işlevinde olduğundan bahsettiği bu nesnelerin üzerindeki figürler Du Loir tarafından teşhis edilememiştir²⁷¹.

Gezgin Aziz Polykarpos ile ilgili olarak, Hristiyanlığın erken zamanlarından beri, azizin martır edildiği yerin yarım dairesel formdaki amfiteyatrosu olduğuna inanıldığından

²⁶⁶ Bkz. D'Arvieux 1735: 50; Hasluck 1913/1914: 83.

²⁶⁷ Fermanel, Stochove, Fauvel vd. 1668: 309.

²⁶⁸ B. De Monconys, **Journal des Voyages de Monsieur de Monconys**, Paris 1677.

²⁶⁹ Monconys 1677: 425; Hasluck 1913/1914: 81.

²⁷⁰ C. Du Loir, **Les Voyages du Sieur du Loir**, Paris 1654.

²⁷¹ Du Loir 1654: 14.

bahseder. Smyrna kilisesinin piskoposu olan Aziz Polykarpos şeklinde anmaya devam ettiği azize ilişkin daha fazla detay vermemektedir²⁷².

Du Loir, konumu belli olmayan başka yapılardan da söz etmektedir. Bunlardan bir tanesi Strabon'un²⁷³ da bahsettiği portikolu tapınaktır. Yapının adına ilişkin başka detay vermeyen gezgin, tapınağın Smyrna civarında doğduğu varsayılan şair Homeros'a adandığını söyler. Du Loir' nın not ettiği bir diğer yapı da Janus'a adandığı ileri sürülen tapınaktır. Bu tapınağın çevresinde çeşitli mezar taşları olduğuna değinir²⁷⁴.

Laurent D'Arvieux, 1654²⁷⁵

Bir Fransız diplomatı ve gezgin olan Laurent D'Arvieux, Smyrna ve Aziz Polykarpos'a ait kalıntılar ile ilgili gözlemlerini kaleme almıştır. Notlarında, sarnıcın alt kısmında, dağ yamacının orta kesiminde amfiteatro kalıntıları bulunduğunu, Smyrna'nın ilk²⁷⁶ piskoposu ve Aziz Ioannes'in takipçisi olan Aziz Polykarpos'un bu alanda martır edildiğini söyler²⁷⁷. Amfiteatronun yakınında, geniş bir alana yayılmış yapı kalıntılarının Aziz Ioannes'e adanmış katedral kilisesinden kaldığını ifade eder. D'Arvieux'nün aktardıklarına göre alandaki diğer birçok yapı kalıntısı da çok sayıdaki şapelin izleridir ve Polykarpos'a ait şapel de muhtemelen bu yapılardan biridir. D'Arvieux'nün gözlemlerine göre kalıntılar arasında diğerlerinden daha sağlam duran yapı da Rumlar tarafından özenle korunan mezardır. D'Arvieux, halk arasında mezarın Aziz Polykarpos'a ait olduğunun söylendiğini belirtir²⁷⁸.

Jean de Thevenot, 1656²⁷⁹

17. yüzyılın sonlarında Smyrna'yı ziyaret eden gezgin Jean de Thevenot, akropolis ile ilgili notlarına kaleyle başlar. Şehir merkezinden uzakta, ancak konum itibarıyla şehre hakim bir noktada yer alan kalenin epeyce harap bir halde olduğunu

²⁷² Du Loir 1654: 14.

²⁷³ Strab. 14.1.37.

²⁷⁴ Du Loir 1654: 15.

²⁷⁵ L. D'Arvieux, *Memoires du Chevalier D'Arvieux*, Paris 1735.

²⁷⁶ Anlatıldığı üzere Aziz Polykarpos Smyrna'nın 5. piskoposudur. Aziz Polykarpos'un Aziz Boukolos gibi doğal koşullar ile değil de martır edilerek ölmesi ve Hristiyan cemaati içindeki aktif rolü sebebiyle birçok kez bu yanlış ifadeler ile karşılaşmaktadır.

²⁷⁷ D'Arvieux 1735: 48.

²⁷⁸ D'Arvieux 1735: 50.

²⁷⁹ J. De Thevenot, *The Travels of Monsieur de Thevenot into the Levant*, London 1687.

söyler. Kalenin altında Santa Veneranda²⁸⁰ adlı bir Rum kilisesinin bulunduğunu ve kiliseye giderken büyük bir amfityatrodan geçildiğini belirtir. Aziz Ioannes'in müridi olan Smyrna piskoposu Aziz Polykarpos'un acıyla martır edildiği yerin de bu tiyatro olduğunu aktarır²⁸¹. Bölge civarında Aziz Ioannes Katedral Kilisesi'ne ait çeşitli kalıntıların da varlığından bahseder; ancak detay vermez. Yalnızca geniş bir alana yayılmış haldeki kalıntılar arasında birçok şapel olduğunu söyler. Yerel Hristiyan halkın, Aziz Polykarpos'un mezarının bu şapellerden birinde bulunduğuna inandıklarını belirtirken bir grup insanın ise söz konusu mezarı Türk anıtı olarak benimsediğini de ekler²⁸².

Robert de Dreux, 1667-68²⁸³

Fransız papaz Dreux seyahatnamesinde Smyrna'daki çeşitli yapı ve yapı kalıntılarından bahsetmektedir. Bunlardan biri, gördüğü tonozlardan yola çıkarak kiliseye benzettiği sarnıçtır. Seyyah, sarnıcın yakınlarında Aziz Ioannes'in takipçisi olan Aziz Polykarpos'a ait bir mezar olduğunu da söylemektedir. Bunun dışında akropolisteki amfityatrodan geriye kalan izleri gördüğünü de yine gezi notlarından öğrenmekteyiz²⁸⁴.

Dreux, ayrıca Smyrna'nın antik yerleşim yerinde Apollo ve Janus'a adanmış birer tapınak gördüğünü, Janus Tapınağı'nın yalnızca din adamlarının girebileceği bir şapel gibi görüldüğünü de belirtmektedir²⁸⁵.

Paul Rycaut, 1667-78²⁸⁶

Bir tarihçi ve diplomat olan Rycaut, Smyrna ile ilgili notlarında detay vermeksizin Polykarpos ve Homerium'dan bahseder. Yapı kalıntılarının toplandığı bölgede bir mezarın varlığını zikretse de bunun doğrudan Polykarpos'a ait olduğunu belirtmez. Sadece Aziz Polykarpos'un antik tiyatrodan martır edildiğini "*Harabelerin ötesinde antik*

²⁸⁰ F. W. Hasluck 1913/1914 tarihli makalesinde, "*Santa Veneranda*"dan, Aziz Ioannes'in inzivaya çekildiği mağaranın konumuna değinirken yalnızca bir lokasyon olarak bahsetmiştir. Bkz. Hasluck 1913/1914: 86.

²⁸¹ Thevenot 1687: 91.

²⁸² Thevenot 1687: 91.

²⁸³ R. De Dreux, **Voyage en Turquie et en Grece**, Paris 1925.

²⁸⁴ De Dreux 1925: 69-70.

²⁸⁵ De Dreux 1925: 70.

²⁸⁶ P. Rycaut, **Historie de L'Eglise Grecque, et de L'Eglise Armenienne**, Amsterdam 1710.

tiyatroda martyr edilen ve ilk Hristiyan azizlerinden olan Aziz Polykarpos...²⁸⁷” ifadeleriyle anlatır.

Homerium ile ilgili olarak ise “*Strabon’un da bahsettiği Homerium, söylenenlere göre de 4 taşıyıcılı portikoya sahip bir yapıdır.*²⁸⁸” der. Bu açıklaması muhtemelen stadyum yakınlarındaki işlevi tartışmalı yapıya işaret etmektedir.

Thomas Smith, 1671²⁸⁹

İngiliz papaz Smith’in Smyrna’ya yaptığı gezisinde kısaca Aziz Polykarpos’a ithaf edilen yapıya dair bilgiler verir. Rumların, azizin festival gününde anısını yaşatmaya devam ettiğine değinen Smith, azizin mezarından ve mütevazı bir şapelden bahseder; ancak herhangi bir lokasyon belirtmez²⁹⁰.

Jacop Spon²⁹¹ ve George Wheeler, 1675²⁹²

Fransız doktor Jacop Spon ve Amerikalı araştırmacı George Wheeler, birlikte Smyrna’yı da içine alan geniş bir gezi gerçekleştirmiştir. Geziye dair notlar her iki gezgin tarafından müstakil çalışmalarda farklı dillerde yayınlamıştır²⁹³.

J. Spon, Aziz Polykarpos’un, Smyrna’nın ilk piskoposu olduğunu vurguladıktan sonra büyük bir yabani kiraz ağacından söz eder. Halk arasında bu kiraz ağacının, azizin bastonunun dikildiği yerde, onun bastonundan yeşerdiğine inanıldığını belirtir. Spon, alandaki bazı yapı kalıntılarına değinir. Bunlardan ilki kalenin içerisinde konumlanan ve Aziz Ioannes’e adandığı zannedilen kilisedir. Akropolisin biraz aşağısında ise Aziz

²⁸⁷ Rycout 1710: 34.

²⁸⁸ Rycout 1710: 36.

²⁸⁹ T. Smith, **Septem Asiæ Ecclesiarum et Constantinopoleos Notitia**, Utrecht 1694.

²⁹⁰ Smith 1694: 52-53.

²⁹¹ J. Spon ve G. Wheeler, **Voyage d’Italie, de Dalmatie, de Grece, et du Levant, fait aux Annees 1675-1676**, Vol. I, Lyon 1678; J. Spon ve G. Wheeler, **Voyage d’Italie, de Dalmatie, de Grece, et du Levant, fait aux Annees 1675-1676**, Vol. I, Amsterdam 1679.

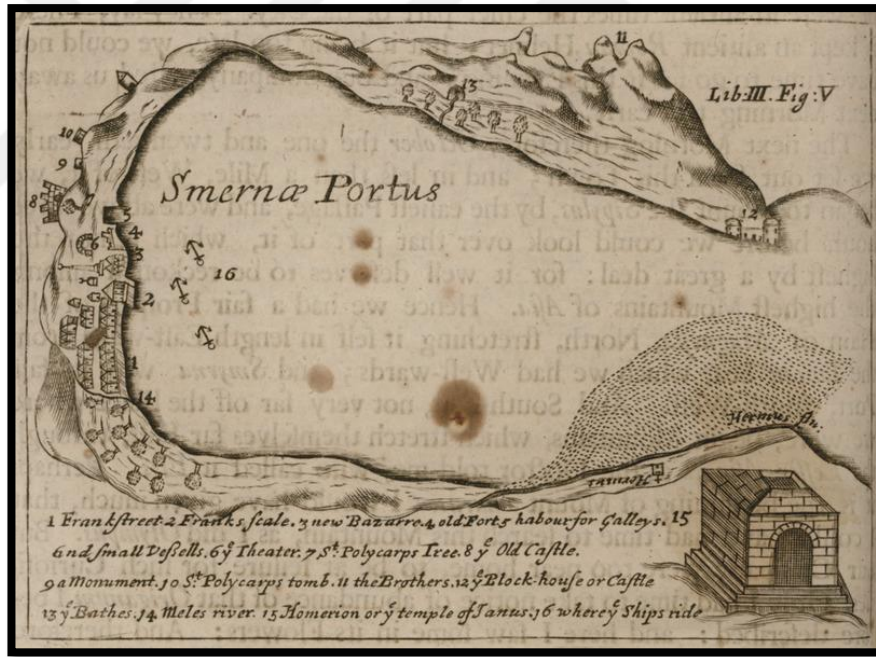
²⁹² G. Wheeler, **A Journey Into Greece**, London 1682.

²⁹³ Farklı baskılardan kaynaklı içerik uyumsuzluğu ihtimaline karşı hem 1678 hem de 1679 baskısı incelenmiştir. Eserlerde Spon ve Wheeler’ın adlarının birlikte geçmesine karşın her iki baskı da Spon’un kaleminden çıkmış ve Fransızcadır. Wheeler’ın eseri ise başka bir adla 1682’de basılmıştır. Daha kapsamlı olan ilk eserden farklı gözlemlerin de yer aldığı kitabın dili İngilizcedir.

Polykarpos'a adanmış bir şapelin ve yalnızca kalıntıları görünen mezarın bulunduğunu belirtir. Bir diğer yapı ise azizin kült alanı yakınındaki sirk²⁹⁴tir²⁹⁵.

Fransız gezgin ayrıca kısaca Janus Tapınağı'ndan da bahsetmektedir. Şehir merkezine bir mil uzaklıkta ziyaret ettiği yapının Homeros'a ithafen mi yapıldığı yoksa Janus'a mı adandığı konusundaki belirsizliğe değinmiştir. Gezgin, şehirden ayrıldıktan sonra orada yapılan kazı sayesinde bir Janus heykeli bulunduğu haberini aldığını da aktarmaktadır²⁹⁶.

G. Wheeler ise eserinde Smyrna kentini bir harita eşliğinde tanıtmıştır. Haritada, Smyrna Körfezi, liman çevresindeki sivil doku, geride tepede yayılım gösteren antik kent kalıntıları lejant eşliğinde numaralandırılarak işaretlenmiştir. Haritada bazı binaların planı ya da mimari unsuru kısmen belirtilse de Aziz Polykarpos'un yapısı çatısız bir mekan şeklinde çizilmiştir.

Resim 4: Smyrna Haritası (Wheeler 1682: 245)

²⁹⁴ Spon, güzel ve büyük olduğundan bahsettiği bu yapıyı, stadyum olarak adlandırmak yerine Latinler gibi sirk "cirque" kelimesiyle ifadeyi tercih ettiğini belirtir. Sebebinde de şöyle açıklar: "Grekler 125 adımlığa stadyum, bunun iki katı olduğunda ise "diaulos" demektedir.". Bkz. Spon ve Wheeler 1678: 307; Spon ve Wheeler 1679: 233; Δίαυλος (Grek.): Gidiş ve dönüş olmak üzere stadionun iki kere koşulduğu bir olimpiyat koşusudur. Bkz. H. G. Liddell ve R. Scott, **Greek-English Lexicon with a Revised Supplement**, Oxford 1996: 417; Çelgin 2011: 163.

²⁹⁵ Spon ve Wheeler 1678: 306-307; Spon ve Wheeler 1679: 232.

²⁹⁶ Spon ve Wheeler 1678: 308-309; Spon ve Wheeler 1679: 234.

Yazar metinde Aziz Polykarpos²⁹⁷, un mezarının tepede, sirk olarak belirttiği yerin hemen kuzey tarafında olduğunu söylemiştir; azizin martır edildiği yere ise riske girmeden “tiyatro veya sirk”²⁹⁸ demeyi uygun görmüştür²⁹⁹. Buradan Wheeler’ın konu hakkındaki şüpheleri ortaya çıkmaktadır. Smyrna haritasında³⁰⁰, antik tiyatro 6 numaralı, Aziz Polykarpos’un mezarı ise 10 numaralı alanda gösterilmektedir³⁰¹. Bahsi geçen yapı ya da yapı kalıntıları genellikle stadyuma yani sirke yakın, antik tiyatronun güneybatı taraflarındadır.

Öte yandan Wheeler, önceki seyahatnamelerde söylendiği gibi mezarın yerel halk tarafından büyük bir bağlılıkla ziyaret edildiğini de nakleder. Notlarından, bahsettiği ziyaretgahın stadyumun yanındaki yapı kalıntıları arasındaki mezar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim haritasında da antik tiyatro, kalenin kuzeydoğusunda ve alt yamaçlarda gösterilmiştir. Mezarın yeri ise antik tiyatrodan daha yüksekte, tepede, kalenin batısında kalan stadyum civarına işaretlenmiştir³⁰².

Antoine Galland, 1677-78³⁰³

Antoine Galland, özellikle “*Binbir Gece Masalları*”nı Fransızcaya çevirerek Avrupa’ya tanıtmasıyla bilinen bir şarkiyatçı ve arkeologdur. Smyrna gezisi notlarında şehirdeki bazı antik kalıntılara değinen Fransız seyyah, bunların sayısının çok fazla olmadığını da belirtmektedir. Başlıca yapıların kale, antik stadyum, çeşitli tapınaklar ve konum itibarıyla stadyuma yakınlığından bahsettiği Aziz Polykarpos Kilisesi olduğunu söyleyen Galland, azize ait maddi kalıntılar hakkında başka bir bilgi vermemektedir³⁰⁴.

²⁹⁷ George Wheeler, Aziz Polykarpos ile ilgili alışlagelmişin dışında bazı detaylar da aktarır: “*O’nun kilisesi ‘Martyrlerin Soylu Ordusu’, Polykarpos da bu ordunun generalidir.*” Bkz. Wheeler 1682: 245.

²⁹⁸ “was martyred either in the Theater, or Cirque, by wild Beasts.”. Bkz. Wheeler 1682: 245.

²⁹⁹ Wheeler 1682: 245.

³⁰⁰ Wheeler 1682: 240.

³⁰¹ Wheeler 1682: 240.

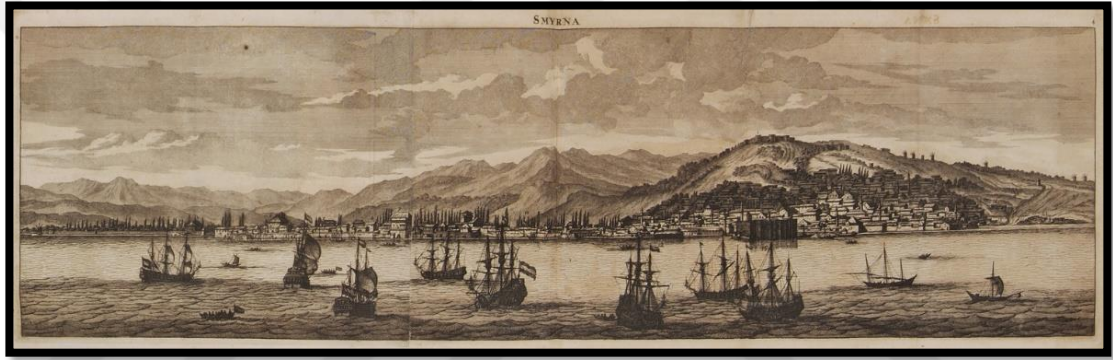
³⁰² Wheeler 1682: 240.

³⁰³ Antoine Galland, Doğu gezileri sırasında tuttuğu notlarıyla hazırladığı kitabını bastıramamıştır. Ölümünden sonra çeşitli kütüphanelere gönderilen kitap en sonunda Frederic Bauden tarafından derlenerek baskıya hazırlanmıştır: F. Bauden, *İzmir Gezisi-Antoine Galland’ın Bir El Yazması (1678)*, (Çev. E. Üyepazarcı), İzmir 2003.

³⁰⁴ Bauden 2003: 39.

Corneille le Brun, 1678³⁰⁵

Smyrna'yı ziyaret eden Hollandalı ressam ve gezgin Le Brun, gezi notlarının yanında, kenti tam karşıdan gören bir çizime de kitabında yer vermiştir. Limandan kente doğru yapılmış çizimde, limandaki gemilerden Pagos Dağı'nın tepe noktasında yer alan Kadifekale'ye doğru enine ve boyuna geniş bir alan resmedilmiştir. Çizimden hareketle 17. yüzyılın sonlarında Smyrna kentinin, Pagos'a doğru genişlemiş kent silüetini de algılamak mümkündür. Antik tiyatro, detaylı bir şekilde algılanamasa da kalenin alt yamaçlarında bir harabe gibi seçilebilmektedir. Kale ile batıda yer alan değirmenlerin arasında da bazı yapılar görünmektedir.

Resim 5: Smyrna Görüntüsü (Le Brun 1714: 24-25)

Fransız gezginin notlarından yola çıkarak Aziz Polykarpos Şapeli'ni ve mezarından geriye kalanları bizzat gördüğü anlaşılr³⁰⁶. Şapelin ve mezara ait kalıntıların bulunduğu yamacın karşısında antik tiyatronun olduğunu belirten gezgin, tiyatro yakınında da bazı mezar kalıntıları gördüğünü söyler³⁰⁷. Azizin martır edildiği tiyatroya bakarken, “*yamaç kısmının karşı tarafına doğru baktığımızda*³⁰⁸” ifadesini kullanması, Le Brun'un tarif ederken yakınında bulunduğu yapı kalıntıları ile stadyumun aynı yer olduğu fikrini güçlendirmektedir.

³⁰⁵ C. Le Brun, **Voyage au Levant**, Paris 1714.

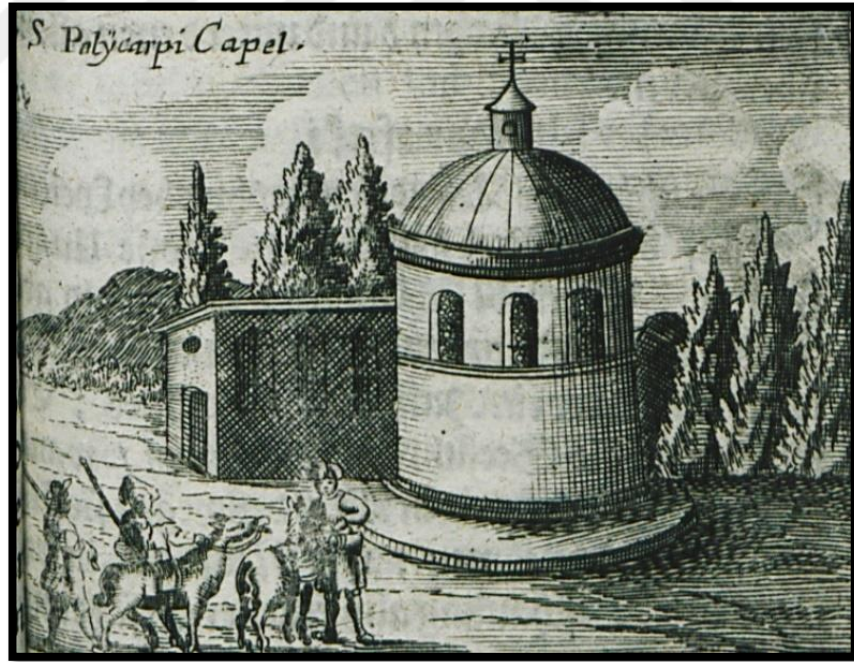
³⁰⁶ Le Brun 1714: 24.

³⁰⁷ Le Brun 1714: 24.

³⁰⁸ Le Brun 1714: 24.

Jakob Enderlin, 1685³⁰⁹

Alman gravürcü Jakob Enderlin'in seyahatnamesi, Aziz Polykarpos Şapeli'ne dair en net çizimlerden birini barındırmasıyla önemli bir yere sahiptir. Enderlin fazla detay vermeden, azize adanmış şapelin dağın kuzeydoğusunda yer aldığını ve Rumların burayı büyük bir bağlılıkla ziyaret ettiğini söylemektedir³¹⁰. Çizdiği gravür incelendiğinde ise iki mekanlı bir yapı dikkat çekmektedir. Soldaki mekanın üzeri sundurma çatıyla örtülüdür. Bir cephesinde girişe benzeyen bir açıklık bulunur. Gravürde görünen diğer cephesinde ise yan yana üç pencere açıklığı görünmektedir. Sağdaki merkezi planlı birim ise özellikle Roma'daki Helena ya da Azize Costanza mozolelerinde olduğu gibi sıklıkla mezar yapılarında karşımıza çıkan plan tipindedir³¹¹. Muhtemelen mezar olan bu rotondo planlı yapı, görece geniş bir platform üzerinde yükselmektedir. Cephesinde yuvarlak kemerli üç pencere görünmektedir. Yapının üzeri kubbe ile örtülüdür. Gravürde, yapının görünmeyen tarafında yükselen ve üzerinde Latin haçı yer alan minik bir kule (çan kulesi?) yer alır.

Resim 6: Aziz Polykarpos Şapeli (Enderlin 1686: 81)

³⁰⁹ J. Enderlin, *Archipelagus Turbatus, Oder deß Schönen Griechen-Lands, verwüstete und Erdöte Wasser-Felder*, Augsburg 1686.

³¹⁰ Enderlin 1686: 80.

³¹¹ R. G. Ousterhout, *Eastern Medieval Architecture*, Oxford 2019: 47-50.

Aubry de la Motraye, 1699³¹²

Fransız yazar Aubry de la Motraye, Smyrna'yı ziyaret edip Aziz Polykarpos'a ait maddi kalıntılardan bahseden bir diğer seyyah'tır. Kaleye yaptığı gezinti sırasında Pagos Dağı'nın eteklerinde, yerel halkın Aziz Ioannes'in takipçisi Aziz Polykarpos'un mezarı ve şapeli olarak andığı yeri ziyaret etmiş; ancak kalıntıların azize ait olduğuna şüpheyle yaklaşmıştır³¹³.

Joseph Pitton de Tournefort, 1702³¹⁴

Botanikçi Tournefort, seyahatnamesinde birçok seyyahın da yaptığı gibi Smyrna'dan bir görüntü nakletmiştir. Kalenin de bulunduğu dağı tam karşıdan alan bu görüntüde, antik tiyatrodan geriye kalan harabeler kalenin alt yamaçlarında gösterilmiştir. Kale ile tiyatroya ait harabelerin arasındaki bir yükseklikte, güneybatı kesimde, Aziz Polykarpos Kilisesi işaretlenmiştir³¹⁵. Aziz Polykarpos'a adanmış bir şapel ya da kilisenin varlığıyla ilgili çeşitli anılar yazılmış olsa da Tournefort'nun azize atfedilen kiliseyi net bir şekilde stadyum yakınlarında konumlandırması önemlidir. Daha önce kesin bir görüntü, gravürücü Jakob Enderlin tarafından "*Aziz Polykarpos Şapeli*³¹⁶" adıyla çizilmiştir. Her ne kadar kilise Tournefort tarafından çizilmiş bir görüntü üzerinde konumlandırılrsa da bizzat kiliseyi görüp görmediği hakkında bir bilgi notlarında yer almamaktadır. Tournefort gezi esnasındaki gözlemlerine şu şekilde devam eder:

*"Kaleden çıkınca solda yer alan tiyatro kalıntılarına doğru devam ettik. Önce bir kısmı tahrip olmuş şapelin yanından geçtik. Orası Aziz Polykarpos'un mezarının da olduğu yeri."*³¹⁷.

³¹² A. de la Motraye, *A. De La Motraye's Travels Through Europe, Asia, and into Part of Africa*, Vol. I, London 1732

³¹³ De la Motraye 1732: 153-154.

³¹⁴ J. P. de Tournefort, *A Voyage into the Levant*, London 1718.

³¹⁵ Tournefort 1718: 375.

³¹⁶ Enderlin 1686: 81.

³¹⁷ Tournefort 1718: 382.

Resim 7: Smyrna Görüntüsü (Tournefort 1718: 374)

Bu ifadeden yola çıktığımızda kime adandığı belli olmayan bir şapel ile Aziz Polykarpos’a ait kilise ve mezar açıkça belirtilmiştir. Çizimden³¹⁸ hareketle kilisenin stadyum yakınında, metinden³¹⁹ de şapel ile mezarın birlikte olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Tournefort son olarak, Meles’in diğer tarafında Magnesia yolu üzerinde “*Janus Tapınağı*” olarak adlandırılan bir yapı kalıntısı gördüğünden, J. Spon’un ise bu yapıyı “*Homeros*”a atfettiğinden bahseder³²⁰.

Angelicus Maria Myller, 1726³²¹

Alman keşiş A. Maria Myller, Smyrna anılarında özellikle şehrin tarihi ve antik kalıntılarıyla ilgili detaylara yer vermeye çalışmıştır. Şehirde ilk incelediği yer olan Pagos Dağı’nın güneydoğu yamacında Aziz Polykarpos’a adanmış bir şapel gördüğünden bahseden Myller, yapının şehir surlarına çok yakın olduğunu da belirtir. Aziz’in mezarının

³¹⁸ Tournefort 1718: 375.

³¹⁹ Tournefort 1718: 385.

³²⁰ Tournefort 1718: 386.

³²¹ A. M. Myller, *Peregrinus in Jerusalem*, Wien-Nürnberg 1735.

ise tam lokasyonunu vermemesine karşın Hristiyanlar tarafından ziyaret edildiğini söylemektedir³²².

Resim 8: Smyrna Görüntüsü (Myller 1735: 458)

Charles Thompson, 1733³²³

Ticaretle uğraştığı bilinen İngiliz gezgin Charles Thompson da Smyrna'yı ziyaret eden ve gözlemlerini kaleme alan kişilerdendir. Anılarını aktardığı kitabında, Tournefort'nun çizimine çok benzer bir Smyrna görüntüsü nakletmiştir. Kalenin de üzerinde yer aldığı Pagos Dağı'nın cepheden resmedildiği görüntüde, tepenin eteklerinde tiyatro kalıntıları, kalenin batısında ise sirk yakınlarında olduğu belirtilen Aziz Polykarpos Kilisesi işaretlenmiştir³²⁴.

Thompson'ın Smyrna ile ilgili anıları Smyrna Kalesi ile başlar. Bir zamanlar Asia Bölgesi'nin en iyilerinden biri olduğunu söylediği amfitiyatro³²⁵ ve bütün körfezi net

³²² Myller 1735: 458-459.

³²³ C. Thompson, **Travels through Turkey in Asia, the Holy Land, Arabia, Egypt, and other Parts of the World**, Vol. I, London 1767.

³²⁴ Thompson 1767: 4-5.

³²⁵ Charles Thompson'ın Asia Bölgesi'nin en iyilerinden biri olduğunu söylediği, beyaz mermerlerle kaplı Smyrna amfitiyatrosu, yine onun notlarına göre 18. yüzyılda kervansaray yapmak amacıyla talan edilmiştir. Bkz. Thompson 1767: 6.

bir şekilde gören kaleden ayrıldıklarında, önlerine kalıntılarıyla karşılaştıkları sirk çıkar. Yollarına devam ettiklerinde, kısmen tahrip olmuş halde gördükleri bir şapelin yanından geçtiklerini aktarır. Thompson, bu şapelde aynı zamanda Aziz Polykarpos’a ait mezarın yer aldığını ve Hristiyanların azizin mezarını büyük bir bağlılıkla ziyaret ettiklerini de vurgular³²⁶.

Resim 9: Smyrna Görüntüsü (Thompson 1767: 4-5)

Charles Thompson, Aziz Polykarpos’un martyr edildiği sirkten geriye pek bir şey kalmadığını belirtir. Bir ucu yarı dairesel formda planlanmış sirk in taş kaplamalarının, muhtemelen başka yapıların inşasında kullanılmak üzere sökülmiş olduğunu ifade eder³²⁷.

Thompson, akropoliste bulunan bir “halk kütüphanesi” ve içinde Homeros’un heykel³²⁸inin bulunduğu portikolu ve kare planlı bir Homerion/tapınak yer aldığını belirtir. Ancak yapılar ile ilgili daha fazla detay vermez³²⁹.

³²⁶ Thompson 1767: 8; Thompson, Aziz Polykarpos’un ölümüne dair şunları aktarır: “Azizin ölümüne dair kesin bir şey söylenememektedir. Bazıları diriyken yakıldığını belirtirken, genellikle amfiteyatroya ya da sirkte (stadyum) vahşi hayvanlar tarafından öldürüldüğüne inanılırdı.” Bkz. Thompson 1767: 8.

³²⁷ Thompson 1767: 9.

³²⁸ Bkz. Cic. Arch. 19.

³²⁹ Thompson 1767: 10.

John Montague, 1738-39³³⁰

Aristokrat bir aileden gelen İngiliz devlet adamı Montague, Smyrna gezisinde akropoliste bulunan yapı kalıntıları hakkında çeşitli bilgiler aktarmaktadır. Öncelikle kalenin merkezinde yer alan bir su deposuna ve yakınındaki camiye değinen gezgin, bu caminin Aziz Ioannes'e adanmış kiliseden dönüştürüldüğüne inanıldığını söylemektedir. Tepenin güneybatı yamacında ise taştan inşa edilmiş antik bir yapı kalıntısı olduğunu ve herhangi bir yazıt ya da işaret bulunmadığı halde buranın *Homer's 'un Okulu*³³¹ şeklinde adlandırıldığını ifade etmektedir. Son olarak akropolisin biraz daha aşağı kesiminde, Aziz Polykarpos'a adanmış şapelin konumlandığını ve yakınında da mezarının görüldüğünü belirtmektedir³³².

Richard Pococke, 1739³³³

İngiliz antropolog Richard Pococke'in notları, Smyrna'yı ziyaret eden önceki seyyahların aktardıklarına göre daha fazla detay barındırmasıyla önemlidir. Pococke'in aktardıklarına göre, yeni şehir antik olanın üzerine inşa edilmiştir. Eski yapı malzemeleri yenileri için kullanılmış ve bu da birçok yerin harabe haline gelmesine sebep olmuştur. Bölgede bir tiyatro ile stadyumun yer aldığını eklemiş ve Aziz Polykarpos'un mezarını da stadyumun kuzeybatı köşesine konumlanmıştır³³⁴. Pococke notlarına şu şekilde devam eder:

“Söylenenlere göre burada, Polykarpos'un festivali sırasında Rumlar tarafından büyük karmaşalar çıkmıştı. Daha sonra bir kadı da bu karmaşadan yararlanarak kazanç elde etmeye başladı. Hristiyanların buraya gelebilmesi için Hristiyan Cemaatinin belli bir para ödemesi gerekmekteydi. Bir de buraya sarıklı mezar taşları koyarak sanki Müslüman mezarları varmış gibi davranılmasına neden oldu...”³³⁵”.

Stadyumun kuzey kesiminde, Smyrna'nın Başpiskoposluk Katedral Kilisesi'nin de yer aldığının bilindiğine değinen Pococke, bu yapıya dair yalnızca kalıntıların görüldüğünü belirtir. Yapı ile ilgili dikkat çeken kısmın, yapının kuzeydoğusunda

³³⁰ J. Montague ve J. Cooke, **A Voyage Performed by the Late Earl of Sandwich Round the Mediterranean in the Years 1738 and 1739**, London 1799.

³³¹ Homer's School. Bkz. Montague ve Cooke 1799: 308.

³³² Montague ve Cooke 1799: 308-309.

³³³ R. Pococke, **A Description of the East, and Some Other Countries**, Vol. II, Part II, London 1745.

³³⁴ Pococke 1745: 36.

³³⁵ Pococke 1745: 36.

konumlanmış 3 oda olduğunun üzerinde duran seyyah, taşıyıcı sütunları alınmış yapının daha önce portikosunun bulunduğunu ifade eder³³⁶. Konuya ilişkin bilgi veren başka gezginlerin “*Smyrna Konseyi*” şeklinde bahsettikleri yapının katedral kilisesi olduğunu ve başpiskoposun evi ile kilise arasında başpiskoposun “sinod odası”nın da yer alması gerektiğini vurgular³³⁷.

Alexander Drummond, 1744³³⁸

Smyrna’yı ziyaret eden İngiliz diplomat Alexander Drummond, doğrudan Aziz Polykarpos ile ilişkilendirilen bir yapıdan bahsetmemesine karşın, kalenin de yer aldığı tepenin batı kısmında, sirk kalıntılarının yakınında bir tapınağın varlığından söz eder³³⁹. Tapınağın mimari bütünlüğüne dair bilgi vermeyen Drummond, kitabında Smyrna Kalesi Kapısı, Smyrna Sirki, Smyrna Körfezi çizimleriyle birlikte bahsi geçen tapınağa ait bir plana da yer vermiştir. Çizimden anlaşıldığına göre, enine dikdörtgen planlı yapıya girişin, ikişerli yerleştirilmiş dört sütunlu portikayla güney yönden sağlandığı; gerideki kısmın üç birime ayrıldığı anlaşılmaktadır. Ana giriş merkez eksenindeki mekandan sağlanırken yan kanatlardaki mekanların da merkeze açılan birer girişi bulunmaktadır. Öte yandan merkez ekseninde yer alan dikdörtgen birimin kuzey duvarında, yan kanatlardaki birimlerin ise doğu ve batı duvarlarında olmak üzere toplam üç adet niş açıldığı dikkati çeker.³⁴⁰

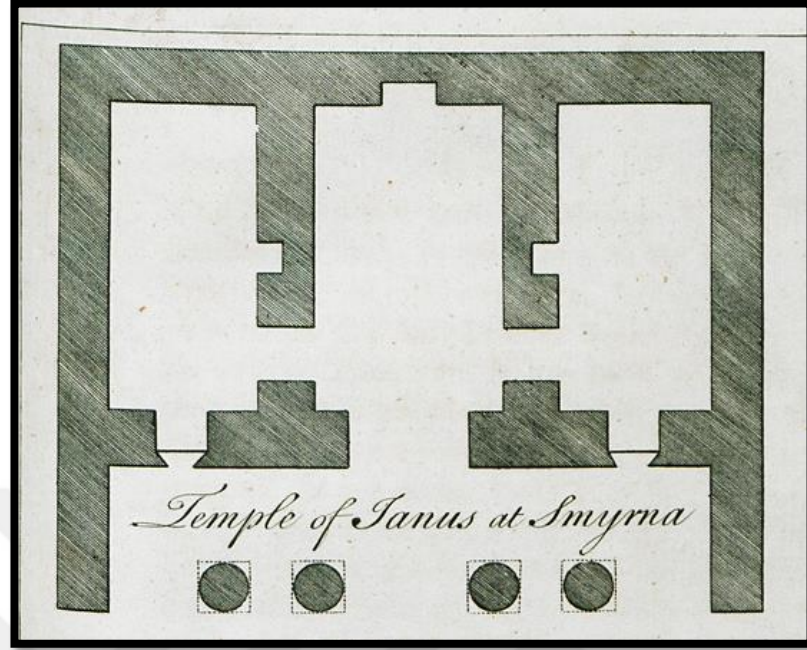
³³⁶ Pococke 1745: 36.

³³⁷ Pococke 1745: 36.

³³⁸ A. Drummond, *Travels through Different Cities of Germany, Italy, Greece, and Several Parts of Asia*, London 1754.

³³⁹ Drummond 1754: 116-117.

³⁴⁰ Drummond 1754: 117.

Resim 10: Smyrna'daki Janus Tapınağı (Drummond 1754: 118)

Tapınağın Janus'a adandığını düşünen gezgin, yapı için söylenen “OMHPAION³⁴¹” (OMHPAION) ya da “Homeros Tapınağı³⁴²” şeklindeki ifadelerle katılmamaktadır. Aynı zamanda Homeros zamanında yapılmış bir “halk kütüphanesi” ya da yine onun dönemindeki “Homeros Okulu” olabileceği fikirlerini de reddeder. Tapınak ile ilgili görüşü şu şekilde son bulur:

“Belki de portikonun olduğu kısımda eğitim vermekteydi. Ama ben onun zamanında bir halk kütüphanesi olduğunu hiç duymadım.”³⁴³”

Richard Chandler, 1765³⁴⁴

Anılarında Smyrna ile ilgili detaylı notlardan bahseden bir başka gezgin de İngiliz entelektüel ve edebiyatçı Richard Chandler'dir. Seyyah, Smyrna akropolisinden bahsetmeye kale, stadyum ve tiyatro ile başlar. Richard Pococke gibi Chandler de antik şehir yapılarının Türk döneminde yapılan mimari faaliyetlerde inşa malzemesine

³⁴¹ Drummond 1754: 116.

³⁴² Drummond 1754: 116.

³⁴³ Drummond 1754: 117.

³⁴⁴ R. Chandler, **Travels in Asia Minor and Greece**, Vol. I, Oxford 1825; 1810 yılında ölen Richard Chandler'in “Travels in Asia Minor and Greece” eserinin bu baskısı, Nicholas Revett'in yeni düzenlemelerini içermekte olup giriş kısmı Ralph Churton tarafından yazılmıştır.

dönüştüğüne değinmektedir. Portiko ve tapınak kalıntılarının da aynı sebepten yok olduklarından söz edip devam eder³⁴⁵.

Chandler Aziz Polykarpos'tan bahsetmeye ise onun Smyrna'nın ilk piskoposu olduğunu belirterek başlar. Azizin amfitiyatroda yakılarak öldürüldüğünü söyler. Asiatik şehirlerde stadyumların Roma Dönemi amfitiyatroları benzeri bir işlevde kullanıldığına da değinen İngiliz gezgin, azizin bu nedenle şehitliğinin tiyatrodaki gerçekleştiğini ileri sürer. Buna ek olarak Hristiyan Rumların her yılın 23 Şubat'ında azizin anısını yaşatmak ve ona hürmetlerini sunmak için Polykarpos'un mezarını ziyaret ettiklerini ve bu konudan başka seyyahların da notlarında bahsettiklerini belirtir. Chandler, Aziz Polykarpos'un mezarına yapılan bu ziyaret ile ilgili çeşitli uydurma hikayelerin olduğunu da aktarır³⁴⁶.

İşlevi konusunda bir kesinliğe ulaşamayan Homerium'a Richard Chandler de değinmektedir. Smyrnalılar için Homeros'un ne kadar önemli olduğundan söz eden gezgin, adının para ve madalyaların üzerine işlendiğinden bahseder. Homerium adlı tapınak için de dikdörtgen bir portiko ya da stoaya sahip olduğunu, yapının yeni şehir kalıntıları arasında yer aldığını aktarır. Strabon ve Cicero gibi erken dönem yazarlarının, sonrasında birçok seyyahın bahsettiği Homerium'un, Hristiyanlıkla birlikte Aziz Polykarpos ya da Aziz Ioannes'e adanmış bir dini yapıya dönüştürölüp dönüştürölmediği konusunun değerlendirilmesi gerektiğini savunur³⁴⁷.

James Dallaway, 1794-96³⁴⁸

Bir antikacı ve topoğraf olan James Dallaway, Smyrna'ya seyahat eden İngiliz gezginlerden biridir. 18. yüzyılın sonunda yaptığı gezisine dair anılarında, detay vermeksizin Aziz Polykarpos hakkında bilgiler sunmaktadır. Smyrna'daki Hristiyan inancının, yerli halkın genelinde ciddi bir etki alanı oluşturarak Pagan halkın din değıştirmesine neden olduğundan bahseder. Ancak yönetim politikasıyla uyuşmayan Hristiyan inancı, yönetimin Hristiyanlara karşı katı bir tutum sergilemesine de neden olmuştur. Dallaway, Smyrna'nın kutsanmış piskoposu olarak belirttiği Aziz

³⁴⁵ Pococke 1745: 36; Chandler 1825: 78.

³⁴⁶ Chandler 1825: 79-80.

³⁴⁷ Chandler 1825: 90-91.

³⁴⁸ J. Dallaway, **Constantinople Ancient and Modern, with Excursions to the Shores and Islands of the Archipelago and to the Troad**, London 1797.

Polykarpos'un Hristiyanlık uğruna şehit edildiğini söylerken herhangi bir lokasyona ilişkin bilgi vermez³⁴⁹.

Charles Wilkinson, 1806 (?)³⁵⁰

Anadolu'yu ziyaret eden ve gezi notlarında Smyrna'ya geniş yer veren seyyahlardan biri Charles Wilkinson'dır. Smyrna'nın yanı sıra Aziz Polykarpos'a dair birçok bilgiye de anılarında değinen gezgin, öncelikle azizin şehir tarihindeki önemi üzerinde durmuştur. Smyrna'nın ilk piskoposu şeklinde bahsettiği Polykarpos'un yakıldığı yerin amfitiyatro olduğunu söyleyen Wilkinson, azizin sorgusu sırasındaki diyalogları ve sonrasında yaşadıklarını detaylıca aktarmıştır. Polykarpos'un martyr edilmesinin ardından şehrin başına birçok felaket geldiğini, Hristiyanların azize ait kemikleri bir araya getirip gömdüklerini ve her yıl o yeri ziyaret ederek Polykarpos'u andıklarını nakletse de mezarın yeri hakkında herhangi bir bilgi vermez³⁵¹.

Konstantinos Oikonomos, 1809³⁵²

Smyrna'da uzun yıllar yaşamış olan Konstantinos Oikonomos, Aziz Polykarpos'a adanan kilisenin amfitiyatronun üzerinde yer aldığını söyler. Kiliseyi terk edilmiş ve harap halde gören Oikonomos, yapının bir süre cami³⁵³ olarak kullanıldığını belirtir. Bu detay ilginçtir ve daha önce hiçbir seyahatnamede bahsi geçmemiştir. Yazar ayrıca azizin mezarının bulunduğu yer için de aynı lokasyonu işaret etmiştir³⁵⁴. Aziz Polykarpos için belirttiği konumun ardından aktardığı şu cümleler dikkat çekicidir:

³⁴⁹ Dallaway 1797: 198.

³⁵⁰ C. Wilkinson, **A Tour Through Asia Minor and the Greek Islands**, London 1806; Smyrna'yı ne zaman ziyaret ettiği tespit edilemeyen seyyahlar için tarihin sonunda "(?)" şeklinde bir işaret kullanılmış ve seyahatnamenin ilk baskı yılı temel alınmıştır.

³⁵¹ Wilkinson 1806: 376-377.

³⁵² K. Oikonomos ve B. F. Slaars, **Destanlar Çağından 19. Yüzyıla İzmir (Etude sur Smyrne)**, (Çev. B. Umar), İstanbul 2001.

³⁵³ Bu cami muhtemelen, 1826 senesinde Smyrna'ya gelen Arundell'in, yerinde daha önceden "Kutsal Havariler Kilisesi" bulunduğu yönünde söylentilerin olduğunu aktardığı atıl vaziyetteki camidir. Evliya Çelebi'de de geçtiği üzere, Oikonomos'un kilise olduğunu düşündüğü yer günümüzde Kadifekale ya da Yukarı Kale Mescidi adıyla bilinen yapı olmalıdır. Bilindiği kadarıyla bölgede başka bir cami kalıntısına rastlanmamıştır. Arundell'in aktardıkları yalnızca duyduğu söylentilerden ibarettir. Oikonomos dışında, bölgeyi gören kimsenin camiye dönüştürülmüş bir kiliseden bu şekilde bahsetmemesi de düşündürücüdür. Bkz. Arundell 1834: 393-394; Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli IX. Kitap)**, C. 9, (Haz. Y. Dağlı, S. A. Kahraman ve R. Dankoff), (Ed. M. S. Koz), İstanbul 2000: 50-51.

³⁵⁴ Oikonomos ve Slaars, İstanbul 2001: 80-81.

“Hisarın kuzey kapısından çıkıldığında, körfeze bakan ilkçağ tiyatrosunun izleri seçilebilir... Kentin bir yerinde, oradaki meydan çevresinde bulunan Türk mezarları dolayısıyla Namazgah Başı³⁵⁵ denen yerde hala, bir ilkçağ yapısının kalıntıları vardır (bu belki, söylendiği üzere, Aziz Ioannes/St. Jean 'ın adına yapılmış bir kilisenin yıkıntısıdır), yani orada 5 yüksek sütun ve mermerden diğer mimarlık yapıtı parçaları vardır.³⁵⁶”

Oikonomos, mimari kalıntıların bulunduğu bu alanda Stochove, D'Arvieux ve Thevenot' nun da düşündüğü gibi, önceden Aziz Ioannes'e adanmış bir kilisenin yer aldığı fikrini benimsemiştir. Ancak önemli bir farklılık olduğunun da altını çizmek gereklidir ki Oikonomos, Aziz Polykarpos'a ait mezarı başka bir noktada konumlandırmıştır. Oysa Stochove, D'Arvieux ve Thevenot gibi gezginler, azizin mezarının da Aziz Ioannes Katedral Kilisesi'nin çevresindeki birçok şapel kalıntısından biri olduğunu ileri sürmüştür.

Otto Friedrichs von Richter, 1816³⁵⁷

Estonyalı gezgin Otto F. von Richter, 1815 yılında çıktığı Doğu gezisinin son aylarını Küçük Asya'nın batı kesimlerine ayırmıştır. Smyrna'da öncelikle Pagos Dağı'nı ziyaret eden seyyah birçok tarihi kalıntı gördüğünden bahseder. Bunlar arasında sirkte martır edildiğini söylediği Aziz Polykarpos'a adanmış bir kilise de yer alır³⁵⁸. Richter, kilisenin dağın eteğindeki stadyumun yakınında konumlandığını ve yapının kötü bir durumda olduğunu belirtmektedir³⁵⁹.

Francis V. J. Arundell, 1826³⁶⁰

Bir diğer İngiliz gezgin Francis Arundell, Anglikan papazı olması sebebiyle Smyrna ve Aziz Polykarpos ile ilgili yalnızca gördüğü anıtlar ve yapılardan bahsetmemiş; bunların yanı sıra şehrin dini karakteri ile azizin hayatına dair bazı detayları da nakletmiştir. Arundell aynı zamanda bir antikacı ve şark gezgini olarak da bilinmektedir.

³⁵⁵ Mezarlık Başı semtinde Namazgah adıyla bilinen yer.

³⁵⁶ Oikonomos ve Slaars, İstanbul 2001: 81-84.

³⁵⁷ O. F. von Richter, **Wallfahrten im Morgenlande**, Berlin 1822.

³⁵⁸ Richter 1822: 498.

³⁵⁹ Richter 1822: 498-499.

³⁶⁰ F. V. J. Arundell, **Discoveries in Asia Minor; Including a Description of the Ruins of Several Ancient Cities, and Especially Antioch of Pisidia**, Vol II, London 1834.

Arundell akropolis ile ilgili notlarına kale ve çevresindeki yapı kalıntılarıyla başlar. Kalenin bulunduğu yerde birçok kulenin, hasarlı duvarların ve bir meydanın yer aldığını belirtirken, atıl vaziyetteki caminin yerinde de “*Kutsal Havariler Kilisesi*” adında antik bir yapının olduğu yönündeki söylentileri aktarır. Kiliseden geriye kalanların molozlar, çatı, tonozdan kalma kemerler ile büyük bir su deposu olduğunu söyler³⁶¹.

Arundell anlatılarına stadyum ile devam eder. Kalenin batı kapısından deniz yönüne doğru devam edildiğinde yarım dairesel bir vadi gibi görünen stadyumun bulunduğunu söyler. Bu stadyum Smyrna piskoposu Aziz Polykarpos’un martyr edildiği yerdir. Arundell efsaneye göre, Polykarpos’un vahşi hayvanlar tarafından stadyumda öldürüldüğünü belirtir; ancak bu konuyla ilgili bir yanlış anlaşılmanın söz konusu olduğunu da ekleyerek aslında Eirenaïos’un farklı bir hikaye anlattığını aktarır³⁶².

Arundell, biraz da o dönemin dini karakteri üzerinde durarak halkın Aziz Polykarpos’a karşı büyük bir nefret duyduğunu ve yakılması için hamamlardan dahi odunların getirtildiğini söyler³⁶³. Aziz Polykarpos’un her yıl 23 Şubat’ta kutlanan yortusunun, muhtemelen cemaatten insanların katıldığı bir törenle azizin mezarının olduğu yerden başladığını anlatır. Azizin mezarının da martyr edildiği alana yakın bir nokta olması gerektiğini düşünür. Arundell anılarında, Richard Chandler’in varlığından bahsettiği mezarın aslında bir hayal ürünü olduğunu söyleyerek fikir ayrılığını açıkça ortaya koyar³⁶⁴. Gezgin bu konuyla ilgili azizin martyr edildiği yerin kesin bir şekilde stadyum değil, tiyatro olduğu fikrini savunur³⁶⁵.

Arundell, Smyrna’daki başka tapınakların varlığından da bahsederek devam eder. Bu tapınaklardan Metroum³⁶⁶, Diana³⁶⁷, Apollo³⁶⁸ ve Æsculapius³⁶⁹ hakkında detaylar

³⁶¹ Arundell 1834: 393-394.

³⁶² Eirenaïos, Polykarpos’un önce ateşe verildiğini daha sonra da kılıç ile yaralandığını söyler. Bu çelişkili açıklamaların ortaya çıkmasında da Asiarch olan Philip’in yırtıcı hayvanlar ile ilgili durumu reddetmesinden kaynaklandığını düşünür. Bkz. Arundell 1834: 396-397; K. Capps, T. E. Page ve W. H. D. Rouse, *The Apostolic Fathers*, Vol. II, LCL (Trans. K. Lake), (Eds. K. Capps, T. E. Page ve W. H. D. Rouse), London 1917: 326-329; *Mart. Pol.* 11.1-12.3.

³⁶³ *Mart. Pol.* 13.1.

³⁶⁴ Chandler’in, yapının antik kilise ile olan yakınlığının bu geleneğe dair inancı beslediği yönündeki görüşü yine aktarılmaktadır. Bkz. Arundell 1834: 397.

³⁶⁵ Arundell 1834: 397-399.

³⁶⁶ Bkz. Arundell 1834: 407-408.

³⁶⁷ Bkz. Arundell 1834: 408.

³⁶⁸ Bkz. Arundell 1834: 409-410.

³⁶⁹ Bkz. Arundell 1834: 410.

vermesine karşın, yer belirtmeksizin bahsettiği yapılardan biri Aziz Polykarpos Şapeli'dir. Bu tapınaklardan birine ait olduğu düşünülen bir yazıtın Aziz Polykarpos Şapeli içerisinde bulunduğunu söyler. Bu devşirme malzemenin muhtemelen Dallaway'in de bahsettiği, Pagos Dağı'nın orta yamaçlarındaki 15x8 m. boyutlarındaki tapınaktan geldiğini varsayar³⁷⁰. Öte yandan Arundell'in kitabının Smyrna ile ilgili bölümünün sonuna eklediği bir mezar taşı çizimi son derece dikkat çekicidir. Taşın üzerindeki çatlak detaylarına kadar tespiti yapıldığı görülen çizimden seyyahın bizzat bu objeyi gördüğü belli olmaktadır. Ancak notlarında buna değinmemesi tezatır. Arundell'in çizim üzerinde verdiği detaylardan mermer ya da benzeri bir malzemeden yapılmış olabileceği anlaşılan taşın, bir kısmının kırıldığı algılanmaktadır. Üçgen kesitli taşın üst bölümünde yapraklarla bezeli bir çelenk altında arkaik³⁷¹ karakterli Grekçe harfler ile yazılmış “ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ” adı okunmaktadır³⁷².

Resim 11: “Polykarpos” Yazılı Mezar Taşı (Arundell 1934: 425)

³⁷⁰ Arundell 1834: 410-411.

³⁷¹ H. Malay, **Yunanca I-II**, İzmir 1993: 36.

³⁷² Arundell 1834: 425.

Charles Texier, 1832³⁷³

Smyrna'yı ziyaret eden bir diğer seyyah da Fransız mimar Charles Texier'dir. Gezgin Smyrna kentini anlatmaya yerleşimin antik zamandaki halinden başlamıştır. Sırasıyla Bizans ve Osmanlı dönemindeki durumunu aktarıp günümüzdeki modern hali hakkındaki detayları da paylaşmıştır. Texier, Smyrna kentinin sokaklarında portikolu birçok görkemli yapının varlığından söz eder. Polykarpos'a değinmeden önce, Homeros'un anısının yaşatıldığı "*Homerium*" tapınağından bahseder. Bu tapınak Du Loir'dan Richard Chandler'a kadar birçok gezginin de naklettiği portikolu yapı olmalıdır³⁷⁴.

Texier, Smyrna'nın Hristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren yeni inancı hızla benimsediğini ve bu nedenle Asia Bölgesi'nin "*Yedi Kilise*"sinden biri olmayı hak ettiğini aktarır. Aziz Polykarpos'un Smyrna'nın ilk piskoposu olduğunu ve 166 senesinde antik stadyumda³⁷⁵ martır edildiğini vurgular. İnfaz edildiği yerdeki küçük bir Rum kilisesinin mevcudiyetinden de bahseder. Texier'in ziyaret ettiği dönemde yapının terk edilmiş metruk bir halde olduğu bilgisi dışında herhangi bir detay verilmemiştir³⁷⁶.

Thomas Allom ve Robert Walsh, 1836³⁷⁷

İngiliz ressam ve mimar Thomas Allom ile İrlandalı tarihçi Robert Walsh'ın birlikte hazırladıkları gezi albümünde, Smyrna hakkında detaylı bilgiler mevcut olsa da azizin kült alanına yönelik pek bilgi bulunmamaktadır. Antik kalıntıların çoğunlukla Pagos Dağı'ndaki akropoliste konumlandığını belirten gezginler, burada çeşitli sivil ve askeri yapıların yanı sıra hala izleri görülmekte olan bir tapınaktan da isim vermeksizin söz ederler³⁷⁸.

Kalenin biraz altında dağın eteklerindeki "*stadyum*" ya da "*tiyatroy*" olarak bahsettikleri yapının malzemelerinin bir han inşa etmek için kullanıldığına değinirler.

³⁷³ C. Texier, **Asie Mineure**, Paris 1862.

³⁷⁴ Texier 1862: 304.

³⁷⁵ Charles Texier, azizin martır edildiği yer için Thevenot, Rycout ve Le Brun gibi antik tiyatro görüşünde bulunan gezginlerin aksine azizin antik stadyumda martır edildiğini savunmaktadır. Bkz. Texier 1862: 304.

³⁷⁶ Texier 1862: 304.

³⁷⁷ T. Allom ve R. Walsh, **Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor**, Vol. II, London 1839.

³⁷⁸ Allom ve Walsh: 1839: 7.

Seyyahlar kısaca Aziz Polykarpos'un dini ve tarihi kişiliği üzerinde durmalarına karşın doğrudan azize atfedilmiş herhangi bir yapıya işaret etmezler³⁷⁹.

Resim 12: Smyrna Akropolisi³⁸⁰

A. M. Chenavard, Etienne Rey ve J. M. Dalgabio, 1843-44³⁸¹

Chenavard, Rey ve Dalgabio'nun ortak kaleme aldığı eserde, Aziz Polykarpos hakkındaki bilgiler oldukça kısıtlıdır. Kitapta yalnızca Aziz Polykarpos'un İS. I. yüzyılda Anadolu'nun en büyük kentlerinden 60.000 nüfuslu Smyrna'nın piskoposu olduğuna değinilir³⁸². Kale ve tiyatro dışında daha çok Smyrna'nın diğer antik yapılarına yer verilmiştir. Seyyahlar, daha önce kente gelmiş Du Loir, Stochove, Tavernier, Rycout, Tournefort, Drummond ve Chandler gibi gezginlerin değindiği portikolu yapıdan da söz etmişlerdir. Kiminin bu portikolu yapıdan Janus Tapınağı kimi gezginin ise Homerion şeklinde bahsetmesine karşın ortak kaleme alınan eserde yapıya dair hiçbir detay aktarılmadığı da görülmektedir³⁸³.

³⁷⁹ Allom ve Walsh: 1839: 8.

³⁸⁰ <https://eng.travelogues.gr/item.php?view=38926> (Erişim tarihi: 25.11.2020)

³⁸¹ A. M. Chenavard, E. Rey ve J. M. Dalgabio, **Voyage En Grece et Dans Le Levant**, Lyon 1849.

³⁸² Chenavard, Rey ve Gelgabio 1849: 154-155.

³⁸³ Chenevard, Rey ve Gelgabio 1849: 154.

Leon Gingras, 1845³⁸⁴

Kanadalı rahip ve yazar Leon Gingras, Smyrna'yı özellikle din ve kültür tarihi bakımından incelemiştir. Anılarında en çok üzerinde durduğu nokta, Aziz Polykarpos'un Smyrna tarihindeki yeri olmuştur. Kısaca azizin Hristiyan cemaatindeki önemine ve şehit edilene kadar yaşadıklarına da değinen Gingras, doğruca Polykarpos'a adanmış herhangi bir maddi kalıntıya atıfta bulunmamıştır. Bunun yerine akropoliste yer alan kaleden, azizin martyr edildiği amfiteyatrodan ve bazı mezar kalıntılarından bahsetmektedir³⁸⁵.

Victor Godard-Faultrier, 1855³⁸⁶

Fransız gezgin V. Godard-Faultrier'nin Smyrna gezi notları, azizin kült alanına dair pek fazla bilgi sunmaz. Pagos Dağı'na çıkan seyyah, burada tüm şehre hakim noktadaki görkemli bir kalenin varlığından bahsetmektedir. Yalnızca, Smyrna'nın koruyucu azizi Polykarpos'un antik kalenin oldukça yakınında bulunan amfiteyatroda martyr edildiğini söyler³⁸⁷.

Theodor Fliedner, 1856³⁸⁸

Bir din adamı ve girişimci olan Fliedner, Smyrna'yı farklı zamanlarda ziyaret etme fırsatı yakalayan gezginlerdendir³⁸⁹. Kale kalıntılarının alt kesimlerinde Türk mezarlarıyla dolu bir alandan söz eden Fliedner, Aziz Polykarpos'un mezarının burada bulunduğunu, mezarın bir servi ağacı ile vurgulandığını ifade eder³⁹⁰.

Moritz Busch, 1864³⁹¹

Alman yayıncı Moritz Busch, Doğu'ya defalarca seyahat etmiş ve Smyrna'ya da birçok kez uğramıştır. Notlarında şehri ağırlıklı olarak sosyal ve kültürel yönden ele alan gezgin, Pagos Dağı'nda yükselen Orta Çağ kalesinden, akropolisin çeşitli antik kalıntılar

³⁸⁴ L. Gingras, *L'Orient ou Voyage en Egypte, en Arabie, en Terre-Sainte, en Turquie et en Grece*, Vol. II, Quebec 1847.

³⁸⁵ Gingras 1847: 404-406.

³⁸⁶ M. V. Godard-Faultrier, *D'Angers au Bosphore*, Paris 1858.

³⁸⁷ Godard-Faultrier 1858: 20.

³⁸⁸ T. Fliedner, *Reisen in das Heilige Land*, Vol. I, Düsseldorf 1858.

³⁸⁹ Gezgin Smyrna'yı ilk ziyaret ettiği yıl olan 1851'de, şehir sakinleri tarafından kaleye çıkmamaları ve çıktıkları takdirde başlarına bir şey gelebileceği konusunda uyarıldıkları için görmek istediği azizin mezarını ziyaret edememiştir. Bunu ancak 1856'daki ikinci ziyaretinde gerçekleştirmiştir. Bkz. Fliedner 1858: 34.

³⁹⁰ Fliedner 1858: 35.

³⁹¹ M. Busch, *Die Türkei-Reisehandbuch für Rumelien die untere Donau, Anatolien, Syrien, Palastina, Rhodos und Cypren*, Vol. I, Trieste 1870.

barındırdığından, eski şehir kalıntıları arasında dağın doğu yamacına doğru uzanan mezarlardan bahseder. Akropoliste çeşitli araştırmalar yapan arkeologların Aziz Polykarpos'un martyr edildiği stadyumun izlerini bulduğuna işaret eden gezgin, kalenin içerisinde harap haldeki caminin ise Smyrna'nın ilk kilisesi olduğuna inanıldığını aktarmaktadır³⁹².

Mark Twain, 1867³⁹³

Smyrna'yı ziyaret eden gezginlerden bir diğeri de Amerikalı yazar Mark Twain'dir. Yazar, Smyrna hakkında bilgilerini limandan kaleye doğru kentin görüntüsü eşliğinde vermiştir. Çizimde, kent dokusunun gerisinde yükselen Pagos Dağı, gerçeğe uygun olmayan hayali bir biçimde betimlenmiştir. Tepedeki kale dışında hiçbir yapı çizime eklenmemiştir³⁹⁴.

Resim 13: Smyrna Görüntüsü (Twain 1875: 413)

Twain öncelikle, Hristiyanlığın İS. I. yüzyılında Asia Bölgesi'nin “*Yedi Kilise*”sinden birinin Pagos Dağı'nda bulunduğunu belirtir. Aziz Polykarpos'un yaklaşık 1800 sene önce martyr edildiği yer ile mezarının da Pagos Dağı'nda yer aldığını söyler³⁹⁵.

³⁹² Busch 1870: 130.

³⁹³ M. Twain, *The Innocents Abroad or the New Pilgrims' Progress*, Hartford 1875.

³⁹⁴ Twain 1875: 413.

³⁹⁵ Twain 1875: 412.

Ziyaretleri sırasında Pagos Dağı'na çıktıklarında Polykarpos'un mezarını bizzat gördüğünü; mezardan sonra bahsi geçen kiliseye doğru yaklaşık 2.4³⁹⁶ km yürüyerek ulaştıklarını aktarır. Vardıklarında küçük bir “*Rum kilisesi*”³⁹⁷ gören Twain, bu kilisenin antik sit alanında yer aldığını ifade eder³⁹⁸.

Bonaventura F. Slaars, 1868³⁹⁹

Smyrnalı hukukçu Slaars, Aziz Polykarpos martyr edildikten sonra henüz Hristiyanlara kovuşturmalar yapılan ve çok tanrılı inancın yaygın olduğu bir dönemde, azizin anısına stadyum civarında bir yapının inşa edilmediğini düşünmektedir. Bu durumun azize ayrılmış alanın saldırılara açık hale gelmesine neden olacağı kanısındadır. Yazar, Hristiyanların ancak tam anlamıyla özgürleştiği bir zaman diliminde Polykarpos'un anısına bir mezar yapmış olabilecekleri fikrini savunmaktadır⁴⁰⁰.

Slaars, Oikonomos'un Aziz Ioannes'e adanmış bir kilise yıkıntısı olduğunu düşündüğü alandaki anıtsal ve kare planlı yapının kilise olmadığını savunur. Slaars'a göre bu yapı kalıntısı Strabon⁴⁰¹'da bahsi geçen stoalarla çevrili kare ya da dörtgen alanlardan biridir⁴⁰².

Edwin John Davis, 1872⁴⁰³

Smyrna'yı ziyaret eden İngiliz gezgin John Davis de Aziz Polykarpos'a kısaca değinmiştir. Kitabının ikinci bölümünde Smyrna'dan ayrılmak için kullandığı tren yolculuğu sırasında Pagos Dağı'nın çevresi hakkında bilgiler aktaran Davis, harabe gibi görünen iki su kemerinden bahseder. Türk Dönemi yapıları olan bu su kemerlerinin

³⁹⁶ Yaklaşık 1.5 mil.

³⁹⁷ Twain gezisi ile ilgili şu notları da aktarır: “Bazılarımız İncil’de geçen kilise ile ilgili tartışılar. Çünkü bahsedilen kilise bir grup Hristiyan’dan başkası değildi. Bizim beklediğimiz ise bir yapıydı. O dönemde yaşanan zulümler nedeniyle (Polykarpos da dahil olmak üzere) layıkıyla bir kilise inşa etmek için maddi ya da manevi bir dayanak bulamamış olabilirlerdi.”. Bkz. Twain 1875: 412-413.

³⁹⁸ Twain 1875: 412.

³⁹⁹ Kitap çevirisinin Bilge Umar tarafından yapılan bu baskısında, dipnotlarda Bonaventura F. Slaars'ın notları paragraf sonlarındaki (S) ile aktarılmıştır. Bu notlar Oikonomos'un araştırmalarına eklemeler ve düzeltmeler içermektedir. Zaten Smyrnalı olan Slaars'ın ifadelerinin, seyahatnamelere ayrılan bu bölümde aktarılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Bkz. K. Oikonomos ve B. F. Slaars, **Destanlar Çağından 19. Yüzyıla İzmir (Etude sur Smyrne)**, (Çev. B. Umar), İstanbul 2001.

⁴⁰⁰ Oikonomos ve Slaars 2001: 82-83.

⁴⁰¹ Strab. 14.1.37.

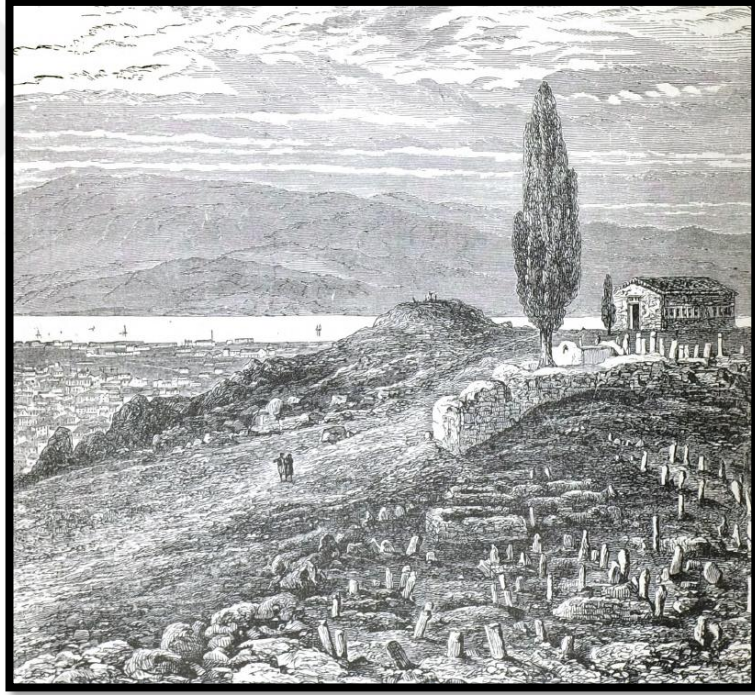
⁴⁰² Oikonomos ve Slaars 2001: 84.

⁴⁰³ E. J. Davis, **Anatolica; or, the Journal of a Visit to Some of the Ancient Ruined Cities of Caria, Phrygia, Lycia, and Pisidia**, London 1874.

inşasında, şehir surlarından ve Aziz Polykarpos'un martır edildiği tiyatrodan pek çok malzemenin sökülerek devşirildiğini bildirmektedir⁴⁰⁴.

Carl Ninck, 1884⁴⁰⁵

Alman teolog ve yazar Carl Ninck'in çalışması, Polykarpos'a dair kısa bilgiler vermesine karşın görsel materyalleriyle önemli bir yere sahiptir. Ninck, Theodor Fliedner gibi azizin mezarını akropoliste bir servi ağacıyla gördüğünü belirtir ve konumuna yönelik oldukça çarpıcı bir de görüntü paylaşmıştır. Çeşitli duvar kalıntıların ve birçok mezar taşının seçilebildiği görüntüde, gezginin bahsettiği gibi servi ağacının altında bir mezar bulunmaktadır⁴⁰⁶. Mezarın gerisinde ise bir cephesinde dikdörtgen girişi, diğer cephesinde ise dikdörtgen pencere açıklıkları seçilebilen, beşik çatılı, şapeli andıran dikdörtgen planlı bir yapı dikkat çekmektedir.

Resim 14: Polykarpos'un Mezarı (Ninck 1885: 352)

⁴⁰⁴ Davis 1874: 24.

⁴⁰⁵ C. Ninck, **Auf Biblischen Pfaden: Reisebilder aus Aegypten, Palastina, Syrien, Kleinasien, Griechenland und der Turkei**, Hamburg 1885.

⁴⁰⁶ Ninck 1885: 353.

Henry Martyn Field, 1885 (?)⁴⁰⁷

Amerikalı din adamı Field⁴⁰⁸, kısaca Polykarpos'un hayatına ve mezarının lokasyonuna dair bazı notlar paylaşmaktadır. Öncelikle azizin yakalanarak sorgulandığı ve sonra martır edildiği yerin akropolisteki kalenin alt kesimlerinde yer alan stadyum olduğunu belirtmektedir. Mezarın ise stadyumun yakınında bulunduğunu ve bir servi ağacının da bu noktayı işaret ettiğini söylemektedir⁴⁰⁹. Field, tıpkı Flidner ve Ninck gibi mezardan servi ağacıyla birlikte bahseden 3. gezgindir.

Emile le Camus, 1896 (?)⁴¹⁰

Fransız rahip Emile le Camus, Smyrna hakkında gezi notlarında Aziz Polykarpos'un hem dini kişiliği hem de ona ait maddi kalıntılar hakkında çeşitli bilgiler aktarmaktadır. Gezginin ifadelerinden azizin sorgulandıktan sonra yakıldığı yer olan Pagos Dağı'ndaki antik stadyumu gördüğü anlaşılmaktadır. Stadyum yakınlarında, servi ağaçlarıyla çevrili bir mezarı ziyaret eden Le Camus da buranın Aziz Polykarpos'un mezarı olduğunu söylemektedir⁴¹¹. Fransız gezginin aktardıklarından da Flidner, Ninck ve Field'in söylediği gibi mezarın servi ağacıyla vurgulandığı anlaşılmaktadır.

Paul von Lindau, 1898⁴¹²

Yazar Paul von Lindau, Smyrna'nın ilk başpiskoposu olarak andığı Aziz Polykarpos'un İS. 166 yılında öldürüldüğünden ve infaz edildiği yerde günümüze ulaşmayan bir kilise yaptırıldığından bahsetmektedir⁴¹³.

Francis Edward Clark, 1912⁴¹⁴

Bir din adamı olan Clark, Smyrna notlarında kısaca kentin sosyo-kültürel ve mimari yapısına değinmektedir. Öncelikle Smyrna'nın "Homeros'un Kenti" adıyla da

⁴⁰⁷ H. M. Field, **The Greek Islands and Turkey After the War**, New York 1885.

⁴⁰⁸ Gezgin, Konstantinopolis gibi Smyrna'ya da ilk kez 1875 yılında geldiğini ve bu ziyaretinin ikinci olduğunu notlarında aktarmıştır. Bkz. Field 1885: 50, 58.

⁴⁰⁹ Field 1885: 59-61.

⁴¹⁰ E. le Camus, **Voyage aux Sept Eglises de L'Apocalypse**, Paris 1896.

⁴¹¹ Le Camus 1896: 109-110.

⁴¹² Paul von Lindau, Asia gezisi notlarına 1899 yılında yayınladığı "*An der Westküste Kleinasien*" adlı eserinde yer vermiştir. Eserin Smyrna'yla ilgili bölümü İlhan Pınar tarafından derlenip tercüme edilmiş ve 1998 yılında yayınlanmıştır. Bkz. İ. Pınar, **19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri**, (Çev. Der. İ. Pınar), İzmir 1998.

⁴¹³ Pınar 1998: 178.

⁴¹⁴ F. E. Clark, **The Holy Land of Asia Minor**, New York 1914.

anıldığından ve Homeros'un adıyla⁴¹⁵ anılan bir tapınağın bulunduğu bahseder. Sonra Pagos Dağı ve Aziz Polykarpos Mezarı⁴¹⁶'na ilişkin bazı detaylar vermiştir. Aziz Polykarpos'un akropoliste yer alan mezarının Hristiyan hacılar için hala bir hac yeri olduğunun altını çizerek, kısaca azizin hayatından bölümler aktarır. Verdiği detaylardan Clark'ın mezarı bizzat gördüğü anlaşılmaktadır. Mezarın büyük bir servi ağacı tarafından korunduğunu ve mezarın da ağacın altında yer aldığını söyler. Gezzin; Flidner, Ninck, Le Camus ve Field gibi mezarı servi ağacıyla beraber anan 5. kişidir. Mezarın, tıpkı Müslümanlarınki gibi yeşil renge boyandığını, üzerinde mermerden bir fes⁴¹⁷ bulunduğunu belirtir⁴¹⁸. Bu görüş, daha önce alanı ziyaret eden Monconys'nin "*Türk şeyhine benzeyen bir mezar...*" ifadesini desteklemektedir⁴¹⁹. Ayrıca muhtemelen aynı taş objeyi gören Pacifique ve Du Loir ise piskoposluk tacı benzetmesini yapmıştır. Pacifique mezarın kahverengi kıyafetlerle örtülü olduğunu; Du Loir da tacın mezar taşı işlevi gördüğünü belirtmiştir⁴²⁰.

Walter Augustus Hawley, 1918⁴²¹

Walter Hawley, aziz hakkında tam lokasyonu belli olmayan mezarı dışında pek bilgi vermemektedir. Geleneğe göre, akropolisin batı yamacındaki stadyuma yakın bir konumda bulunan mezarın, dinden dönmeyi reddettiği için stadyumda yakılarak martır edilen Smyrna piskoposu Aziz Polykarpos'a ait olduğunu belirtmiştir⁴²².

Saturnino Ximenez, 1924⁴²³

İspanyol seyyah Ximenez'in arkadaşlarıyla birlikte özellikle Ege kıyılarına gerçekleştirdiği gezide, Smyrna'yı etrafıca gezmediği, kente, Ephesos'a giderken

⁴¹⁵ Homerion. Bkz. Clark 1914: 41-42.

⁴¹⁶ Clark, karşılaştığı tablo karşısında biraz şaşırmıştır. Her şeyden önce bir Hristiyan azizinin Müslüman mezarlığı haline gelen alanda değil bir kilisede olması gerektiğini düşünür. Tüm bunlara rağmen Müslümanların azize hürmet ettiklerini de aktarır. Kült alanını ziyaret ettiği sırada, siyahi küçük bir kızın ağlayarak şu sözleri söylediğini aktarır: "Polycarpa Tomba! Polycarpa Tomba!" (Polykarpos'un Mezarı! Polykarpos'un Mezarı!).

⁴¹⁷ Daha önceki seyyahların bir Türk şeyhine ait olduklarını düşündükleri mezarın hemen başında, önce piskoposluk tacı sanılan ancak daha sonra derviş takkesinden fazlası olmadığı kabul edilen mezar taşı olmalıdır.

⁴¹⁸ Clark 1914: 41-45.

⁴¹⁹ Monconys 1677: 425; Hasluck 1913/1914: 81.

⁴²⁰ Pacifique 1631: 11; Du Loir 1654: 14.

⁴²¹ W. A. Hawley, **Asia Minor**, London 1918.

⁴²² Hawley 1918: 66, 95.

⁴²³ S. Ximenez, **Asia Minor in Ruins**, (Trans. A. Chambers), London 1925.

uğradığı anlaşılmaktadır. Smyrna'dan, Homeros'un doğum yeri olduğu iddia edilen kentlerden biri şeklinde bahseden Ximenez, içinde Homeros'un heykelinin bulunduğu Homerion adlı yapının kentin en ünlü anıtı olduğunu eker⁴²⁴.

⁴²⁴ Ximenez 1925: 139.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SMYRNA'DA AZİZ POLYKARPOS İLE İLİŞKİLENDİRİLEN KALINTILAR

Günümüzde Aziz Polykarpos'un mezarının lokasyonuna ilişkin bilgilerimiz belirsizdir. Kentin simgesi ve koruyucu azizi kimliğiyle ön plana çıkan Polykarpos'tan artakalan röliklerin, kutsal eşyaların, azizi tasvir eden imgelerin ve döneminde ona adanmış olması gereken yapıların neredeyse tamamen yok olması ise büyük tezdttir. Rölikler gibi taşınabilir maddi kalıntıların bir şekilde Smyrna'dan kaçırılmış olması ihtimaline yönelik Hasluck, bazı detaylar bildirmektedir. Papalık önderliğinde, *St. John Şövalyeleri*⁴²⁵ ve Latinler'in 1343 yılında başlattığı kuşatma sonucu Smyrna Limanı ve kentin bir bölümü işgal edilmiştir⁴²⁶. Timur'un 1402'de galip geldiği Ankara Savaşı'na kadar da kentteki güç dengeleri Türkler ve Latinler arasında birçok kez değişmiştir⁴²⁷. Hasluck, *St. John Şövalyelerinin* azize ait rölikleri Malta'ya kaçırılmış olma ihtimali üzerinde durmaktadır⁴²⁸. Ancak haklarında birçok eser bulunmasına karşın, Aziz Polykarpos'a ait herhangi bir maddi kalıntıya değinilmediği de aktardıkları arasındadır⁴²⁹.

Gerçekten de vaktiyle çok önemli bir konuma ve saygınlığa sahip bu figürün, Hristiyanlık serbest hale geldikten sonra gömüldüğü yerde inananlarınca gelip dua edecekleri bir ziyaretgahının -en azından martyrium gibi anıtsal bir yapının(!)- olması beklenir. Ancak anısı dışında ona ait izlerin neredeyse tamamı silinmiştir. Bu duruma muhtemelen kentin tarih içinde geçirdiği süreçte yaşanan savaşlar, tahrip gücü yüksek depremler, bölgedeki dini ve etnik çatışmalar ile daha sonraki Türkleşme süreci, kentin eski kimliğinden kalanların da zamanla gözden kaybolmasına neden olmuştur. Şüphesiz yerel Hristiyan halk, azizin yaşamına ait rivayetleri dilden dile aktarmış, anısını yaşatmış

⁴²⁵ Haçlı Seferleri'nden önce Hospitaliye Şövalyeleri, sonraları ise St. John Şövalyeleri, Rodos Şövalyeleri ve Malta Şövalyeleri adlarıyla anılan Latin tarikatıdır. Şövalye tarikatlarına dair detaylı bilgi için bkz. J. Shepard, *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, (Ed. J. Shepard), Cambridge 2008: 894; C. Layiktez, *Ortaçağın Aydınlığı*, İstanbul 1998: 18-27.

⁴²⁶ K. M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, Vol. I, Philadelphia 1976: 190-192; N. Gregoras, *Nicephori Gregorae Byzantina Historia*, CSHB XIX, Vol. II, (Ed. L. Schopeni), Bonn 1830: XII.13.7 (689); Kantakuzenos, *Ioannis Cantacuzeni Eximperatoris Historiarum Libri IV*, CSHB XX, Vol. II, (Ed. L. Schopeni), Bonn 1831: III.68 (419-420); Layiktez 1998: 24.

⁴²⁷ Smyrna'ya düzenlenen Haçlı Seferleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Setton 1976: 163-223.

⁴²⁸ Layiktez 1998: 24; Hasluck 1913/1914: 86.

⁴²⁹ Hasluck 1913/1914: 86.

olmalıdır ki 17. yüzyılın başlarından itibaren bölgeye gelen Batılılar, notlarında yerel halkın söylediklerini esas alarak aynı alanı işaret etmişlerdir.

İzmir'e gelen gezgin, tacir, misyoner, haritacı ve gravürcüler, diplomatlar, tarihçiler, botanikçiler, antikacılar gibi çok çeşitli iş alanlarından insanlar gezi notlarında Aziz Polykarpos'un hayatına ve mezarına ilişkin tartışma başlatmıştır. Seyyahların verdiği bilgilerde ortak fikir, Polykarpos'un mezarının Smyrna Akropolis'inde bulunduğu yönündedir. Buna karşın bazıları azizin mezarını bizzat akropoliste gördüklerini aktarırken, bir kısmı yalnızca duyduklarından yola çıkarak tahmin yürütmüştür.

Mezarla ilgili en erken bilgilere Pere Pacifique tarafından 17. yüzyılın başlarında kaleme alınan notlardan ulaşılmaktadır. Pacifique antik şehir kalıntılarının bulunduğu yerde kulübeye benzettiği yapının azizin mezarına ait olduğunu ve mezarda içi boş bir tabut gördüğünü söyler. Bu ifadelerden yapıyı bizzat gördüğü de anlaşılmaktadır. Fransız gezgin piskoposluk tacı şeklindeki bir mezar taşından da bahsetmektedir⁴³⁰. Pacifique'in tarif ettiği mezar taşına kendisinden yaklaşık 10 sene sonra Stochove ve 32 yıl sonra Du Loir da değinir. Stochove'un mezarı bizzat gördüğünü ifadelerinden bilmemize karşın Du Loir'ninki belirsizdir. Pacifique'in aksine Stochove ve Du Loir fazla detay vermemektedir. Ancak yazılanların tamamından Pacifique ile aynı yeri tasvir ettikleri anlaşılmaktadır⁴³¹.

Aziz Polykarpos'un mezarına ayrıntı vermeksizin değinen bir diğer seyahatname Stochove ve arkadaşlarına aittir. 17. yüzyılda kente gelen gezginlerin verdiği bilgilerde mezarın yerine dair tartışmalar dikkat çekicidir. Onlar Aziz Polykarpos'un mezarının, Aziz Ioannes Katedral Kilisesi'ne ait olduğu düşünülen harabelerin içinde bulunduğunu varsaymışlardır⁴³².

1648 yılında alanı ziyaret eden Monconys, bir Hristiyan azizine ait mezardan ziyade Türk şeyhinkine benzer bir mezardan fazlasının görülmeyişi belirtir⁴³³.

⁴³⁰ Pacifique 1631: 11-12.

⁴³¹ Bkz. Fermanel, Stochove, Fauvel vd. 1668: 307; Du Loir 1654: 14.

⁴³² Hasluck'tan naklen verilmiştir. Bkz. Hasluck 1913/1914: 83.

⁴³³ Monconys 1677: 425.

Du Loir'nın aktardıklarından, Pacifique'in piskoposluk tacı Stochove'un ise derviş ya da şeyh başlığı şeklinde bahsettiği mezar taşını gördüğü anlaşılmaktadır. Açıkça söylememesine karşın mezarı onlarla aynı yere konumlandırmış olmalıdır⁴³⁴.

Stochove'un ifadelerinin anlaşılmasında önemli yere sahip olan D'Arvieux, mezarın tıpkı Stochove'un düşündüğü gibi harabelerin içinde yer aldığı kanısındadır⁴³⁵.

Aziz Polykarpos'tan bahseden bir diğer seyahatname Jean de Thevenot'ya aittir. Gezginin aktardıkları Stochove ve D'Arvieux'nün varsayımını desteklemektedir. Yerel halka göre azizin mezarı, Aziz Ioannes Katedral Kilisesi'ne ait kalıntılar arasında yer alan şapellerin birindedir; ancak halkın bir kısmının aynı mezarı Türk anıtı şeklinde benimsediği de söylenir⁴³⁶.

Thomas Smith, lokasyonuna dair bilgi paylaşmadığı mezarın yanı sıra Aziz Polykarpos'a ait mütevazı bir de şapelden bahsetmektedir⁴³⁷.

Diplomat ve tarihçi Paul Rycaut, kime ait olduğuna değinmeden, yapı kalıntılarının bulunduğu bölgedeki bir mezardan söz eder⁴³⁸. Bahsi geçen mezar önceki seyyahların da işaret ettiği yer ile aynı olmalıdır.

J. Spon, mezara ait yalnızca kalıntılar olduğundan ve akropolisin biraz aşağısında bulunduğundan bahseder⁴³⁹. Azizin mezarına ilişkin bilgi veren G. Wheeler ise mezarın, sirkin kuzeyinde yer aldığını; çizdiği haritada ise aynı alan için sirk yerine stadyum demeyi tercih ederek buranın yakınında konumlandığını belirtir⁴⁴⁰.

Hollandalı ressam Le Brun ise 17. yüzyılda Polykarpos'un mezarına işaret eden son seyyahtır ve azize ait olduğu düşünülen mezar kalıntılarını, antik tiyatrunun karşısındaki yamaca yerleştirir⁴⁴¹.

Fransız yazar Aubry de la Motraye, mezar kalıntılarının Polykarpos'a atfedilmesine şüpheyile yaklaşmıştır. Aynı tutumu şapel için de sergileyen gezgin bu yapı kalıntılarının Pagos Dağı'nın eteklerinde yer aldığını söylemektedir⁴⁴².

⁴³⁴ Du Loir 1654: 14.

⁴³⁵ D'Arvieux 1735: 50.

⁴³⁶ Thevenot 1687: 91.

⁴³⁷ Smith 1694: 52-53.

⁴³⁸ Rycaut 1710: 34.

⁴³⁹ Spon ve Wheeler 1678: 306-307; Spon ve Wheeler 1679: 232.

⁴⁴⁰ Wheeler 1682: 245.

⁴⁴¹ Le Brun 1714: 24.

⁴⁴² De la Motraye 1732: 153-154.

Botanikçi Tournefort da mezarı bizzat gördüğünü ve gördüğü mezarın Aziz Polykarpos'a ait olduğunu belirtmektedir⁴⁴³.

Alman keşiş Myller mezar için kesin bir lokasyon belirtmemektedir. Notlarından Pagos Dağı'nda olduğu ve Hristiyanlar tarafından hâlâ ziyaret edildiği anlaşılmaktadır⁴⁴⁴.

Azizin mezarına ilişkin Charles Thompson'ın aktardıkları Tournefort ile benzerlik göstermektedir. Tournefort gibi o da Aziz Polykarpos'a ait mezarın, şapel ile aynı yerde olduğunu savunmaktadır⁴⁴⁵.

John Montague, azize ait mezarın tam konumunu vermese de dağın yamacında konumlanmış şapelin görüş mesafesinde olduğunu belirtmektedir⁴⁴⁶.

İngiliz antropolog Richard Pococke'ın notları, yapının konumu açısından daha çok detay barındırmaktadır. Pococke, Azizin mezarının antik stadyumun kuzeybatı köşesinde bulunduğunu belirtmektedir. Gezginin yerel halktan öğrendiği bilgiler de dikkat çekicidir. Hristiyan Cemaatinin mezar alanına girebilmesi için belirli miktarda para ödemesi gerektiği söylenmektedir. Kült alanına sanki Müslüman mezarlığıymış izlenimi vermek için Müslüman mezar taşları koyulduğu da bölge sakinlerinden aktarılanlar arasındadır⁴⁴⁷. Bu bilgilerden 18. yüzyılda Polykarpos'un mezarının hâlâ yerel Hristiyan Cemaat tarafından saygı gördüğü anlaşılmaktadır.

Oikonomos diğer seyahatnamelerden farklı bilgiler sunmaktadır. Ona göre Polykarpos'a ait mezar, bir süre cami olarak da kullanılan ve sonradan terkedilen Aziz Polykarpos Kilisesi'nin civarında bulunmaktadır⁴⁴⁸.

Anglikan papazı ve gezgin Arundell, Polykarpos'a ait mezarın martyr edildiği lokasyon civarında olması gerektiğini savunmaktadır. Mezarın yeri ile ilgili ise kesin bir fikir belirtmemektedir⁴⁴⁹.

⁴⁴³ “Kaleden çıkınca solda yer alan tiyatro kalıntılarına doğru devam ettik. Önce bir kısmı tahrip olmuş şapelin yanından geçtik. Orası Aziz Polykarpos'un mezarının da olduğu yeri.”. Bkz. Tournefort 1718: 382.

⁴⁴⁴ Myller 1735: 458-459.

⁴⁴⁵ Thompson 1767: 8.

⁴⁴⁶ Montague ve Cooke 1799: 308-309.

⁴⁴⁷ Bkz. Pococke 1745: 36.

⁴⁴⁸ Oikonomos ve Slaars, İstanbul 2001: 80-81.

⁴⁴⁹ Arundell 1834: 397.

Amerikalı yazar Mark Twain, Pagos Dağı'na çıktıkları sırada azizin mezarını bizzat gördüğünü ifade etmektedir⁴⁵⁰.

Aziz Polykarpos'un mezarına ilişkin çeşitli bilgiler paylaşan bir diğer gezgin de Francis Edward Clark'tır. Aktardıklarından mezarı bizzat gördüğü anlaşılan Clark, kilise içerisinde olması gerektiğini savunduğu mezarın, Müslüman mezarlığı içinde kaldığını söylemektedir⁴⁵¹.

Farklı tarihlerde Smyrna'yı ziyaret eden Theodor Fliedner, Carl Ninck, Martyn Field, Emile le Camus ve Walter Augustus Hawley'den oluşan bir grup gezgin ise mezarın özellikle bir servi ağacı ile anıldığının ya da servi ağacının altında konumlandığının üzerinde durmaktadır. Ayrıca tüm gezginlerin ortak kanıya vardığı diğer nokta da mezarın akropoliste, kalenin alt kesimlerinde bulunduğu⁴⁵².

Polykarpos'un mezarı dışında ona ait maddi kalıntılar arasında en çok öne çıkan yapı Aziz Polykarpos'a adandığı varsayılan şapeldir. Ne yazık ki bu anıt da günümüze ulaşmamıştır. Şapel ile ilgili ilk net bilgiler D'Arvieux ve Stochove tarafından verilmiştir. D'Arvieux, Aziz Polykarpos Şapeli'nin Aziz Ioannes Katedral Kilisesi'nin bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Stochove'un açıklamaları da D'Arvieux'nün dediklerini onaylar şeklindedir. Her iki azize de atfedilen yapılar, muhtemelen aynı kompleks içerisinde düşünerek bir kabul etmiştir⁴⁵³.

Fransız diplomat Monconys tam konum belirtmeksizin, Pagos Dağı'nda tahrip olmuş bir şapelden söz etmektedir⁴⁵⁴. Bu muhtemelen bahsi geçen şapel ile aynı yapı olmalıdır.

Jean-Baptiste Tavernier'nin de verdiği bilgilerde özellikle Aziz Polykarpos Kilisesi üzerinde durduğunu görmekteyiz; ancak aktardıklarında dikkat çeken, diğerleri gibi birden çok şapelin varlığına değinmesidir.

⁴⁵⁰ Twain 1875: 412.

⁴⁵¹ Clark 1914: 45.

⁴⁵² Fliedner 1858: 35; Ninck 1885: 353; Field 1885: 59-61; Le Camus 1896: 109-110; Hawley 1918: 66, 95.

⁴⁵³ D'Arvieux 1735: 50. Bkz. Hasluck 1913/1914: 83.

⁴⁵⁴ Monconys 1677: 425.

D'Arvieux ile Stochove ve arkadaşları da kilise kalıntıları arasındaki bir şapel üzerinde durmuştur. Tavernier daha fazla detay vererek bizzat gördüğü kalıntıların her iki tarafında şapele ait olduğunu düşündüğü duvarlardan bahsetmiştir⁴⁵⁵.

Thevenot, kendinden önceki gezginlerin kilise ve şapel kalıntıları ile ilgili ifadelerini yinelemektedir⁴⁵⁶. Thomas Smith yalnızca mütevazı bir şapel gördüğünü naklederken⁴⁵⁷ J. Spon, şapelin akropolisin biraz altında konumlandığını belirtir⁴⁵⁸. Ressay Le Brun, Polykarpos'a adanmış şapelin, azizin mezarı gibi antik tiyatronun karşısında bulunan yamaçta yer aldığını söylemektedir⁴⁵⁹. Alman gravürcü Enderlin'in seyahatnamesinden ulaşılan en önemli veri azize atfedildiğini belirttiği şapel gravürüdür. Çizimde yan yana iki mekan bulunur. Soldaki mekan iki cephesi görünen, sundurma çatılı bir yapıdır. Sağdaki mekan ise sıklıkla mezar yapılarında karşımıza çıkan dairesel platform üzerinde yükselmiş kubbeye örtülü rotondo plandadır. Yapının görünmeyen tarafında yükselen ve üzerinde Latin haçı yer alan minik bir kule (çan kulesi?) yer alır⁴⁶⁰. Fransız yazar Motraye de Pagos'un eteklerinde Aziz Polykarpos'a ait bir şapel olduğundan söz etse de bunun insanlar tarafından söylendiğinin ve şüpheyle yaklaşılması gerektiğinin üzerinde durur. Bir keşiş olan Angelicus Maria Myller, azizin adıyla anılan şapelin Pagos Dağı'nın güneydoğu yamacında, surların yakınında bulunduğunu söyler⁴⁶¹. John Montague ise şapeli, akropolisin alt kesimlerinde ve azizin mezarını da gören bir konuma yerleştirmiştir⁴⁶². Francis Arundell, azize adanmış şapele değinen son gezgindir. Arundell, yapının konumuna ilişkin bilgi vermez; ancak bu şapelde akropolisteki bir tapınağın yazıtının olduğundan bahseder⁴⁶³.

Aziz Polykarpos ya da Aziz Ioannes'e adanmış bir kiliseden ise az sayıda gezgin söz etmektedir. Polykarpos'a ithaf edilen kiliseye 18. yüzyıl seyyahlarından Tournefort, Thompson ve Galland değinirken Stochove ve arkadaşları, D'Arvieux ve Thevenot ise Ioannes'e adanan kiliseye dikkat çeker. Tournefort'un çizdiği Smyrna görüntüsünde Aziz

⁴⁵⁵ Tavernier 1678: 32.

⁴⁵⁶ Thevenot 1687: 91.

⁴⁵⁷ Smith 1694: 52-53.

⁴⁵⁸ Spon ve Wheeler 1678: 306-307; Spon ve Wheeler 1679: 232.

⁴⁵⁹ Le Brun 1714: 24.

⁴⁶⁰ Enderlin 1686: 81

⁴⁶¹ Myller 1735: 458-459.

⁴⁶² Montague ve Cooke 1799: 308.

⁴⁶³ Arundell 1834: 410.

Polykarpos Kilisesi antik stadyum yakınlarında konumlandırılmıştır⁴⁶⁴. Charles Thompson, Tournefort'nunkine benzer bir çizim ile kiliseyi aynı yerde gösterir⁴⁶⁵. Galland da azize adanmış kilisenin stadyuma yakın olduğu fikrini destekler⁴⁶⁶. Aziz Ioannes Katedral Kilisesi'nden bahseden gezginlerse, bu yapının geniş bir alana yayılmış kalıntılarından söz etmektedirler. Bu alanda birçok şapelin bulunduğunu da aktarırlar⁴⁶⁷. Aslında bu bilgi, alanın insanlar tarafından sürekli olarak ziyaret edildiğini ve önemini koruduğunu gösterir. Cemaatin ihtiyaçlarına yönelik çok sayıda şapelin varlığı, yerel halkın belki de hacıların bölgeyi bir ibadet merkezine dönüştürdüğüne işaret eder. Smyrnalı Konstantinos Oikonomos da Aziz Polykarpos'a adanmış kiliseden bahsetmesine karşın yanlış bir konum bildirmektedir⁴⁶⁸. Estonyalı gezgin Richter da Aziz Polykarpos Kilisesi'ne değinip yapının kötü halde olduğunu söyler⁴⁶⁹. Bunlara ek olarak 1899 yılında Smyrna'yı ziyaret eden Paul Lindau ise azizin martyr edildiği alanda günümüze gelemeyen bir kilise yaptırıldığını ileri sürmektedir⁴⁷⁰.

Polykarpos ve Ioannes'e adanmış kiliselere değinen gezginlerin dışında, Richard Pococke ise Başpiskoposluk Katedral Kilisesi'ne değinmektedir. Yapının antik stadyumun kuzey kesiminde yer aldığını söyleyen Pococke, bu anıtsal yapının yalnızca kalıntılarının görüldüğünü ifade eder. Bu yapı ile ilgili dikkat çeken kısım, Pococke'ın planı hakkında verdiği detaylardır. Pococke, yapının kuzeydoğusunda 3 odanın bulunduğunu ve taşıyıcı sütunları alınsa da önünde portikosunun bulunduğu bir yapı olduğunu belirtir⁴⁷¹. Bu ifadeler, Aziz Ioannes Katedral Kilisesi ile Başpiskoposluk Katedral Kilisesi'nin aynı yapı olabileceğini akla getirmektedir. Daha da önemlisi Stochove ve arkadaşları, Du Loir, Tavernier, Rycout gibi bazı gezginler aynı yapının Janus Tapınağı ya da Homerion olabileceğini de düşünerek bunları notlarına eklemişlerdir.

⁴⁶⁴ Tournefort 1718: 374.

⁴⁶⁵ Thompson 1767: 4-5.

⁴⁶⁶ Bauden 2003: 39.

⁴⁶⁷ D'Arvieux 1735: 50; Hasluck 1913/1914: 88; Thevenot 1687: 91.

⁴⁶⁸ Oikonomos ve Slaars 2001: 80-81.

⁴⁶⁹ Richter 1822: 498-499.

⁴⁷⁰ Pınar 1998: 178.

⁴⁷¹ Pococke 1745: 36.

Hmeros ve Janus’a sunulan tapınaklara ilk değinen gezgin Tavernier’dir. Gezgin her iki yanında şapel duvarları bulunan kalıntıların hem Janus Tapınağı hem de farklı işlevdeki bir yapı olabileceğini düşünmüştür. Bu sebeple portikolu yapının kilise mi yoksa tapınak mı olduğunu sorgulamıştır⁴⁷². Tavernier’den sonra Stochove da Hmeros ve Janus’a adanmış tapınaklardan söz etmektedir. Portikolu Homerion’un akropoliste bulunduğunu belirtirken Janus Tapınağı’nın konumuna ilişkin bilgi paylaşmamaktadır⁴⁷³. Du Loir ise Janus’a adanan tapınağın çevresinde çeşitli mezar taşları bulunduğunu söylemektedir. Etienne Rey’nin 1843/44 civarı yaptığı antik yapı kalıntıları çizimini referans alarak, “*Yanlışlıkla Hmeros Tapınağı olarak adlandırılan Janus Tapınağı*”⁴⁷⁴ ifadesi, bahsi geçen yapının Janus Tapınağı olabileceği düşüncesini desteklemektedir. Ayrıca görselde, mezar taşları ve diğer mimari kalıntıların çevresinde yükselen çeşitli yapılar da görülmektedir. İlerideki yüksek katlı binalardan başka, sıralı sütunların hemen sağında çatısının bir kısmı seçilebilen yapı ile onun gerisindeki sadece üst bölümü algılanabilen kule dikkat çekicidir. Bu yapılar kısmen Jakop Enderlin’in çizdiği gravürdeki yapıları hatırlatmaktadır.

Resim 15: Smyrna’daki Antik Yapı Kalıntıları⁴⁷⁵

⁴⁷² Tavernier 1678: 32.

⁴⁷³ Fermanel, Stochove, Fauvel vd. 1668: 307.

⁴⁷⁴ <https://tr.travelogues.gr/item.php?view=51405> (Erişim tarihi: 01.02.2020)

⁴⁷⁵ <http://turkish.travelogues.gr/archive/fullsize/a88b00db8429a93eb0bb262a35b3154a.jpg> (Erişim tarihi: 02.04.2021)

17. yüzyıl seyyahlarından Robert de Dreux, Janus Tapınağı'ndan söz ederken yapı için şapel benzetmesi yapar⁴⁷⁶. Paul Rycaut, Homerium'dan bahsederken Strabon'a atıf yapmış; konumuna değinmeksizin yalnızca 4 taşıyıcı sütunlu portikolu bir yapı olduğunu söylemiştir⁴⁷⁷. Spon, şehrin merkezinden 1 mil uzaklıkta Homeros için mi yoksa Janus için mi yapıldığından emin olamadığı bir yapıyı ziyaret ettiğini nakleder⁴⁷⁸. Tournefort ise Magnesia yolu üzerinde gördüğü bir tapınağın Janus'a adandığını öngörmüştür. Ancak ifadesinin devamında aynı yapının Spon tarafından Homeros'a atfedildiğini de belirtir⁴⁷⁹. John Montague, dağın güneybatı yamacında herhangi bir kanıt olmaksızın *Homeros'un Okulu* adıyla anılan antik bir yapı kalıntısından bahseder⁴⁸⁰. İngiliz diplomat Drummond, Tournefort'nun dediklerine doğrudan katılmakta, 1754 tarihli seyahatnamesinde Janus Tapınağı⁴⁸¹ adıyla planını çizdiği yapının Homerion ya da Homeros Tapınağı olmadığını söylemektedir. Ancak bir başka İngiliz Richard Chandler, tartışmalı yapının Homeros'a adandığını savunmaktadır⁴⁸². Chandler, Smyrnalılar için önemli bir sembol olan Homeros'a, yeni şehir kalıntılarının bulunduğu yerde dikdörtgen portikolu bir tapınak yapıldığının altını çizmektedir⁴⁸³. Fransız mimar Charles Texier, detay vermeksizin Homeros'un anısının yaşatıldığı yapının portikolu Homerium olduğunu söylemektedir⁴⁸⁴. Smyrnalı hukukçu Bonaventura Slaars, bizzat yapının Janus ya da Homeros'a adandığını ifade etmemesine karşın, Strabon'un yazdığı stoalarla çevrili dörtgen yapının bahsi geçen anıt olduğunun üzerinde durmaktadır⁴⁸⁵. Din adamı Clark, herhangi bir lokasyon belirtmeksizin şehirde Homeros'un adını taşıyan tapınağın varlığına işaret eder⁴⁸⁶. Janus ya da Homeros'a adanmış yapılardan bahseden son araştırmacı ise Saturnino Ximenez'dir. İspanyol gezgin, yalnızca Smyrna'nın en meşhur

⁴⁷⁶ Pınar 1998: 39.

⁴⁷⁷ Rycaut 1710: 36.

⁴⁷⁸ Spon ve Wheeler 1678: 308-309; Spon ve Wheeler 1679: 234.

⁴⁷⁹ Tournefort 1718: 386.

⁴⁸⁰ Montague ve Cooke 1799: 308.

⁴⁸¹ Drummond 1754: 118.

⁴⁸² Drummond 1754: 116.

⁴⁸³ Chandler 1825: 90-91.

⁴⁸⁴ Texier 1862: 304.

⁴⁸⁵ Oikonomos ve Slaars 2001: 84.

⁴⁸⁶ Clark 1914: 41-42.

yapısının içinde Homeros'un heykelinin yer aldığı "Homerion" şeklinde bir ifade kullanmaktadır⁴⁸⁷.

Smyrna, Asia eyaletinin önemli bir kenti ve piskoposluk merkezlerinden biridir. Bu sebeple Başpiskoposluk Katedral Kilisesi bulunduğu gerçektir. Hristiyanlığın kabulü ve Pagan inancının halk içindeki etkisinin zayıflamasıyla, birçok tapınağın kiliseye dönüştürüldüğü de bilinmektedir. Bu bağlamda, Janus ya da Homeros'a ait olduğu düşünülen tapınak ya da tapınakların, özellikle Smyrna için kutsal değer taşıyan aziz ya da azizleri onurlandırmak için kiliseye dönüştürülmüş olması ihtimaller arasındadır.

⁴⁸⁷ Ximenez 1925: 139.

ALTINCI BÖLÜM

AZİZ POLYKARPOS KÜLTÜ VE YUSUF DEDE TÜRBESİ

Anadolu, çeşitli meslek gruplarından Batılı ve Doğulu pek çok gezginin yüzyıllardır ziyaret ettiği cezbedici bir coğrafyadır. Batı Anadolu kıyılarında yer alan Smyrna ise ticari olanaklarının yanı sıra sosyo-kültürel zenginliğiyle bu coğrafyanın önemli merkezlerinden biri olmuştur. Smyrna ve çevresini uzun yıllar gezme fırsatı yakalayan İngiliz arkeolog Frederick William Hasluck, toplumun inanç ve ibadetleri üzerine dikkat çekici çalışmalar yürütmüş, özellikle de Anadolu'daki Bektaşî⁴⁸⁸ hareketleri ve Hristiyan toplum yapısına etkileri hakkında oldukça kapsamlı araştırmalar yapmıştır⁴⁸⁹.

17. yüzyılın başından itibaren Pacifique, Stochove, La Boullaye, Monconys, D'Arvieux ve Thomas Smith başta olmak üzere birçok seyyahın Smyrna'yı ziyaret ettiği bilinmektedir. Aziz Polykarpos'a ait mezarı içinde barındıran kült alanıyla ilgili önemli detaylar aktaran gezginlerin notları Hasluck'ın da dikkatini çekmiştir⁴⁹⁰.

Resim 16: Smyrna-Aziz Polykarpos'un Mezarı⁴⁹¹

⁴⁸⁸ Bektaşilik için bkz. J. P. Brown, **The Dervishes**, London 1868: 140-174.

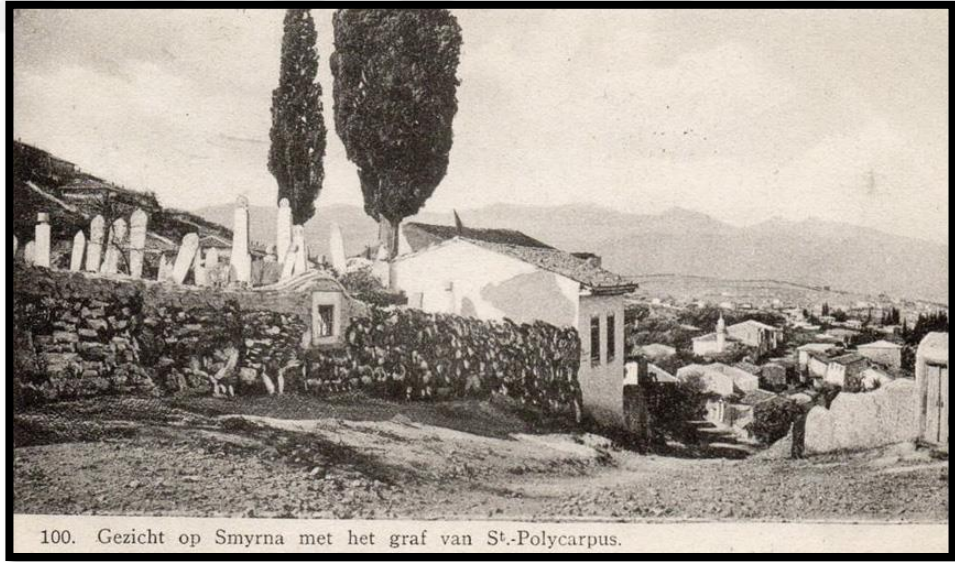
⁴⁸⁹ Bkz. F. W. Hasluck, "Ambiguous Sanctuaries and Bektashi Propaganda", **BSA**, Vol 20, Athens 1913/1914: 94-119; F. W. Hasluck, "Geographical Distribution of the Bektashi", **BSA**, Vol. 21, Athens 1914/1915-1915/1916: 84-124; F. W. Hasluck, "Heterodox Tribes of Asia Minor", **RAI**, Vol. 51, London 1921: 310-342; F. W. Hasluck, "The Rise of Modern Smyrna", **BSA**, Vol. 23, Athens 1918/1919: 139-147; F. W. Hasluck, **Christianity and Islam under the Sultans**, Vol. II, (Ed. M. M. Hasluck), Oxford 1929; Hasluck 1914/1914: 80-93

⁴⁹⁰ Bkz. Hasluck 1913/1914: 80-93; Hasluck 1929: 406-428.

⁴⁹¹ <http://levantineheritage.com/tomb.htm> (Erişim tarihi: 12.02.2021)

Smyrna'nın yüzyıllardır önemli dini merkezler arasında yer aldığı bilinen bir gerçektir. Kent Müslümanlaştıktan sonra dahi Hristiyanlar için değerini korumuş ve birçok hacının uğrak yeri olmaya devam etmiştir. Başlarda pagan kültürün hakimiyetinde ve Hristiyanlığın henüz yeni görüldüğü bu coğrafyada, dönem dönem yeni dinin takipçilerine karşı kovuşturmalar uygulanmıştır. Smyrna'nın koruyucu azizi kabul edilen Aziz Polykarpos da İS. II. yüzyıldaki olaylarda bizzat rol almış ve martyr edilmiştir. Azizin Hristiyanlık açısından özellikle martyr edildikten sonra bıraktığı miras, Smyrna'nın Hristiyanlaşması sürecinde etkin olmuştur.

Sonuç olarak Hristiyanlık, Anadolu'yu da içine alan geniş bir coğrafyada hakim inanişâ dönüşmüştür. Söz konusu gelişme ibadet şeklindeki değişimle birlikte bazı yenilikleri beraberinde getirmiştir. Bunların en önemlileri arasında da birer maddi kalıntıya dönüşen kiliseler, şapeller ve çeşitli mezar yapıları düşünülebilir. Bu sebeple Smyrna gibi Hristiyan dünyasının etkili bir merkezinde, kent tarihinin en önemli dini figürüne ait mezar yapısının ve şehrin piskoposluk kilisesinin bulunmasını beklemek kaçınılmazdır.

Resim 17: Aziz Polykarpos'un Mezarı ile Smyrna Görüntüsü⁴⁹²

İngiliz arkeolog Hasluck da bir zamanlar Pagan kültürün hakimiyetinde olup zamanla Hristiyanlaşan ve Türklerle de Müslümanlığı benimseyen Anadolu'da hem

⁴⁹² <http://levantineheritage.com/tomb.htm> (Erişim tarihi: 12.02.2021)

seyyahların aktardıklarını hem de maddi kalıntıları göz önünde bulundurarak inançlar arasındaki etkileşimi araştırmış, ortaya önemli bilgiler koymuştur.

Alman tarihçi Suraiya Faroqhi, William Hasluck'ın özellikle *çifte kutsallık*⁴⁹³ kavramı üzerinde yoğunlaştığından bahsetmektedir. Bu bağlamda Hasluck'ın ilgili bölgeyi⁴⁹⁴ belgelediği dönemde Müslüman tekkesi olan yerin, geçmişte bir Hristiyan azizine ait kült alanı olabileceği olasılığı ortaya çıkmaktadır.

Yalnızca seyahatnameler göz önünde bulundurulduğunda, konuya ilişkin detaylar sırasıyla 1622'de Pere Pacifique⁴⁹⁵, 1632'de Vincent Stochove ile arkadaşları⁴⁹⁶, 1648'de Balthasar de Monconys⁴⁹⁷ ve 1654'te de Clauser du Loir⁴⁹⁸ tarafından gerçekleştirilen Smyrna gezisi notlarında aktarılmıştır. Gözlemleri sonucu yapı kalıntı ya da kalıntıları Pacifique ve Stochove tarafından mezar, Monconys ve Clauser du Loir tarafından ise şapel şeklinde tanımlanmıştır. Pacifique'in Aziz Polykarpos'a ait olduğunu söylediği mezarda gördüğü piskoposluk tacı, aynı alanı ziyaret eden Stochove'a göre bir derviş ya da şeyh başlığından fazlası olmadığı yönünde yorumlanmıştır⁴⁹⁹. Ancak Pacifique, bahsettiği tacın ön yüzünde Arap harfleri ile yazılmış "Alla(h!)" kelimesini okuduğunu da eklemektedir. Monconys, Stochove'un düşüncelerini desteklemekte, şapelden geriye yalnızca Türk şeyhinkine benzeyen bir mezar gördüğünü ifade etmektedir⁵⁰⁰. Son olarak Du Loir'nın da aynı tacı gördüğü notlarından anlaşılmaktadır⁵⁰¹.

⁴⁹³ (Alm. *Doppelheiligtum*) Bkz. Suraiya Faroqhi, **Anadolu'da Bektaşilik**, İstanbul 2017: 19.

⁴⁹⁴ Aziz Polykarpos'a ait maddi kalıntıların olabileceği yer Smyrna akropolisi yani Pagos Dağı olarak varsayılmaktadır. Azizin burada martyr edilmiş olması ve şehre gelen gezginlerin hep aynı konum dolaylarını işaret etmesi bu fikri temellendirmiştir.

⁴⁹⁵ Pacifique 1631: 11-12.

⁴⁹⁶ Fermanel, Stochove, Fauvel vd. 1668: 309.

⁴⁹⁷ Monconys 1677: 425.

⁴⁹⁸ Du Loir 1654: 14.

⁴⁹⁹ Pacifique 1631: 11-12; Fermanel, Stochove, Fauvel vd. 1668: 309.

⁵⁰⁰ Monconys 1677: 425.

⁵⁰¹ Du Loir 1654: 14.

Resim 18: Polykarpos/Yusuf Dede Mezarı (Hasluck 1913/1914: Levha 10)

Bu bilgiler doğrultusunda Hristiyan azizi Polykarpos'un kült alanının, zamanla bir Müslüman mezarına dönüşmesi olasılığı göz ardı edilemeyecek bir noktaya taşınmaktadır. Konuyla ilgili önemli detaylar sunan Pere. S. Lorenzo'nun araştırmaları da Hasluck tarafından aktarılmıştır. Lorenzo, eskiden Hristiyan azizine ait olan mezarın ve geleneğin, muhtemelen bölgenin Müslümanlaştığı dönemde, surlarda şehit düşmesine rağmen başını azizin mezarının bulunduğu konuma kadar taşıyan Müslüman savaşçı Yusuf Dede'ye aktarıldığını söylemektedir⁵⁰².

Hasluck'ın 16-17. yüzyıllarda Gayrimüslimler ve Müslüman tarikatları hakkında paylaştığı bilgiler de konuya ilişkin önemli detaylar içermektedir. Aktardıklarına göre, 16. yüzyılın sonunda özellikle siyasi bir güç elde eden dervişler, çıkarları doğrultusunda padişahın yanında durup durmayacaklarına kendileri karar vermekteydi. Yeniçerilerle olan ilişkileri de bu amaç doğrultusunda pekişerek resmi bir kimlik kazanmıştır. Toplumun batıl inanışlara bağlı kesimi tarafından da desteklenen dervişler, özellikle otorite boşluğunun yarattığı sorunların baş gösterdiği dönemde ciddi bir tehdit olarak algılanmışlardır⁵⁰³. Hem Yeniçerilere hem de dervişlere karşı yapılan ufak çaplı kovuşturmalar da yalnızca Yeniçerilerin hedefi olmalarına sebep olmuştur. 17 ve 18.

⁵⁰² Hasluck 1929: 413.

⁵⁰³ Hasluck 1929: 419-420.

yüzyıllarda idari yapı içindeki çözülmede başrolü oynayan Yeniçeriler ve Bektaşiler, yönetim tarafından ciddi bir müdahaleyi zorunlu hale getirmişlerdir⁵⁰⁴.

17. yüzyılda Köprülü Mehmet Paşa⁵⁰⁵ (1656-1661) ile başlayan ayıklama çalışmaları, oğlu Köprülü Fazıl Ahmet Paşa⁵⁰⁶ (1661-1676) ile devam etmiştir. Özellikle Köprülü Ahmet Paşa'nın önemli bir dostu olan derviş karşıtı Vani Mehmed Efendi⁵⁰⁷ de bu politikaların başarıyla sürdürülmesinde rol oynamıştır⁵⁰⁸. 17. yüzyılın ikinci yarısında tarikatlar üzerindeki baskı, çeşitli yasaklar ve kovuşturmalarla etkisini korumuştur. Hasluck'ın, Aziz Polykarpos'un mezarı olarak bilinen kült alanının denetiminin, 1657 yılında Müslüman dervişlerden alınarak Rum rahiplerine verildiği şeklindeki ifadesi de dikkat çekici bir nitelik taşır. Bunun sebebinin, tarikatlara karşı izlenen politika olması muhtemeldir⁵⁰⁹. Yerel halk tarafından kutsallığına itibar edilen bir alanın da bu radikal kararlar Gayrimüslim kesime verilmesi önemlidir.

Resim 19: Polykarpos'un Mezarı-Smyrna⁵¹⁰

⁵⁰⁴ Hasluck 1929: 420.

⁵⁰⁵ Bkz. M. İlgürel, "KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara 2000: 258-260.

⁵⁰⁶ Bkz. A. Özcan, "KÖPRÜLÜZADE FAZIL AHMED PAŞA", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara 2000: 260-263.

⁵⁰⁷ Bkz. E. Pazarbaşı, "MEHMED EFENDİ, Vani", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 28, Ankara 2003: 458-459.

⁵⁰⁸ Hasluck 1929: 421-423.

⁵⁰⁹ Hasluck 1929: 423.

⁵¹⁰ <https://www.loc.gov/item/2009632454/> (Erişim tarihi: 12.02.2021)

Faroqhi, bir tarikattan çok Bizanslılar ile mücadele eden dervişlere hitaben *Abdalan*⁵¹¹-ı *Rum*⁵¹² adının kullanıldığını belirtmektedir⁵¹³. Ahmet Yaşar Ocak da bu konuyla ilişkin, Danişmendname’de gayrimüslimlerle savaşı ve bu uğurda ölen Türklerin dağ ya da tepelere gömüldüklerini ifade etmektedir⁵¹⁴. Bu bilgiler ışığında, aslında Yusuf Dede’nin, Hristiyanlar için Smyrna’nın koruyucu azizi bilinen Polykarpos gibi, bölgenin koruyucusu kimliğine büründüğü anlaşılmaktadır. Bu politika hem bir Hristiyan kültürünün hem de Hristiyan nüfusunun, yavaş yavaş nasıl Müslümanlaştığına yönelik önemli de bir göstergedir⁵¹⁵.

Polykarpos ve Yusuf Dede arasındaki bu bağ, doğal olarak Osmanlı’daki Hristiyanlar ile Bektaşilik, Mevlevilik ya da Edhemilik gibi Müslüman tarikatları arasındaki etkileşimin ciddiyetine de ışık tutmaktadır⁵¹⁶. Dini inançlar özelinde gerçekleşen bu ilişkinin daha iyi algılanabilmesi için de her grubun dini ritüellerinin dikkate alınarak incelenmesi gerekmektedir.

Etkileşimlerin en başında hem Bektaşî tekkelerinin hem de kiliselerin, birbirlerine karşı kendi menfaatleri doğrultusunda tanıdığı imtiyazlar gelmektedir. Örneğin kiliseler, geleneksel Müslüman toplum yapısının onaylamayacağı Bektaşî efsanelerini kabul ederken aynıısını Bektaşî tekkeleri de Hristiyan inanışları üzerinden yaparak Hristiyan hacıları kabul etmiştir⁵¹⁷. Bunun dışında kiliselerin Müslümanlarca ele geçirildikten sonra Bektaşî tekkesine dönüşmesi ve buralarda Müslüman geleneklerine uygun şekilde bir

⁵¹¹ Arapçada “*birinin yerine geçen*” anlamındaki “bedel” ile “bedil” kelimelerinin çoğulu olan “abdāl”, Farsça “*abdalan*” ve Türkçe “*abdallar*” şeklinde kullanılmıştır. Bkz. S. Uludağ, “ABDAL (TASAVVUF)”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul 1988: 59

⁵¹² *Abdalan-ı Rum* ya da Anadolu *abdallarının* kökeni Büyük Selçuklu İmparatorluğuna kadar dayanmaktadır. Ancak esasen Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Babai isyanının (1240) oluşturduğu Babailik hareketi sonrası kimlik kazanmaya başlamışlardır. Zaman içinde Babailik hareketinden dönüşen bir sosyal topluluk olduğu kabul edilen Anadolu *abdalları*, Osmanlı’nın Anadolu ve Rumeli fetihleriyle birlikte Osmanlı’nın nüfuz alanını genişletme politikalarına (gaza) destek sağlamıştır. Bkz. J. K. Birge, **The Bektashi Order of Dervishes**, London 1937: 251; A. Y. Ocak, “BEKTAŞİLİK”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul 1992b: 373; O. F. Köprülü, “ABDAL (EDEBİYAT)”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1988: 61; A. Y. Ocak, “BABAİLİK”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul 1991: 373; C. Kafadar, “GAZA”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 13, İstanbul 1996: 427; S. Vryonis, **The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century**, Los Angeles 1971: 363-365.

⁵¹³ Faroqhi 2017: 195.

⁵¹⁴ A. Y. Ocak, **Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İstanbul 2018: 121-122.

⁵¹⁵ Hasluck, Aziz Polykarpos’un mezarının kale yamacında Bektaşî mezar taşlarıyla dolu küçük bir mezarlıkta olduğunu söylemektedir. Bkz. Hasluck 1914/1915-1915/1916: 92; Hasluck 1929: 507.

⁵¹⁶ Hristiyanlık ve Bektaşilik arasındaki ilişkiye dair detaylı bilgi için bkz. Birge 1937: 215-218.

⁵¹⁷ Hasluck 1929: 585.

Müslüman azize mezar odası düzenlenmesi, ilerleyen zamanlarda gömülü azizin aslında Hristiyan olduğu algısını da oluşturmuştur⁵¹⁸. Ancak Bektaşiliğin amacı, hiçbir zaman azınlık durumundaki Hristiyanlığa sahip çıkmak ya da onunla karışmak değil, yalnızca Hristiyanlığı asimile ederek kendi bünyelerinde eritmek olmuştur⁵¹⁹.

Bir diğer önemli nokta da Hristiyanlık ve Bektaşilik arasındaki örtüşen inançlar ve geleneklerdir. Bu konuya ilişkin birçok örnek vermek mümkündür. Hristiyan inancında *tövbe* ya da *günah çıkarma* Bektaşilikte *baş okutmaya* benzetilmektedir. Kilisenin *afroz* etmesi ile Bektaşilikteki *düşkünlik* paralellik gösterir⁵²⁰. Hristiyanlarda *rahip* huzurunda evlenilirken öteki tarafta bir *dedenin* kıydığı nikah söz konusudur⁵²¹. Balım Sultan’la beraber Bektaşî tarikatının esas töreleri arasına katılan *On İki İmam inancı*, 12 *Havari* ile denk düşmektedir. “*Allah, Muhammed ve Ali*” üçlemesi de “*Baba, Oğul ve Kutsal Ruh*”u (*teslis*) hatırlatmaktadır⁵²². Balım Sultan’ın⁵²³ bakire bir Bulgar prensesten doğuşu İsa’nın bakire Meryem’den doğuşu ile ilişki kurulmasını sağlamaktadır⁵²⁴. John Kingsley Birge’ün piskoposluk tacına benzettiği Bektaşî tarikatının *elifi tacı*, Polykarpos ve Yusuf arasındaki bağ konusundaki en önemli noktadır. Smyrna’yı ziyaret eden seyyahların “derviş ya da şeyh başlığı” şeklinde yorumladıkları mezar taşı, Birge’ün de aynı benzerliği kurması ile Hristiyan-Müslüman etkileşimine bir kez daha işaret etmektedir⁵²⁵.

⁵¹⁸ Hasluck 1929: 585.

⁵¹⁹ Hasluck 1929: 585-586.

⁵²⁰ Vryonis 1971: 371-372.

⁵²¹ Birge 1937: 216.

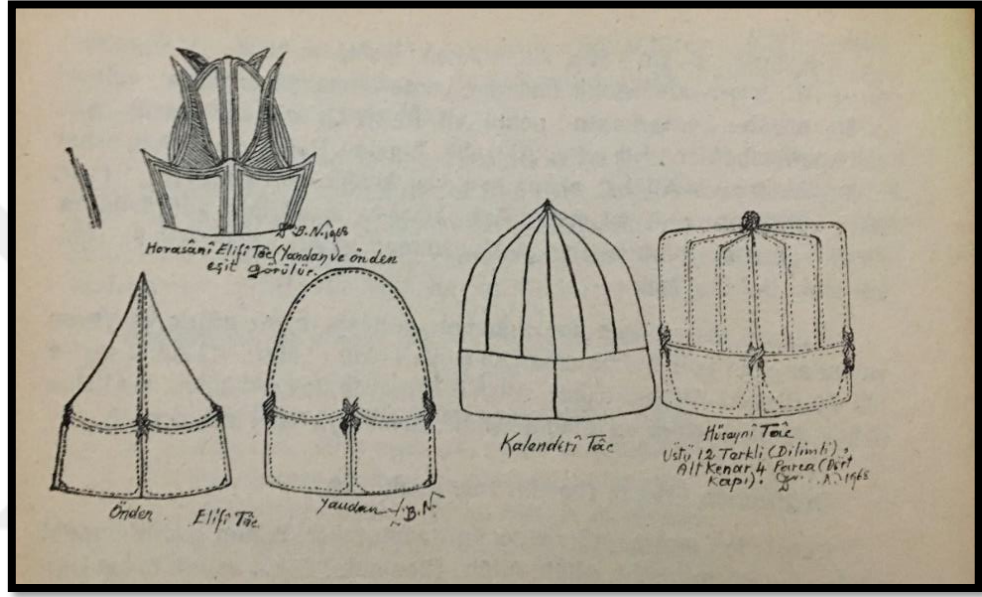
⁵²² Birge 1937: 217; Vryonis 1971: 372; B. Noyan, **Bektaşilik Alevilik Nedir?**, Ankara 1985: 46.

⁵²³ Anlatıya göre Dimotika’da (Didymoteikho), bir Bulgar Kralı kızının dokuyup duvara astığı seccade üzerinde kim namaz kılırsa kızını onunla evlendirecektir. Bir gün Seyit Ali Sultan ve Mürsel Baba evi ziyaret ederler. İzin istemeksizin seccadeyi duvarlar alır ve üzerinde namaz kılarlar. İki adam kralın kızının evlenmek istemeyeceği kadar yaşlı olduğu için prenses seccadeyi adamların altında çeker ve ikisi de yere düşer. Sultan kızın bir çırpıda seccadeyi altlarından çekebilmesini sağlayan bu gücün ondan değil, doğuracağı çocuktan geldiğini anlar. Mürsel Baba oradakilerden bal ister. Parmağını balın olduğu kaba daldırıp kızın ağzına koyar ve bakire kız hamile kalır. Bu sebeple çocuğun adı “bal” kelimesinden türetilmiş ve “Balım” olmuştur. Bkz. Birge 1937: 56; Vryonis 1971: 372.

⁵²⁴ Bazı araştırmacılar Balım Sultan’ın, 90 yaşında Bulgaristan’a giden Mürsel Baba’nın orada evlendiği ve birlikte olduğu Bulgar bir kızdan doğduğunu söylemektedirler. Anlatılar çoğunlukla Balım Sultan’ın bir Hristiyan kadından doğduğu yönündedir. Bkz. Birge 1937: 56, 217; A. Y. Ocak, “BALIM SULTAN”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul 1992a: 17-18.

⁵²⁵ Birge 1937: 217-218.

*Elifi*⁵²⁶ taç, genellikle iki terkli yani iki dilimli olmakla birlikte Bektaşilerde Yusuf el-Hemadani⁵²⁷, Ahmed Yesevi⁵²⁸ ve Hacı Bektaş-ı Veli⁵²⁹ aracılığıyla kullanılmıştır⁵³⁰. Çoğunlukla Bektaşiler arasında evli olanlar dört terkli *horasani* ya da *edhemi*⁵³¹ adı verilen taçları giyerdi. On İki İmam'a işaret eden on iki terkli taçlar ise bekar dervişlerce takılırdı. İlerleyen zamanlarda da Bektaşî babaların tamamı bu on iki terkli taçları kullanmışlardır⁵³².

Resim 20: Tarikat Taçları (Noyan 1985: 146)

⁵²⁶ Elifi taç, Arapçadaki elif (ل) harfi gibi düzgün bir hatta sahip olduğu için doğru yolu anlattığına inanılarak kullanılan, erken dönem Bektaşî başlığı. Bkz. Birge 1937: 261; S. Ceyhan, "TAÇ (TASAVVUF)", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 39, İstanbul 2010: 364; M. İ. Uzun, "ELİF (EDEBİYAT)", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 11, İstanbul 1995: 36-37.

⁵²⁷ Yusuf el-Hemedani (1048-1140), Ahmed Yesevi'nin hocası, Rey ile Hamedan arasındaki Büzencird isimli köyde doğan din bilgini. Bkz. N. Tosun, "YUSUF el-HEMEDANİ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 44, İstanbul 2013: 12-13.

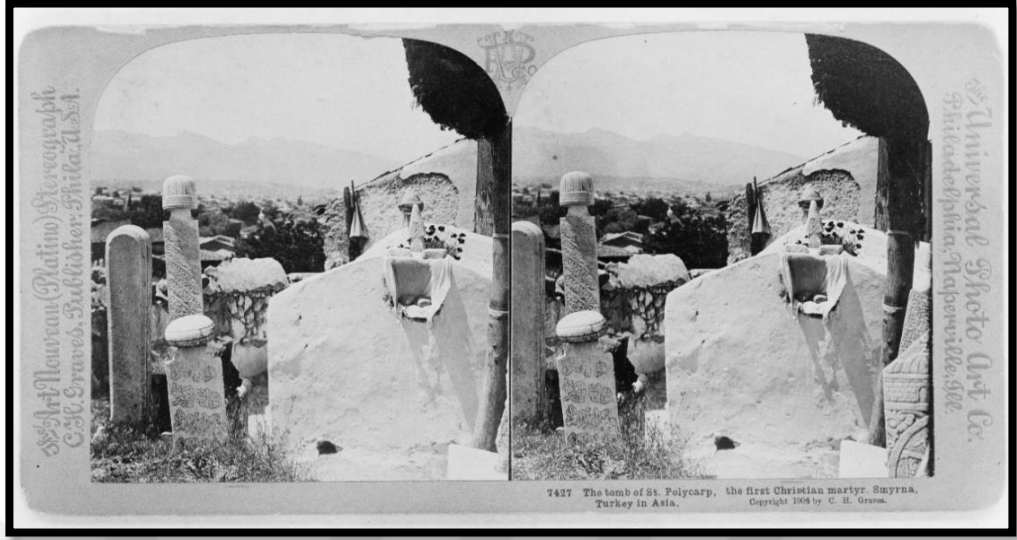
⁵²⁸ Ahmed Yesevi 1093-1166), Yusuf el-Hemadani'nin öğrencisi, Yeseviyye tarikatının kurucusu, Sayram (Kazakistan) doğumlu mutasavvıf şair. Bkz. K. Eraslan, "AHMED YESEVİ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989: 159-161.

⁵²⁹ Hacı Bektaş-ı Veli (1209-1271), Nişabur'da doğup Nevşehir'de ölen, Bektaşilik tarikatın adını aldığı mutasavvıf şair ve filozof. Bkz. A. Y. Ocak, "HACI BEKTAŞ-ı VELİ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 14, İstanbul 1996: 455-458.

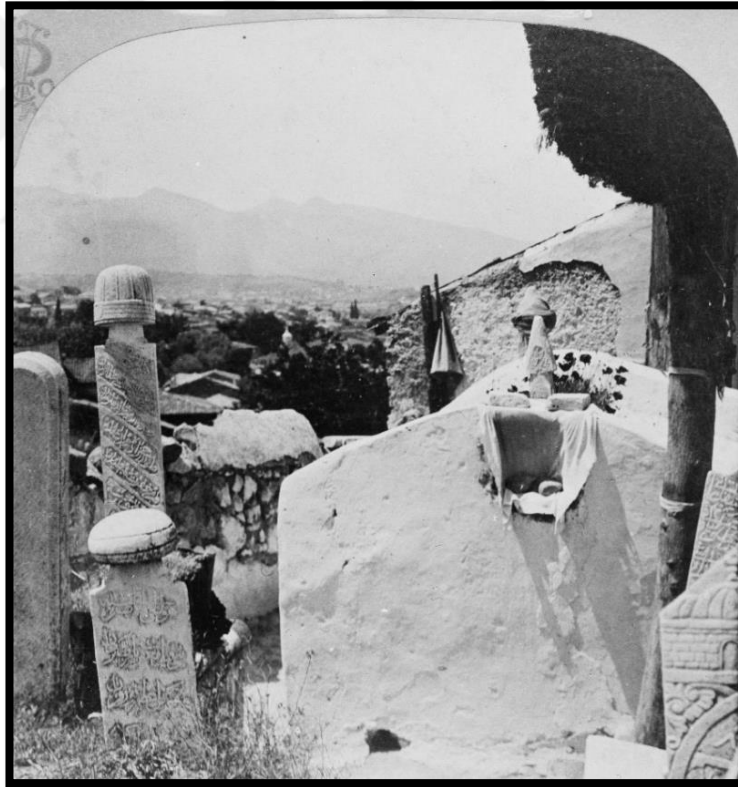
⁵³⁰ Birge 1937: 217-218; Ceyhan 2010: 364.

⁵³¹ Edhemi tacı ve Edhemiyye tarikatı hakkında detaylı bilgi için bkz. S. Uludağ, "EDHEMİYYE", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 10, İstanbul 1994: 421.

⁵³² Bektaşiler ve diğer tarikatlarda kullanılan taçlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Ceyhan 2010: 363-365.

Resim 21: Aziz Polykarpos'un Mezarı-Smyrna⁵³³

Resim 22: Aziz Polykarpos'un Mezarı-Smyrna (detay)⁵³⁴

⁵³³ <https://www.loc.gov/resource/cph.3c38542/> (Erişim tarihi: 12.02.2021)

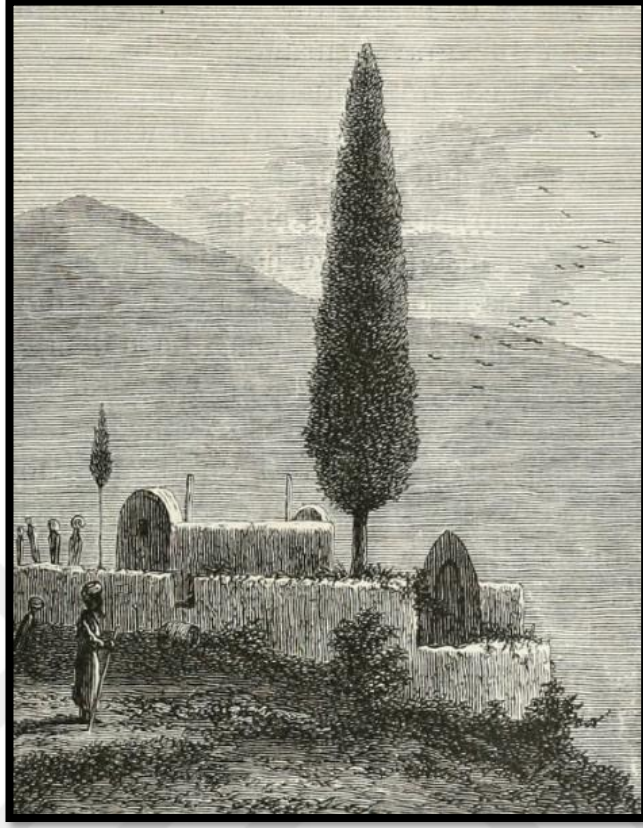
⁵³⁴ <https://www.loc.gov/resource/cph.3c38542/> (Erişim tarihi: 12.02.2021)

Hasluck'ın Polykarpos kültü ile Bektaşî gelenekleri arasında bağlantı kurmasını sağlayan noktalardan biri de hiç kuşkusuz, mezar mahallindeki dilimli taca sahip bu mezar taşları olmuştur. Yazılı kaynaklardan ve bazı görsel materyallerden bilindiği kadarıyla, bölgeyi 17. yüzyılın çeşitli dönemlerinde ziyaret eden gezginlerin de gördüğü bu mezar taşları, 20. yüzyılın başlarına dek muhafaza edilmişlerdir. Hasluck'ın da araştırmalarından hareketle ilk başta bir Hristiyan azizin mezarının Bektaşî geleneklerine bağlı savaşçı bir Müslüman'ın mezarına dönüştüğü düşünülmektedir. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (BOA) yer alan belgelerden, bahsi geçen kişiye ve yapıya yönelik farklı bilgiler ortaya çıkmıştır. Belgelerin birinde açıkça *“İzmir’de Hisar Yakası’nda Hayri Bey’in yaptırdığı Hoca Yusuf Baba Edhemi Tekkesi...”*⁵³⁵ şeklinde geçen ifadeden, yapının Edhemiyye tarikatına bağlı olduğu ve kalede bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir başka belgede yazan *“... İzmir’de Yusuf Baba Edhemi Zaviyesi’nin...”*⁵³⁶ ifadesi ise yine Edhemiyye tarikatına ve Yusuf Baba’ya işaret ederken bu kez bir zaviyeden bahsetmektedir. Benzer şekilde 17. yüzyıl gezginlerinden Evliya Çelebi de Yusuf Baba’dan *“... yukarı kal’a altında kabir-i Hacı Yusuf Baba...”* şeklinde bahsetmektedir⁵³⁷.

⁵³⁵ BOA. C..BLD. 106-5273 (H-29-11-1180)

⁵³⁶ BOA., C..EV.. 382-19386 (H-05-06-118)

⁵³⁷ Evliya Çelebi 2000: 54.

Resim 23: Smyrna’da Polykarpos Mezarı (Van-Lennep 1875: 583⁵³⁸)

Haritalarda ise Aziz Polykarpos’un mezarı ya da Yusuf Baba/Dede’ye ait bir yapıya dair birbirinden farklı verilerle karşılaşmaktayız.

Jean Denis Barbie du Bocage’ın daha çok bir krokiye benzeyen Smyrna çiziminde, antik stadyumun doğusunda Aziz Polykarpos’a işaret eden ancak işlevi belirsiz bir yapı görünmektedir. Plan itibarıyla yapının dikdörtgen şemada olduğu anlaşılmaktadır.

⁵³⁸ H. J. Van-Lennep, **Bible Lands: Their Modern Customs and Manners Illustrative of Scripture**, New York 1875.

Harita 1: Jean Denis Barbie du Bocage, Smyrna Şehir ve Çevre Haritası, 1780⁵³⁹

Thomas Graves'in haritasında yine stadyumun kuzeydoğusunda bu kez açıkça mezar olduğu belirtilen bir yapı işaretlenmiştir. Haritadan mezarın çevresine göre biraz daha yüksek konumlandığı anlaşılmaktadır. Stadyumun sphendone⁵⁴⁰ bölümünün kuzeybatı tarafa düşen köşesinde, plan şekli de algılanamayan ancak dörtgen olması muhtemel bir yapı izlenmektedir. Bunun yanı sıra Pagos Tepesi'nde yer alan kale sınırlarında, kare planlı "Aziz Polykarpos Kilisesi"nin yer aldığı da gösterilmiştir⁵⁴¹.

⁵³⁹ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8494938b/f1.item.zoom?lang=EN> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 08.01.2021)

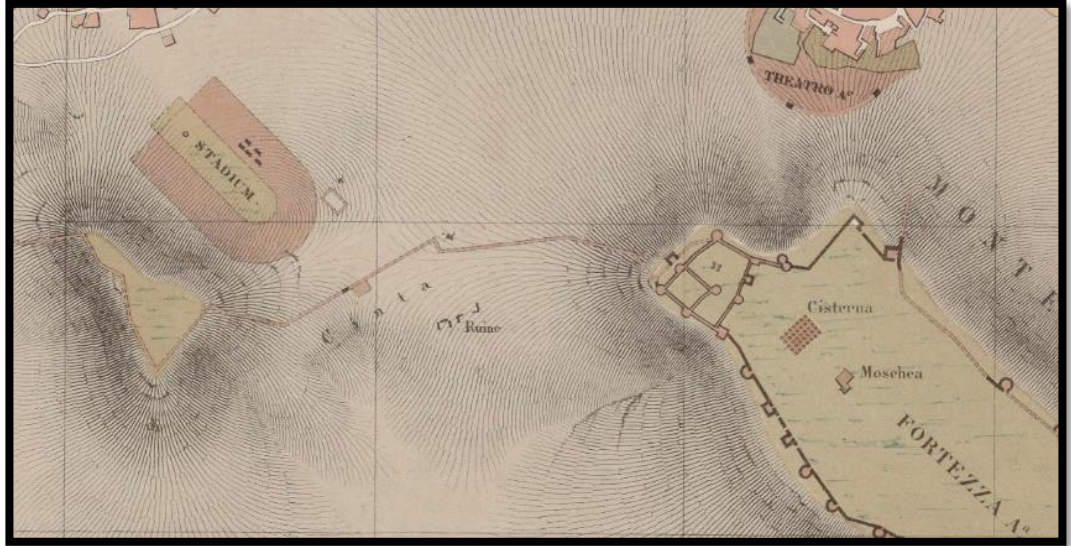
⁵⁴⁰ Σφενδονε (Grek.): Hipodrom ya da stadyum gibi yapılarda, sapanın kıvrımlı kısmını anımsatan bir tasarımla inşa edilen bölümüne verilen ad. Bkz. A. Kazhdan, "SPHENDONE", **ODB**, Vol. III, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 1936.

⁵⁴¹ Evliya Çelebi'nin de Kale Camii adıyla bahsettiği yapı birçok kez Aziz Polykarpos'a ya da Aziz Ioannes'e adanmış bir kilise zannedilmiştir. Bkz. Evliya Çelebi 2000: 50-51.

Harita 2: Thomas Graves, Smyrna Şehri, 1836-37⁵⁴²

Luigi Storari'nin haritasında antik stadyumun kuzeydoğusunda ancak bu kez sphedone kısmının köşesinde dikdörtgen planlı olup işlevi belirsiz bir yapı belirtilmiştir.

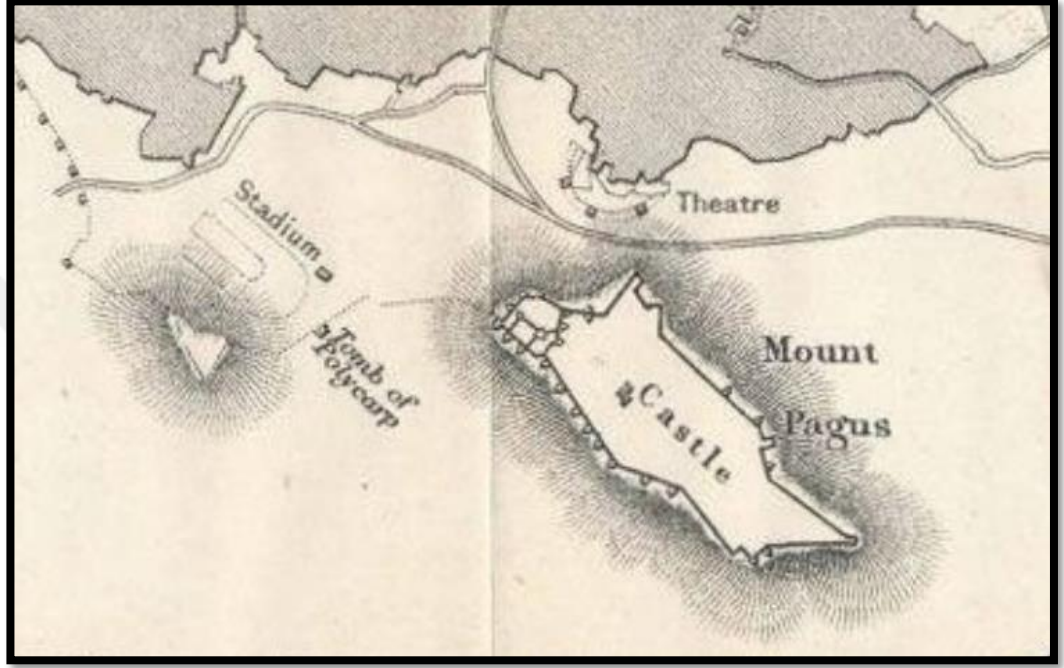

Harita 3: Luigi Storari, Smyrna Şehir Planı, 1854⁵⁴³

⁵⁴² <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/agdm/id/8821> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 08.01.2021)

⁵⁴³ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531027052/f1.item.zoom?lang=EN#> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 08.01.2021)

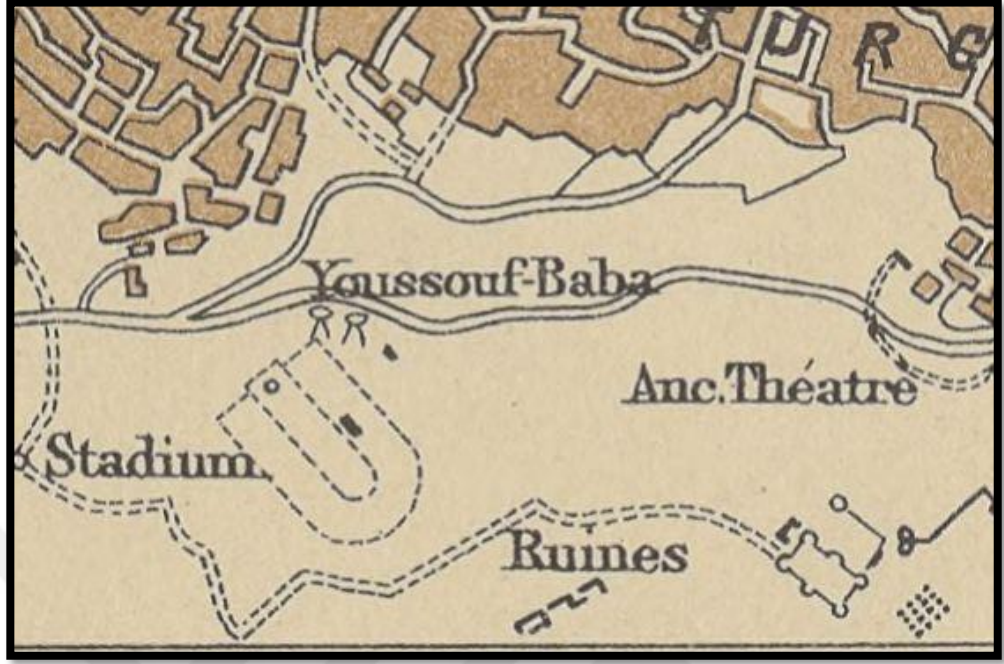
Murray'nin Elkitabı içerisinde yer alan Smyrna haritasında Storari'nin haritasında sphedone'un köşesinde işaret ettiği dikdörtgen planlı yapı için herhangi bir ifade geçmemektedir. Ancak stadyumun güneyine doğru, kale duvarları içerisinde bir konumda "Aziz Polykarpos'un Mezarı" şeklinde belirttiği bir yapı bulunmaktadır.

Harita 4: Murray'nin Elkitabı, Smyrna, 1875⁵⁴⁴

Demetrius Georgiades'in Smyrna planında, antik stadyumun kuzeydoğusunda "Yousouf-Baba" adıyla belirtilmiş bir konum işaretlenmiştir. Bu lokasyonun Müslüman derviş Yusuf Baba'nın adıyla bilinen bir tekke ya da zaviyeye işaret etmesi muhtemeldir. Haritada çizilmiş, sarıklı birer başlığı olan mezar taşlarını andıran iki küçük sembol mezarı temsil ediyor olabilir.

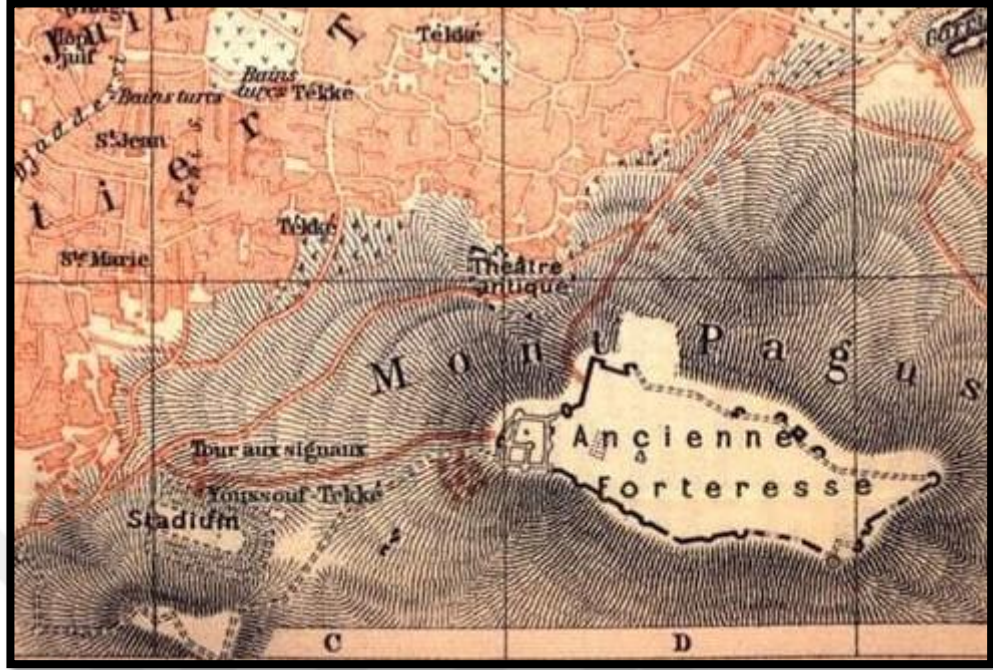
⁵⁴⁴ http://gpoulimenos.info/images/phocagallery/Maps/thumbs/phoca_thumb_1_18-1875---murrays-handbook.jpg Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 08.01.2021)

Harita 5: Demetrius Georgiades, Smyrna Planı, 1885⁵⁴⁵

Wagner & Debes'ten çıkan Smyrna haritasında ise yine stadyumun kuzeydoğusunda bu kez “*Youssouf-Tekke*” şeklinde açıkça Yusuf Baba Tekkesi'nin konumu belirtilmiştir. Stadyumun sphendone kısmının kuzeydoğu yönüne düşen köşesinde diğer haritalarda da dikkat çeken dikdörtgen planlı ancak işlevi belirsiz yapı tekrar görülmektedir.

⁵⁴⁵ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b550111284/f1.item.zoom?lang=EN#> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 08.01.2021)

Harita 6: Wagner & Debes, Smyrna, 1905⁵⁴⁶

Haritalarda işaretlenen alanlardan, antik kalenin sur duvarları ile burçlarının bir kısmı günümüze ulaşmış ve antik tiyatro üzerinde kazı çalışmaları yürütülmüştür. Şu an üzerinde bir okul (Konak İnkılap İlkokul ve Ortaokulu⁵⁴⁷) ve çeşitli sivil konutlar bulunan antik stadyum yakınında ise ulaşılabilen verilenden yola çıkarak en azından 20. yüzyılın 2. çeyreğine kadar bir mezar yapısı, tekke ya da zaviye gibi mimari unsurların yer aldığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

⁵⁴⁶ https://www.discusmedia.com/maps/maps_of_smyrna/4316/ Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 08.01.2021)

⁵⁴⁷ Günümüzde 36401 ada 1 parsel üzerinde bulunan okul, antik stadyum ve diğer kalıntılar üzerinde konumlanmış olmalıdır. Bu alanla ilgili İzmir Kadastro Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan 1939 ve 1985 tarihli evrakların incelenbilmesinde yardımcı olan Berkan ÇALIŞAN'a teşekkür ederim. (25.02.2021)

YEDİNCİ BÖLÜM

GEÇ ANTİK ÇAĞ VE BİZANS DÖNEMİ'NDE AZİZ POLYKARPOS

TASVİRLERİ

7.1. Anıtsal Resimlerde Aziz Polykarpos Tasvirleri

7.1.1. Aziz Andreas Başpiskoposluk Şapeli, Ravenna

Katalog No: 01

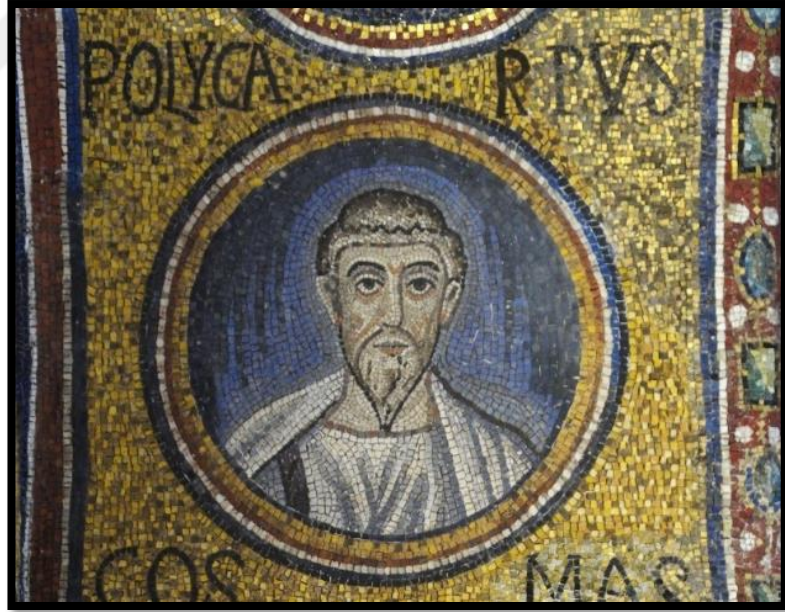
Yapının Adı: Aziz Andreas Başpiskoposluk Şapeli⁵⁴⁸

Yapının Yeri: Ravenna (Annonaria Eparkhiasi, Ravenna⁵⁴⁹)

Tarihlendirme: V-VI. yy.

Sahnenin Yeri: Tonozun güney kemerinin içi

Teknik: Mozaik

Resim 24: Polykarpos, Aziz Andreas Başpiskoposluk Şapeli⁵⁵⁰

⁵⁴⁸ J. Lassus, **The Early Christian and Byzantine World**, London 1966: 66, 69; D. M. Deliyannis, **Ravenna in Late Antiquity**, Cambridge 2010: 189-196.

⁵⁴⁹ *HierSyn.* 610.

⁵⁵⁰ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Ravenna_Cappella_Arcivescovile_168.jpg
Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 15.03.2021)

Sahnenin Tasviri: Kemerin iç dekorasyonu; merkezde madalyon içinde Khristogram ve bu monogramın her iki yanında yine madalyonlar içinde büst halinde 3'er aziz betimi şeklinde düzenlenmiştir. Aziz Polykarpos monogramın batı yönünde, monograma en yakın madalyonda verilmiştir. Madalyonun üst kısmında azizin kimliğini belirleyen Latince POLYCARPVS yazmaktadır. Madalyonu dıştan içe doğru mavi, beyaz, sarı ve tekrar mavi renk tesseralardan oluşturulmuş bordürler sınırlandırmaktadır. Zemin; dıştan içe doğru lacivertten açık maviye doğru renk geçişi sağlayan tesseralarla boyanmış, bu şekilde büst halinde resmedilen azizin kutsallığına vurgu yapılmıştır. Polykarpos, kısa ve gri saç ile görece uzun ve gri sakalı, herhangi bir ifade belirtmeyen yüz hatlarıyla tasvir edilmiştir. Romalı kıyafetleri taşıyan figürün martyr aziz Polykarpos'a ait olduğunu tanımlayan tek ayrıntı ismidir.

7.1.2. Aziz Apollinarios Bazilikası (Yeni), Ravenna

Katalog No: 02

Yapının Adı: Aziz Apollinarios Bazilikası (Yeni)⁵⁵¹

Yapının Yeri: Ravenna (Annonaria Eparkhiasi, Ravenna⁵⁵²)

Tarihlendirme: VI. yy.

Sahnenin Yeri: Orta nef

Teknik: Mozaik

Resim 25: Polykarpos, Aziz Apollinarios Bazilikası (Yeni)⁵⁵³

Sahnenin Tasviri: Orta nefin üç bölümde düzenlenen güney duvarının en alt sırasında, “Kutsal Martyrler Alayı” yer almaktadır. Yan yana sıralanmış azizler, tahtında oturan İsa Peygambere doğru yönelmiş halde boydan tasvir edilmiştir. Üzerlerinde Romalı kıyafetleriyle resimlenmişlerdir. Aralarına yerleştirilmiş palmye ağaçlarıyla birbirinden ayrılmış figürler, ellerinde tuttukları taşları Hz. İsa’ya sunmaktadırlar. Zemin yeşil, fon

⁵⁵¹ Deliyannis 2010: 146-171; Ousterhout 2019: 121-123.

⁵⁵² HierSyn. 610.

⁵⁵³ https://it.m.wikipedia.org/wiki/File:Meister_von_San_Apollinare_Nuovo_in_Ravenna_001.jpg
Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi 15.03.2021)

altın yıldız ile renklendirilmiştir. Figürlerin, başlarının üzerinde azizlerin kimliklerinin tanımlandığı yazı şeridi uzanır. İsimler haçlarla birbirinden ayrılmıştır. Sağ baştan 7. figür, Aziz Polykarpos’a aittir. Adı, yazı şeridinde “POLICARPVS” şeklinde Latince olarak yazılmıştır. Başında, siyah bir bordürle belirlenmiş altın yıldızlı halesi; kısa, gri tonlarda saç ve sakalıyla betimlenmiştir. Figürün martyr aziz Polykarpos’a ait olduğunu tanımlayan tek ayrıntı ismidir.

7.1.3. Sopocani Manastırı, Kutsal Üçleme Kilisesi, Sopocani

Katalog No: 03

Yapının Adı: Sopocani Manastırı, Kutsal Üçleme Kilisesi⁵⁵⁴

Yapının Yeri: Sopocani (Mysia 1 Eparkhiasi, Horthemarkhos⁵⁵⁵)

Tarihlendirme: XIII. yy.

Sahnenin Yeri: Güneydoğu duvarı

Teknik: Fresk

Resim 26: Aziz Polykarpos, Kutsal Üçleme Kilisesi⁵⁵⁶

Sahnenin Tasviri: Polykarpos, kendine ayrılmış alanda tek başına boydan betimlenmiştir. Adı, siyah bir bordürle çevrelenen altın yaldız halesinin sol tarafında

⁵⁵⁴ D. T. Rice, **Art of the Byzantine Era**, London 1963a: 200; D. T. Rice, **Byzantine Frescoes from Yugoslav Churches**, Milano 1963b: 13-16; Ousterhout 2019: 553-556; S. Curcic, **Architecture in Balkans**, New Haven-London 2010: 490-491.

⁵⁵⁵ *HierSyn.* 657:6.

⁵⁵⁶ <https://www.blagofund.org/Archives/Sopocani/images/archive/item/CX4J0972.JPG> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi 15.03.2021)

Grekçe harflerle “ΠΟΛΗΚΑΡΙΕ” şeklinde yazılmıştır. Fon dizlerine kadar yeşil, üst kesim sarı renkte boyanmıştır. Aziz'in görece uzun saç ve sakallarında yaşlılığını temsil eden gri ton kullanılmıştır. Üzerine giydiği piskoposluk kıyafetleriyle tasvir edilmiştir. Açık-kırmızı tonda stikharion, koyu sarı-kırmızı işlemeli epitrahelion, su yeşili sade bir phelonion, beyaz üzerine siyah Latin haçı işlemeli omophorion, phelonion altında kıyafetinin kenarından görülen yoğun işlemeli sarı-kırmızı tonlarda epigonation ve kaldırdığı sağ elinin bileğinde görülen yoğun işlemeli epimanikiası ile kostümü tamamlanmıştır. Takdis işareti yaptığı sağ elini göğüs hizasına doğru kaldıran Polykarpos, phelonion altında kalan sol elinde üzeri süslü, altın sarısı kapaklı bir kitap taşımaktadır.

7.1.4. Studenica Manastırı, Aziz Ioakeim ve Azize Anna Kilisesi, Studenica

Katalog No: 04

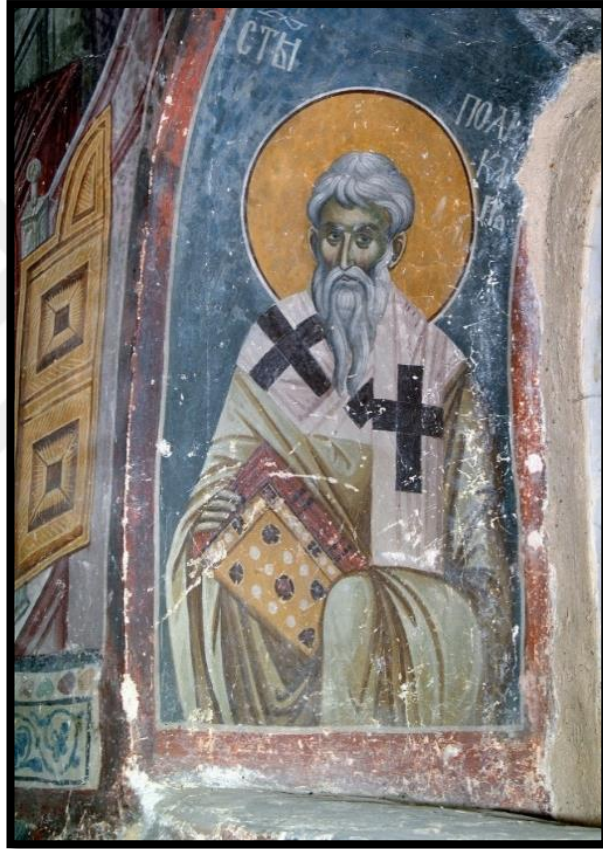
Yapının Adı: Studenica Manastırı, Aziz Ioakeim ve Azize Anna Kilisesi⁵⁵⁷

Yapının Yeri: Studenica (Mysia 1 Eparkhiasi, Horthemarkhos⁵⁵⁸)

Tarihlendirme: XIV. yy.

Sahnenin Yeri: Bemanın kuzey duvarındaki pencerenin içi

Teknik: Fresk

Resim 27: Aziz Polykarpos, Aziz Ioakeim ve Azize Anna Kilisesi⁵⁵⁹

Sahnenin Tasviri: Aziz, kendine ayrılmış alanda yarım vücut halinde lacivert zemin üzerinde tek başına cepheden resmedilmiştir. Başının üzerindeki halesi beyaz ve siyah bordürle sınırlandırılmış, içi sarı renkle boyanmıştır. Halenin iki yanındaki bölünmüş

⁵⁵⁷ Rice 1963a: 209; Rice 1963b: 13, Curcic 2010: 489-488, 666-667; Ousterhout 2019: 553-555.

⁵⁵⁸ HierSyn. 657:6.

⁵⁵⁹ https://www.blagofund.org/Archives/Studenica/images/archive/item/STUD_1_5_DSCF0006.jpg (Erişim tarihi 15.03.2021)

yazıda “Aziz Polykarpos⁵⁶⁰”un adı okunmaktadır. Gri tonla boyanmış uzun dalgalı sakalı ve ağarmış saçıyla yaşlılık çağındadır. Üzerine açık sarı tonlarda phelonion ile beyaz üzeri siyah Latin haçı işlemeli omophorion giymiştir. İki eliyle değerli taşlarla süslü olduğu anlaşılan sarı kapaklı bir kitap tutmaktadır. Kitabın sayfaları kırmızı renkle belirlenmiştir. Aziz'in sol eli phelonionun altındadır. Kutsal kitaba sadece sağ eliyle dokunmaktadır.

⁵⁶⁰ Günümüz Sırbistan ve civarındaki örneklerde, bölgesel farklılıktan kaynaklı Grek harfleri yerine Kiril harfleriyle yazılmış isimler okunmaktadır. Bu nedenle Aziz Polykarpos tasvirlerinde, “Άγιος Πολύκαρπος” (Hagios Polykarpos) yerine “Свети Поликарп” (Sveti Polikarp) şeklinde ifadelerle karşılaşılabilmektedir.

7.1.5. Ravanica Manastır Kilisesi, Ravanica

Katalog No: 05

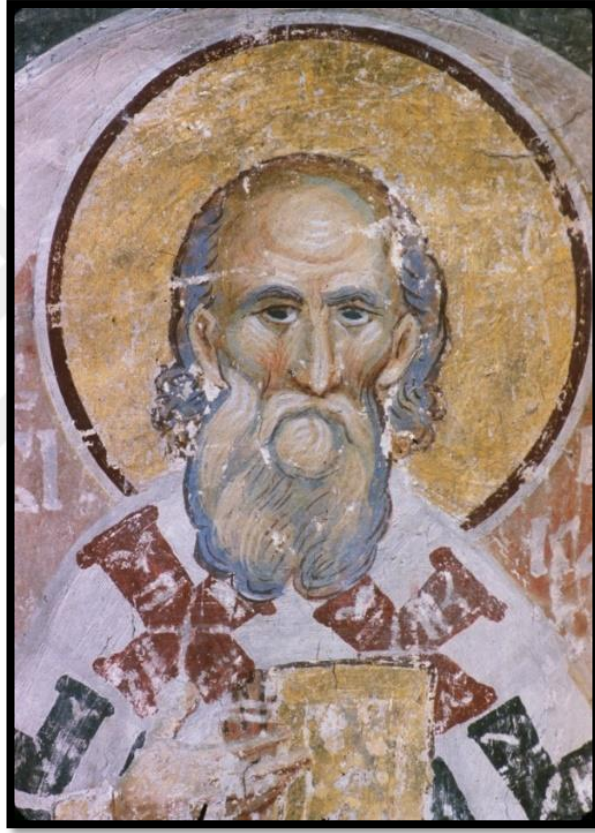
Yapının Adı: Ravanica Manastır Kilisesi⁵⁶¹

Yapının Yeri: Ravanica (Mysia 1 Eparkhiasi, Horthemarkhos⁵⁶²)

Tarihlendirme: XIV. yy.

Sahnenin Yeri: Apsis

Teknik: Fresk

Resim 28: Aziz Polykarpos, Ravanica Manastır Kilisesi⁵⁶³

Sahnenin Tasviri: Polykarpos, apsis resim programının orta bölümünde, madalyonlar içinde yan yana sıralanmış aziler arasında güney uçta yer alır. Başının üzerinde beyaz ve siyah bordürle sınırlandırılmış sarı renkli halesi, üzerinde piskoposluk kıyafetleri ve

⁵⁶¹ R. Krautheimer, **Early Christian and Byzantine Architecture**, London 1986: 436-440; Curcic 2010: 674-675; Ousterhout 2019: 665-668.

⁵⁶² *HierSyn.* 657:6.

⁵⁶³ <https://kb.osu.edu/handle/1811/39416> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi 15.03.2021)

elinde kutsal kitabı ile tasvir edilmiştir. Halesinin iki yanında azizin kimliğini belirten beyaz hatlı yazı iki bölüme ayrılarak verilmiştir. Çoğunlukla kısa ya da uzun saç ve sakalıyla betimlenmesine karşın, Ravanica'daki örnekte azizin başının tepesi kel, arka kısımları uzun bırakılmıştır. Gerek saçlarının kalan kesimi gerekse gür dalgalı uzun sakalları gri renkle boyanmıştır.

Polykarpos'un başının tepesinde ve yüz hatlarında ışık-gölge kullanımı dikkat çeker. Elinde sarı kapaklı kitap tutan aziz, beyaz üzeri siyah haç işlemeli bir polystaurion ile beyaz üzeri kırmızı haç işlemeli omophorion giyimlidir.

Resim 29: Ravanica Manastır Kilisesi Apsis Resim Programı⁵⁶⁴

⁵⁶⁴ <https://www.blagofund.org/Archives/Ravanica-1998/Details/Altar/a2/large/a2-1.jpg> (Erişim tarihi: 18.03.2021)

7.1.6. Azize Sofya (Ayasofya) Kilisesi, Ohrid

Katalog No: 06

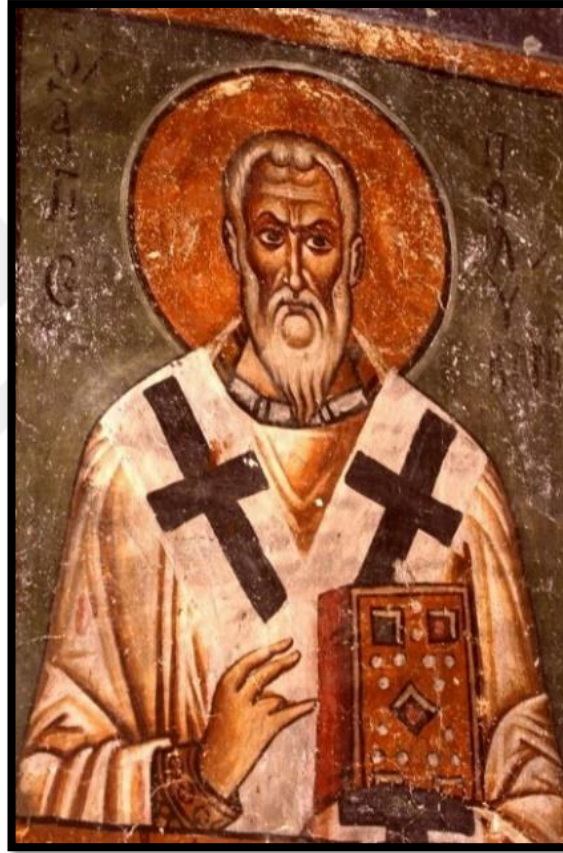
Yapının Adı: Azize Sofya (Ayasofya) Kilisesi⁵⁶⁵

Yapının Yeri: Ohrid (Nea Epeiros Eparkhiasi, Lylinidos Metropolis⁵⁶⁶)

Tarihlendirme: XI. yy.

Sahnenin Yeri: -

Teknik: Fresk

Resim 30: Aziz Polykarpos, Azize Sofya (Ayasofya) Kilisesi⁵⁶⁷

Sahnenin Tasviri: Polykarpos, resim programında tek başına ve yarım vücut halde resmedilmiştir. Başının çevresini saran, beyaz ve siyah birer bordürle sınırlandırılmış altın yaldız halesinin iki yanındaki yazıdan, “Aziz Polykarpos” adı okunmaktadır. Kısa

⁵⁶⁵ Curcic 2010: 574-577.

⁵⁶⁶ HierSyn. 653:8.

⁵⁶⁷ <https://disk.yandex.com.tr/a/U21sQntE3VyAn5/5afb98bbfe47cf6ad3870896> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 23.03.2021)

beyaz saç ve uzun beyaz sakalla betimlenen azizin yüzüne, çatık kaşlarının ve ışık-gölge uygulamasının etkisiyle sert ve keskin bir ifade yerleştirilmiştir. Sol elinde, üzeri değerli taş işlemeli sarı kapaklı bir kitap tutmakta ve sağ eliyle de takdis işareti yapmaktadır. Giysi olarak açık renk phelonion, beyaz üzeri siyah Latin haç işlemeli omophorion ve sağ el bileğinden görüldüğü kadarıyla sarı renkte üzeri işlemeli epimanikia giymektedir.

7.1.7. Aziz Demetrios Katsouris Kilisesi, Arta

Katalog No: 07

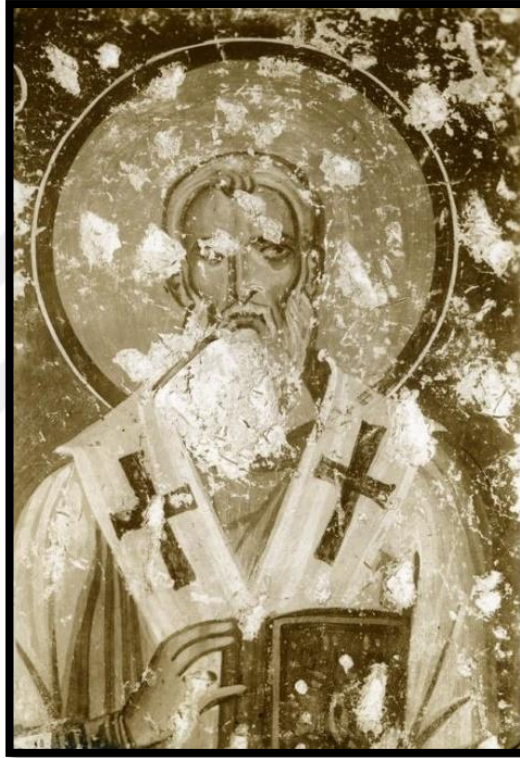
Yapının Adı: Aziz Demetrios Katsouris Kilisesi⁵⁶⁸

Yapının Yeri: Arta (Palaia Epeiros Eparkhiasi, Nikopolis⁵⁶⁹)

Tarihlendirme: XIII. yy.

Sahnenin Yeri: Ana apsis, alt seviye

Teknik: Fresk

Resim 31: Aziz Polykarpos, Aziz Demetrios Katsouris Kilisesi⁵⁷⁰

Sahnenin Tasviri: Ciddi bozulmalar olan freskte aziz, beyaz ve siyah bordürle sınırlandırılmış halesiyle, kısa saç ve görece uzun sakalıyla betimlenmiştir. Sağ eliyle takdis işareti yaparken sol eliyle göğüs hizasında bir kitap tutmaktadır. Açık renkte bir phelonion, beyaz üzeri siyah Latin haçı işlemeli omophorion ve kaldırdığı sağ el bileğinden görüldüğü kadarıyla epimanikia giymektedir.

⁵⁶⁸ K. M. Skawran, *The Development of Middle Byzantine Fresco Painting in Greece*, Pretoria 1982: 101.

⁵⁶⁹ *HierSyn.* 651:4.

⁵⁷⁰ <https://cmc.byart.eu/items/show/21270/> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 15.03.2021)

7.1.8. Pec Manastırı, Aziz Demetrios Kilisesi, Pec

Katalog No: 08

Yapının Adı: Pec Manastırı, Aziz Demetrios Kilisesi⁵⁷¹

Yapının Yeri: Pec (Dardania Eparkhiasi, Oulpiana⁵⁷²)

Tarihlendirme: XIV. yy.

Sahnenin Yeri: Bema tonozu

Teknik: Fresk

Resim 32: Pec Manastırı, Aziz Demetrios Kilisesi Bema Tonozundaki Freskler⁵⁷³

Sahnenin Tasviri: Yan yana dört azizin boydan resmedildiği freskte, sağdan ikinci figür Aziz Polykarpos'tur. Azizin yüzü ve giysilerinin büyük kısmı freskteki bozulmalardan dolayı algılanamamaktadır. Başının çevresini altın yıldız bir hale sarmaktadır. Açık renk stikharion, açık gri renkte bir phelonion, üzeri koyu kırmızı Latin haçı işlemeli omophorion ve belinin sağ yanından phelonionun altından aşağı doğru sarkan sarı-kahve

⁵⁷¹ M. Omcikus ve S. Pejic, **Cultural Heritage of Kosova and Metohija**, Edt. II, (Eds. M. Omcikus ve S. Pejic), (Trans. E. Polenezzer), Belgrade 2002: 49-54; Curcic 2010: 666; Rice 1963a: 208-209; Ousterhout 2019: 658-661.

⁵⁷² *HierSyn.* 656:2.

⁵⁷³ <https://www.blagofund.org/Archives/Pec/images/archive/item/282N1854.JPG> (Erişim tarihi: 15.03.2021)

tonlarında işlemeli epigonation giydiği gör÷lmektedir. Aziz her iki eliyle kahverengi kapaklı, üzeri işlemeli bir kitap tutmaktadır.

Resim 33: Pec Manastırı, Aziz Demetrios Kilisesi Bema Tono-
zundaki Freskler
(Detay)⁵⁷⁴

⁵⁷⁴ <https://www.blagofund.org/Archives/Pec/images/archive/item/282N1854.JPG>
düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 15.03.2021)

Adresinden

7.1.9. Gracanica Manastırı, Theotokos Kilisesi, Gracanica

Katalog No: 09

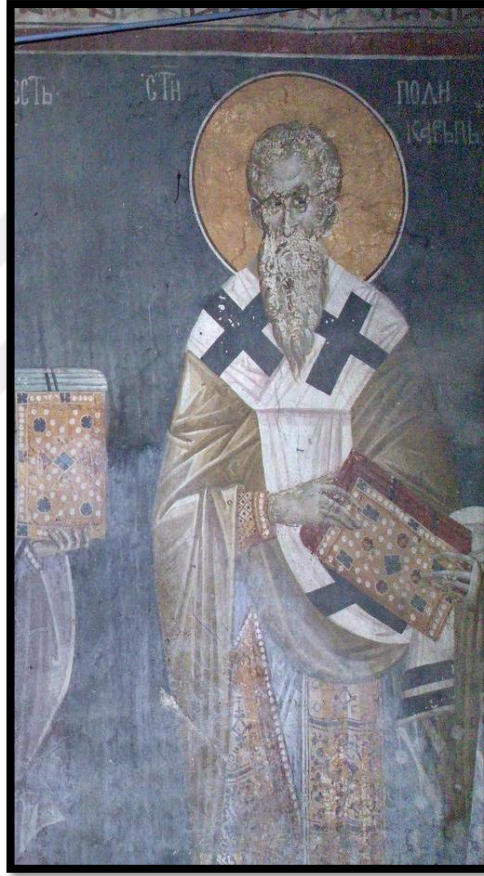
Yapının Adı: Gracanica Manastırı, Theotokos Kilisesi⁵⁷⁵

Yapının Yeri: Gracanica (Dardania Eparkhiasi, Oulpiana⁵⁷⁶)

Tarihlendirme: XIV. yy.

Sahnenin Yeri: Naos güney duvarı

Teknik: Fresk

Resim 34: Aziz Polykarpos, Theotokos Kilisesi⁵⁷⁷

Sahnenin Tasviri: Aziz, lacivert zemin üzerinde diğer azizlerle birlikte boydan tasvir edilmiştir. Başının çevresini, beyaz ve siyah bordürlerle sınırlandırılmış altın yıldız hale sarmakta; halenin iki yanındaki yazıdan “Aziz Polykarpos” adı okunmaktadır. Gri

⁵⁷⁵ Rice 1963a: 209-210; Krautheimer 1986: 436-438; Rice 1963b: 20-21; Omcikus ve Pejic 2002: 64-69; Curcic 2010: 664-666; Ousterhout 2019: 656-658.

⁵⁷⁶ *HierSyn.* 656:2.

⁵⁷⁷ <https://www.blagofund.org/Archives/Gracanica/exhibits/digital/s3-e3e5/large/s3-e3e5-10.jpg>
Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 15.03.2021)

tonlarda kısa saçı ve oldukça uzun sakalıyla resmedilen aziz, piskoposluk kıyafetleri içindedir. Metalik kahverengi bir phelonion, beyaz üzeri siyah haç işlemeli omophorion, phelonionun altından sarkan sarı-kahverengi tonlarında işlemeli epitrahelion ve epigonation ile sağ el bileğinden görüldüğü kadarıyla aynı renk ve tonlarda epimanikia giymektedir. Her iki eliyle de üzeri değerli taş işlemeli sarı kapaklı bir kitap tutmaktadır.

Resim 35: Aziz Polykarpos, Theotokos Kilisesi (Detay)⁵⁷⁸

⁵⁷⁸ <https://www.blagofund.org/Archives/Gracanica/exhibits/digital/s3-e3e5/large/s3-e3e5-12.jpg> (Erişim tarihi: 15.03.2021)

7.1.10. Visoki Decani Manastır Kilisesi, Pec

Katalog No: 10

Yapının Adı: Visoki Decani Manastır Kilisesi⁵⁷⁹

Yapının Yeri: Pec (Dardania Eparkhiasi, Oulpiana⁵⁸⁰)

Tarihlendirme: XIV. yy.

Sahnenin Yeri: Bema, kuzey kemerinin içi

Teknik: Fresk

Resim 36: Aziz Polykarpos, Visoki Decani Manastır Kilisesi⁵⁸¹

Sahnenin Tasviri: Boydan resmedilmiş yan yana duran iki figürden batıdaki, Polykarpos'tur. Azizin adı, beyaz ve siyah birer bordürle çevrelenen altın yaldız halesinin yanında okunmaktadır. Resmedildiği zeminin üstten 2/3'ü mavi renkte, altta kalan 1/3'lük kısmı ise açık yeşil renkte boyanmıştır. Azizin uzun saç ve sakalları beyaz-gri tonda

⁵⁷⁹ Rice 1963a: 209; Rice 1963b: 21; Omcikus ve Pejic 2002: 77-81; Curcic 2010: 659-661; Ousterhout 2019: 659-663.

⁵⁸⁰ *HierSyn.* 656:2.

⁵⁸¹ <https://www.blagofund.org/Archives/Decani/images/archive/item/CX4K3176.jpg> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 17.03.2021)

betimlenmiştir. Üzerinde piskoposluk giysileri bulunan Polykarpos; beyaz üzeri siyah haçlar işlenmiş polystaurion ve omophorion, polystaurion altından sarkan sarı-kahverengi tonlarında işlemeli epitrahelion ve sağ el bileğinden görüldüğü kadarıyla sarı-kahverengi tonlarında epimanikia giymektedir. Kaldırdığı sağ eliyle takdis işareti yapmakta, sol elinde ise üzeri işlemeli kahverengi kapaklı bir kitap tutmaktadır.

7.1.11. Visoki Decani Manastır Kilisesi, Pec

Katalog No: 11

Yapının Adı: Visoki Decani Manastır Kilisesi⁵⁸²

Yapının Yeri: Pec (Dardania Eparkhiasi, Oulpiana⁵⁸³)

Tarihlendirme: XIV. yy.

Sahnenin Yeri: Bema, güney duvarı

Teknik: Fresk

Resim 37: Aziz Polykarpos, Visoki Decani Manastır Kilisesi 2⁵⁸⁴

Sahnenin Tasviri: Diğer azizlerle birlikte beline kadar tasvir edilen azizin başının iki yanındaki yazıdan “Aziz Polykarpos” adı okunmaktadır. Solunda yer alan Aziz Spyridon gibi apsise yönelmiştir. Beyaz ve siyah bordürle sınırlandırılmış altın yıldız halesiyle

⁵⁸² Rice 1963a: 209; Omcikus ve Pejic 2002: 77-81; Curcic 2010: 659-661; Ousterhout 2019: 659-663.

⁵⁸³ HierSyn. 656:2.

⁵⁸⁴ <https://www.blagofund.org/Archives/Decani/images/archive/item/CX4K3027.jpg> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 17.03.2021)

Ravanica Manastır Kilisesi'nde olduğu gibi başının tepesi yine kel betimlenmiştir. Başının arka kısımları uzun saçlı verilirken alnının üzerinde bir bukle saç ve uzun gri sakalıyla tasvir edilmiştir. Sol elinde üzeri değerli taş işlemeli sarı kapaklı kitap tutan aziz, beyaz üzeri siyah haç işlemeli polystaurion ile beyaz üzeri kırmızı haç işlemeli omophorion giyimlidir.

7.1.12. Aziz Loukas Manastır Katholikonu, Distomo

Katalog No: 12

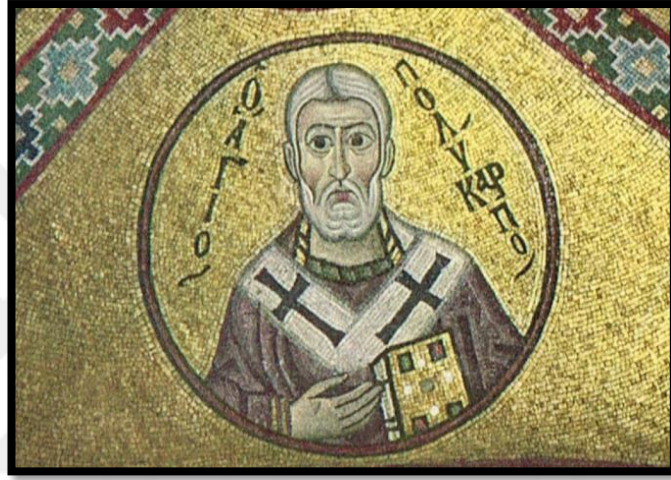
Yapının Adı: Aziz Loukas Manastır Katholikonu⁵⁸⁵

Yapının Yeri: Distomo (Hellas Eparkhiasi, Stirais⁵⁸⁶)

Tarihlendirme: XI. yy.

Sahnenin Yeri: Diakonikon kubbesi

Teknik: Mozaik

Resim 38: Aziz Polykarpos, Aziz Loukas Manastır Katholikonu⁵⁸⁷

Sahnenin Tasviri: Aziz, Ravenna Aziz Andreas Başpiskoposluk Şapeli'ndeki gibi diğer azizlerle birlikte madalyon içinde büst şeklinde resmedilmiştir. Dıştan içe doğru siyah, kahverengi, siyah bordürle sınırlandırılmış madalyonun zemini altın yaldız tesseralarla döşenmiştir. Figürün iki yanındaki yazıdan “Ο ΑΓΙΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΡΙΟΣ” şeklinde “Aziz Polykarpos” adı okunmaktadır. Göz ve burun yapısı yine Ravenna'daki örneğe benzeyen mozaikte, azizin yüz yapısı ise daha köşeli hatla vurgulanmıştır. Gri sakalları görece uzun olan azizin, gri renkteki kısa saçları ortadan ikiye ayrılmıştır. Yakası işlemeli koyu gri phelonion, beyaz üzeri siyah Latin haçı işlemeli omophorion giymekte; sağ elinde üzeri işlemeli sarı kapaklı bir kitap tutmaktadır⁵⁸⁸.

⁵⁸⁵ E. Diez ve O. Demus, *Byzantine Mosaics in Greece: Hosios Loukas & Daphni*, Cambridge 1931: 119; P. Lazarides, *The Monastery of Hosios Lukas: Brief Illustrated Archaeological Guide*, Athens 1980: 19; C. Diehl, *L'Eglise et les Mosaïques du Couvent de Saint-Luc en Phocide*, Paris 1889: 57; Krautheimer 1986: 388-387; Ousterhout 2019: 322-324.

⁵⁸⁶ *HierSyn.* 644:7.

⁵⁸⁷ Diez ve Demus 1931: pl. III.

⁵⁸⁸ Diez ve Demus 1931: 33-34.

7.1.13. Aziz Loukas Manastırı, Panagia Kilisesi, Distomo

Katalog No: 13

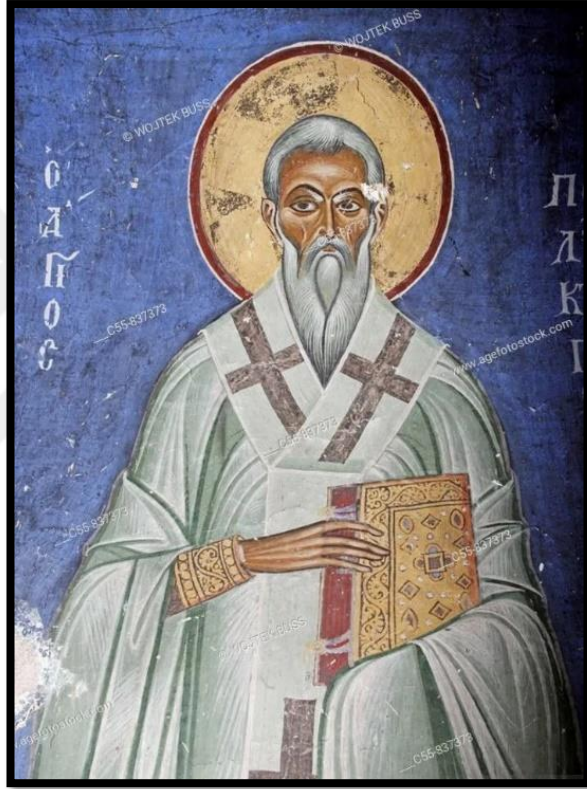
Yapının Adı: Aziz Loukas Manastırı, Panagia Kilisesi⁵⁸⁹

Yapının Yeri: Distomo (Hellas Eparkhiasi, Stirais⁵⁹⁰)

Tarihlendirme: XII. yy.⁵⁹¹

Sahnenin Yeri: Diakonikon ile bema arasındaki kemer⁵⁹²

Teknik: Fresk

Resim 39: Aziz Polykarpos, Panagia Kilisesi 1⁵⁹³

Sahnenin Tasviri: Theotokos Kilisesi'nden günümüze çok az sayıda fresk ulaşmıştır. Tek başına resmedilmiş figürün iki yanındaki yazıdan “Ο ἍΓΙΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ?”

⁵⁸⁹ M. Chatzidakis, **Hosios Loukas: Byzantine Art in Greece**, Athens 1997: 13-17; Lazarides 1980: 26; Krautheimer 1986: 383-385; Ousterhout 2019: 322-324.

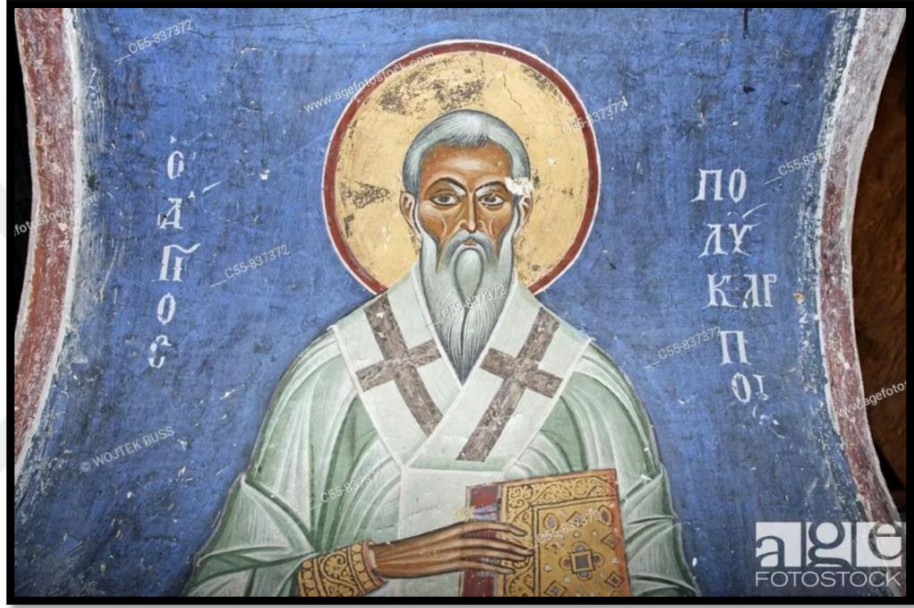
⁵⁹⁰ *HierSyn.* 644:7.

⁵⁹¹ Chatzidakis 1997: 15.

⁵⁹² Chatzidakis 1997: 13.

⁵⁹³ <https://www.agefotostock.com/age/en/details-photo/st-polycarp-wall-painting-diakonikon-panagia-church-10th-century-osios-loukas-monastery-greece/C55-837373/1> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 18.03.2021)

şeklinde “Aziz Polykarpos” adı okunmaktadır. Azizin başını çevreleyen halesi beyaz ve koyu kırmızı bordürle sınırlandırılmıştır. Gri kısa saç, oldukça uzun ve gri sakallı haliyle betimlenmiştir. Bu tasvirde koyu teni dikkat çeker. Beyaz-gri tonlarında sadece phelonion, beyaz üzeri siyah renkte Latin haçı işlemeli omophorion ve sağ el bileğinden görüldüğü kadarıyla işlemeli sarı renkte bir epimanikia giymektedir. Phelonion altında kalan sol koluyla, üzeri işlemeli sarı kapaklı bir kitap tutmakta ve sağ eliyle de kitabın kenarına dokunmaktadır.

Resim 40: Aziz Polykarpos, Panagia Kilisesi 2⁵⁹⁴

⁵⁹⁴ <https://www.agefotostock.com/age/en/details-photo/st-polycarp-wall-painting-diakonikon-panagia-church-10th-century-osios-loukas-monastery-greece/C55-837372> (Erişim tarihi: 15.03.2021)

7.1.14. Aziz Mikhael (Başmelek) Şapeli, Lakonia

Katalog No: 14

Yapının Adı: Aziz Mikhael (Başmelek) Şapeli (Polemitas Köyü, Mane)⁵⁹⁵

Yapının Yeri: Lakonia (Hellas Eparkhiasi, Lakedaimon Metropolis⁵⁹⁶)

Tarihlendirme: XIII. yy.

Sahnenin Yeri: Kuzey duvarında, niş içinde

Teknik: Fresk

Resim 41: Aziz Polykarpos, Aziz Mikhael (Başmelek) Şapeli (Gerstel 2015: 67)

Sahnenin Tasviri: Nişin içinde yer alan tasvir, yapıda günümüze ulaşan az sayıdaki freskten biridir. Polykarpos, kıvrık bir çerçeveye sınırlandırılmış, beyaz zemin üzerinde,

⁵⁹⁵ S. E. J. Gerstel, "The Byzantine Village Church", *Les Villages dans l'Empire Byzantin (IVe-XVe siècle)*, Realites Byzantines 11, (Eds. J. Lefort, C. Morrison ve J.-P. Sodini), Paris 2005: 166; L. Safran, "Saints and Villages in the Salento and the Mani", *Les Villages dans l'Empire Byzantin (IVe-XVe siècle)*, Realites Byzantines 11, (Eds. J. Lefort, C. Morrison ve J.-P. Sodini), Paris 2005: 185; S. E. J. Gerstel, *Rural Lives and Landscapes in Late Byzantium (Art, Archaeology and Ethnography)*, Cambridge 2015: 66-67, 128-129.

⁵⁹⁶ *HierSyn.* 647:8.

vücudunun dizlerine kadarki bölümüyle cepheden resmedilmiştir. Başının etrafını çevreleyen halesi, beyaz ve siyah bordürle belirlenmiştir. Kısa-gri saçlı ve uzun-gri sakallıdır. Sağ eli takdis işareti yaparken sol elinde sarı kapaklı bir kitap tutmaktadır. Üzerine, yakası işlemeli kırmızı tonlarda bir phelonion ve beyaz omophorion giymiştir. Sarı epitrahelion, üzeri işlemeli sarı epigonation ve kaldırdığı elinden görüldüğü kadarıyla epimanikia ile kıyafeti tamamlanmıştır.

7.1.15. Aziz Nikolaos Orphanos Kilisesi, Selanik

Katalog No: 15

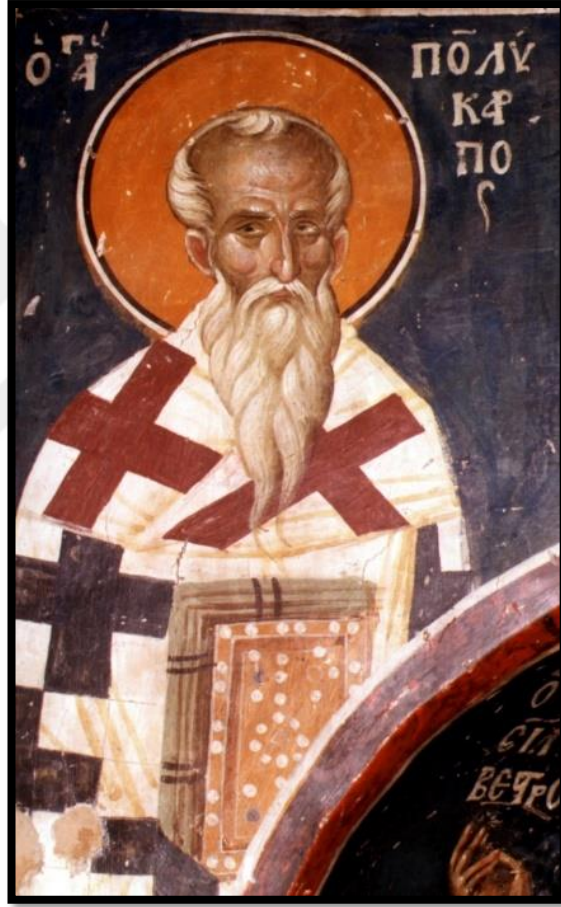
Yapının Adı: Aziz Nikolaos Orphanos Kilisesi⁵⁹⁷

Yapının Yeri: Selanik (Makedonia 1 Eparkhiasi, Thessalonike⁵⁹⁸)

Tarihlendirme: XIV. yy.

Sahnenin Yeri: Ana apsisin güneyindeki nişin sol üst kısmı

Teknik: Fresk

Resim 42: Aziz Polykarpos, Aziz Nikolaos Orphanos Kilisesi⁵⁹⁹

Sahnenin Tasviri: Aziz tek başına yarım vücut olarak resmedilmiştir. Beyaz ve siyah birer bordürle sınırlandırılan sarı halesinin iki yanında adının okunduğu yazıt yer

⁵⁹⁷ E. Marki, "Saint Nikolaos Orphanos History, Topography and Architecture", **AYIOS NIKOLAOS ORPHANOS, THE WALL PAINTINGS**, Athens 2003: 70-73; Ousterhout 2019: 626-630.

⁵⁹⁸ *HierSyn.* 638:2.

⁵⁹⁹ <https://www.agiamarinaalykou.gr/συναξάρι/σάββατο-23-φεβρουαρίου-2019> (Erişim tarihi: 15.03.2021)

almaktadır. Başının üst ve ön kısımları kel, arkası ise kısa saçlı tasvir edilen azizin, oldukça uzun-dalgalı sakalları beyaz tonda betimlenmiştir. Beyaz üzerine siyah haç işlemeli polystaurion, beyaz üzeri koyu kırmızı haç işlemeli omophorion giyimli Polykarpos, polystaurion altında kalan elinde kahverengi kapaklı üzeri süslü bir kitap tutmaktadır.

7.1.16. Panagia Krena Kilisesi, Sakız Adası

Katalog No: 16

Yapının Adı: Panagia Krena Kilisesi⁶⁰⁰

Yapının Yeri: Sakız Adası (Nesoi Eparkhiasi, Khios⁶⁰¹)

Tarihlendirme: XII. yy.

Sahnenin Yeri: Apsis, alt seviye resim programı

Teknik: Fresk

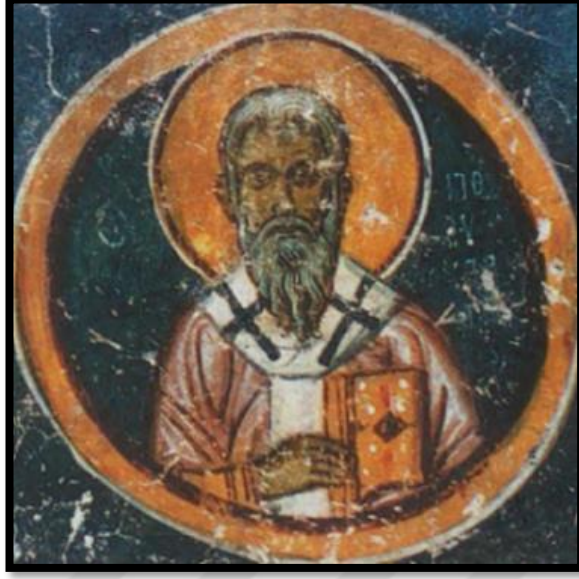

Resim 43: Aziz Blasios, Aziz Eleutherios ve Aziz Polykarpos, Panagia Krena Kilisesi
(Pennas 2017: ill. 111)

Sahnenin Tasviri: Yan yana üç madalyon şeklinde düzenlenen programda, en sağdaki madalyonun içinde yer alan figür Aziz Polykarpos'tur. Lacivert fon üzerinde gördüğümüz azizin başını, siyah ve beyaz bir bordürle sınırlandırılmış altın yaldız bir hale sarmaktadır. Gri kısa saç ve gri uzun sakallıdır. Üzerine kırmızı tonda bir phelonion ve beyaz üzeri siyah Latin haçı işlemeli omophorion giymiştir. Sol elinde sarı kapaklı bir kitap tutarken sağ eliyle de kitabın kenarına dokunmaktadır.

⁶⁰⁰ C. Pennas, *The Byzantine Church of Panagia Krena in Chios*, Leiden 2017: 16-35, 47.

⁶⁰¹ *HierSyn.* 686:4

Resim 44: Aziz Polykarpos, Panagia Krena Kilisesi (Pennas 2017: ill. 114.)

7.1.17. Aziz Nikolaos Kilisesi, Demre

Katalog No: 17

Yapının Adı: Aziz Nikolaos Kilisesi⁶⁰²

Yapının Yeri: Demre (Lykia Eparkhiasi, Myra⁶⁰³)

Tarihlendirme: XII. yy.⁶⁰⁴

Sahnenin Yeri: Mezar mekanı, batı bölüm, güney duvar, doğudaki niş⁶⁰⁵

Teknik: Fresk

Resim 45: Aziz Nikolaos Kilisesi Mezar Mekanı, Batı Bölüm, Güney Duvar, Doğudaki Niş Duvarı (Kaynak: İ. Gültekin⁶⁰⁶)

⁶⁰² N. Çorağan, **Antalya'nın Demre (Kale) İlçesindeki H. Nikolaos Kilisesi Freskoları**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1998: 8-9.

⁶⁰³ *HierSyn.* 684:2.

⁶⁰⁴ U. Peschlow, "Materialien zur Kirche des H. Nikolaos in Myra im Mittelalter", **Istanbul Mitteilungen**, Deutsches Archäologisches Institut Abteilung Istanbul, Band 40, Tübingen, s. 251-252; Tarihlendirme için ayrıca bkz. N. Niewöhner, "Neues zum Grab des HL. Nikolaos von Myra", **Jahrbuch für Antike und Christentum**, Jahrgang 46, Münster 2003: 119-133; S. Doğan, N. Çorağan, V. Bulgurlu vd., **Myra-Demre Aziz Nikolaos Kilisesi**, (Ed. S. Doğan), İstanbul 2015: 65.

⁶⁰⁵ Çorağan 1998: 158.

⁶⁰⁶ Fotoğrafları paylaşan İlknur GÜLTEKİN'e teşekkür ederim.

Sahnenin Tasviri: Başka azizlerle birlikte boydan resmedilen Polykarpos, pencerenin doğusundaki ilk figürdür. Başının üzerinde ΠΟΛΛΙΚΑ(ΠΙΟC) şeklinde adı okunmaktadır. Kısa saç ve sakalıyla betimlenen aziz, beyaz bir bordürle sınırlandırılmış altın sarısı halesiyle tasvir edilmiştir. Sağ eliyle takdis işareti yapmakta, sol elinde sarı kapaklı bir kitap taşımaktadır. Üzerinde kızıl-kahve renkte bir phelonion ve omuzlarında beyaz üzeri siyah Malta haçı işlemeli bir omophorion taşımaktadır. Phelonionun altından sarkan, sarı ve koyu renkte şeritlerle detaylandırılmış epitrahelion ise resimdeki bozulmalardan dolayı güçlükle algılanmaktadır⁶⁰⁷.

Resim 46: Aziz Polykarpos, Aziz Nikolaos Kilisesi Mezar Mekanı (Kaynak: İ. Gültekin)

⁶⁰⁷ Çorağan 1998: 159.

7.1.18. Kılıçlar Kilisesi, Göreme

Katalog No: 18

Yapının Adı: Kılıçlar Kilisesi (Şapel no: 23)⁶⁰⁸

Yapının Yeri: Göreme (Kappadokia 2 Eparkhiasi, Korama⁶⁰⁹)

Tarihlendirme: VIII/IX. yy.⁶¹⁰; X. yy.⁶¹¹

Sahnenin Yeri: Naos

Teknik: Fresk

Resim 47: Aziz Polykarpos, Kılıçlar Kilise (Kaynak: M. Uysun⁶¹²)

⁶⁰⁸ M. Restle, **Byzantine Wall Painting in Asia Minor**, II, Recklinghausen 1967: pl. XXIV; L. Rodley, **Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia**, Cambridge 1985: 39-45; Jolivet-Levy 1991: 137-141; Ousterhout 2019: 445; *TIB2*: 213; F. Hild ve M. Restle, **TIB: Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)**, ÖAW, Band 2, Wien 1981.

⁶⁰⁹ *TIB2*: 213.

⁶¹⁰ Restle 1967: pl. XXIV.

⁶¹¹ Jolivet-Levy 1967: 141.

⁶¹² Fotoğrafı paylaşan Mustafa UYSUN'a teşekkür ederim.

Sahnenin Tasviri: Aziz, kemerin iç yüzünde tek başına ve yarım vücut olarak resmedilmiştir. Başındaki halenin iki yanındaki yazıttan “Ο ΑΓΙΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΡΙΟΣ” şeklinde “Aziz Polykarpos” ismi okunmaktadır. Çoğunlukla yaşlı ve sakallı betimlenmesine karşın Kılıçlar Kilisesi örneğinde genç, siyah saçlı ve sakalsız haliyle karşımıza çıkmaktadır. Giysi olarak beyaz renkli bir stikharion, göğüs kısmı Latin haçı işlemeli krem renkte phelonion, sağ el bileğinden görüldüğü kadarıyla işlemeli kahverengi epimanikia giymektedir. Alışılmış piskopos kıyafetine ek olarak sağ omuz üzerinde fibula ile tutturulmuş kızıl-kahve tonlarında khlamys benzeri bir pelerin taşımaktadır. Epimanikianın renk ve işlemleri, azizin sağ omzundan phelonion üzerine doğru sarkan diğer kumaş detaylarında da izlenmektedir.

7.1.19. Karanlık Kilise, Göreme

Katalog No: 19

Yapının Adı: Karanlık Kilise (Şapel no:23)⁶¹³

Yapının Yeri: Göreme (Kappadokia 2 Eparkhisi, Korama⁶¹⁴)

Tarihlendirme: XI. yy.⁶¹⁵; XII-XIII. yy.⁶¹⁶

Sahnenin Yeri: Güney apsis

Teknik: Fresk

Resim 48: Aziz Polykarpos, Karanlık Kilise (Kaynak: M. Uysun⁶¹⁷)

⁶¹³ Restle 1967: pl. XXII; G. de Jerphanion, *Une Nouvelle Province de L'Art Byzantin: Les Eglises Rupestres de Cappadoce*, Tome I, Paris 1925: 393-430; Rodley 1985: 48-56; R. Warland, *Byzantinisches Kappadokien*, Darmstadt 2013: 88-95; C. Jolivet-Levy, *Les Eglises Byzantines de Cappadoce*, Paris 1991: 132-135; Ousterhout 2019: 452; *TIB2*: 212.

⁶¹⁴ *TIB2*: 212.

⁶¹⁵ Jolivet-Levy 1991: 135; Rodley 1985: 56.

⁶¹⁶ Restle 1967: pl. XXII.

⁶¹⁷ Fotoğrafı paylaşan Mustafa UYSUN'a teşekkür ederim.

Sahnenin Tasviri: Aziz, beyaz bir çerçeveye sınırlandırılmış, koyu mavi fonda uzunlamasına dikdörtgen bir alanda tek başına ve yarım vücut olarak resmedilmiştir. Başını beyaz ve kiremit kırmızısı bordürle sınırlandırılmış altın sarısı bir hale sarmaktadır. Kısa-gri saç ve görece uzun-gri sakalla betimlenmiştir. Aziz sağ elini göğüs hizasının altında bir noktaya doğru kaldırmış; sol elinde kenarı kıızıl, sarı kapaklı bir kitap tutmaktadır. Üzerine yakası beyaz-kızıl tonlarında işlemeli bir phelonion ile beyaz üzeri siyah Latin haçı işlemeli bir omophorion giymiştir.

7.1.20. Dionysiou Manastır Katholikonu, Athos Dağı

Katalog No: 20

Yapının Adı: Dionysiou Manastır Katholikonu⁶¹⁸

Yapının Yeri: Athos Dağı (Makedonia 1 Eparkhiasi, Akanthos⁶¹⁹)

Tarihlendirme: XVI. yy.

Sahnenin Yeri: -

Teknik: Fresk

Resim 49: Aziz Polykarpos ve Aziz Hypatios'un Martyr Edilmesi, Dionysiou Manastır Katholikonu⁶²⁰

Sahnenin Tasviri: Aziz Polykarpos ve Aziz Hypatios'un⁶²¹ martyr edilmesi birlikte tasvir edilmiştir. Sahnenin sol tarafı Polykarpos'a, sağ tarafı ise Hypatios'a ayrılmıştır. Kompozisyonun arka planı gökyüzünü andırır şekilde laciverte boyanmıştır. Geri plandan öne doğru mimari öğeler ve figürler algılanmaktadır. Sol üst köşede ışık huzmesi halinde Kutsal Ruh dikkat çekmektedir. Alevlerin içinde diz çöküp ellerini göğe -Kutsal Ruh'a- kaldıran figür Aziz Polykarpos'tur. Kısa gri saçlı ve uzun gri sakallı betimlenen yaşlı aziz, yüzünde çaresiz bir ifadeyle tasvir edilmiştir. Polystaurion, beyaz üzeri siyah Latin haçı

⁶¹⁸ R. Curzon, *Visits to Monasteries of the Levant*, London 1897: 286-287.

⁶¹⁹ *HierSyn*, 640:5.

⁶²⁰ http://icons.v.ru/index.php?option=com_joomgallery&func=detail&id=5362&Itemid=4#joomimg Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 18.03.2021)

⁶²¹ *BHG* 759-759f; *BHG Nov. Auct.* 759b-759f; *SynaxCP* 223.

işlemeli omophorion, sarı renkte işlemeli epitrahelion, epimanikia ve epigonation giyimlidir. Aziz'in başının hemen üzerinde Grekçe, “*Smyrnalı Kutsal Martyr Aziz Polykarpos’un Şehitliği*” ifadesi yer almaktadır. Aziz'in gerisinde, sarı-kahverengi tonlarında kayalık bir tepe ile tepenin sol yanında taştan duvar şeklinde algılanan mimari unsurlar yer alır. Kayalığın gerisinde sağ tarafta, elinde mızrak taşıyan asker ve kırmızı giysili sivil birbiriyle konuşmaktadır. Aziz'in yanı başında yine diz çökmekte olan başı haleli iki figür daha bulunmaktadır.

Resim 50: Aziz Polykarpos ve Aziz Hypatios’un Martyr Edilmesi, Dionysiou Manastır Katholikonu (Detay)⁶²²

Kompozisyonun sağ tarafında ise ellerini önünde birleştirmiş diz çökmekteki figür Aziz Hypatios’tur. Aziz’in hemen arkasında elindeki taşı kaldırmış kırmızı giysili bir kadın figür yer almakta; taşı azize doğru fırlatmaktadır. Figürlerin gerisinde yine kayalık tepe ve onun gerisinde de taştan büyük bir mimari bulunmaktadır. Mimarinin hemen üzerinde de “Kutsal Martyr Aziz Hypatios’un Şehitliği” ifadesi yer almaktadır.

⁶²² http://icons.v.ru/index.php?option=com_joomgallery&func=detail&id=5362&Itemid=4#joomimg Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 18.03.2021)

7.1.21. Dionysiou Manastır Katholikonu, Athos Dağı

Katalog No: 21

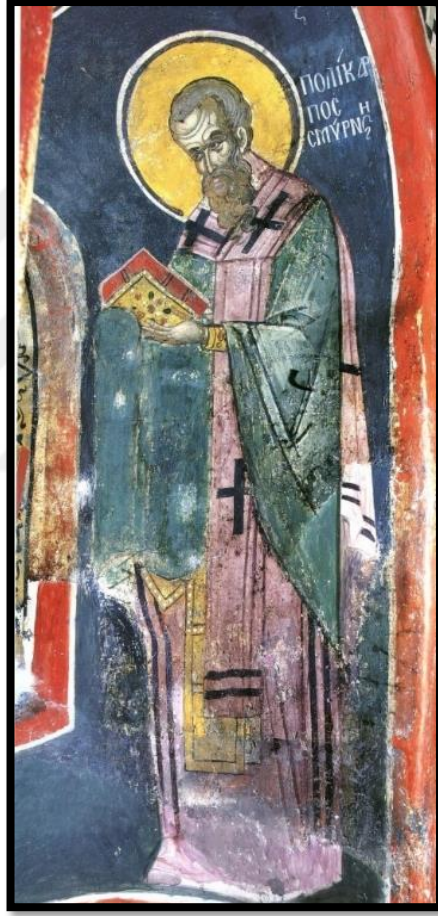
Yapının Adı: Dionysiou Manastır Katholikonu⁶²³

Yapının Yeri: Athos Dağı (Makedonia 1 Eparkhisi, Akanthos⁶²⁴)

Tarihlendirme: XVI. yy.

Sahnenin Yeri: -

Teknik: Fresk.

Resim 51: Aziz Polykarpos, Dionysiou Manastır Katholikonu⁶²⁵

Sahnenin Tasviri: Aziz tek başına, boydan tasvir edildiği resimde lacivert bir zemin üzerinde konumlanmıştır. Başını, beyaz ve siyah birer bordürün sınırlandığı altın

⁶²³ Curzon 1897: 286-287.

⁶²⁴ HierSyn. 640:5.

⁶²⁵ https://www.ruicon.ru/images/iconografy/icons/Dionisiat_grek_fresko/103_dionisiat.jpg Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 27.03.2021)

yaldız halesi çevrelemektedir. Kül rengi kısa saç ve uzun dalgalı sakal ile betimlenmiştir. Başını hafif öne, elinde tuttuğu sarı kapaklı kitaba doğru eğmiştir. Aziz, açık yeşil phelonion, üzeri siyah Latin haçı işlemeli omophorion, phelonionun altında beyaz stikharion ile sarı epitrahelion ve sol bileğinden görüldüğü kadarıyla işlemeli sarı epimanikia giyimlidir. Başının yanında “Smyrnalı Polykarpos” yazısı okunmaktadır.

7.1.22. Stravroniketa Manastır Katholikonu, Athos Dağı

Katalog No: 22

Yapının Adı: Stravroniketa Manastır Katholikonu⁶²⁶

Yapının Yeri: Athos Dağı (Makedonia 1 Eparkhiasi, Akanthos⁶²⁷)

Tarihlendirme: XVI. yy.

Sahnenin Yeri: -

Teknik: Fresk

Resim 52: Aziz Kharalampos, Aziz Blasios ve Aziz Polykarpos, Stravroniketa Manastır Katholikonu⁶²⁸

Sahnenin Tasviri: Aziz Polykarpos, martır azizler Khararalampos (solda) ve Blasios (ortada) ile birlikte tasvir edilmiştir. Figürler dikdörtgen pano içinde cepheden resmedilmiştir. Aziz Polykarpos en sağda yer alır. Baş ve omuz üzerinde figürlerin kimliklerini tanımlayan Grekçe yazılarda beyaz renk kullanılmıştır. Arka fon, figürlerin omuzlarına kadar yeşil, üst kesim ise siyah renkle boyanmıştır. Başlarındaki haleler, beyaz ve siyah kontürle belirlenmiş, zemininde sarı renk kullanılmıştır.

Aziz Polykarpos gri kısa saçlı ve gri uzun dalgalı sakallı yaşlı hali ile betimlenmiştir. Beyaz üzerine siyah Grek haçı işlemeli phelonion, beyaz üzeri koyu kırmızı Latin haçı işlemeli omophorion ve sağ elinden görüldüğü kadarıyla sarı işlemeli epimanikia giymektedir. Phelonionun altında görülmeyen sol eliyle üzeri işlemeli sarı kapaklı bir kitap tutan aziz, sağ elini de kitaba doğru uzatmaktadır.

⁶²⁶ Curzon 1897: 268-269.

⁶²⁷ HierSyn. 640:5.

⁶²⁸ https://www.ruicon.ru/images/iconografy/Fresco_ropisi_monast/159.jpg Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 27.03.2021)

7.1.23. Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi, İzmir

Katalog No: 23

Yapının Adı: Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi

Yapının Yeri: İzmir (Asia Eparkhiasi, Smyrna⁶²⁹)

Tarihlendirme: XX. yy.

Sahnenin Yeri: -

Teknik: -

Resim 53: Aziz Polykarpos, Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi⁶³⁰

Sahnenin Tasviri: Aziz, hayatından bir kesitin verildiği sahnede başka figürlerle birlikte resmedilmiştir. Başındaki haleyle diğer figürlerden ayrılan Polykarpos, diğer figürlerin ortasında yer almaktadır. Bir dizinin üzerine çökmüş vaziyette kollarını iki yana açarak Tanrı'ya dua eder, yalvarır ya da kendini teslim eder gibi görünmektedir. Sahne azizin martyr edilmek üzere yakalandığı sahneyi işaret ediyor olmalıdır. Azizin hemen arkasında; ayakta duran yaşlı bir adam, dizlerinin üzerine çökmüş genç bir kız ve kıza tutunan küçük bir çocuk durmaktadır. Yaşlı adam ve genç kız Aziz Polykarpos'a doğru bakmakta, kız sol elini azize doğru uzatmaktadır. Polykarpos'un diğer yanında ise ayakta

⁶²⁹ HierSyn. 660:12.

⁶³⁰ http://iconsv.ru/index.php?option=com_joomgallery&func=detail&id=5363&Itemid=4#joomimg Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 23.03.2021)

duran bir asker ile tek dizi üzerinde çökmüş şekilde azize yönelerek dua eden küçük bir çocuk durmaktadır. Arka planda dikkat çeken deniz ve ötesindeki dağlar, figürlerin bulundukları yerin, akropolis gibi şehrin yüksek bir noktası olduğu fikrini vermektedir.

7.1.24. Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi, İzmir

Katalog No: 24

Yapının Adı: Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi

Yapının Yeri: İzmir (Asia Eparkhiasi, Smyrna⁶³¹)

Tarihlendirme: XX. yy.

Sahnenin Yeri: -

Teknik: -

Resim 54: Aziz Polykarpos'un Martyr Edilişi, Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi⁶³²

Sahnenin Tasviri: Aziz, hayatından bir kesitin -martyr edildiği anın- verildiği sahnede başka figürlerle birlikte resmedilmiştir. Kompozisyonun merkezindeki, başında halesiyle, yanan ateşin içinde çıplak olarak direğe bağlı figür Polykarpos'tur. Ateşin sağındaki diz çöken bıyıklı figür, ateşe odun atarken tasvir edilmiştir. Azizin şehitliğine göre bu figür, ateş için odun ve çalı çırpı toplanması için seferber olan Yahudilerden biri olmalıdır⁶³³. Onun arkasında sol elinde rulo halinde bir kağıt tutan ve sağ eliyle de emir verir gibi azizi işaret eden figür valiye (anthypatos) benzemektedir. Ateşin diğer yanındaki figür Romalı

⁶³¹ HierSyn. 660:12.

⁶³² http://iconsv.ru/index.php?option=com_joomgallery&func=detail&id=5364&Itemid=4#joomimg Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 23.03.2021)

⁶³³ Bkz. Mart. Pol. 13.1.

bir askerdir. Sol eliyle azizin kolunu tutan asker, sanki valinin emri üzerine kaldırdığı sağ elindeki hançeri saplamak üzere azize yöneltmektedir. Askerin gerisinde ise elinde hançer tutan bir başka figür daha bulunmaktadır. Fondan algılandığı kadarıyla olay stadyumda gerçekleşmekte ve insanlar azizin martır edilişine tanıklık etmektedir. Ayrıca stadyumun dışında yüksek bir konumda portikolu antik bir yapı dikkat çekmektedir.

7.2 Minyatürlü El Yazmalarında Aziz Polykarpos Tasvirleri

7.2.1 Basileios II. Menologion’u, Vatikan

Katalog No: 01

Eserin Adı: Basileios II. Menologion’u⁶³⁴

Envanter No: BAV, Vat. Gr. 1613.419⁶³⁵

Eserin Orijini ve Yeri: Konstantinopolis – Bibliotheca Apostolica Vaticana (BAV)

Tarihlendirme: X. yy.

Metin Dili: Grekçe

Minyatürün Başlığı: Menologion’un Şubat Ayının 23. Günü, Smyrna Piskoposu Kutsal Şehit Aziz Polykarpos’un Yargılanması

Resim 55: Basileios II. Menologion’u – BAV, Vat. Gr. 1613.419⁶³⁶

⁶³⁴ C. Walter, **Art and Ritual of the Byzantine Church**, London 1982: 270; <https://library.princeton.edu/byzantine/manuscripts/22196> (Erişim tarihi: 11.03.2021)

⁶³⁵ BAV, Vat. Gr. 1613.419: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1613 (Erişim tarihi: 11.03.2021 23:32)

⁶³⁶ https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1613 Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 14.03.2021)

Sahnenin Türü ve Konusu: Aziz'in tam bir yaşam döngüsü *-siklus*⁶³⁷ - yerine yalnızca azizi tanımlayan belirli bir sahne betimlenmiştir. Özellikle, piskopos olan azizlerin dua ederken tasvir edilmesi yaygın bir gelenektir⁶³⁸. Sayfanın üst bölümü minyatür, alt bölümü ise metin şeklinde düzenlenmiştir. Menologion'un 419. levhasında yer alan minyatür, en dışta mavi onun içinde ise kırmızı çerçeveye sınırlandırılmış enine dikdörtgen bir alan içerisine çizilmiştir. Altın yaldız zemin üzerine yapılan kompozisyonda önde yer alan iki figürün sol tarafında, sırasıyla geriye doğru; mavi ve kırmızı çiçekli bir çalılık, mor renkte kayalık bir tepe, üzerinde yeşil yaprakları yoğun ve açık kahverengi gövdeli bir ağacın yer aldığı altın sarısı kayalık tepe tasvir edilmiştir. Figürlerin yöneldiği sağ tarafta ise önde odunlarla tutuşturulmuş yanmakta olan büyük bir alev ile gerisinde gri-kum sarısı tonlarında büyük bir kayalık tepe görünmektedir. Tasvir edilen figürlerden sağdaki Aziz Polykarpos, solda duran ve azizi iter gibi ellerini kaldırmış figür muhtemelen bir askerdir. Polykarpos başında ince bir hale, yüzünde umutsuz bir ifade, görece kısa saç ve sakalıyla betimlenmiştir. Giysisinin altında görünmeyecek şekilde kaldırdığı elleri, azizin dua eder bir vaziyette olduğu izlenimi yaratmaktadır. Giysi olarak ise mavi renkte stikharion üzerine, mor renkte phelonion ve siyah haç işlemeli beyaz renkte bir omophorion ile ayağına bir çift kaligia giymektedir. Polykarpos'un gerisindeki figür, sade bir piyade giyimine sahiptir. Üzeri sarı renkli Yunan haçları ile süslü siyah khitonun, manşet, üst kol ve etek kısımları mavi renkli bant şeritleriyle detaylandırılmıştır. Ayağına ise baldırlarının yarısına kadar gelen bir çift siyah bot giymektedir. Sahnede, Aziz Polykarpos'un -cellatı tarafından hançerlenmeden önce- öldürülmek üzere yakılan ateşin yanında, onu ateşe iten askerle resmedildiği görülmektedir.

⁶³⁷ A. Cutler, "CYCLE", **ODB**, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 696; Walter 1982: 566-567.

⁶³⁸ Walter 1982: 97-99.

7.2.2 Minyatürlü Bizans Menologion'u, Oxford

Katalog No: 02

Eserin Adı: Minyatürlü Bizans Menologion'u⁶³⁹

Envanter No: Bod. Lib. MS. Gr. th. f. 1: 28r⁶⁴⁰

Eserin Orijini ve Yeri: Thessalonike – Bodleian Library, Oxford (Bod. Lib.)

Tarihlendirme: XIV. yy.

Metin Dili: Grekçe

Minyatürün Başlığı: Menologion'un Şubat Ayının 23. Günü, Polykarpos

Resim 56: Minyatürlü Bizans Menologion'u – Bodleian Library MS. Gr. th. f. 1: 28r⁶⁴¹

⁶³⁹ El yazması Thessalonike despotu Demetrios I. Palailogos adına 1322-1340 tarihleri arasında hazırlanmıştır. Azizlerin festival günlerine göre Eylül ayından Ağustos ayına kadar düzenlenen tam sayfa resimli bir takvim niteliğindeki el yazması, İsa'nın ve Meryem'in siklusları ile başlayıp tüm önemli günleri içermektedir. Bkz. Walter 1982: 53-54; Bod. Lib. MS. Gr. th. f. 1: <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/ad0af7cf-a9bc-41d3-bcf5-9360d65a3311/> (Erişim tarihi: 11.03.2021); Hutter II, Oxford No.1 Abb. 51: I. Hutter, **Corpus der Byzantinischen Miniaturenhandschriften**, Oxford Bodleian Library II, Band 2, Stuttgart 1978: 16.

⁶⁴⁰ Hutter II, Oxford No.1 Abb. 51.

⁶⁴¹ <https://www.ruicon.ru/images/miniatura/Byzantium/00266.jpg> (Erişim tarihi: 11.03.2021)

Sahnenin Türü ve Konusu: Azizin tam bir yaşam döngüsü yerine, hayatından yalnızca martyr edildiği kesitine yer verilmiş bir örnektir. Özellikle, piskopos olan azizlerin bu tarz bireysel betimlemelerinde dua ederken tasvir edilmeleri yaygındır⁶⁴². Menologion'un 28r⁶⁴³ levhasında yer alan resim, kırmızı çerçevelerle 4 bölüme ayrılan sayfanın sol alt bölümünde konumlanmıştır. 23 (κγ⁶⁴⁴) Şubat gününe denk gelen bu kısım Aziz Polykarpos'a ayrılmıştır. Altın yaldız zemin üzerinde düzenlenen kompozisyonda fonda birbirine paralel uzanan yeşil ve mor renkte iki kayalık tepe görülmektedir. Ön planda ise sağda, yerde dizlerinin üzerine çökmüş vaziyette ellerini birleştirerek dua eder pozisyonda, gövdesini yaklaşık 45 derecelik açıyla yere eğen figür Aziz Polykarpos'tur. Azizin yüzü, martyr edilmeden önceki ruh halinden kaynaklı kaygılı bir ifadeyle betimlenmiştir. Kompozisyonun sınırlandırıldığı çerçevenin kırmızı rengi, azizin altın yaldız halesinin çevresini saran bordürle aynı renkte verilmiştir. Azizin yaşlı, kırılmış kısa saç ve sakalıyla tasvir edildiği resimde, algılanabildiği kadarıyla piskoposların kullandığı liturjik giysiler olan stikharion, phelonion ve omophorion giydiği izlenmektedir. Polykarpos'un hemen arkasında, mavi khiton üzerine giydiği kırmızı khlamysi dalgalanan; başının çevresinde beyaz renkli sade bir tainia ya da diadema türevi bant bağlı figür azizin cellatıdır. Kaldırdığı sağ elinde hançer tutmaktadır. Sahnede, Aziz Polykarpos'un -şehitliğine göre önce ateşe atılmıştır- bir asker tarafından hançerlenerek martyr edileceği an resmedilmiştir.

⁶⁴² Walter 1982: 97-99. Ayrıca bkz. Walter 1982: 88-94.

⁶⁴³ Recto (r), sağ.

⁶⁴⁴ Grekçe "23" numara. Bkz. <http://www.russellcottrell.com/greek/utilities/GreekNumberConverter.htm> (Erişim tarihi: 10.03.2021)

7.3 İkonalarda Aziz Polykarpos Tasvirleri

7.3.1 Hexaptych, Güney Sina

Katalog No: 01

İkonanın Adı: *Hexaptych*⁶⁴⁵; Bakire, Eski Ahitten Sahneler, Takvim ve Son Yargı İkonaları⁶⁴⁶

İkonanın Yeri: Sina Dağı Azize Aikaterina⁶⁴⁷ (Katarina) Manastırı, Azize Katarina/Güney Sina/Mısır

Tarihlendirme: XI. yy.

İkonanın Konusu: Aralık, Ocak, Şubat Ayı Azizleri

Teknik: Tempera

Resim 57: *Hexaptych*; Aralık, Ocak, Şubat Ayı Azizleri Takvimi⁶⁴⁸

⁶⁴⁵ G. Galavris, *An Eleventh Century Hexaptych of the Saint Catherine's Monastery at Mount Sinai*, Venice-Athens 2009: 21-23.

⁶⁴⁶ Galavris 2009: 21.

⁶⁴⁷ Αἰκατερίνα için ayrıca bkz. *SynaxCP*. 253.11.

⁶⁴⁸ Galavris 2009: Plates.

Sahnenin Konusu: *Hexaptychin* 9 satır şeklinde düzenlenen “Aralık, Ocak, Şubat Ayı Azizleri” ikonasının son satırında 23 (κγ⁶⁴⁹) Şubat gününe denk gelen soldan 4. konu, Aziz Polykarpos’a ayrılmıştır. Phelonion ve üzeri Latin haçı işlemeli omophorion giyen aziz alevler içinde, dua eder vaziyette betimlenmiştir⁶⁵⁰.

Resim 58: *Hexaptych*; Aralık, Ocak, Şubat Ayı Azizleri Takvimi: Aziz Polykarpos⁶⁵¹

⁶⁴⁹ Grekçe “23” numara: <http://www.russellcottrell.com/greek/utilities/GreekNumberConverter.htm> (Erişim tarihi: 10.03.2021)

⁶⁵⁰ Galavris 2009: 87.

⁶⁵¹ Galavris 2009: Plates.

7.3.2 Kutsal Seçilmişler Takvimi, St. Petersburg

Katalog No: 02

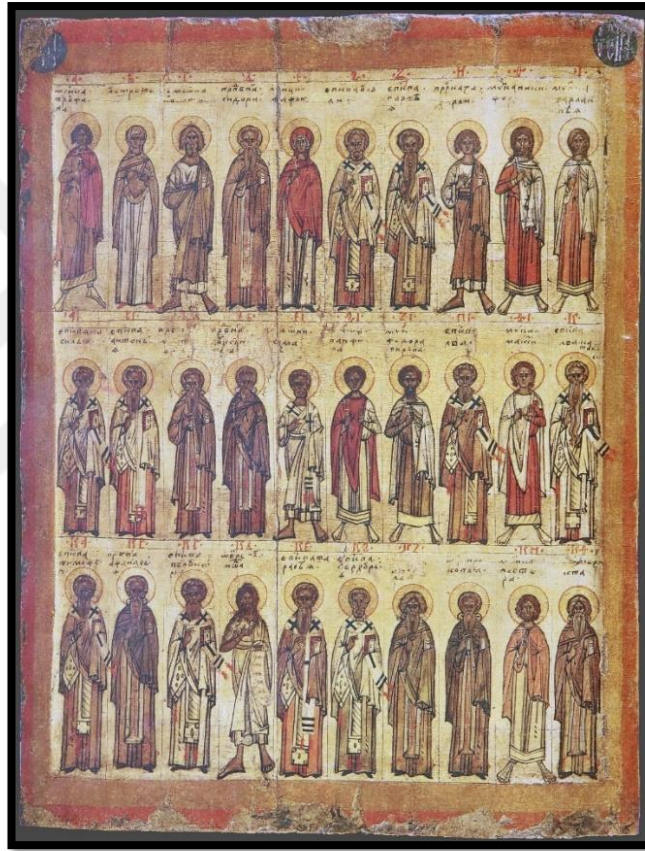
İkonanın Adı: Kutsal Seçilmişler Takvimi: Şubat Ayı Azizleri

İkonanın Yeri: Ermitaj Müzesi (The State Hermitage Museum), St. Petersburg/Rusya

Tarihlendirme: XVI. yy.⁶⁵²

İkonanın Konusu: Şubat Ayı Azizleri

Teknik: Ahşap üzerine tempera

Resim 59: Kutsal Seçilmişler Takvimi: Şubat Ayı Azizleri⁶⁵³

Sahnenin Konusu: Kutsal günleri şubat ayında olan azizlerin listelendiği ikonada, 3 sıra halinde ayın günlerine göre aziz betimleri yer almaktadır. 3. sırada soldan 3. bölüm olan 23 (κγ') Şubat günü, Aziz Polykarpos'a ayrılmıştır. Aziz boydan piskopos kıyafetleriyle betimlenmiştir. Başında halesiyle görece uzun sakallı olarak tasvir edilen Polykarpos; beyaz renkte stikharion üzerine kırmızı püsküllü epitrakhelion; stikharion

⁶⁵² Detaylı bilgi için bkz. <https://www.ruicon.ru/arts-new/icons/7x3-dtl.php> (Erişim tarihi: 10.03.2021)

⁶⁵³ <https://www.ruicon.ru/arts-new/icons/7x3-dtl.php> (Erişim tarihi: 10.03.2021)

üzerine phelonion ile haç işlemeli ve kırmızı püsküllü omophorion; belinden sarkan üzeri işlemeli epigonation ile resmedilmiştir. Sol elinde birçok tasvirde olduğu üzere kutsal kitap tutmakta ve sağ eliyle takdis işareti yapmaktadır.

Resim 60: Kutsal Seçilmişler Takvimi: Şubat Ayı Azizleri, Piskopos Polykarpos⁶⁵⁴

⁶⁵⁴ <https://www.ruicon.ru/arts-new/icons/7x3-dtl.php> (Erişim tarihi: 10.03.2021)

7.4 Mühürlerde Aziz Polykarpos Tasvirleri

7.4.1 Smyrna “Başpiskoposu” ya da “Metropoliti” (Proedros) Sophronios

Katalog No: 01

Mührün Adı: Smyrna “Başpiskoposu” ya da “Metropoliti” (Proedros) Sophronios⁶⁵⁵

Yer Aldığı Kataloglar: DO Seals III, no. 35.4⁶⁵⁶

Laurent, Corpus V/1, no. 740⁶⁵⁷

Wassiliou-Seibt, Siegl Mit Metrischen Legenden II, no. 2213⁶⁵⁸

Tarihlendirme: IX/X. yy.

Yazıt: Ön yüz: Ο|·|ΓΙ|Ο|C-Π|ΟΛ|ΥΚΑ|ΡΠ|C⁶⁵⁹

ὁ [ᾗ]γιος Πολύκαρπ[ο]ς⁶⁶⁰

Arka yüz: CMYPNs|ΠΡΟΕΔΡΟΥ|CΦΡΑΓςEIM.|CωΦΡONs⁶⁶¹

Σμύρν(ης) προέδρου σφραγ(ίς) είμ[ι] Σωφρον(ίου)⁶⁶²

Ölçü: Çap 30 mm.

Resim 61: Mühür 01 Ön Yüz⁶⁶³

⁶⁵⁵ DO Seals III, no. 35.4: J. Nesbitt ve N. Oikonomides, **Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art**, Vol. III, (Ed. J. Nesbitt ve N. Oikonomides), Washington 1996.

⁶⁵⁶ DO Seals III, no. 35.4.

⁶⁵⁷ Laurent, Corpus V/1, no. 740: V. Laurent, **Le Corpus des Sceaux de l'Empire Byzantin**, Tome V: L'Eglise, Paris 1963.

⁶⁵⁸ Wassiliou-Seibt, Siegl Mit Metrischen Legenden II, no. 2213: A.-K. Wassiliou-Seibt, **Corpus der Byzantinischen Siegel Mit Metrischen Legenden**, Teil 2, Band 28/2, Budapest 2015.

⁶⁵⁹ DO Seals III, no. 35.4.

⁶⁶⁰ DO Seals III, no. 35.4.

⁶⁶¹ DO Seals III, no. 35.4.

⁶⁶² DO Seals III, no. 35.4.

⁶⁶³ <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1951.31.5.998/view> (Erişim tarihi: 08.03.2021)

Resim 62: Mühür 01 Arka Yüz⁶⁶⁴

Tasvir: Aziz, mührün ön yüzünde yer almaktadır. Başında halesiyle yarım vücut ve sol elinde kutsal kitap tutar vaziyette tasvir edilmiştir. Mühürdeki bozulmalardan dolayı giysi detayları algılanamasa da giydiği phelonion ayırt edilebilmektedir.

⁶⁶⁴ <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1951.31.5.998/view> (Erişim tarihi: 09.03.2021)

7.4.2 Smyrna Metropolit Antonios

Katalog No: 02

Mührün Adı: Smyrna Metropolit Antonios⁶⁶⁵

Yer Aldığı Kataloglar: Laurent, Corpus V/1, no. 741⁶⁶⁶

Tarihlendirme: X. yy.

Yazıt: Ön yüz: ΑΓΗΕΠΟΛΛΥΚΑΡΠΕΡΟΘ⁶⁶⁷

Αγ(ι)ε Πολλύκαρπε βοήθ(ει)

Arka yüz: ΑΝΤΩΝΙΩΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙCΜ|VΡNHC⁶⁶⁸

Ἀντωνίω μετροπολίτ(η) Σμύρνης

Ölçü: Çap 23 mm.

Resim 63: Mühür 02 Ön Yüz⁶⁶⁹

Resim 64: Mühür 02 Arka Yüz⁶⁷⁰

Tasvir: Aziz, mührün ön yüzünde yer almaktadır. Başında halesiyle yarım vücut halde, sol elinde kutsal kitap tutar vaziyette ve sağ eliyle takdis yaparken tasvir edilmiştir. Belirli bir uzunlukta sakallı ve kısa saçlı olan azizin giydiği phelonion ile onun üzerine giydiği haç motifli omophorion seçilebilmektedir.

⁶⁶⁵ Laurent, Corpus V/1, no. 741.

⁶⁶⁶ Laurent, Corpus V/1, no. 741.

⁶⁶⁷ Laurent, Corpus V/1, no. 741.

⁶⁶⁸ Laurent, Corpus V/1, no. 741.

⁶⁶⁹ Laurent, Corpus V/Planches, pl. 100, no. 741: V. Laurent, *Le Corpus des Sceaux de l'Empire Byzantin*, Tome V: L'Eglise-Planches, Paris 1965.

⁶⁷⁰ Laurent, Corpus V/Planches, pl. 100, no. 741.

7.4.3 Smyrna Metropolit (Poimenas) Niketas

Katalog No: 03

Mührün Adı: Smyrna Metropolit (Poimenas) Niketas⁶⁷¹

Yer Aldığı Kataloglar: Laurent, Corpus V/1, no. 743⁶⁷²

Wassiliou-Seibt, Siegl Mit Metrischen Legenden II, no. 2211⁶⁷³

Tarihlendirme: XII-XIII. yy.

Yazıt: Ön yüz: O|A|Γ|I|O|Σ ΠO|ΛY|KAP|Π|O|Σ⁶⁷⁴

ὁ ἅγιος Πολύκαρπος

Arka yüz: CMVPHC|ΠOIMENA|ΦΙΛECN|KH|TANΠOΛY|KAPΠE :⁶⁷⁵

Σμύρνης ποιμένα φίλεε Νικήταν, Πολύκαρπε

Ölçü: Çap 34 mm.

Resim 65: Mühür 03 Ön ve Arka Yüz⁶⁷⁶

Tasvir: Aziz, mührün ön yüzünde yer almaktadır. Başında halesiyle boydan ve sol elinde kutsal kitap tutar vaziyette tasvir edilmiştir. Sağ eli çok net algılanamasa da takdis işareti yapıyor olması muhtemeldir. Yüzüne dair detayları mührdeki bozulmalardan dolayı seçilememektedir; ancak üzerindeki phelonion ile onun üzerine giydiği omophorion izlenebilmektedir.

⁶⁷¹ Laurent, Corpus V/1, no. 743; Wassiliou-Seibt, Siegl Mit Metrischen Legenden II, no. 2211.

⁶⁷² Laurent, Corpus V/1, no. 743.

⁶⁷³ Wassiliou-Seibt, Siegl Mit Metrischen Legenden II, no. 2211.

⁶⁷⁴ Laurent, Corpus V/1, no. 743.

⁶⁷⁵ Laurent, Corpus V/1, no. 743.

⁶⁷⁶ Wassiliou-Seibt, Siegl Mit Metrischen Legenden II, Tafel 13, no. 53.

7.4.4 Anonim (Aziz Nikolaos-Aziz Polykarpos)

Katalog No: 04

Mührün Adı: Anonim (Aziz Nikolaos- Aziz Polykarpos)⁶⁷⁷

Yer Aldığı Kataloglar: DO Seals VII, no. 15.39⁶⁷⁸

Tarhlendirme: XI-XII. yy.

Resim 66: Mühür 04 Ön Yüz⁶⁷⁹

Resim 67: Mühür 04 Arka Yüz⁶⁸⁰

⁶⁷⁷ <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1958.106.2999/view> (Erişim tarihi: 08.03.2021)

⁶⁷⁸ <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1958.106.2999/view> (Erişim tarihi: 09.03.2021)

⁶⁷⁹ <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1958.106.2999/view> (Erişim tarihi: 09.03.2021)

⁶⁸⁰ <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1958.106.2999/view> (Erişim tarihi: 09.03.2021)

Tasvir: Aziz, mührün arka yüzünde yer almaktadır. Başında halesiyle yarım vücut halde tasvir edilmiştir. Mühürdeki bozulmalardan dolayı elleri ve yüzü algılanamamakta; ancak giydiği phelonion ile onun üzerinde olup aşağı doğru sarkan omophorion seçilebilmektedir.

Yazıt: Ön yüz: O|NI|K,-ΛAO|C :⁶⁸¹

ὁ ἄ(γιος) Νικ(ό)λαος⁶⁸²

Arka yüz: ?|?|OΛ|VK?A|P?|OΣ

ὁ ἄ(γιος) Πολύκαρπος

Ölçü: Çap 14 mm.

⁶⁸¹ <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1958.106.2999/view> (Erişim tarihi: 09.03.2021)

⁶⁸² <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1958.106.2999/view> (Erişim tarihi: 09.03.2021)

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

İS. I-II. yüzyıllarda yaşamış Aziz Polykarpos, ilk 7 Hristiyan cemaatinden biri olan Smyrna'nın 5. piskoposudur. 23 Şubat 155 veya 156 yılında inancı uğruna Smyrna'da yakılarak martyr edilmiştir. Hristiyan tarihinin önemli dini liderlerinden biridir. Azizin gerek piskopos olduktan sonra gösterdiği mucizeler gerek yakalanarak yargılandığı süreç, İsa Peygamber'in hayatıyla yakın benzerlik göstermektedir.

Smyrna Hristiyan cemaatinde önemli bir yere sahip azizin anısının yaşatıldığı kült alanına yönelik bilgiler ise günümüze ulaşan maddi kalıntıların yetersizliğinden dolayı eksiktir. Konuyla ilgili detaylara yalnızca XVII-XX. yüzyıllar arasında İzmir'e gelen gezginlerin anılarından ulaşmak mümkündür.

Seyahatnamelerde aktarılan bilgilerden, azizin martyr edildiği yer konusunda farklı tartışmalar olduğu anlaşılmaktadır. İzmir'i ziyaret eden gezginlerin 10'u, azizin antik tiyatroda, 8'i antik stadyumda martyr edildiğini ileri sürmektedir. Azizin şehitliği hakkında kısıtlı bilgi sunan belgelerde ise Polykarpos'un Pagos Tepesi'ndeki stadyumda yakılarak martyr edildiği nakledilmektedir.

Kaynaklarda, Pagos Dağı'nda azizin adıyla anılan yapı kalıntılarıyla ilgili de çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Seyahatnamelerin 26'sında Aziz Polykarpos'a adanmış bir mezarın varlığından söz edilmektedir. Bunlardan 5'i, mezar yerinde bir servi ağacı bulunduğunu nakleder. 13 seyahatnamede Aziz Polykarpos Şapeli, 6'sında Aziz Polykarpos Kilisesi'nden bahsedilmektedir. Bunların dışında 3 gezgin Pagos Dağı'ndaki kült alanı yakınlarında konumlandırılan Aziz Ioannes Katedral Kilisesi'ne, 1 gezgin Başpiskoposluk Katedral Kilisesi'ne notlarında yer vermiştir. Lokasyonlarına ilişkin tartışmalar bulunan Homerion'dan 9, Janus Tapınağı'ndan ise 7 seyyah notlarında değinmektedir.

Osmanlı'nın bölge hakimiyetini ele geçirmesiyle birlikte İzmir'deki Müslüman nüfusu artmış, yeni toplumun ihtiyacına yönelik eski yapı kalıntıları ya dönüştürülmüş ya da başka yapıların malzemesi haline gelmiştir.

Bu durum, azize ait kült alanında Aziz Polykarpos'a ait bir mezarın mı yoksa Yusuf Dede adıyla anılan bir tekkenin mi bulunduğu konusunu tartışmaya açmıştır. Kült

alanını ziyaret eden V. Stochove, P. Pacifique, B. de Monconys ve C. du Loir gibi seyyahlar, bölgede piskoposluk tacı ya da şeyh başlığına benzer bir mezar taşı gördüklerini belirtmektedirler. Gayrimüslim nüfusunun ilgili alanı düzenli olarak ziyaret etmesi ve bir hac merkezi gibi kullanması azizin anısının, bölgenin Türkleşmesinden sonra da yaşatıldığı fikrini güçlendirmiştir. Haritalar ve arşiv kayıtlarından ulaşılan bilgiler ise kült alanında Edhemiyye tarikatına bağlı ve Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen bir tekke/zaviye inşa edildiğini göstermiştir. Bu durum şehir tarihinde önemli yer tutan Aziz Polykarpos gibi bir din şehidine ait kült alanının, İzmir'in Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasıyla birlikte bir Müslüman mezarına dönüştüğü görüşünü kuvvetlendirmiştir.

Aziz Polykarpos'un yer aldığı duvar resimleri, coğrafi olarak geniş bir yayılım göstermektedir. Bu durum özellikle üslup karşılaştırması yapabilme açısından bir sınıflandırma gereğini doğurmaktadır. Bu nedenle birbirine hem yakın hem de uzak konumlarda olan örneklerin etkileşimlerinin takip edilebilmesi için piskoposluk bölgeleri (eparkhia) ve yaklaşık olarak bağlı oldukları kentler (polis/metropolis) temel alınarak bir sınıflandırma yapılmıştır.

Duvar resimlerine göre sayıca daha az olan mozaik örneklerine 3 farklı yapıda rastlanmıştır. Bunların ikisi Ravenna'daki V-VI. yüzyıl örnekleriyken üçüncüsü Hosios Loukas Manastır Katholikonu'ndaki XI. yüzyıl mozağıdır. Ravenna örnekleri hem yüzyıl hem de lokasyon farkının etkisiyle Hosios Loukas'tan ayrılmaktadır. Ravenna mozaiklerinde Polykarpos, kıyafetlerine de yansıdığı üzere bir Romalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Figürler; saç, sakal veya yüz yapısı dışında hacimsel olarak zayıflık ve renk paleti açısından da birbiriyle benzerlik göstermektedir. Hosios Loukas'taki mozaik ise azizin piskopos giysileri içinde dini bir figür olarak karşımıza çıktığı örneklerdendir. Kompozisyon açısından Ravenna Aziz Andreas Başpiskoposluk Şapeli mozağı ile Hosios Loukas örneği bir madalyon içinde verilmiştir. Ravenna'da madalyonun içi mavi renk, Hosios Loukas'ta ise altın yıldız renk tesseralarla doldurulmuştur. Ravenna Aziz Apollinarios Bazilikası (Yeni) ise azizin boydan ve başka azizlerle resmedildiği bir örnektir.

MYSIA 1 Eparkhiasi'nda incelenen, günümüz Sırbistan sınırlarında, birbirlerine ortalama 150-200 km mesafelerde bulunan XIII. yy. Sopocani ile XIV. yy. Studenica ve

Ravanica örneklerinde bazı yönlerden üslup benzerlikleri olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum özellikle Sopocani Manastırı “Kutsal Üçleme Kilisesi” ile Studenica Manastırı “Aziz Ioakeim ve Azize Anna Kilisesi” fresklerindeki Polykarpos figürlerinde dikkat çekmektedir. Aziz’in yüz hatlarının dışında göz ve burun yapısında da önemli derecede uyum görülse de tamamen bir benzerlik olduğundan söz etmek de güçtür. Boydan resmedilmiş Sopocani örneğinde, yarım vücut halde verilmiş Studenica’ya göre aziz’in yüzünde daha sert bir ifade vardır. Figürlerdeki renk kullanımı açısından ise Studenica’nın daha renkçi bir tavır izlediği ve güçlü bir aydınlatmaya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Polykarpos’un “Ravanica Manastır Kilisesi” örneğinde ise Studenica’daki gibi renkçi; ancak hem Studenica hem de Sopocani’ye göre daha çizgisel ve stilize bir üsluba sahip olduğundan bahsedilebilir. Figürün yüz hatları ise doğrudan diğer iki mozaikten ayrılarak aziz’in daha yaşlı şekilde görüldüğü bir örnektir.

DARDANIA Eparkhiasi sınırlarında incelenen, günümüz Kosova’sındaki XIV. yy. Pec, Gracanica ve Visoki Decani fresklerinde de üslup açısından bazı ortak noktalar öne çıkmaktadır. Özellikle resimlerdeki bozulmalara rağmen Pec Manastırı “Aziz Demetrios Kilisesi” ve resimlerini büyük ölçüde korumayı başarmış “Visoki Decani Manastır Kilisesi” örnekleri renkçi ve aydınlık üsluplarına karşın figürlerin hacim ve derinlik açısından zayıflıklarıyla dikkat çekmektedir. Gracanica Manastırı “Theotokos Kilisesi”ndeki fresk, zayıf renk kullanımıyla beraber kasvetli bir hava içindedir. Figür, hacimsel anlamda bölgedeki diğer örneklerden görece daha güçlü bir profil çizmekte; ışık-gölge uygulamalarının kıyafetlerindeki detayları zenginleştirmesiyle sağlanan üç boyut algısı da bunu desteklemektedir.

Visoki Decani’deki freskler de kendi içinde benzer ve farklı özellikler taşımaktadır. Her ikisi de bemada yer alan fresklerden güneydeki, kuzeydekine göre daha yaşlı halde ve daha seyrek saçla tasvir edilmiştir. Yüz hatları, saç ve sakal yapısıyla genel olarak çizgisel ve stilize bir üsluba sahiptir. Her iki freskin de renkçi bir tavır izlediği görülse de hacimsel yapıları zayıftır.

MAKEDONIA 1 Eparkhiasi’nda değerlendirilen günümüz Selanik kentindeki XIV. yy. “Aziz Nikolaos Orphanos Kilisesi” freski de “Visoki Decani Manastır Kilisesi” bema güney duvarındaki Polykarpos tasviri ile benzerlik göstermektedir. Her iki örnekte de aynı modelin resmedilmesi dikkat çekicidir. Uzun ve dalgalı sakal yapısı, başın üst

kısının açık, yanlarının ise sakallarda olduğu gibi dalgalı verilişi her iki resimde de aynı çizgiselliktedir. Bu benzerlikler azizin alın, elmacık kemiği, göz, kaş ve burun yapısında da birbirini takip etmektedir. Azizin piskopos giysilerinin bolluğundan dolayı algılanamayan vücut hatları da aynı şekilde zayıf bir hacimsellik ortaya koymakta; giydiği polystaurion ve omophorion gerek renk gerek desen açısından birbirleriyle yakınlık içindedir. Bu durum Polykarpos'un elinde taşıdığı kitapta da büyük ölçüde izlenmektedir.

XIV. yüzyılda, özellikle Balkanlar'daki Ortodoks kiliselerinde çalıştığı bilinen bir grup ressamdan sıklıkla söz edilmektedir⁶⁸³. Oldukça geniş bir coğrafyada etkili olan grupta, Astrapas⁶⁸⁴ adıyla bilinen sanatçı ekibin başında bulunurken onunla birlikte Panselinos⁶⁸⁵, Mikhael⁶⁸⁶, Eutykhios⁶⁸⁷ ve diğer bazı ressamalar günümüz Balkanlar coğrafyasında DARDANIA'daki Visoki Decani ve Gracanica'dan MAKEDONIA 1'deki Nikolaos Orphanos'a kadar pek çok yapıda çalışmıştır. Bazı figürlerin hem renk hem de çizgisel, bazı figürlerin ise renk ve ışık-gölge uygulamaları açısından birbiriyle ilişkili olmasının temel sebebi gezici ressam gruplarının etkisidir.

NEA EPEIROS Eparkhiasi'nda ele alınan, Ohrid "Azize Sofya Kilisesi"ndeki XI. yy. Aziz Polykarpos freski, güçlü hacim yapısı ve katı yüz ifadesiyle dikkat çeken bir örnektir. Aynı katılık renk kullanımı ve gölgelendirmelerde de benzer bir tutum izlemiş; plastik yönünden güçlü ancak kasvetli bir imaj çizmiştir. Benzer bir diğer örnek de PALAI EPEIROS dahilinde incelenen Arta'daki "Aziz Demetrios Katsouris Kilisesi"nin XIII. yy. freskinde karşımıza çıkmaktadır. Renk ve gölge geçişleri Ohrid kadar sert olmamasına karşın katı ve plastik yönünde güçlü bir figür betimlenmiştir.

Günümüz Distomo yakınlarında yer alan ve HELLAS Eparkhiasi'nda değerlendirilen Hosios Loukas Manastırı, Aziz Polykarpos'a ait hem mozaik hem de fresk örneği barındıran tek örnektir. Azize ait mozaik manastır katholikonunda karşımıza çıkarken fresk ise "Panagia Kilisesi"nde yer almaktadır. Genellikle aynı manastır içindeki

⁶⁸³ Rice 1963: 16-17; F. S. Skliris, "Shading and Psychology in the Wall Paintings of Saint Nikolaos Orphanos", **AYIOS NIKOLAOS ORPHANOS, THE WALL PAINTINGS**, Athens 2003: 74-76.

⁶⁸⁴ Rice 1963b: 16.

⁶⁸⁵ Skliris 2003: 74.

⁶⁸⁶ Rice 1963b: 16-17.

⁶⁸⁷ Rice 1963b: 16-17.

yapıların resimlenmesinde, esas kilise olan kathedrikonda çoğunlukla mozaikle karşılaşılırken diğer yapılarda freskler ağırlıktadır. Mozaik daha önce değerlendirildiği üzere en başta giyim şekliyle Ravenna'daki birer Romalı olarak betimlenen aziz tasvirlerinden ayrılmaktadır. Burada azizin piskopos kıyafetleriyle elinde kutsal kitap taşıırken betimlenmiştir. Oysa Ravenna mozaiklerinde azizin dini yönünü nitelendiren detaylar üzerinde durulmamıştır. Bunların yanı sıra özellikle çizgisel ve stilize yönün ağır bastığı Hosios Loukas mozaığında, figürün uzun ince yüz hattı ile iri siyah gözlerinin Doğu etkisi taşıdığını söylemek mümkündür. Manastırın “Panagia Kilisesi”nde yer alan fresk ise hem yakın bölgelerdeki hem de Anadolu'daki Polykarpos tasvirlerine göre oldukça farklı bir üsluba sahiptir. Keskin renk geçişlerinin yanı sıra uygulanan ışık-gölge geçişleri, figürün hacimsel yapısının içini boşaltarak üç boyut algısını zayıflatmaktadır. Kemikli yüz hattı, kalın kaşlar ve iri siyah gözlerle kurgulanmış uzun ince yüz yapısı, saç ve sakalın dikey çizgisel üslubu ile daha da ön plana çıkmaktadır. Belirgin şekilde Doğulu bir yüz yapısının ortaya konduğu freskte, azizin diğer tasvirlerinde karşılaşılmayan koyu bir tende resmedilmesi de dikkat çekicidir.

NESOI Eparkhiasi'nda incelenen, günümüz Sakız Adası'nda bulunan “Panagia Krena Kilisesi”nin madalyon içindeki Polykarpos tasviri ise oldukça stilize ve yoğun renkçi bir üsluba sahiptir. Özellikle kıyafetleri üzerindeki ışık-gölge uygulamaları figürün hacimsel zayıflığını kırsa da genel olarak azizin doğallıktan uzak karikatürize bir havada betimlendiğini söylemek mümkündür.

LYKIA Eparkhiasi'nda, günümüz Demre'de yer alan “Aziz Nikolaos Kilisesi” mezar mekanında bulunan XII. yy. Polykarpos freskinde ciddi bozulmalar söz konusudur. Buna rağmen beraber resmedildiği figürlerden de yola çıkarak aydınlık tonların ağırlıkla kullanıldığı ve keskin geçişlere sahip ışık-gölge uygulamaları görülmektedir. Figür hacimsel olarak belirli bir ağırlığa sahiptir. Özellikle kıyafetlerindeki detaylarla da bu algı güçlendirilmiştir.

KAPPADOKIA 2 Eparkhiasi'nda değerlendirilen Göreme'deki “Karanlık Kilise”de, iyi şekilde korunagelmış bir Polykarpos tasviri bulunmaktadır. Yüz bölgesindeki bozulmalara rağmen stilize bir uygulamanın algılandığı; genel anlamda renk çeşitliliği açısından oldukça sade ve aydınlık tonların hakim olduğu freskte, keskin ışık-gölge ve renk geçişleri ile figür hacimsel anlamda güçlendirilerek katı bir hale

getirilmiştir. Figürün uzun ince yüz yapısı ve tahminen iri gözleri, Hosios Loukas mozağinde olduğu gibi Doğulu bir etki çağrıştırmaktadır. Göreme'deki bir diğer örnek de “Kılıçlar Kilisesi”nde karşımıza çıkmaktadır. Yüzü dışında neredeyse bozulmaya uğramadan gelen freskte, Polykarpos alışılmışın dışında bir betimle karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla yaşlılık çağında ve gri saç-sakalla resmedilirken burada genç, siyah kısa saçlı ve sakalsızdır. Alışılmış piskopos giysisine ek olarak khlamys gibi bir pelerin giymektedir. Yaygın olarak elinde sarı kapaklı deri kutsal kitap tutarken betimlenirken bu örnekte kitap ayrıntısına yer verilmemiştir. Aziz Polykarpos'un dini bir figür olarak betimlendiği başındaki halesi ile phelonionu üzerinde haç işaretinden anlaşılmaktadır.

Hosios Loukas örnekleri gibi yine HELLAS Eparkhiasi'nda değerlendirilen, günümüz Mora Yarımadasının güney kesiminde Polemitas Köyü'nde yer alan “Aziz Mikhael (Başmelek) Şapeli”nde de Aziz Polykarpos'a ait bir duvar resmi bulunmaktadır.

Aziz Polykarpos'un, kırsaldaki dini mimarinin resim programına girmesinin ise halkın inanç temelleriyle ilgisi olduğu düşünülmektedir. Kırsal nüfusun yaşadığı köy⁶⁸⁸ (χωρίον⁶⁸⁹ ya da κόμη⁶⁹⁰) ya da köyden daha küçük yerleşim birimlerinde, öncelikli geçim kaynakları bitkisel ve hayvansal temelli tarımsal faaliyetlerdir. Bu nedenle köylerde yaşayan nüfus, sosyoekonomik yaşantılarını olumsuz etkileyebilecek; kötü iklim şartları ya da yetiştirdikleri bitki ve hayvanlarda görülebilecek hastalıklar için kendilerini koruyabilecek dini figürlere karşı ayrı bir bağlılık göstermiş olabilirler.

Özellikle kırsal yerleşimler üzerine çeşitli çalışmalar yapan L. Safran⁶⁹¹, A. Laiou⁶⁹² S. Gerstel⁶⁹³, günümüz Mora Yarımadası ile Yunanistan'a bağlı çeşitli

⁶⁸⁸ Vryonis 1971: 27-28; A. E. Laiou-Thomadakis, **Peasant Society in the Late Byzantine Empire: A Social and Demographic Study**, New Jersey 1977: 35-36; A. E. Laiou, “The Byzantine Village”, **Les Villages dans l'Empire Byzantin (IVe-XVe siècle)**, Realites Byzantines 11, (Eds. J. Lefort, C. Morrison ve J.-P. Sodini), Paris 2005: 36-39; Gerstel 2015: 10-11.

⁶⁸⁹ Χωρίον (Grek.): Yer; çarşı; kale, ülke. Çelgin 2011: 724. Ayrıca bkz. Χωρίτης (Grek.): Kırsal oturan, kırsal yaşayan kimse; çiftçi. Çelgin 2011: 724.

⁶⁹⁰ Κόμη (Grek.): Köy; kasaba; bir kentin mahallesi. Çelgin 2011: 388; Ayrıca bkz. Κομήτης (Grek.): Köylü. Çelgin 2011: 388; Κομάρχης (Grek.): Köy yöneticisi, köy muhtarı; komarkhes. Çelgin 2011: 388.

⁶⁹¹ Safran 2005: 179-192.

⁶⁹² Laiou-Thomadakis 1977: 108-140, 223-266.

⁶⁹³ Gerstel 2005: 165-178.

adalarındaki köylerin ibadet mekanlarında tespit ettikleri Aziz Polykarpos⁶⁹⁴, Aziz Blasios⁶⁹⁵, Aziz Mamas⁶⁹⁶, Aziz Tryphon⁶⁹⁷ ya da Aziz Menas⁶⁹⁸ tasvirlerinin bu tarz bir anlam taşıdıklarını ifade etmektedir⁶⁹⁹.

Polemitas'taki "Aziz Mikhael (Başmelek) Şapeli⁷⁰⁰" örneğinde görüldüğü gibi yine XIII. yüzyıla tarihlenen ve Aziz Polykarpos'a ait duvar resimleri içeren; Naksos Adası'ndaki "Panagia stes Yiallous Şapeli⁷⁰¹", Ano Boularioi'deki "Aziz Mikhael (Başmelek) Kilisesi⁷⁰²", Krokees'teki "Aziz Demetrios Kilisesi⁷⁰³" ve Kritsa'daki "Panagia Kera Kilisesi⁷⁰⁴"nde, bahsi geçen azizlerin bir ya da birçoğu resim programında karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, bir arada görülmesi pek de yaygın olmayan bu azizlerin, kırsalın dini mekanlarındaki resim programlarında farklı bir anlam yüklenmiş olduğu fikrini güçlendirmektedir⁷⁰⁵.

Ayrıca üslup açısından bakıldığında Göreme'deki Karanlık Kilise freski ile Polemitas Köyü'ndeki örnek arasında da ilginç bir benzerlik vardır. Figürler doğrudan aynı olmamasına karşın neredeyse aynı kıyafetleri aynı renkte giymeleri, aynı duruşa sahip olmaları ve aynı yüz ifadesini taşımaları dikkat çekicidir. Buna ilişkin en önemli detaylardan biri de beyaz omophorionlarının boyna temas eden noktalarıdır. Diğer kıyafetlerinin boyundaki desenli kısımları da aynı işlenmiştir. Bu durum aynı atölyeye ya da okula bağlı gezgin sanatçıların, birbirine bu kadar uzak iki yapıda da çalışmış olma ihtimallerini akıllara getirmektedir.

⁶⁹⁴ Polykarpos adı, toprağın ve mahsullerin bereketli ve verimli olmasıyla ilişkilendirilir. Gerstel 2005: 177; Gerstel 2015: 66.

⁶⁹⁵ Blasios adı, küçük ve büyükbaş hayvanların güvenliğiyle ilişkilendirilir. Gerstel 2005: 173, 177.

⁶⁹⁶ Mamas adı, hayvanların ehliştirmesiyle ilişkilendirilir. Gerstel 2005: 170, 172-175.

⁶⁹⁷ Gerstel 2005: 170, 173.

⁶⁹⁸ Menas adı, kayıp hayvanların güvenli şekilde bulunabilmesiyle ilişkilendirilir. Gerstel 2015: 67-68.

⁶⁹⁹ Gerstel 2005: 165-178; Gerstel 2015: 66-67, 111.

⁷⁰⁰ Gerstel 2015: 128-129.

⁷⁰¹ Gerstel 2015: 111-112; N. Zarras, "Identity and Patronage in Byzantium: Epigraphic Evidence and Donor Portraits of Naxos", **Inscriptions in the Byzantine and Post-Byzantine History and History of Art**, (Ed. C. Stavrakos), Yunanistan 2016: 65-68.

⁷⁰² Gerstel 2005: 178; Gerstel 2015: 27, 67, 119.

⁷⁰³ Gerstel 2005: 178.

⁷⁰⁴ Gerstel 2005: 178.

⁷⁰⁵ Ayrıca bkz. S. E. J. Gerstel, "Mapping the Boundaries of Church and Village: Ecclesiastical and Rural Landscapes in the Late Byzantine Peloponnese", **Viewing the Morea: Land and People in the Late Medieval Peloponnese**, (Ed. S. E. J. Gerstel), Washington 2013: 355-368.

Post-Bizans Dönemi duvar resimlerinden MAKEDONIA 1 sınırlarında değerlendirilen “Dionysiou Manastır Katholikonu”nda 2, “Stravroniketa Manastır Katholikonu”da ise 1 adet Aziz Polykarpos’a ait fresk tespit edilmiştir. Dionysiou örneklerinde figürlerde aynı modelin kullanılması dikkat çekici olup aynı sanatçının eseri olduklarını düşündürmektedir. Azizin martyr edildiği sahnede yüzünde çaresiz; tek başına verildiği resimde ise katı bir ifade yer almaktadır. Her ikisinde de yüz hatları ve kıyafetleri dahil yoğun bir çizgisel üslup, renk kullanımında solukluk, ışık-gölge uygulamasında aşırı keskin hatlar öne çıkmaktadır. Tüm bu özellikler, figürlerde hacimsel anlamda bir zayıflık ortaya koymaktadır. Azizin martyr edildiği sahnedeki renk kullanımı, tek olduğu figüre göre daha sıcak tonları barındırmasına karşın renk çeşitliliği açısından yine sığ bir uygulamaya işaret etmektedir. Kompozisyonun geneline bakıldığında ise XVI. yy. gibi geç bir dönemde resmedilmesine rağmen mimari unsurlarda henüz 2 boyut algısının devam etmesi, yerel geleneklerin devamı olarak algılanabilir. İtalyan ressam Giotto di Bondone’nin Proto-Rönesans fresklerindeki örneklerin oldukça gerisinde kaldığı dikkat çekicidir.

Resim 68: Sıradan Bir Adamın Hürmeti, Aziz Francesco Üst Kilise (Assisi), Giotto di Bondone⁷⁰⁶

⁷⁰⁶ <https://www.wga.hu/art/g/giotto/assisi/upper/legend/franc01.jpg> (Erişim tarihi: 08.04.2021)

Stavroniketa freskinde ise renk çeşitliliğinin ve ışık-gölge uygulamalarının zayıf olduğu izlenmektedir. Özellikle kıyafetlerde vurgulanarak figürün hacimsel ağırlığını ön plana çıkarması beklenen ışık-gölge, azizin yalnızca yüz hatlarında sınırlı kalmış; orada da oldukça keskin geçişlerle uygulanmıştır. Figür genel anlamda da detaylardan arındırılmış, çok sade bir üslupta resmedilmiştir. Tüm bunlar figürün plastik etkisini de azaltmış; yalnızca yüz ifadesiyle aktarılan katı bir bakış kalmıştır. Duvar resmini yapan sanatçının da Girit Okulu'ndan Giritli Theophanes⁷⁰⁷ olduğu bilinmektedir.

Diğer Post-Bizans Dönem duvar resimleri ise ASIA Eparkhisi'nde incelenen günümüz İzmir sınırlarındaki Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi'nde yer almaktadır. XX. yüzyıla tarihlenen resimler, diğer Post-Bizans Dönem örnekleri de dahil tüm duvar resimlerinden üslup açısından ayrılmaktadır. Diğerlerine göre oldukça natüralist üsluptaki 2 duvar resminde azizin son anlarının betimlendiği konular işlenmiştir.

İlk resim Polykarpos'un piskopos kıyafetleri içinde, henüz yakalanarak martyr edileceği arenaya götürülmeden önce, dua ederken betimlendiği resimdir. Sahnedeki mekan derinliği; perspektif çizim, figürler çokluğu ve mimari detaylarla pekiştirilerek güçlendirilmiştir. Figürler gerek renk kullanımı gerek ışık-gölge uygulamalarıyla hem hacimsel hem kütsel anlamda sağlam birer yapıda kurgulanmıştır.

Kilisedeki martyr sahnesindeki biçimsel özellikler diğer resimde olduğu gibi devam etmektedir. Kompozisyonda aziz, *vitasi*nda anlatıldığı şekilde; önce yakıldığı, ölmediğinde ise validen emir alan bir asker tarafından hançerlendiği görülmektedir. Yine *vitadaki* gibi aziz yarı çıplak vaziyettedir. Minyatür, ikonalar ve Post-Bizans Dönemi yapısı Dionysious Manastır Katholikonu'nda aynı sahne, azizin piskopos kıyafetleriyle yalnızca ateşler içinde bulunduğu anı göstermektedir.

Anıtsal resim örneklerindeki Aziz Polykarpos tasvirlerinin çoğunlukla kutsal mekanda yer aldığı görülmüştür. Yapılardaki konumları tespit edilebilen örneklerin 6'sı bema ve 5'i apsiste bulunurken 1'i diakonikon, 5'i naos ve 1'i de mezar mekanında resmedilmiştir.

Üslup açısından ciddi bir benzerlik olmamasına karşın, konuların yakınlığı açısından minyatürlü el yazmalarını ve ikonaları beraber incelemek mümkündür.

⁷⁰⁷ C. Bouras, **Byzantine & Post-Byzantine Architecture in Greece**, Athens 2006: 245.

“Basileios II. Menologion’u”⁷⁰⁸, “Minyatürlü Bizans Menologion’u”⁷⁰⁹ ve “Azize Aikatarina Manastırı *Hexaptych*”indeki Polykarpos tasvirleri, azizin martyr edilişini konu edinmesiyle dikkat çekmektedir. Basileios II. Menologion’u ile *Hexaptychte*, azizin yakılarak martyr edildiği sahneyi göstermektedir. Minyatürde bir askerin Polykarpos’u ateşlere itmesiyle kurgulanan sahne, ikonada doğrudan azizin ateşlerin içinde verilmesiyle sunulmuştur. Minyatürlü Bizans Menologion’unda ise azizin asker tarafından hançerlenmesi gösterilmektedir. Bunların yanı sıra Post-Bizans Dönemi ikonası “Kutsal Seçilmişler Takvimi: Şubat Ayı Azizleri”ndeki Polykarpos tasviri, yalnızca azizin boydan ve karşıdan verildiği bir örnektir. Gerek figürlerin betimlenişi gerekse üslup açısından minyatürlerin de ikonaların da kendi aralarında herhangi bir benzerlik söz konusu değildir; ancak azizin, Minyatürlü Bizans Menologion’u ve *Hexaptych* betimlemelerindeki renk kullanımı ile figürlerin kıyafetlerine de yansıyan ışık-gölge uygulaması arasında yakınlık olduğu söylenebilir.

Mühürlerde ise azizin 2 kez büst, 1 kez tam vücut ve 1 kez de boydan 2/3 olarak verildiği görülmektedir. Figür detayları çok fazla algılanamasa da Polykarpos’un her mühürde başını çevreleyen halesi ve piskopos kıyafetleriyle betimlenmiştir.

Polykarpos betimlemelerinde doğrudan azizin tanınmasını sağlayacak atribü gibi bir detayla karşılaşılmaması dikkat çekicidir. Bu durumda azizin kimliğinin tespit edilebilmesinde yalnızca resimdeki yazıt kullanılabilmektedir. Martyr sahnelerinde ise Polykarpos, tek başına yakılarak şehit edildiği için tanımak daha kolaydır. Aziz alevlerin içinde ya da kenarında resmedilmiştir. Bunun dışında 21 anıtsal resim, 1 minyatürlü el yazması, 2 ikona ve 4 mühür örneğinde piskopos giysisi içinde karşımıza çıkmaktadır. Daha çok erken olan az sayıda örnekte ise Romalı giyimlidir.

Aziz tasvirlerindeki bir diğer dikkat çeken nokta ise elinde taşıdığı ve muhtemelen deri kapaklı olduğu anlaşılan üzeri değerli taşlarla süslü kutsal kitaptır. Polykarpos’un, muhtemelen İncil olan kutsal kitabı, giydiği phelonionun altındaki sol eliyle tutması önemlidir. Çıplak sol eli kitaba değmemektedir. Bu detay 13 anıtsal resim, 1 ikona ve 3 mühür örneğinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca anıtsal resimlerin 8’inde sağ eliyle kutsal kitaba da dokunmaktadır. Çok az sayıda örnekte ise sol eli kitaba doğrudan temas

⁷⁰⁸ BAV, Vat. Gr. 1613.419.

⁷⁰⁹ Bod. Lib. MS. Gr. th. f. 1: 28r.

etmektedir. Bu durum solak insanların Tanrı'nın gözünde uğursuz olduğu inancıyla ilişkili olmalıdır.

SONUÇ

İS. 69-70 yıllarında Smyrna’da doğan Aziz Polykarpos, Smyrna’nın 4. piskoposu Aziz Boukolos döneminde yaşaması ve özellikle de İsa’nın havarilerinden Aziz Ioannes ile yakın ilişkisiyle ön plana çıkmaktadır. Genç yaşlarından itibaren Hristiyan öğretilerine bağlılığıyla dönemin piskoposu Boukolos tarafından fark edilerek Hristiyan cemaatinde kendine yer edinmiştir. Aziz Boukolos’un ölümünden sonra ise hem onun tavsiyesi hem de takipçisi olduğu Aziz Ioannes’in desteği ile Smyrna’nın 5. piskoposu olarak atanmıştır.

Smyrna’nın da içinde bulunduğu Asia Bölgesi’ndeki Hristiyan cemaatleri tarafından da dini bir lider olarak kabul edilen Polykarpos, Antiokheia piskoposu Aziz Ignatios ve Roma piskoposu Clemens gibi döneminin diğer önemli dini liderleriyle tanışmış; Hristiyanlık üzerine çeşitli tartışmalarda yer almıştır. Polykarpos’tan günümüze ulaşan tek yazılı kaynak olan “Philippililere Mektup”, Hristiyanlık karşıtı kesime yönelik Polykarpos’a akıl danışan ve Aziz Ignatios’un kendilerine ulaşmayan mektuplarının cemaatlerine iletilmesini isteyen Philippi cemaati için Aziz Polykarpos tarafından yazılmıştır.

Yeni Ahit’te ilk 7 kiliseden biri olarak adı geçen Smyrna cemaati, Hristiyanlık için ayrı bir önem taşımaktadır. Ephesos’taki Hristiyan cemaatini genişletmekle kalmayıp bölgenin diğer kentlerini de ziyaret eden Aziz Ioannes’in, Smyrna halkının saygı duyduğu bir lider olan Polykarpos tarafından takip edilmesi, iki kentin ilişkilerini geliştirmiş; bölgenin diğer Hristiyan cemaatleri arasındaki ağı da güçlendirmiştir. Bu anlamda Aziz Ioannes’in en önemli destekçisi Polykarpos olmuş; bu durum Smyrna’nın Hristiyan tarihi için önemini de pekiştirmiştir.

Smyrna piskoposu olarak Aziz Polykarpos, hayatı boyunca gerçekleştirdiği çeşitli mucizelerle de koruyucu azizi olarak anıldığı kentin önemli bir dini figürü olmuştur. Bu mucizelerden “Smyrna’daki kıtlık ve kuraklığa son vermesi” ve “Teos’ta boş fiçilerin ve ambarların yiyecek ve içeceklerle dolması”, İsa’nın çeşitli mucizelerini hatırlatmasıyla dikkat çekicidir.

Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında yaşamış olan Polykarpos, İsa takipçilerinin Romalılar tarafından çeşitli dönemlerde uğradığı kovuşturmalardan birine tanıklık ederek bu olayların merkezinde yer almıştır. Gösterdiği mucizelerde olduğu gibi yine İsa’nın yakalanma ve yargılanma sürecinin bir benzerini de Aziz Polykarpos yaşamıştır. İnancı

nedeniyle yakalanan aziz, savunduğu değerleri terk etmeyince Yahudiler tarafından öldürülmesi talep edilerek Romalı yöneticiler tarafından da infazına karar verilmiş; Pagos Dağı'ndaki arenada martyr edilmiştir. Ölüm tarihi tartışmalı olmasına karşın otoriteler tarafından İS. 155-156 yılları genel kabul görmüştür. Havariler ile çağdaş olan ve Apostolik Babalar'dan biri sayılan Aziz Polykarpos, Hristiyanlık tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

Azizin martyr edildiği Pagos Dağı'nda, azize adanmış bir mozole ya da dini yapının varlığına yönelik süregelen çeşitli tartışmalar söz konusu olmuştur. Özellikle bu tartışmalar, Smyrna'nın Türkleşmesi sonrası işlevini yitiren ya da yüzyıllar sonrası günümüze gelemeyen antik kalıntılar nedeniyle cevaplandırılması güç bir hal almıştır.

Roma Dönemi'nden günümüze kadar önemli bir yerleşim olan Smyrna, çeşitli meslek gruplarından pek çok seyyahın güzergahında yer almıştır. Bu seyyahların bir kısmı Pagos Dağı'nı da ziyaret ederek karşılaştıkları antik kalıntılar hakkında bilgiler vermişlerdir. Aziz Polykarpos'a adandığı düşünülen mozole ya da şapel/kilise gibi yapılara yönelik birbirinden farklı yorumlar yapmışlar; bazıları belge niteliği de taşıyan gravürlerle bu yapıların resimlerine anılarında yer vermişlerdir. Kentin Türkler tarafından alınmasıyla, azize adanmış yapı ya da yapıların olduğu düşünülen alanda çeşitli tarikat yapıları inşa edildiğine yönelik de gerek seyahatnamelerden gerekse arşiv kayıtlarından çeşitli bilgiler günümüze ulaşmıştır. 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde ilgili yere yapılan ilkokul sonrası, yeterince belgelenmemiş sahadaki yetersiz verilerle kesin bir sonucun ortaya konulmasını güçleşmiştir.

Bir kentin koruyucu azizinin, aynı yerde ölmüş olsun ya da olmasın, aynı şehirde adına mezar ya da kilise gibi çeşitli yapıların inşa edilmesi Hristiyan geleneğinde yeri olan bir alışkanlıktır ve beklenmesi de doğaldır. Anadolu ve Balkanlarda çeşitli yerlerde karşılaşılan örnekleriyle bilindiği üzere, bir bölgenin Müslümanlaşmasıyla, daha önceden var olan Gayrimüslim nüfusun Müslümanlaştırılması ve bazı dini yapıların dönüştürülmesi amacıyla, İslami unsurlar kendinden önceki Hristiyan kült veya kült alanlarının yerini almıştır. Buna ilişkin en sık karşılaşılan durumlardan biri, bir kiliseye mihrap eklenerek camiye dönüştürülmesidir. Benzer uygulama, pagan tapınaklarının birer apsis eklenerek kiliseye dönüştürülmesiyle zaten yüzlerce yıl öncesinde de gerçekleşmekteydi. Bu amaç doğrultusunda benzer pratikler tarikat yapılarıyla da sıklıkla

karşımıza çıkmakta ve kült alalarıyla ilgili “çifte kutsallık/kutsaliyet” adıyla anılmaktadır. Bu Müslümanlaştırma politikasıyla paralel bir örnek ortaya koyan Aziz Polykarpos ve bölgede adına bir tekke ya da zaviye yaptırıldığı bilinen Yusuf Baba için yakın bir durumun söz konusu olması tuhaf değildir. Yine de bahsedildiği üzere, Smyrna’nın antik stadyumunu da içine alan geniş bir bölgede 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde yapılan eğitim yapısı, tüm antik kalıntıların izlerini ortadan kaldırmış; sağlıklı bir sonuca varılmasını imkansız kılmıştır.

Konunun diğer bir önemli kısmını ise Aziz Polykarpos’un sanata yansması oluşturmuştur. Azize ait mozaik, fresk, minyatür, ikona ve mühür olmak üzere birçok eser incelenmiştir. Anıtsal resim sanatında izlenen yöntem, bölgeler arası etkileşimlere ve gezgin sanatçı gruplarının çalışmalarına yönelik önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Azize ait Ravenna’dan Kappadokia Eparkhiasi’na kadar çok çeşitli yerlerde mozaik ve freskler tespit edilmiştir. Hristiyanlığın Doğu Roma için resmi din kabul edilmesinden imparatorluğun sonuna kadar büyük ölçüde değişmeden gelen piskoposluk kentleri ve bağlı oldukları metropolitlik bölgeleri, üslup açısından benzerlik ve farklılıkların nedenlerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu noktadan hareketle gezici ressamın ya da ressam gruplarının, bağlı oldukları atölye ya da okulların etkisiyle benzer üslupları geniş bir alandaki çeşitli kiliselerin resim programlarına kazandırdığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca azizin tasvirlerinde; Göreme’deki “Kılıçlar Kilisesi”ndeki örnek istisna olmak üzere daima yaşlı bir adam olarak resmedildiği, örneklerin hiçbirinde mucizelerine yer verilmediği, çoğunlukla tek başına ya da başka azizlerle piskopos kıyafeti içinde görüldüğü, hayatından bir kesit resmedileceğinde çoğunlukla martyr edildiği sahnenin tercih edildiği de ulaşılan sonuçlar arasındadır. Bunun yanı sıra azizin resmedilme pratiğine yönelik kırsal ve kent alanları arasında da farklı amaçlar izlendiğine yönelik bulgular elde edilmiş; azizlerin gösterdiği mucizeler veya kendileriyle özdeşleştirilen anlamların resim programlarında etkili olabildiği sonucuna varılmıştır.

Minyatür ve ikonalarda; muhtemelen farklı atölye ya da sanatçı grupların elinden çıkan eserlerde üslup birliği olmaksızın, synaxariona bağlı olarak oluşturulan takvimlerin 23 Şubat günlerinde Aziz Polykarpos betimlemelerine yer verildiği görülmüştür. Mühürler ise üslup karşılaştırmasından çok, üzerlerinde Polykarpos tasvirinin

bulunmasıyla hem Hristiyanlık hem de koruyucusu olduğu Smyrna kenti açısından azizin ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu bir kez daha vurgulamıştır.

KAYNAKLAR DİZİNİ

Antik ve Modern Kaynaklar

Akurgal, E. (1993). *Eskiçağda Ege ve İzmir*, İzmir

Akyürek, E. (1996). *Bizans'ta Sanat ve Ritüel*, İstanbul

Allom, T. & Walsh, R. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, Vol. II, London

Arrian (1884). *The Anabasis of Alexander*, (Trans. Chinnock, E. J.), London

Arundell, F. V. J. (1834). *Discoveries in Asia Minor; Including a Description of the Ruins of Several Ancient Cities, and Especially Antioch of Pisidia*, Vol. II, London

Auffarth, C. (2006). Sunday/Sabbath, *The Brill Dictionary of Religion*, (Ed. Von Stuckrad, K.), Leiden, 1826-1827

Barclay, W. (2003). *The New Daily Study Bible: The Letters of James and Peter*, Kentucky

Bardenhewer, O. (1908). *Patrology: The Lives and Works of The Fathers of The Church*, (Trans. Shanahan, T. J.), Freiburg im Breisgau

Barnard, L. W. (1970). In Defence of Pseudo-Pionius Account of St. Polycarp's Martyrdom, *Festschrift Johannes Quasten*, Münster, 192-204

Bauden, F. (2003). *İzmir Gezisi-Antoine Galland'ın Bir El Yazması (1678)*, (Çev. Üyepazarcı, E.), İzmir

Berding, K. (2002). *Polycarp and Paul*, Supplements to Vigiliae Christianae, Vol. LXII, Leiden

Birge, J. K. (1937). *The Bektashi Order of Dervishes*, London

Birley, A. R. (2008). *Hadrian to the Antonines, The Cambridge Ancient History (The High Empire, A.D. 70-192)*, Vol. XI, Edt. II, (Eds. Bowman, A. K., Garnsey, P. & Rathbone, D.), Cambridge, 132-194

Boardman, J., Griffin, J. & Murray O. (1986). *The Oxford Dictionary of the Classical World*, Oxford

- Boeft, J. D. & Bremmer, J. (1985). *Notiunculae Martyrologicae* III. Some Observations on the Martyria of Polycarp and Pionius, *Vigiliae Christianae*, Vol. 39, No. 2, Holland, 110-130
- Bosio, G. (1991). *I Padri Apostolici*, Torino
- Bouras, C. (2006). *Byzantine & Post-Byzantine Architecture in Greece*, Athens
- Bowman, A. K., Garnsey, P. & Rathbone, D. (2008). *The Cambridge Ancient History (The High Empire, A.D. 70-192)*, Vol. XI, Edt. II, (Eds. Bowman, A. K., Garnsey, P. & Rathbone, D.), Cambridge
- Brown, J. P. (1868). *The Dervishes*, London
- Busch, M. (1870). *Die Turkei-Reisehandbuch für Rumelien Die Untere Donau, Anatolien, Syrien, Palastina, Rhodos und Cypern*, Vol. I, Trieste
- Cadoux, C. J. (1938). *Ancient Smyrna: A History of the City from the Earliest Times to 324 A.D.*, Oxford
- Cadoux, C. J. (2003). *İlkçağ'da İzmir: Kentin En Eski Çağlardan İ. S. 324'e Kadar Tarihi*, (Çev. Umar, B.), İzmir
- Camelot, P. T. (Ed.) (1958). *Martyrdom of Polycarp, Lettres, Ignace D'Antioche & Polycarpe de Smyrne*, Sources Chretiennes, (Trans. Camelot, P. T.), Paris, 242-271
- Campbell, G. (Ed.) (2010). *The Holy Bible: King James Version, Quatercentenary Edition*, Edt. CD, Oxford
- Capps, K., Page, T. E. & Rouse, W. H. D. (Eds.) (1917). *The Apostolic Fathers*, Loeb Classical Library, Vol. II, (Trans. Lake, K.), London
- Carr, A. W. (1991). ORANS, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevckenko, N. P.), Oxford, 1531
- Ceyhan, S. (2010). TAÇ (TASAVVUF), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul, 363-365
- Chandler, R. (1825). *Travels in Asia Minor and Greece*, Vol. I, Oxford
- Chase, I. (1848). *The Work of Claiming to Be the Constitutions of the Holy Apostles*, (Trans. Chase, I.), New York

- Chatzidakis, M. (1997). *Hosios Loukas: Byzantine Art in Greece*, Athens
- Chenavard, A. M., Rey, E. & Dalgabio, J. M. (1849). *Voyage en Grece et Dans le Levant*, Lyon
- Cicero (1892). *Pro Archia*, (Eds. Allcroft, A. H. & Plaistowe, F. G.), London
- Clark, F. E. (1914). *The Holy Land of Asia Minor*, New York
- Clement of Alexandria (1885). Who is the Rich Man that shall be saved?, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. II, Christian Classics Ethereal Library, (Ed. Schaff, P.), Edinburgh, s. 1238-1262
- Clinton, H. F. (1834). *Fasti Hellenici*, Vol. I, New York
- Cook, J. M. (1985). On the Date of Alyates' Sack of Smyrna, *The Annual of the British School of Athens*, Vol. 80, Athens, 25-28
- Cross, F. L. (1997). *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Edt. III, (Eds. Cross, F. L. & Livingstone, E. A.), Oxford
- Curcic, S. (2010). *Architecture in Balkans*, New Haven-London
- Curzon, R. (1897). *Visits to Monasteries of the Levant*, London
- Cutler, A. (1991). CYCLE, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevckenko, N. P.), Oxford, 696
- Çelgin, G. (2011). *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük*, İstanbul
- Çorağan, N. (1998). *Antalya'nın Demre (Kale) İlçesindeki H. Nikolaos Kilisesi Freskoları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
- D'Arvieux, L. (1735). *Memoires du Chevalier D'Arvieux*, Paris
- Dallaway, J. (1797). *Constantinople Ancient and Modern, with Excursions to the Shores and Islands of the Archipelago and to the Troad*, London
- Darrouzes, J. (1981). *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitane*, Geographie Ecclesiastique de L'Empire Byzantin, Vol. I, (Trans. Darrouzes, J.), Paris

- Davis, E. J. (1874). *Anatolica; or, The Journal of a Visit to Some of the Ancient Ruined Cities of Caria, Phrygia, Lycia and Pisidia*, London
- De Dreux, R. (1925). *Voyage en Turquie et en Grece*, Paris
- De Jerphanion, G. (1925). *Une Nouvelle Province de L'art Byzantin: Les Eglises Rupestres de Cappadoce*, Tome I, Paris
- De Jonge, H. J. (1952). On the Origin of the Term 'Apostolic Fathers', *The Journal of Theological Studies*, Vol. 3, No. 1, Oxford, 503-505
- De La Motraye, A. (1732). *A. De La Motraye's Travels through Europe, Asia, and into Part of Africa*, Vol. I, London
- De Monconys, B. (1677). *Journal Des Voyages de Monsieur de Monconys*, Paris
- De Thevenot, J. (1687). *The Travels of Monsieur de Thevenot into The Levant*, London
- De Tournefort, J. P. (1718). *A Voyage into The Levant*, Vol. II, London
- Delehay, H. (1902). *Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris/Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, (Eds. De Smedt, C., De Backer, I., Van Ortruy, F., Van Den Gheyn, I., Delehay, H. & Poncet, A.), Bruxelles
- Deliyannis, D. M. (2010). *Ravenna in Late Antiquity*, Cambridge
- Den Dulk, M. & Langford, A. (2014). Polycarp and Polemo: Christianity at the Center of the Second Sophistic, *The History of Religions School Today*, (Eds. Blanton IV, T. R., Calhoun, R. M. & Rothschild, C. K.), Tübingen, 211-240
- Diehl, C. (1889). *L'église et Les Mosaïques du Couvent de Saint-Luc en Phocide*, Paris
- Diez, E. & Demus, O. (1931). *Byzantine Mosaics in Greece: Hosios Loukas & Daphni*, Cambridge
- Dittenberger, G. (Ed.) (1878). *Corpus Inscriptionum Atticarum (Inscriptiones Atticae Aetatis Romanae)*, Vol. III, Part I, Edt. Academiae Litterarum Regiae Borussicae, Berlin
- Dmitriev, S. (2005). *City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford
- Doğan, S., Çorağan, N., Bulgurlu, V., Alas, Ç., Fındık, E. & Apaydın, E. (2015). *Myra-Demre Aziz Nikolaos Kilisesi*, (Ed. Doğan, S.), İstanbul
- Doğer, E. (2011). *İzmir'in Smyrna'sı, Paleolitik Çağdan Türk Fethine Kadar*, İzmir

- Dressel, A. R. M. (1863). *Patrum Apostolicorum Opera*, Lipsiae
- Drummond, A. (1754). *Travels through Different Cities of Germany, Italy, Greece, and Several Parts of Asia*, London
- Du Loir, S. C. (1654). *Les Voyages Du Sieur Du Loir*, Paris
- Duchesne, L. (1881). *Vita Sancti Polycarpi Smyrnaeorum Episcopi Auctore Pionio*, Paris
- Duygu, Z. (2017). *Hristiyanlık ve İmparatorluk*, İstanbul
- Enderlin, J. (1686). *Archipelagus Turbatus, Oder Deß Schonen Griechen-Lands, Verwustete Und Erdote Wasser-Felder*, Augsburg
- Epiphanius (2009). *The Panarion of Epiphanius of Salamis I*, (Eds. Thomassen, E. & Van Oort, J.), Leiden
- Eraslan, K. (1989). AHMED YESEVİ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 159-161
- Eusebii Pamphili (1818). *Chronicon Bipartitum*, Vol. I, (Trans. Ed. Aucher, J. B.), Venice
- Eusebios (1926). *Historia Ecclesiastica*, Vol. I, Loeb Classical Library, (Trans. Lake, K.), (Eds. Capps, E., Page, T. E. & Rouse, W. H. D.), London
- Evliya Çelebi (2000). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli IX. Kitap)*, C. 9, (Haz. Dağlı, Y., Kahraman, S. A. & Dankoff, R.), (Ed. Koz, M. S.), İstanbul
- Farmer, D. H. (1988a). Pionius, *The Oxford Dictionary of Saints*, Oxford, 355-356
- Farmer, D. H. (1988b). Stephen, *The Oxford Dictionary of Saints*, Oxford 391-392
- Faroqhi, S. (2017). *Anadolu'da Bektaşilik*, İstanbul
- Fermanel, G., Stochove, V., Fauvel, R. & Boudouin, L. (1668). *Observations Curieuses Sur Le Voyage du Levant*, Rouen
- Field, H. M. (1885). *The Greek Islands and the Turkey After the War*, New York
- Fliedner, T. (1858). *Reisen in Das Heilige Land*, Vol. I, Düsseldorf
- Funk, F. X. & Diekamp, F. (1913). *Patres Apostolici*, Vol. II, Tübingen

- Funk, F. X. (1901). *Die Apostolechen Vater*, Tübingen-Leipzig
- Galavris, G. (2009). *An Eleventh Century Hexaptych of the Saint Catherine's Monastery at Mount Sinai*, Venice-Athens
- Gebhardt, O. (1902). *Acta Martyrum Selecta*, Berlin
- Gebhardt, O., Harnack, A. & Zahn, T. (1876). *Patrum Apostolicorum Opera*, Lipsiae
- Gerstel, S. E. J. (2005). The Byzantine Village Church, *Les Villages Dans L'Empire Byzantin (IVe-XVe Siecle)*, *Realites Byzantines* 11, (Eds. Lefort, J., Morrison, C. & Sodini, J.-P.), Paris, 165-178
- Gerstel, S. E. J. (2013). Mapping the Boundaries of Church and Village: Ecclesiastical and Rural Landscapes in the Late Byzantine Peloponnese, *Viewing the Morea: Land and People in the Late Medieval Peloponnese*, (Ed. Gerstel, S. E. J.), Washington, 355-368
- Gerstel, S. E. J. (2015). *Rural Lives and Landscapes in Late Byzantium (Art, Archaeology and Ethnography)*, Cambridge
- Gingras, L. (1847). *L'Orient ou Voyage en Egypte, en Arabie, en Terre-Sainte, en Turquie et En Grece*, Vol. II, Quebec
- Godard-Faultrier, M. V. (1858). *D'Angers au Bosphore*, Paris
- Gregoire, M. H. & Orgels, P. (1951). La Veritable Date du Martyre de S. Polycarpe (23 Fevrier 177) et le «Corpus Polycarpianum», *Analecta Bollandiana*, Vol. 69, (Eds. Coens, M., De Gaiffier, B., Grosjean, P., Halkin, F. & Devos, P.), Bruxelles, 1-38
- Griffin, M. (2008). The Flavians, *The Cambridge Ancient History (The High Empire, A.D. 70-192)*, Vol. XI, Edt. II, (Eds. Bowman, A. K., Garnsey, P. & Rathbone, D.), Cambridge, 1-83
- Halkin, F. (1957a). *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, Vol. I, Edt. III, Subsidia Hagiographica 8a, Bruxelles
- Halkin, F. (1957b). *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, Vol. II, Edt. III, Subsidia Hagiographica 8a, Bruxelles
- Halkin, F. (1984). *Novum Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae*, Subsidia Hagiographica 65, Bruxelles

- Hasluck, F. W. (1913/1914a). Ambiguous Sanctuaries and Bektashi Propaganda, *The Annual of the British School of Athens*, Vol 20, Athens, 94-119
- Hasluck, F. W. (1913/1914b). The 'Tomb of S. Polycarp' and the Topography of Ancient Smyrna, *The Annual of the British School of Athens*, Vol. 20, Athens, 80-93
- Hasluck, F. W. (1914/1915-1915/1916). Geographical Distribution of the Bektashi, *The Annual of the British School of Athens*, Vol. 21, Athens, 84-124
- Hasluck, F. W. (1918/1919). The Rise of Modern Smyrna, *The Annual of the British School of Athens*, Vol. 23, Athens, 139-147
- Hasluck, F. W. (1921). Heterodox Tribes of Asia Minor, *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol. 51, London, 310-342
- Hasluck, F. W. (1929). *Christianity and Islam Under the Sultans*, Vol. II, (Ed. Hasluck, M. M.), Oxford
- Hawley, W. A. (1918). *Asia Minor*, London
- Hefele, C. I. (1847). *Patrum Apostolicorum Opera*, Edt. III, Tübingen
- Herodotus (1960). *Books I-II*, Vol. I, Loeb Classical Library, (Trans. Godley, A. D.), (Ed. Goold, G. P.) London
- Hierokles (1939). *Le Synekdemosis D'Hierokles*, (Ed. Honigman, E.), Bruxelles
- Hild, F. & Restle, M. (1981). *Tabula Imperii Byzantini: Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Band 2, Wien
- Homer (1919). *The Odyssey*, Vol. I, Loeb Classical Library, (Trans. Murray, A. T.), (Eds. Capps, E., Page, T. E. & Rouse, W. H. D.), London
- Homer (1945). *The Odyssey*, Vol. II, Loeb Classical Library, (Trans. Murray, A. T.), (Eds. Page, T. E., Capps, E., Rouse, W. H. D., Post, L. A. & Warmington, E. H.), London
- Hook, W. F. (1854). Martyr, *A Church Dictionary*, Philadelphia, 353
- Hover, J. (2013). False 'Lives', False Martyrs: 'Pseudo-Pionius', and the Redating of the 'Martyrdom of Polycarp', *Vigiliae Christianae*, Vol. 67, No. 5, Holland, 471-498

Hutter, I. (1978). *Corpus Der Byzantinischen Miniaturenhandschriften*, Oxford Bodleian Library II, Band 2, Stuttgart

Hübner, A. (1869). *Corpus Inscriptionum Latinarum (Inscriptiones Hispaniae Latinae)*, Vol. II, Academiae Litterarum Regiae Borussicae, (Ed. Hübner, A.), Berlin

Ignace (1958). Ignatios, to Polycarp, *Lettres, Ignace D'Antioche & Polycarpe de Smyrne*, Sources Chretiennes, (Trans. Camelot, P. T.), (Ed. Camelot, P. T.), Paris, 170-181

Ignace (1958). Ignatios, to the Magnesians, *Lettres, Ignace D'Antioche & Polycarpe de Smyrne*, Sources Chretiennes, (Trans. Camelot, P. T.), (Ed. Camelot, P. T.), Paris, 94-109

Ignace (1958). Ignatios, to the Smyrnaeans, *Lettres, Ignace D'Antioche & Polycarpe de Smyrne*, Sources Chretiennes, (Trans. Camelot, P. T.), (Ed. Camelot, P. T.), Paris, 154-169

Ignatius (1885). Ignatios, to the Magnesians, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, Christian Classics Ethereal Library, (Ed. Schaff, P.), Edinburgh, 164-181

Ignatius (1885). Ignatios, to the Smyrnaeans, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, Christian Classics Ethereal Library, (Ed. Schaff, P.), Edinburgh, 240-248

Ioannes Kantakuzenos (1831). *Ioannis Cantacuzeni Eximperatoris Historiarum Libri IV*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae XX, Vol. II, (Ed. Schopeni, L.), Bonn

Ioannis Malalae (1831). *Ioannis Malalae Chronographia*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, (Ed. Dindorfii, L.), Bonn

Irenaeus (1885). Against Heresies, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, Christian Classics Ethereal Library, (Ed. Schaff, P.), Edinburgh, 833-1391

Ittigio, L. T. (1699). *Bibliotheca Patrum Apostolicorum Graeco-Latina*, Lipsiae

İlgürel, M. (2000). KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara, 258-260

Jerome (1892). Lives of Illustrious Men, *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Series II, Vol. III, Christian Classics Ethereal Library, (Ed. Schaff, P.), Edinburgh, 821-964

Jolivet-Levy, C. (1991). *Les Eglises Byzantines de Cappadoce*, Paris

Kaçar, T. (2009). *Geç Antikçağ'da Hıristiyanlık*, İstanbul

Kafadar, C. (1996). GAZA, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, 427-429

Kazhdan A. & Sevchenko, N. P. (1991). CHLAMYS, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevchenko, N. P.), Oxford, 424

Kazhdan A. & Sevchenko, N. P. (1991). MARTYR, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. II, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevchenko, N. P.), Oxford, 1308

Kazhdan, A. (1991). ANTHYPATOS, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevchenko, N. P.), Oxford, 111

Kazhdan, A. (1991). DEACON, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevchenko, N. P.), Oxford, 592

Kazhdan, A. (1991). PRAETOR, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevchenko, N. P.), Oxford, 1710

Kazhdan, A. (1991). SPHENDONE, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevchenko, N. P.), Oxford, 1936-1937

Knopf, R. (1929). *Ausgewahlte Martyrerakten*, Tübingen

Kozłowski, J. M. (2015). Pionius Polycarpi Imitator: References to Martyrium Polycarpi in Martyrium Pionii, *Science et Esprit*, Vol. 67/3, Montreal, 417-434

Köprülü, O. F. (1988). ABDAL (EDEBİYAT), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 61-62

Krautheimer, R. (1986). *Early Christian and Byzantine Architecture*, London

Kroll, W. & Mittelhaus, K. (Eds.) (1927). Smyrna, *Paulys Real-Encyclopadie*, Zweite Reihe (R-Z), Band III A-1, Halbband (Hb.) 5 (Silacenis-Sparsus), Stuttgart

- Laiou, A. E. (2005). The Byzantine Village, *Les Villages Dans L'Empire Byzantin (IVe-XVe Siecle)*, Realites Byzantines 11, (Eds. Lefort, J., Morrison, C. & Sodini, J.-P.), Paris, 31-54
- Laiou-Thomadakis, A. E. (1977). *Peasant Society in the Late Byzantine Empire: A Social and Demographic Study*, New Jersey
- Lambert, A. (1937). BUCOLUS, *Dictionnaire D'Histoire et de Geographie Ecclesiastiques*, Tome IX, Paris, 1488-1489
- Lassus, J. (1966). *The Early Christian and Byzantine World*, London
- Laurent, V. (1963). *Le Corpus Des Sceaux de L'Empire Byzantine*, Tome V: L'Eglise, Paris
- Laurent, V. (1965). *Le Corpus Des Sceaux de L'Empire Byzantin*, Tome V: L'Eglise-Planches, Paris
- Layikteç, C. (1998). *Ortaçağın Aydınlığı*, İstanbul
- Lazarides, P. (1980). *The Monastery of Hosios Lukas: Brief Illustrated Archaeological Guide*, Athens
- Le Brun, C. (1714). *Voyage au Levant*, Paris
- Le Camus, E. (1896). *Voyage aux Sept Eglises de L'apocalypse*, Paris
- Leder, P. A. (1905). *Die Diakonen Der Bischofe und Presbyter und Ihre Urchristlichen Vorlaufer*, Stuttgart
- Liddell, H. G. & Scott, R. (1996). *Greek-English Lexicon with a Revised Supplement*, Oxford
- Lightfoot, J. B. (1889). *The Apostolic Fathers*, Vol. I, Part II, Edt II, London
- Malay, H. (1993). *Yunanca I-II*, İzmir
- Marki, E. (2003). Saint Nikolaos Orphanos History, Topography and Architecture, *Ayios Nikolaos Orphanos, The Wall Paintings*, Athens, 70-73
- McCormick, M. (1991). CROWN, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevckenko, N. P.), Oxford, 554

- Migne, J.-P. (Ed.) (1857). *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, Vol. V, Paris
- Milner, T. (1832). *History of the Seven Churches of Asia*, London
- Montague, J. & Cooke, J. (1799). *A Voyage Performed by the Late Earl of Sandwich Round the Mediterranean in the Years 1738 And 1739*, London
- Myller, A. M. (1735). *Peregrinus in Jerusalem*, Wien-Nürnberg
- Nesbitt, J. & Oikonomides, N. (Ed.) (1996). *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, Vol. III, Washington
- Niewöhner, N. (2003). Neues zum Grab des HL. Nikolaos von Myra, *Jahrbuch für Antike und Christentum*, Jahrgang 46, Münster, 119-133
- Nikephoros Gregoras (1830). *Nicephori Gregorae Byzantina Historia*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae XIX, Vol. II, (Ed. Schopeni, L.), Bonn
- Ninck, C. (1885). *Auf Biblischen Pfaden: Reisebilder aus Aegypten, Palastina, Syrien, Kleinasien, Griechenland und Der Turkei*, Hamburg
- Noyan, B. (1985). *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, Ankara
- Ocak, A. Y. (1991). BABAİLİK, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 373-374
- Ocak, A. Y. (1992a). BALIM SULTAN, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 17-18
- Ocak, A. Y. (1992b). BEKTAŞİLİK, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 373-379
- Ocak, A. Y. (1996). HACI BEKTAŞ-I VELİ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul, 455-458
- Ocak, A. Y. (2018). *Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul
- Oikonomos K. & Slaars, B. F. (2001). *Destanlar Çağından 19. Yüzyıla İzmir (Etude sur Smyrne)*, (Çev. Umar, B.), İstanbul
- Omcikus, M. & Pejic, S. (Ed.) (2002). *Cultural Heritage of Kosova and Metohija*, Edt. II, (Trans. E. Polenezzer), Belgrade
- Ousterhout, R. G. (2019). *Eastern Medieval Architecture*, Oxford

Özcan, A. (2000). KÖPRÜLÜZADE FAZIL AHMED PAŞA, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara, 260-263

Pacifique, P. (1631). *Relation Du Voyage De Perse*, Paris

Page, T. E. & Rouse, W. H. D. (Eds.) (1917). *The Apostolic Fathers*, Loeb Classical Library, Vol. I, (Trans. Lake, K.), London

Page, T. E., Capps, E. & Rouse, W. H. D. (Eds.) (1931). *Elegy And Iambus with the Anacreontea*, Vol. I, Loeb Classical Library, (Trans. Edmonds, J. M.), London

Parthey, G. (Ed.) (1866). *Hieroclis Synekdemus et Notitiae Graecae Episcopatum*, Berlin

Pausanias (1926). *Description of Greece (Books III-V)*, Vol. II, Loeb Classical Library, (Trans. Jones, W. H. S. & Ormerod, H. A.), London

Pazarbaşı, E. (2003). “MEHMED EFENDİ, Vani”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara, 458-459

Pennas, C. (2017). *The Byzantine Church of Panagia Krena in Chios*, Leiden

Peschlow, U. (1990). Materialien zur Kirche des H. Nikolaos in Myra im Mittelalter, *Istanbuler Mitteilungen*, Deutsches Archäologisches Institut Abteilung Istanbul, Band 40, Tübingen, 207-258

Philostratus & Eunapius (1922). *The Lives of the Sophists*, Loeb Classical Library, (Trans. Wright, W. C.), (Eds. Capps, E., Page, T. E. & Rouse, W. H. D.), London

Pınar, İ. (1998). *Gezginlerin Gözüyle İzmir XVII. Yüzyıl*, İzmir

Plinius (1860). *Natural History*, Vol. I, Bohn's Classical Library, (Trans. Bostock, J. & Riley, H. T.), London

Pococke, R. (1745). *A Description of the East, and Some Other Countries*, Vol. II, Part II, London

Polycarp (1885). Polycarp, to the Phillippians, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, Christian Classics Ethereal Library, (Ed. Schaff, P.), Edinburgh, 91-105

Polycarpe (1958). Polycarp, to the Phillippians, *Lettres, Ignace D'Anioche & Polycarpe de Smyrne*, Sources Chretiennes, (Trans. Camelot, P. T.), (Ed. Camelot, P. T.), Paris, 202-223

- Pomponius Mela (1998). *Pomponius Mela's Description of the World*, (Ed. Romer, F. E.), Michigan
- Preissler, H. (2006). Martyr, *The Brill Dictionary Of Religion*, (Ed. Von Stuckrad, K.), Leiden, 1158-1161
- Ptolemaios (1991). *The Geography*, (Trans. Stevenson, E. L.), (Ed. Stevenson, E. L.), New York
- Ramsay, W. M. (1881). Contributions to the History of Southern Aeolis, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 2, Cambridge, 44-54
- Ramsay, W. M. (1962). *The Historical Geography of Asia Minor*, Amsterdam
- Renan, E. (1879). *L'Eglise Chretienne*, Paris
- Restle, M. (1967). *Byzantine Wall Painting in Asia Minor*, II, Recklinghausen
- Rice, D. T. (1963a). *Art of the Byzantine Era*, London
- Rice, D. T. (1963b). *Byzantine Frescoes From Yugoslav Churches*, Milano
- Richardson, C. C. (Ed.) (1953). *Early Christian Fathers*, The Library of Christian Classics, Vol. I, (Trans. Richardson, C. C.), Philadelphia
- Robinson, M. A. & Pierpont, W. G. (2005). *The New Testament in the Original Greek: Byzantine Textform*, (Com. Robinson, M. A. & Pierpont, W. G.), Massachusetts
- Rodley, L. (1985). *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*, Cambridge
- Rubinstein, L. (2004). IONIA, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, (Eds. Hansen, M. H. & Nielsen, T. H.), Oxford
- Russell, R. (1746). *SS. Patrum Apostolicorum Opera*, Vol. II, London
- Rycaut, P. (1710). *Historie de L'Eglise Grecque, et de L'Eglise Armenienne*, Amsterdam
- Safran, L. (2005). Saints and Villages in the Salento and the Mani, *Les Villages Dans L'empire Byzantin (IVe-XVe Siecle)*, Realites Byzantines 11, (Eds. Lefort, J., Morrison, C. & Sodini, J.-P.), Paris, 179-192
- Schaff, P. (1885a). Ignatius, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, Christian Classics Ethereal Library, Edinburgh, 131-363

Schaff, P. (1885b). Irenaeus, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, Christian Classics Ethereal Library, Edinburgh, 833-1450

Schaff, P. (1885c). Martyrdom of Ignatius, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, Christian Classics Ethereal Library, Edinburgh, 355-363

Schaff, P. (1885d). Martyrdom of Polycarp, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, Christian Classics Ethereal Library, Edinburgh, 108-130

Schaff, P. (1885e). Papias, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, Christian Classics Ethereal Library, Edinburgh, 404-417

Setton, K. M. (1976). *The Papacy and The Levant (1204-1571)*, Vol. I, Philadelphia

Sevcenko, N. P. (1991). ENCHEIRION, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 696

Sevcenko, N. P. (1991). EPIGONATION, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 711

Sevcenko, N. P. (1991). EPIMANIKIA, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 713

Sevcenko, N. P. (1991). EPITRACHELION, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 725

Sevcenko, N. P. (1991). OMOPHORION, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 1526

Sevcenko, N. P. (1991). PHELONION, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 1647

Sevcenko, N. P. (1991). POLYSTAURION, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 1696

Sevcenko, N. P. (1991). SAKKOS, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 1830

Sevcenko, N. P. (1991). STICHARION, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 1956

Sevcenko, N. P. (1991). TUNIC, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevcenko, N. P.), Oxford, 2127-2128

Shepard, J. (Ed.) (2008). *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, CHBE, Cambridge

Skawran, K. M. (1982). *The Development of Middle Byzantine Fresco Painting in Greece*, Pretoria

Skliris, F. S. (2003). Shading and Psychology in the Wall Paintings of Saint Nikolaos Orphanos, *Ayios Nikolaos Orphanos, The Wall Paintings*, Athens, 74-85

Smith, T. (1694). *Septem Asiae Ecclesiarum et Constantinopoleos Notitia*, Utrecht

Smith, T. (1709). *S. Ignatii Epistolae Genuinae*, Oxoni

Solinus (1847). *Polyhistor*, Seconde Serie de la Bibliotheque Latine-Française, (Trans. Agnant, M. A.), (Ed. Panckoucke, C. L. F.), Paris

Sozomenos (1885). *The Ecclesiastical History of Sozomen (History of the Church by Sozomen and Philostorgius)*, Bohn's Ecclesiastical Library, (Trans. Walford, E.), London

Spon, J. & Wheeler, G. (1678). *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece, et du Levant, fait aux Annees 1675-1676*, Amsterdam

Spon, J. & Wheeler, G. (1679). *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece, et du Levant, fait aux Annees 1675-1676*, Lyon

Stephani Byzantii (1839). Σύμωνα, Ἑθνικόν, (Ed. Westermann, A.), Lipsiae

Strabo (1960). *The Geography of Strabo*, Vol. VI, Loeb Classical Library, (Trans. Jones, H. L.), (Eds. Page, T. E., Capps, E., Rouse, W. H. D., Post, L. A. & Warmington, E. H.), London

- Strabo (1961). *The Geography of Strabo*, Vol. V, Loeb Classical Library, (Trans. Jones, H. L.), (Eds. Page, T. E., Capps, E., Rouse, W. H. D., Post, L. A. & Warmington, E. H.), London
- Suetonius (1979). *Suetonius II*, Vol. II, Loeb Classical Library, (Trans. Rolfe, J. C.), (Ed. Goold, G. P.), London
- Suidas (1705a). *Suidae Lexicon, Graeca&Latine*, Vol. I, John Adam's Library, (Ed. Porti, A.), Berlin
- Suidas (1705b). *Suidae Lexicon, Graeca&Latine*, Vol. II, John Adam's Library, (Ed. Porti, A.), Berlin
- Tacitus (1869). *The Works of Tacitus-The Annals*, Vol. I, (Trans. Oxford), New York
- Taft, R. F. (1991). EASTER, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, (Eds. Kazhdan, A. P., Talbot, A.-M., Cutler, A., Gregory, T. E. & Sevchenko, N. P.), Oxford, 670
- Tavernier, J. B. (1678). *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, London
- Telfer, W. (1952). The Date of the Martyrdom of Polycarp, *The Journal of Theological Studies*, Vol. 3, No. 1, Oxford, 79-83
- Tertullianus (1885). The Prescription Against Heretics, *Ante-Nicene Fathers*, Vol. III, Christian Classics Ethereal Library, (Ed. Schaff, P.), Edinburgh, 497-560
- Texier, C. (1862). *Asie Mineure*, Paris
- Thompson, C. (1767). *Travels through Turkey in Asia, The Holy Land, Arabia, Egypt, and Other Parts of the World*, Vol. I, London
- Tosun, N. (2013). YUSUF EL-HEMEDANİ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul, 12-13
- Toynbee, J. M. C. (1971). *Death and Burial in The Roman World*, Ithaca-New York
- Trevett, C. (2006). Asia Minor and Achaea, *The Cambridge History of Christianity (Origins to Constantine)*, Vol. I, (Eds. Mitchell, M. M. & Young, F. M.), Cambridge, 314-330
- Turner, C. H. (1890). The Day and Year of St. Polycarp's Martyrdom, *Studia Biblica Et Ecclesiastica*, (by Members of the University of the Oxford) Vol. II, Oxford, 105-155

- Twain, M. (1875). *The Innocents Abroad or the New Pilgrims' Progress*, Hartford
- Uludağ, S. (1988). ABDAL (TASAVVUF), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 59-61
- Uludağ, S. (1994). EDHEMİYYE, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 421
- Usserius, J. (1647). *Ignatii Antiocheni et Polycarpi Smyrnensis Episcopi Martyria*, Londini
- Uzun, M. İ. (1995). ELİF (EDEBİYAT), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 36-37
- Van-Lennep, H. J. (1875). *Bible Lands: Their Modern Customs and Manners Illustrative of Scripture*, New York
- Velleius Paterculus (1961). *Compendium of Roman History*, Loeb Classical Library, (Trans. Shipley, F. W.), (Eds. Page, T. E., Capps, E., Post, L. A. & Warmington, E. H.), London
- Vinzent, M. (2006). Rome, *The Cambridge History of Christianity (Origins to Constantine)*, Vol. I, (Eds. Mitchell, M. M. & Young, F. M.), Cambridge, 397-412
- Vitruvius (1955). *On Architecture*, Vol I, Loeb Classical Library, (Trans. Granger, F.), (Eds. Page, T. E., Capps, E., Rouse, W. H. D., Post, L. A. & Warmington, E. H.), London
- Von Ommeslaeghe, F. (2001). The Acta Sanctorum and Bollandist Methodology, *The Byzantine Saints*, (Ed. Hackel, S.), New York, 155-163
- Von Richter, O. F. (1822). *Wallfahrten im Morgenlande*, Berlin
- Vryonis, S. (1971). The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century, Los Angeles
- Walter, C. (1982). *Art and Ritual of the Byzantine Church*, London
- Warland, R. (2013). *Byzantinisches Kappadokien*, Darmstadt
- Wassiliou-Seibt, A.-K. (2015). *Corpus Der Byzantinischen Siegel mit Metrischen Legenden*, Teil 2, Band 28/2, Budapest
- Wheeler, G. (1682). *A Journey into Greece*, London

Wilkinson, C. (1806). *A Tour through Asia Minor and the Greek Island*, London

Wisniewski, R. (2020). *Christian Divination in Late Antiquity*, (Trans. Jasinski, D.), Amsterdam

Ximenez, S. (1925). *Asia Minor in Ruin*, (Trans. A. Chambers), London

Zangemeister, C. & Schoene, R. (Eds.) (1871). *Corpus Inscriptionum Latinarum (Inscriptiones Parietariae Pompeianae Herculanenses Stabianae)*, Vol. IV, Academiae Litterarum Regiae Borussicae, Berlin

Zarras, N. (2016). Identity and Patronage in Byzantium: Epigraphic Evidence and Donor Portraits of Naxos, *Inscriptions in the Byzantine and Post-Byzantine History and History of Art*, (Ed. Stavrakos, C.), Greece, 53-78

Μυσταχίδου, Β. Α. (1936). Επισκοπικοί Κατάλογοι, *ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΜΟΥ Β*, Αθήνα, 139-238

İnternet ve Arşiv Kaynakları

http://gpoulimenos.info/images/phocagallery/Maps/thumbs/phoca_thumb_1_18-1875---murrays-handbook.jpg (Erişim tarihi: 08.01.2021)

http://iconsv.ru/index.php?option=com_joomgallery&func=detail&id=5362&Itemid=4#joomimg (Erişim tarihi: 18.03.2021)

http://iconsv.ru/index.php?option=com_joomgallery&func=detail&id=5363&Itemid=4#joomimg (Erişim tarihi: 23.03.2021)

http://iconsv.ru/index.php?option=com_joomgallery&func=detail&id=5364&Itemid=4#joomimg (Erişim tarihi: 23.03.2021)

<http://levantineheritage.com/tomb.htm> (Erişim tarihi: 12.02.2021)

<http://turkish.travelogues.gr/archive/fullsize/a88b00db8429a93eb0bb262a35b3154a.jpg> (Erişim tarihi: 02.04.2021)

<http://www.russellcottrell.com/greek/utilities/GreekNumberConverter.htm> (Erişim tarihi: 10.03.2021)

<https://cmc.byzart.eu/items/show/21270/> (Erişim tarihi: 15.03.2021)

<https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/agdm/id/8821> (Erişim tarihi: 08.01.2021)

https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1613 (Erişim tarihi: 11.03.2021)

<https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/ad0af7cf-a9bc-41d3-bcf5-9360d65a3311/>
(Erişim tarihi: 11.03.2021)

<https://disk.yandex.com.tr/a/U21sQntE3VyAn5/5afb98bbfe47cf6ad3870896> (Erişim tarihi 23.03.2021)

<https://eng.travelogues.gr/item.php?view=38926> (Erişim tarihi: 25.11.2020)

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531027052/f1.item.zoom?lang=EN#> (Erişim tarihi: 08.01.2021)

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b550111284/f1.item.zoom?lang=EN#> (Erişim tarihi: 08.01.2021)

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8494938b/f1.item.zoom?lang=EN> (Erişim tarihi: 08.01.2021)

https://it.m.wikipedia.org/wiki/File:Meister_von_San_Apollinare_Nuovo_in_Ravenna_001.jpg (Erişim tarihi 15.03.2021)

<https://kb.osu.edu/handle/1811/39416> (Erişim tarihi 15.03.2021)

<https://library.princeton.edu/byzantine/manuscripts/22196> (Erişim tarihi: 11.03.2021)

<https://tr.travelogues.gr/item.php?view=51405> (Erişim tarihi: 01.02.2020)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Ravenna_Cappella_Arcivescovi_le_168.jpg (Erişim tarihi: 15.03.2021)

<https://www.agefotostock.com/age/en/details-photo/st-polycarp-wall-painting-diakonikon-panagia-church-10th-century-osios-loukas-monastery-greece/C55-837372>
(Erişim tarihi: 15.03.2021)

<https://www.agefotostock.com/age/en/details-photo/st-polycarp-wall-painting-diakonikon-panagia-church-10th-century-osios-loukas-monastery-greece/C55-837373/1>
(Erişim tarihi: 18.03.2021)

<https://www.agiamarinaalykou.gr/συναξάρι/σάββατο-23-φεβρουαρίου-2019> (Erişim tarihi: 15.03.2021)

<https://www.blagofund.org/Archives/Decani/images/archive/item/CX4K3176.jpg>
(Erişim tarihi: 17.03.2021)

<https://www.blagofund.org/Archives/Decani/images/archive/item/CX4K3027.jpg>
(Erişim tarihi: 17.03.2021)

<https://www.blagofund.org/Archives/Gracanica/exhibits/digital/s3-e3e5/large/s3-e3e5-10.jpg> (Erişim tarihi: 23.03.2021)

<https://www.blagofund.org/Archives/Gracanica/exhibits/digital/s3-e3e5/large/s3-e3e5-12.jpg> (Erişim tarihi: 15.03.2021)

<https://www.blagofund.org/Archives/Pec/images/archive/item/282N1854.JPG> (Erişim tarihi: 15.03.2021)

<https://www.blagofund.org/Archives/Ravanica-1998/Details/Altar/a2/large/a2-1.jpg> (Erişim tarihi: 18.03.2021)

<https://www.blagofund.org/Archives/Sopocani/images/archive/item/CX4J0972.JPG> (Erişim tarihi 15.03.2021)

https://www.blagofund.org/Archives/Studenica/images/archive/item/STUD_1_5_DSCF0006.jpg (Erişim tarihi 15.03.2021)

https://www.discusmedia.com/maps/maps_of_smyrna/4316/ (Erişim tarihi: 08.01.2021)

<https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1951.31.5.998/view> (Erişim tarihi: 08.03.2021)

<https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1958.106.2999/view> (Erişim tarihi: 08.03.2021)

<https://www.loc.gov/item/2009632454/> (Erişim tarihi: 12.02.2021)

<https://www.loc.gov/resource/cph.3c38542/> (Erişim tarihi: 12.02.2021)

<https://www.ruicon.ru/arts-new/icons/7x3-dtl.php> (Erişim tarihi: 10.03.2021)

https://www.ruicon.ru/images/iconografy/Fresco_ropisi_monast/159.jpg (Erişim tarihi: 27.03.2021)

https://www.ruicon.ru/images/iconografy/icons/Dionisiat_grek_fresko/103_dionisiat.jpg (Erişim tarihi: 27.03.2021)

<https://www.ruicon.ru/images/miniatura/Byzantium/00266.jpg> (Erişim tarihi: 11.03.2021)

<https://www.wga.hu/art/g/giotto/assisi/upper/legend/franc01.jpg> (Erişim tarihi: 08.04.2021)

BOA. C..BLD. 106-5273 (H-29-11-1180)

BOA., C..EV.. 382-19386 (H-05-06-118)

Kaynak Kısaltmaları

Acts.	The Acts of the Apostles (Elçilerin İşleri)
AH	Irenaeus, <i>Adversus Haereses (Against Heresies)</i>
AnBoll	Analecta Bollandiana
ANF	Ante-Nicene Fathers
Arr. Anab.	Arrian, <i>The Anabasis of Alexander (Alexandrou Anabasis)</i>
BAV	Bibliotheca Apostolica Vaticana
BCL	Bohn's Classical Library
BEL	Bohn's Ecclesiastical Library
BHG	Bibliothecae Hagiographicae Graeca
BHG Nov. Auct.	Novum Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae
Bod. Lib.	Bodleian Library, <i>Oxford</i>
BSA	The Annual of the British School of Athens
CAH	The Cambridge Ancient History
CCEL	Christian Classics Ethereal Library
CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae
CHC	The Cambridge History of Christianity
CIA	Corpus Inscriptionum Atticarum
Cic. Pro Arch.	Cicero, <i>Pro Archia</i>
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum
Clem. Al. Quis Div. Salv.	Clemens of Alexandria, <i>Quis dives salvetur?</i>
CSHB	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
DHGE-T9	Dictionnaire D'Histoire et de Geographie Ecclesiastiques, Tome IX, Paris 1937
DO Seals III	Nesbitt ve Oikonomides, <i>Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in</i>

	<i>the Fogg Museum of Art</i> , Vol. III, Washington 1996
Euseb. Chron.	Eusebios, <i>Khronikon</i>
Euseb. Hist. Eccl.	Eusebios, <i>Historia Ecclesiastica</i> (<i>Ekklesiastike Historia</i>)
Eph.	Epistle to the Ephesians (Ephesoslulara Mektup)
Epiph.	Epiphanius, <i>Panarion (Adversus Haereses)</i>
HierSyn.	Hierokles, <i>Synekdemos</i>
Hom. Od.	Homer, <i>The Odyssey</i>
Hutter II, Oxford	I. Hutter, <i>Corpus der Byzantinischen</i> <i>Miniaturenhandschriften</i> , Oxford Bodleian Library II, Band 2, Stuttgart 1978
IACP	An Inventory of Archaic and Classical Poleis (2004)
Ign. Mag.	Ignatios, to the Magnesians
Ign. Pol.	Ignatios, to Polycarp
Ign. Smyrn.	Ignatios, to the Smyrnaeans
JbAC	<i>Jahrbuch für Antike und Christentum</i>
Jer. De Vir. Ill.	Jerome, <i>De Viris Illustribus</i>
JHS	The Journal of Hellenic Studies
Jn.	John (Yuhanna/Ioannes)
JTS	The Journal of Theological Studies
Laurent, Corpus V/1	V. Laurent, <i>Le Corpus des Sceaux de</i> <i>l'Empire Byzantin</i> , Tome V: L'Eglise, Paris 1963
Laurent, Corpus V/Planches	V. Laurent, <i>Le Corpus des Sceaux de</i> <i>l'Empire Byzantin</i> , Tome V: L'Eglise- Planches, Paris 1965

LCC	The Library of Christian Classics (Philadelphia 1953)
LCL	Loeb Classical Library
Lk.	Luke (Luka/Loukas)
Malalas	Ioannes Malalas, <i>Khronographia</i>
Mart. Pol.	Martyrdom of Polycarp
Mimnermos	Mimnermos, <i>Nanno</i>
Mk.	Mark (Markos)
Mt.	Matthew (Matta/Mathaios)
Notit.	Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitane
ODB	The Oxford Dictionary of Byzantine
ODS	The Oxford Dictionary of Saints
ÖAW	Österreichische Akademie der Wissenschaften
Paus.	Pausanias, <i>Description of Greece (Hellados Periegesis)</i>
PG	Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca (Ed. J.-P. Migne, Paris 1857-1886)
Philostr. V S	Philostratos, <i>Vitae Sophistarum (Bioi Sophiston)</i>
Plin. Nat.	Plinius, <i>Naturalis Historiae</i>
Pol. Phil.	Polycarp, to the Phillippians
Pompon.	Pomponius Mela, <i>Chorographia</i>
RAI	The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland
RE	Paulys Real-Encyclopadie
Rev.	Revelation (Vahiy)
SC	Sources Chretiennes

Solin.	Solinus, <i>Polyhistor</i>
Sozom. Hist. Eccl.	Sozomenos, <i>Historia Ecclesiastica</i> (<i>Ekklesiastike Historia</i>)
Strab.	Strabon, <i>The Geography of Strabon</i> (<i>Geographika</i>)
Steph. Byz.	Stephanos Byzantios, <i>Ethnika</i>
StudBib II	Studia Biblica et Ecclesiastica, Vol. II
Suda	Suidas, <i>Suidae Lexicon</i>
SynaxCP	Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae (Synaxarion)
Suet. Gram.	Suetonius, <i>De Grammaticis</i>
Tac. Ann.	Tacitus, <i>Annales</i>
TDV İslam Ansiklopedisi	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Tert. De Praescr.	Tertullianus, <i>The Prescription Against Heretics</i> (<i>De Praescriptione Haereticorum</i>)
TIB	Tabula Imperii Byzantini
Vell. Pat.	Velleius Paterculus
Vitr. De. Arch.	Vitruvius, <i>On Architecture</i> (<i>De Architectura</i>)
VC	Vigiliae Christianae
Wassiliou-Seibt, Siegl Mit	A.-K. Wassiliou-Seibt, <i>Corpus der</i>
Metrischen Legenden II	<i>Byzantinischen Siegel Mit Metrischen</i> <i>Legenden</i> , Teil 2, Band 28/2, Budapest 2015

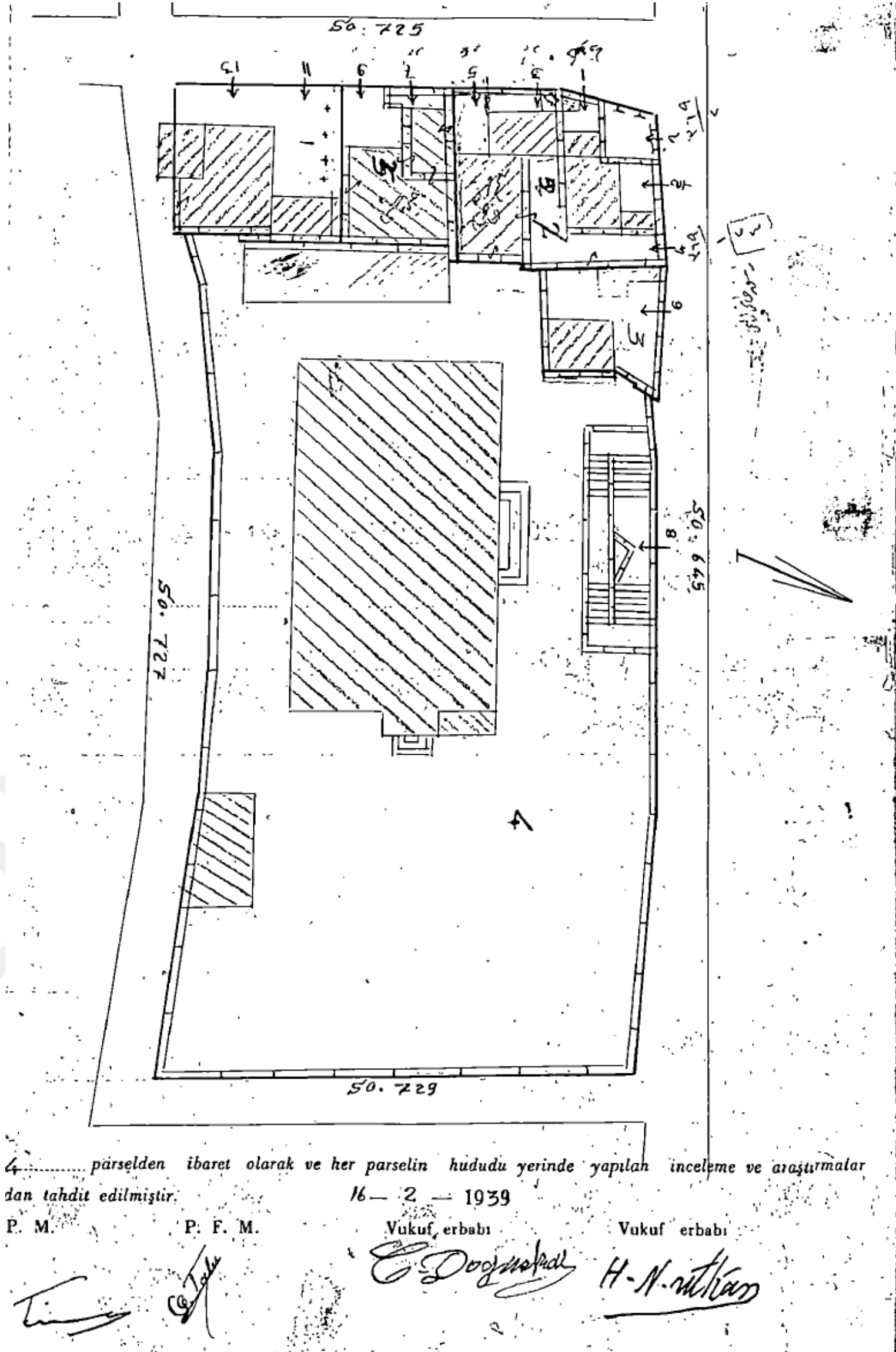
EKLER

EK A: Smyrna'yı Ziyaret Eden Gezginlerin Söz Ettikleri Yapılar

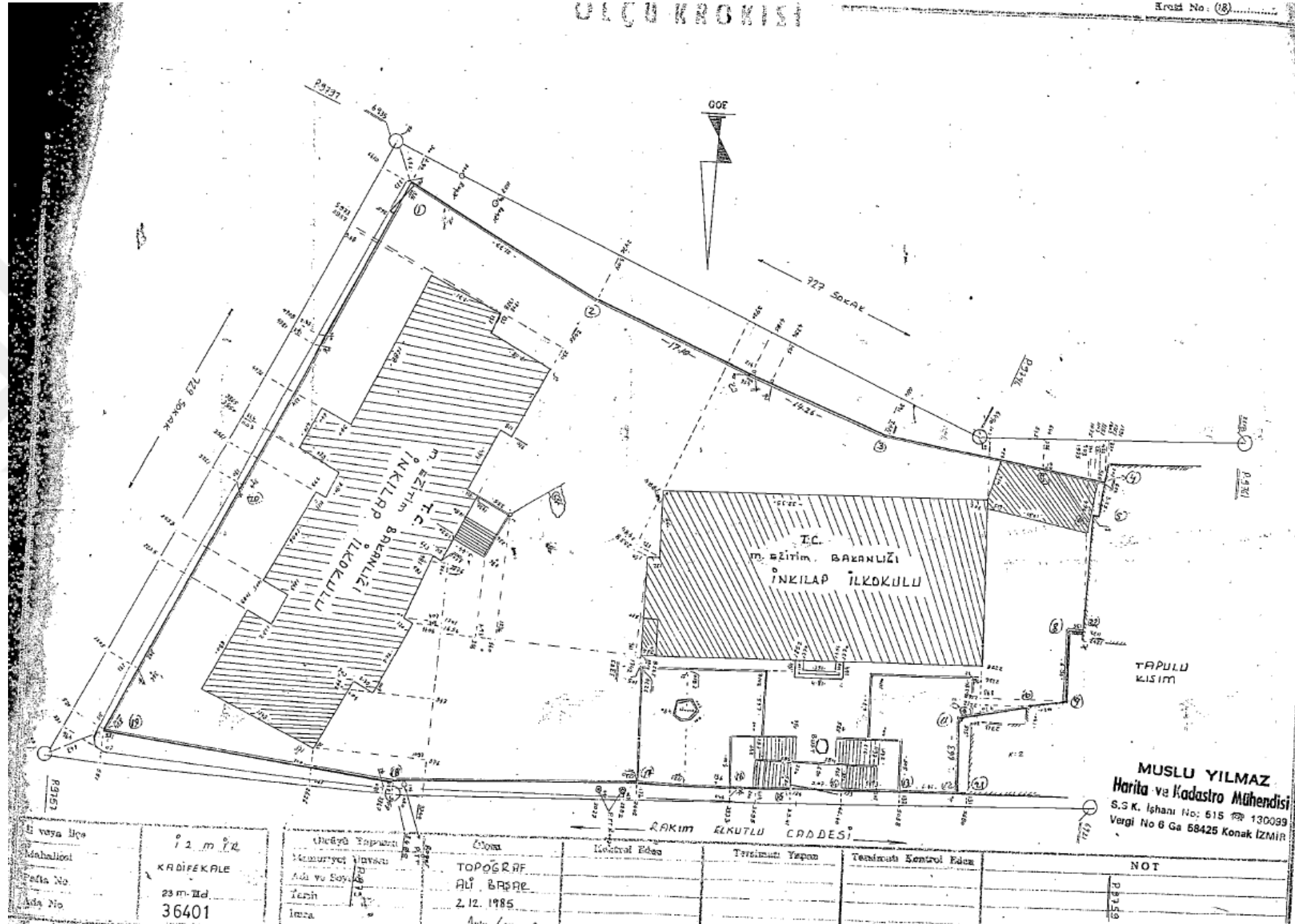
	Homerion	Janus Tapınağı	Aziz Polykarpos Mezarı	Aziz Polykarpos Şapeli	Aziz Polykarpos Kilisesi	Aziz Ioannes Katedral Kilisesi	Başpiskoposluk Katedral Kilisesi
Pacifique (1622)			x				
Tavernier (1631)		x		x			
Fermanel, Stochove & Fauvel (1632)	x	x	x	x		x	
Monconys (1648)			x	x			
Du Loir (1654)	x	x	x				
D'Arvieux (1654)			x	x		x	
Thevenot (1656)			x	x		x	
Dreux (1667-68)		x					
Rycaut (1667-78)	x		x				
Smith (1671)			x	x			
Spon (1675)		x	x	x			
Wheeler (1675)			x				
Galland (1677-78)					x		
Le Brun (1678)			x	x			
Enderlin (1685)				x			
Motraye (1699)			x	x			
Tournefort (1702)		x	x		x		
Myller (1726)			x	x			
Thompson (1733)			x		x		
Montague (1738-39)	x		x	x			
Pococke (1739)			x				x
Drummond (1744)		x					
Chandler (1765)	x						
Dallaway (1794-96)	Yapılar hakkında bilgi verilmemektedir.						
Wilkinson (1806)	Yapılar hakkında bilgi verilmemektedir.						
Oikonomos (1809)			x		x		
Richter (1815)					x		
Arundell (1826)			x	x			
Texier (1832)	x						

Allom & Walsh (1836)	Yapılar hakkında bilgi verilmemektedir.						
Chenavard, Rey & Dalgabio (1843-44)	Yapılar hakkında bilgi verilmemektedir.						
Gingras (1845)	Yapılar hakkında bilgi vermemektedir.						
Godard-Faultrier (1855)	Yapılar hakkında bilgi verilmemektedir.						
Fliedner (1856)			x				
Busch (1864)	Yapılar hakkında bilgi vermemektedir.						
Twain (1867)			x				
Slaars (1868)	x						
Davis (1872)	Yapılar hakkında bilgi verilmemektedir.						
Ninck (1884)			x				
Field (1885)			x				
Le Camus (1896)			x				
Lindau (1899)					x		
Clark (1912)	x		x				
Hawley (1918)			x				
Ximenez (1924)	x						

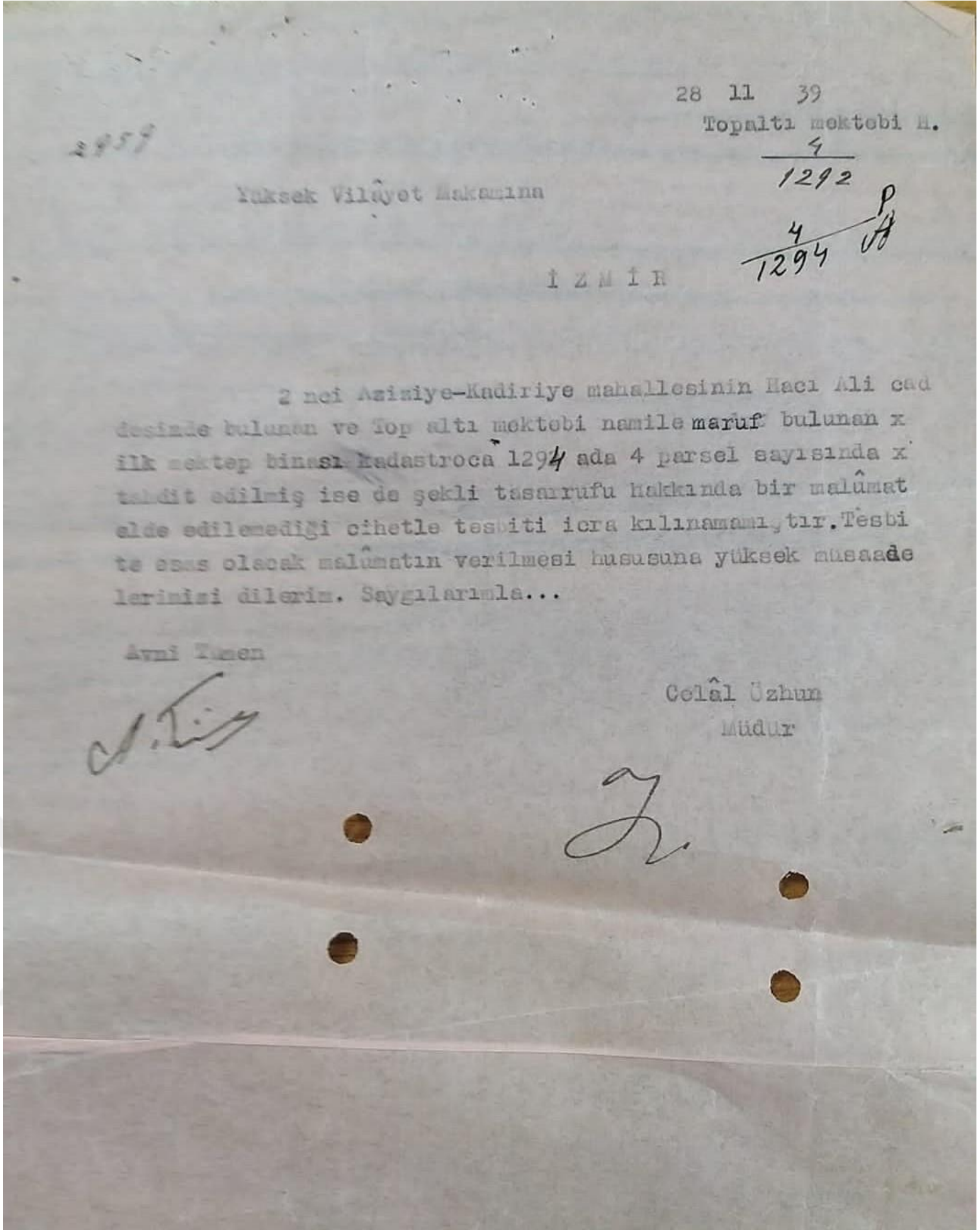

⁷¹⁰ İzmir Kadastro Müdürlüğü'nün izniyle kullanılmıştır. Yardımları için sayın Berkan ÇALIŞAN'a teşekkür ederim.

⁷¹¹ İzmir Kadastro Müdürlüğü'nün izniyle kullanılmıştır. Yardımları için sayın Berkan ÇALIŞAN'a teşekkür ederim.

⁷¹² İzmir Konak Tapu Müdürlüğü'nün izniyle kullanılmıştır. Yardımları için sayın Berkan ÇALIŞAN'a teşekkür ederim.

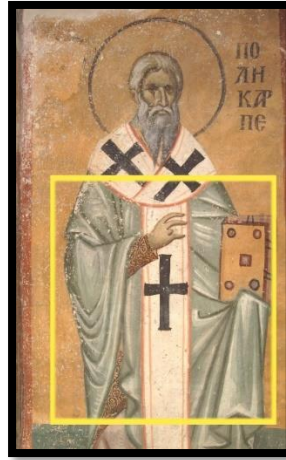
EK E: Aziz Polykarpos’a Ait Anıtsal Resim Örneklerinin Coğrafi Dağılımları

Eparkhia	Polis/Metropolis	Manastır/Kilise	Yüzyıl	Mezhep (Kilise)
ITALIA	Ravenna	Aziz Andreas Başpiskoposluk Şapeli	V-VI. yy.	Katolik
	Ravenna	Aziz Apollinarios Bazilikası (Yeni)	VI. yy.	Katolik
MYSIA 1	Horthemarkhos	Sopocani Manastırı, Kutsal Üçleme Kilisesi	XIII. yy.	Ortodoks
	Horthemarkhos	Studenica Manastırı, Aziz Ioakeim ve Azize Anna Kilisesi	XIV. yy.	Ortodoks
	Horthemarkhos	Ravanica Manastır Kilisesi	XIV. yy.	Ortodoks
NEA EPEIROS	Lylinidos Metropolis	Azize Sofya (Ayasofya) Kilisesi	XI. yy.	Ortodoks
PALAIA EPEIROS	Nikopolis	Aziz Demetrios Katsouris Kilisesi	XIII. yy.	Ortodoks
DARDANIA	Oulpiana	Pec Manastırı, Aziz Demetrios Kilisesi	XIV. yy.	Ortodoks
	Oulpiana	Gracanica Manastırı, Theotokos Kilisesi	XIV. yy.	Ortodoks
	Oulpiana	Visoki Decani Manastır Kilisesi	XIV. yy.	Ortodoks
HELLAS	Stirais	Aziz Loukas Manastır Katholikonu	XI. yy.	Ortodoks
	Stirais	Aziz Loukas Manastırı, Panagia Kilisesi	XII. yy.	Ortodoks
	Lakedaimon Metropolis	Aziz Mikhael (Başmelek) Kilisesi (Polemitas Köyü, Mane)	XIII. yy.	Ortodoks
MAKEDONIA 1	Thessalonike	Aziz Nikolaos Orphanos Kilisesi	XIV. yy.	Ortodoks
NESOI	Khios	Panagia Krena Kilisesi	XII. yy.	Ortodoks
LYKIA	Myra	Aziz Nikolaos Kilisesi	XII. yy.	Ortodoks
KAPPADOKIA 2	Korama	Kılıçlar Kilisesi	IX/X. yy.	Ortodoks
	Korama	Karanlık Kilise	XII/XIII. yy.	Ortodoks
POST-BİZANS DÖNEMİ YAPILARI				
MAKEDONIA 1	Akanthos	Stravroniketa Manastır Katholikonu	XVI. yy.	Ortodoks
	Akanthos	Dionysiou Manastır Katholikonu	XVI. yy.	Ortodoks
ASIA	Smyrna	Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi	XX. yy.	Katolik

EK F: Tasvirlerdeki Figürlerin Giysileri

Στιχάριον – Stikharion: Ortodoks ruhbanlarının sakkos/phelonion altına giydiği keten ya da ipekten yapılan giysi⁷¹³.

Φελόνιον – Phelonion: Doğu Ortodoks Kiliselerinde rahip ya da piskoposların stikharion üzerine ve omophorion altına giydiği yün ya da ipekten yapılabilen, herhangi bir renkte olabilen, daire şekilli cüppe ya da pelerin benzeri liturjik giysi. Ön ve arka kısımları yaklaşık olarak diz kısmına kadar gelirken zamanla ön kısmı kısalmış; giysinin dairesel şekli de yarım daire formunu almıştır. Latin kiliselerindeki karşılığı *chasuble*dır⁷¹⁴.

Resim 69: Beyaz üzerine siyah haç işlemeli omophorion altına giyilmiş phelonion (detay)⁷¹⁵

⁷¹³ N. P. Sevcenko, “STICHARION”, **ODB**, Vol. III, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 1956; Walter 1982: 16-17.

⁷¹⁴ N. P. Sevcenko, “PHELONION”, **ODB**, Vol. III, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 1647; Walter 1982: 13-15.

⁷¹⁵ <https://www.blagofund.org/Archives/Sopocani/images/archive/item/CX4J0972.JPG> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi 15.03.2021)

Πολυσταύριον – Polystaurion/Polystavrion: Phelonion'un, üzerinde birden çok haç işlemesi bulunan türüdür. Phelonion'un aksine yalnızca beyaz renkte olan polystaurionların üzerindeki haç işlemeleri de siyah renktedir⁷¹⁶.

Resim 70: Beyaz üzerine kırmızı haç işlemeli omophorion altına giyilmiş polystaurion (detay)⁷¹⁷

Σάκκος – Sakkos: Orijinalde bir imparatorluk giysisi olan sakkos, Doğu Ortodoks Kiliselerinde başlarda patriğe özel bir kıyafettir. 13. yüzyıldan itibaren ise metropolit ve piskoposların da giymeye başladığı liturjik bir giysi haline gelmiştir. Geniş kollu ve “T” şeklinde olan sakkosların üst kısmında başın geçebilmesi için bir yırtmaç bulunurdu ve giysi yere kadar uzanırdı. Stikharion'un üzerine giyilen sakkosun, phelonionun aksine rahipler tarafından giyilmesine izin verilmemektedir⁷¹⁸.

⁷¹⁶ N. P. Sevcenko, “POLYSTAURION”, **ODB**, Vol. III, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 1696; Walter 1982: 14-16.

⁷¹⁷ <https://www.blagofund.org/Archives/Decani/images/archive/item/CX4K3027.jpg> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 17.03.2021)

⁷¹⁸ N. P. Sevcenko, “SAKKOS”, **ODB**, Vol. III, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 1830; Walter 1982: 16-19.

Ὠμοφόριον – Omophorion: Yalnızca piskoposların giyebildiği, yaklaşık 3-5 m uzunluğunda olup yün, keten ya da ipekten yapılan, haç işlemeli atkıdır. Phelonion üzerine giyilen omophorion, omuzlar üzerinden sarılıp bir ucu phelonionun önünden diğer ucu ise arkasından sarkacak şekilde kullanılırdı⁷¹⁹.

Resim 71: Beyaz üzerine siyah haç işlemeli omophorion (detay)⁷²⁰

Ἐπιγονάτιον – Epigonation: Piskoposlar tarafından stikharion üzerine giyilen eşkenar dörtgen biçimli, dokusu sert ve işlemeli liturjik giysi. Belden aşağıya, sağ diz üzerine doğru sarkacak şekilde kullanılırdı⁷²¹.

⁷¹⁹ N. P. Sevcenko, “OMOPHORION”, **ODB**, Vol. III, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 1526; Walter 1982: 9-13.

⁷²⁰ <https://www.blagofund.org/Archives/Gracanica/exhibits/digital/s3-e3e5/large/s3-e3e5-10.jpg> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 23.03.2021)

⁷²¹ N. P. Sevcenko, “EPIGONATION”, **ODB**, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 711; Walter 1982: 21-22.

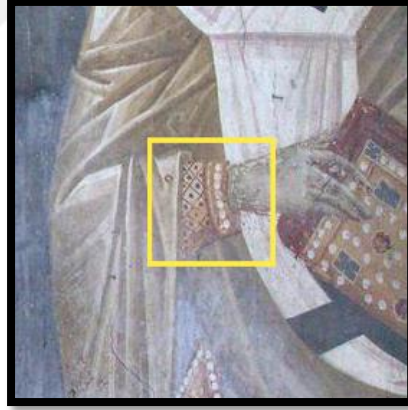
Resim 72: Üzeri işlemeli, eşkenar dörtgen epigonation (detay)⁷²²

Ἐγκείριον – Enkheirion: Piskoposlar tarafından stikharion üzerine giyilen dikdörtgen biçimli dokusu yumuşak ve işlemeli liturjik giysi. Kullanım şekli epigonation ile aynıdır. 14. yüzyıldan itibaren daha sert ve eşkenar dörtgen biçimli olan epigonationun yerini almıştır⁷²³.

⁷²² <https://www.blagofund.org/Archives/Gracanica/exhibits/digital/s3-e3e5/large/s3-e3e5-10.jpg> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 23.03.2021)

⁷²³ N. P. Sevcenko, “ENCHEIRION”, **ODB**, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 696; Walter 1982: 21-22.

Ἐπιμανίκια/Ἐπιμανίκα – Epimanikia: Piskoposlar tarafından, stikharionun her iki manşet kısmının üzerine giyilen altın süslemeli bir çift kelepçeyi andıran liturjik giysi⁷²⁴.

Resim 73: Sağ bileğe giyilmiş bir epimanikia (detay)⁷²⁵

Ἐπιτραχήλιον – Epitrakhelion: Yalnızca rahip ya da piskoposlar tarafından ve stikharion üzerine giyilen, genellikle ipekten yapılan yoğun süslemeli uzun atkıdır. Stikharionun önünden aşağıya doğru sarkan ve genellikle birbirine bağlı iki uzun parçadan oluşurdu⁷²⁶.

⁷²⁴ N. P. Sevcenko, “EPIMANIKIA”, **ODB**, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 713; Walter 1982: 20-21.

⁷²⁵ <https://www.blagofund.org/Archives/Gracanica/exhibits/digital/s3-e3e5/large/s3-e3e5-10.jpg> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 23.03.2021)

⁷²⁶ N. P. Sevcenko, “EPITRACHELION”, **ODB**, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 725; Walter 1982: 19-20.

Resim 74: Phelonionun altından sarkan epitrakhelion (detay)⁷²⁷

Χιτών – Khiton⁷²⁸: Yün, keten, ipek ya da pamuktan yapılan tuniktir. Uzun ya da kısa boyda ve uzun ya da kısa kollu türleri olan khitonlar, birçok kişinin kullandığı en yaygın giysilerden biridir.

Χλαμύς – Khlamys/Khlamis⁷²⁹: Sağ omuz üzerinden bir fibula ile tutturulan uzun bir pelerindir. Antikçağda askerler, avcılar ve atlılar arasında yaygın bir kullanımı vardı.

Kaligia⁷³⁰: Keşişlerin ve ruhban sınıfından olanların giydiği siyah renkli terlikler.

⁷²⁷ <https://www.blagofund.org/Archives/Gracanica/exhibits/digital/s3-e3e5/large/s3-e3e5-10.jpg> Adresinden düzenlenerek kullanılmıştır. (Erişim tarihi: 23.03.2021)

⁷²⁸ N. P. Sevcenko, “TUNIC”, **ODB**, Vol. III, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 2127-2128.

⁷²⁹ A. Kazhdan ve N. P. Sevcenko, “CHLAMYS”, **ODB**, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 424.

⁷³⁰ A. Kazhdan ve N. P. Sevcenko, “FOOTWEAR”, **ODB**, Vol. I, (Eds. A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, A. Cutler vd.), Oxford 1991: 795-796.

Resim 75: Khiton üzerine giyilmiş kırmızı khlamys (detay), *Bod. Lib. MS. Gr. th. f. 1: 28r*

Resim 76: Aziz Polykarpos'un ayağına giydiği bir çift kaligia (detay), *Bod. Lib. MS. Gr. th. f. 1: 28r*

TEŞEKKÜR

Tez konumun belirlenmesinde çeşitli fikirler üzerine tartıştığım, sayesinde tezin hazırlanma süreci boyunca büyük bir arzuyla çalışma fırsatı yakaladığım, yönlendirmeleriyle ufkumu genişleten, desteğini daima hissettiğim ve bu çalışmanın her satırında emeği olan danışman hocam Doç. Dr. Emine TOK’a teşekkürü borç bilirim.

Lisans öğrenimimden itibaren fikirleriyle çalışmalarımı destekleyen hocam Doç. Dr. Lale DOĞER’e, çalışmanın hazırlanmasında kıymetli düşünceleriyle tezimin zenginleşmesinde önemli katkıları olan ve birçok kaynağa ulaşmamı sağlayan hocam Dr. Öğr. Üyesi Ayça ELALMIŞ’a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma sürecinde gerekli tüm kolaylıkları sağlayan bölüm başkanım Doç. Dr. Kemal İBRAHİMZADE’ye, kıymetli mesai arkadaşlarım Arş. Gör. Nazım BOY ve Arş. Gör. Emel ŞENER BOY’a şükranlarımı sunarım.

İlk günden son güne kadar her anlamda destekleriyle yanımda olan dostlarım Selim TÜRKOĞLU, Atacan OKAY, Berk TAŞ, Cem KARPAT, Ekin ERK, Tuğçe KÜÇÜKTARTAR ile sevgili aileme minnettarım.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:

Settar TARMAN

Eğitim Bilgileri

Ege Üniversitesi, İngilizce Hazırlık (2013-2014)

Ege Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü

Hazırlık:

(2014-2018)

Lisans:

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yüksek Lisans:

Sanat Tarihi Anabilim Dalı (2018-2021)

Yabancı Dil Bilgileri:

İngilizce (İyi)

İtalyanca (Orta)

Almanca (Başlangıç)

Bilgisayar Yazılımları:

Adobe Photoshop

Adobe Illustrator

AutoCAD

CorelDRAW

Profesyonel İş Tecrübesi:

Araştırma Görevlisi, Sanat Tarihi Bölümü, Fen-

Edebiyat Fakültesi, Tokat Gaziosmanpaşa

Üniversitesi (2019-...)